

ಅಧ್ಯಾಯ ೪

ಜಾನಶ್ರುತಿಯ ಉಪಾಖ್ಯಾನ

ಉಪನಿಷತ್—ಓಂ || ಜಾನಶ್ರುತಿಹ ಪೌತ್ರಾಯಣಃ ಶ್ರದ್ಧಾದೇಯೋ
ಬಹುದಾಯೀ ಬಹುಪಾಕ್ಯ ಆಸ | ಸ ಹ ಸರ್ವತ ಆವಸಥಾನ್
ಮಾಪಯಾಂಚಕ್ರೇ ಸರ್ವತ ಏವ ಮೇಽತ್ಸ್ಯಂತೀತಿ |

ಪುತ್ರಾಯಣನ ಗೋತ್ರೋತ್ಪನ್ನನೂ, ಜನಶ್ರುತಿಯ ಮಗನೂ ಆದ ಜಾನ
ಶ್ರುತಿಯು ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ದಾನಮಾಡುವವನೂ, ಯಥೇಷ್ಟ ದಾನಮಾಡುವವನೂ
ಆಗಿದ್ದ. ಅನ್ನಾರ್ಥಿಗಳಿಗಾಗಿ ಬಹಳ ಅಡುಗೆ ಮಾಡಿಸುವವನೂ ಆಗಿದ್ದ.
ಗೋದಾವರೀ ತೀರದ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನಪುರದ ಅರಸನಾಗಿದ್ದ. ಅವನು, 'ಎಲ್ಲ
ಕಡೆಯಿಂದ ಜನರು ಬಂದು ವಾಸಮಾಡಿ ನಾನು ನೀಡುವ ಅನ್ನ ಉಣ್ಣಲಿ' ಎಂಬ
ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಗ್ರಾಮ-ನಗರಗಳಲ್ಲಿ ಮನೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ.

ಉಪನಿಷತ್—ಅಥ ಹ ಹಂಸಾ ನಿಶಾಯಾಮತೀಪೇತುಃ | ತದ್ವೈವಂ ಹಂಸೋ
ಹಂಸಮಭ್ಯುವಾದ | ಹೋಹೋಯಿ ಭಲ್ಲಾಕ್ಷ ಭಲ್ಲಾಕ್ಷ | ಜಾನಶ್ರುತೇಃ
ಪೌತ್ರಾಯಣಸ್ಯ ಸಮಂ ದಿವಾ ಜ್ಯೋತಿರಾತತಂ ತನ್ನಾ ಪ್ರಸಾಂಕ್ಷೀಃ | ತತ್
ತ್ವಾಮಾ ಪ್ರಧಾಕ್ಷೀಃ ಇತಿ |

ಒಂದು ದಿನ ಜಾನಶ್ರುತಿಯೂ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಬಹು ಎತ್ತರ ಮಹಡಿಯ ಮೇಲೆ
ಮಲಗಿರುವಾಗ ದೇವ ಹಂಸಗಳು ಆಕಾಶಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೊರಟವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ
ಕೆಲವು ವೇಗವಾಗಿ ಮುಂದೆ ಹೋದುವು. ಆಗ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಹಂಸಗಳು
ಮುಂದೆ ಹಾರುತ್ತಿದ್ದ ಹಂಸಗಳಿಗೆ ಈ ರೀತಿ ಹೇಳಿದವು-‘ಏ ಕುರುಡರೇ ಕುರುಡರೇ,
ಪೌತ್ರಾಯಣ ಜಾನಶ್ರುತಿಯು ನಡೆಸುತ್ತಿರುವ ದೀಪಾರಾಧನೆಯ ಬೆಳಕು ಹಗಲಿನ
ಪ್ರಕಾಶದಂತೆ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಹರಡಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣಲಾರಿರಾ? ಆ ದೀಪಜ್ವಾಲೆ ನಿಮ್ಮ
ಮೈಗೆ ತಗಲಿತು. ಮೈಸುಟ್ಟಿತು ಜೋಕೆ!’

ಭಾಷ್ಯ—ಭಲ್ಲಾಕ್ಷ ಮಂದಾಕ್ಷ |

ಅನುವಾದ—ಭಲ್ಲಾಕ್ಷ ಎಂದರೆ ಮಂದದೃಷ್ಟಿಯವನೇ ಎಂದರ್ಥ.

ಉಪನಿಷತ್—ತಮು ಹ ಪರಃ ಪ್ರತ್ಯುವಾಚ-ಕಮ್ವರ ಏನಮೇತತ್ ಸಂತಂ

ಸಯುಗ್ವಾನ್ಮಿವ ರೈಕ್ಷಮಾತ್ಮ ಇತಿ | ಯೋ ನು ಕಥಂ ಸಯುಗ್ವಾ ರೈಕವ
ಇತಿ |

ಈ ಮಾತಿಗೆ, ಮುಂದೆ ಹಾರುತ್ತಿದ್ದ ಹಂಸಗಳು ಹೀಗೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದವು—
'ಏ ಹಂಸಗಳೇ! ಈ ಜಾನಶ್ರುತಿ ಯಾವ ಮಹತ್ವದವನೆಂದು, ಬಂಡಿಯ ಕೆಳಗಿರುವ
ರೈಕ್ಷನ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳಬೇಕಾದ ಮಾತನ್ನು ಇವನ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿರುವಿರಿ?' ಆಗ
ಮೊದಲಿನ ಹಂಸಗಳು ಕೇಳಿದವು 'ಈಗ ನೀವು ಹೇಳಿದ ರೈಕ್ಷ ಎಂಥ ಪ್ರಭಾವ
ದವನು?' ಎಂದು.

ಉಪನಿಷತ್—ಯಥಾ ಕೃತಾಯ ವಿಜಿತಾಯ ಅಧರೇಯಾಃ ಸಂಯಂತಿ
ಏವಮೇನಂ ಸರ್ವಂ ತದಭಿಸಮೇತಿ ಯತ್ ಕಿಂಚ ಪ್ರಜಾಃ ಸಾಧು
ಕುರ್ವಂತಿ | ಯಸ್ತದ್ವೇದ ಸ ವೇದ | ಸರ್ವಂ ಸ ಮಯಾ ಏತದುದ್ಧುಕ ಇತಿ |

ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರ—ಸತ್ಯರಾಚರಣೆಯಿಂದ ಕೃತಯುಗವನ್ನು ಗೆದ್ದವನಿಗೆ ಹೇಗೆ
ತ್ರೇತಾಯುಗಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಿದ ಫಲವು ಬರುವುದೋ ಅದರಂತೆ. ಪ್ರಜೆಗಳು
ಮಾಡಿದ ಎಲ್ಲ ಸತ್ಕರ್ಮಗಳ ಫಲವೂ ರೈಕ್ಷನಿಗೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಯಾರು ಯಾರು ಏನೇನನ್ನು
ತಿಳಿದಿರುವರೋ ಅದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ರೈಕ್ಷನು ತಿಳಿದಿದ್ದಾನೆ. ನಾನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದ ರೈಕ್ಷ
ಇಂಥಹ ಪ್ರಭಾವ ಉಳ್ಳವನು' ಎಂದು ಎರಡನೆಯ ಹಂಸ ಉತ್ತರಿಸಿತು.

ಭಾಷ್ಯ—ಯಥಾ ಕೃತೇ ಜಿತೇ ತ್ರೇತಾದಿಜಯಫಲಂ ಚ ತಸ್ಯೈವ ಭವತಿ
ಏವಮನ್ಯೇಷಾಂ ಪುಣ್ಯಫಲಂ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನ ತಸ್ಯೈವ ಭವತಿ |

ಅನುವಾದ—'ಯಥಾ ಕೃತಾಯ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಕೃತಯುಗವನ್ನು
ಜಯಿಸಿದವನಿಗೆ ತ್ರೇತಾಯುಗಜಯದ ಫಲವು ದೊರಕುವಂತೆ, ಬೇರೆಯವರು
ಮಾಡಿದ ಪುಣ್ಯಕರ್ಮದ ಫಲವು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ರೈಕ್ಷನಿಗೆ ಸಿಗುವುದು ಎಂದರ್ಥ.

ರೈಕ್ಷರ ಅನೇಷಣೆ

ಉಪನಿಷತ್—ತದು ಹ ಜಾನಶ್ರುತಿಃ ಪೌತ್ರಾಯಣಃ ಉಪಶುಶ್ರಾವ | ಸ ಹ
ಸಂಜಿಹಾನ ಏವ ಕ್ಷತ್ತಾರಮುವಾಚ-ಅಂಗ ಅರೇ ಹ | ಸಯುಗ್ವಾನ್ಮಿವ
ರೈಕ್ಷಮಾತ್ಮೇತಿ | ಯೋ ನು ಕಥಂ ಸಯುಗ್ವಾ ರೈಕ್ಷ ಇತಿ | ಯಥಾ ಕೃತಾಯ
ವಿಜಿತಾಯಾಧರೇಯಾಃ ಸಂಯಂತಿ ಏವಮೇನಂ ಸರ್ವಂ ತದಭಿಸಮೇತಿ
ಯತ್ ಕಿಂಚ ಪ್ರಜಾಃ ಸಾಧು ಕುರ್ವಂತಿ | ಯಸ್ತದ್ವೇದ ಯತ್ ಸ ವೇದ |
ಸ ಸರ್ವಂ ಮಯೈತದುದ್ಧುಕ ಇತಿ |

ತನ್ನನ್ನು ಅನಾದರಿಸಿ ರೈಕ್ಷನನ್ನು ಪ್ರಶಂಸೆ ಮಾಡಿದ ಹಂಸಗಳ ಮಾತನ್ನು ಪೌತ್ರಾಯಣ ಜಾನಶ್ರುತಿಯು ಕೇಳಿದ. ಅವನು ಹಾಸಿಗೆಯಿಂದ ಎದ್ದವನೇ ಸಾರಥಿಯನ್ನು ಕರೆದು ಹೇಳಿದ— “ಪ್ರಿಯನೇ! ಬಂಡಿಯ ಕೆಳಗಿರುವ ರೈಕ್ಷನ ವಿಚಾರವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಬಾ, ಏಕೆಂದರೆ ಹಂಸಗಳ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಭಾಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಹಂಸಗಳು ನನ್ನಲ್ಲಿ ಅನಾದರದಿಂದ ‘ಬಂಡಿಯ ಕೆಳಗೆ ಕುಳಿತು ಕೊಳ್ಳುವ ಆ ರೈಕ್ಷನ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳಬೇಕಾದ ಮಾತನ್ನು ಈ ಜಾನಶ್ರುತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಗೆ ಹೇಳುವಿರಿ?’ ಎಂಬುದನ್ನು ನಾನು ಕೇಳಿದೆ” ಆಗ ಸಾರಥಿಯು ಕೇಳಿದ ‘ರಾಜನೇ! ಆ ರೈಕ್ಷನೆಂಥವನು?’ ರಾಜನೆಂದ ‘ಕರ್ಮಾಚರಣೆಯಿಂದ ಕೃತಯುಗವನ್ನು ಗೆದ್ದವನಿಗೆ ತ್ರೇತಾದಿಯುಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಿದುದರ ಫಲ ಸಿಗುವಂತೆ, ಪ್ರಜೆಗಳು ಮಾಡುವ ಸರ್ವ ಸತ್ಕರ್ಮಫಲವೂ ರೈಕ್ಷನಿಗೆ ಸಿಗುವುದು. ಯಾರು ಯಾರು ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ತತ್ತ್ವವೇನೇನು ತಿಳಿದಿರುವರೋ ಅದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ರೈಕ್ಷನು ಬಲ್ಲವನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನೇ ನಾನು ಹೇಳಿದಂತಹ ರೈಕ್ಷ’ ಎಂದು.

ಭಾಷ್ಯ—ಅರೇ, ಅಂಗ, ಇಷ್ಟು | ಸಯುಗ್ವಾ ರೈಕ್ಷೋ ಜ್ಞಾತವ್ಯಃ |

ಅನುವಾದ—‘ಅರೆ ಅಂಗ’ ಎಂದರೆ ಪ್ರಿಯನೇ ಎಂದರ್ಥ. ಇದಾದ ಬಳಿಕ ‘ಬಂಡಿಯ ಕೆಳಗಿನ ರೈಕ್ಷನನ್ನು ನೀನು ತಿಳಿದು ಬರಬೇಕು’ ಎಂದು ವಾಕ್ಯಾಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆಗ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯ ಅನನ್ವಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಉಪನಿಷತ್—ಸ ಹ ಕ್ಷತ್ತಾ ಅನ್ವಿಷ್ಯ ನಾವಿದಮಿತಿ ಪ್ರತ್ಯೇಯಾಯ | ತಂ ಹೋವಾಚ ಯತ್ರಾರೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ಯಾನ್ವೇಷಣಾ ತದೇನಮೃಚ್ಛೇತಿ |

ಆ ಸಾರಥಿಯು ಎಲ್ಲ ಕಡೆ ಹುಡುಕಿ ಬಂದು ‘ರೈಕ್ಷನು ಸಿಗಲಿಲ್ಲ’ ಎಂದನು. ಆಗ ಜಾನಶ್ರುತಿಯು ‘ಸಾರಥಿಯೇ! ಎಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಚಾರ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವುದೋ ಅಂಥ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಹುಡುಕು’ ಎಂದನು.

ಉಪನಿಷತ್—ಸೋಽಧಸ್ತಾತ್ ಶಕಟಸ್ಯ ಪಾಮಾನಂ ಕಷಮಾಣಂ ಉಪೋಪ ವಿವೇಶ | ತಂ ಹಾಭ್ಯುವಾದ-ತ್ವಂ ನು ಭಗವಃ ಸಯುಗ್ವಾ ರೈಕ್ಷ ಇತಿ | ಅಹಂ ಹ್ಯರಾಃ ಇತಿ ಹ ಪ್ರತಿ ಜಜ್ಞೇ | ಸ ಹ ಕ್ಷತ್ತಾ ಅನ್ವಿಷ್ಯ ಅವಿದಮಿತಿ ಪ್ರತ್ಯೇಯಾಯ |

|| ಖಂಡ ೧ ||

ಸಾರಥಿಯು ಎಲ್ಲ ಕಡೆ ಹುಡುಕಿ, ಕಾಶ್ಮೀರನಗರದ ಅರಮನೆಯ ದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಬಂಡಿಯ ಕೆಳಗೆ ಕಜ್ಜಿ ತುರಿಸುತ್ತ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಒಬ್ಬನನ್ನು ಕಂಡು, ಇವನೇ

ರೈಕ್ಷನಿರಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಅವನ ಬಳಿ ಬಂದು ಕುಳಿತ, ಅವನನ್ನು ಕೇಳಿದ 'ಪೂಜ್ಯರೇ ಬಂಡಿಯ ಕೆಳಗಿರುವ ರೈಕ್ಷರೆಂದರೆ ನೀವೆಯೋ?' 'ಹೌದು ನಾನೇ' ರೈಕ್ಷಮುನಿ ಉತ್ತರಿಸಿದ. ಅನಂತರ ಸಾರಥಿಯು ರಾಜನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು 'ರೈಕ್ಷನನ್ನು ಹುಡುಕಿ ನೋಡಿ ಬಂದೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ.

ಭಾಷ್ಯ—ಅಹಂ ಹ್ಯರಾಃ ಇತಿ ಪ್ಲುತಿಃ ಪಾಮಕಷಣ ಭಾವೇನ । ॥ ಖಂಡ ೧ ॥

ಅನುವಾದ—ರೈಕ್ಷನು ಕಜ್ಜಿಯ ತುರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಅಹಂ ಹ್ಯರಾಃ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪ್ಲುತಸ್ವರವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾನೆ ಹೊರತು ಸಾರಥಿಯ ಮೇಲಿನ ಅನಾದರದಿಂದಲ್ಲ.

ರೈಕ್ಷನ ವೈರಾಗ್ಯ

ಉಪನಿಷತ್—ಅಥ ಹ ಜನಾಶ್ರುತಿಃ ಪೌತ್ರಾಯಣಃ ಷಟ್ಶತಾನಿ ಗವಾಂ ನಿಷ್ಕಮಶ್ವತರೀರಥಂ ತದಾದಾಯ ಪ್ರತಿಚಕ್ರಮೇ ।

ತಂ ಹಾಭ್ಯವಾದ-ರೈಕ್ಷ ಇಮಾನಿ ಷಟ್ಶತಾನಿ ಗವಾಂ ಅಯಂ ನಿಷ್ಕಃ ಅಯಮಶ್ವತರೀರಥಃ । ಅನು ಮ ಏತಾಂ ಭಗವೋ ದೇವತಾಂ ಶಾಧಿಯಾಂ ದೇವತಾಮುಪಾಸ್ಮೇ ಇತಿ ।

ತಮುಹ ಪರಃ ಪ್ರತ್ಯುವಾಚ-ಆಹ ಹಾರೇತ್ವಾ ಶೂದ್ರ ತವೈವ ಸಹ ಗೋಭರಸ್ತ್ವಿತಿ

ತದು ಹ ಪುನರೇವ ಜಾನಾಶ್ರುತಿಃ ಪೌತ್ರಾಯಣಃ ಸಹಸ್ರಂ ಗವಾಂ ನಿಷ್ಕಮಶ್ವತರೀರಥಂ ದುಹಿತರಂ ತದಾದಾಯ ಪ್ರತಿಚಕ್ರಮೇ ।

ಸಾರಥಿಯು ರೈಕ್ಷನ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಪೌತ್ರಾಯಣ ಜಾನಾಶ್ರುತಿಯು ಆರು ನೂರು ಗೋವುಗಳನ್ನೂ, ಮುತ್ತಿನ ಸರವನ್ನೂ ಕತ್ತೆಯಿಂದ ಕುದುರೆಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಅಶ್ವತರಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ರಥವನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ರೈಕ್ಷನ ಬಳಿ ಹೋಗಿ ಹೇಳಿದ—

'ರೈಕ್ಷರೇ! ಈ ಆರುನೂರು ಗೋವುಗಳು, ಈ ಮುತ್ತಿನಸರ, ಈ ಅಶ್ವತರೀರಥ ಇವುಗಳು ತಮಗೆ ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆ. ಪೂಜ್ಯರೇ! ನನಗೆ ನೀವು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವ ದೇವತೆಯ ವಿಷಯವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿರಿ' ಎಂದು.

ಲೋಕ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಆ ರೈಕ್ಷನು. ಜಾನಾಶ್ರುತಿಗೆ ಹೇಳಿದ— 'ಹಂಸಗಳು ಮಾಡಿದ ಅನಾದರದಿಂದಂಟಾದ ಶೋಕದಿಂದ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ಜಾನಾಶ್ರುತಿಯೇ!

ಈ ಗೋವುಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಆ ಮುತ್ತಿನಸರವೂ, ರಥವೂ ನಿನ್ನಲ್ಲೇ ಇರಲಿ, ನನಗೆ ಬೇಡ' ಎಂದು.

ಹೀಗೆ ಮುನಿಯು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ದಕ್ಷಿಣ ಕಡಿಮೆಯಾಯಿತೆಂದು ಭಯಗೊಂಡು ಜಾನಶ್ರುತಿಯು ಪುನಃ ಸಾವಿರ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಮುತ್ತಿನಸರವನ್ನೂ ಅಶ್ವತರೀರಥವನ್ನೂ, ಮುನಿಗೆ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಡುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ತನ್ನ ಮಗಳನ್ನೂ ಕರೆದುಕೊಂಡು ರೈಕ್ಷನ ಬಳಿಗೆ ಹೋದನು.

**ಉಪನಿಷತ್—ತಂ ಹ ಅಭ್ಯುವಾದ-ರೈಕ್ಷ ! ಇದಂ ಸಹಸ್ರಂ ಗವಾಂ ಅಯಂ ನಿಷ್ಕಃ
ಅಯಮಶ್ವತರೀರಥಃ ಇಯಂ ಜಾಯಾ ಅಯಂ ಗ್ರಾಮೋ ಯಸ್ಮಿನ್
ಆಸೇ! ಅನೇವ ಮಾ ಭಗವಃ ಶಾಧೀತಿ ।**

ಜಾನಶ್ರುತಿ ರೈಕ್ಷನಿಗೆ ಹೇಳಿದ—ರೈಕ್ಷರೇ! ಈ ಸಾವಿರ ಗೋವುಗಳು, ಈ ಮುತ್ತಿನಸರ, ಈ ಅಶ್ವತರೀರಥ, ನಿಮಗೆ ಮಡದಿಯಾಗಲು ಯೋಗ್ಯಳಾದ ನನ್ನ ಈ ಮಗಳು. ನೀವು ಈಗ ವಾಸಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮ ಎಲ್ಲವೂ ನಿಮಗೆ ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆ. ಪೂಜ್ಯರೇ! ನಿಮ್ಮ ಉಪಾಸ್ಯ ದೇವತೆಯನ್ನು ನನಗೆ ಅವಶ್ಯ ಉಪದೇಶಿಸಿರಿ' ಎಂದು.

**ಉಪನಿಷತ್—ತಸ್ಯಾ ಹ ಮುಖಮುಪೋದ್ಗೃಹ್ಣನ್ ಉವಾಚ—ಆ ಜಹಾರ
ಇಮಾಃ ಶೂದ್ರ । ಅನೇನೈವ ಮುಖೇನ ಆಲಾಪಯಿಷ್ಯಥಾಽ ಇತಿ । ತೇ
ಹೈತೇ ರೈಕ್ಷಪರ್ಣಾ ನಾಮ ಮಹಾವೃಷೇಷು ಯತ್ರಾಸ್ಮಾ ಉವಾಸ । ತಸ್ಮೈ
ಸ ಹೋವಾಚ ।** || ಖಂಡ ೨ ||

ರೈಕ್ಷ ಮುನಿಯು ಆ ರಾಜಕನ್ಯೆಯ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ಕೋಪದಿಂದ ಹೇಳಿದ 'ಹಂಸದ ಅನಾದರದಿಂದಾದ ಶೋಕದಿಂದ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿರುವ ಜಾನಶ್ರುತಿಯೇ! ಈ ಎಲ್ಲ ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನೂ ನೀನೇ ಒಯ್ಯು. ನೀನು ಗುರುಶುಶ್ರೂಷೆ ಇಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಗೋವು ರಥ ಮೊದಲಾದ ದಕ್ಷಿಣೆಯ ಮೂಲಕವೇ ನನ್ನನ್ನು ಮಾತನಾಡಿಸುತ್ತಿರುವಿ' ಎಂದು. ಅನಂತರ ಶಾಪಭೀತನಾದ ಜಾನಶ್ರುತಿಯು ಸೇವೆ ಮಾಡತೊಡಗಿದುದನ್ನು ಕಂಡು ಕರುಣೆಯಿಂದ ರೈಕ್ಷನು ಉಪದೇಶಿಸಿದ. ಜಾನಶ್ರುತಿಗೆ ಉಪದೇಶಮಾಡಲು ರೈಕ್ಷಮುನಿ ವಾಸಮಾಡಿದ 'ಮಹಾವೃಷ' (ಕಾಶ್ಮೀರ) ದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಆ ಗ್ರಾಮಗಳು ರೈಕ್ಷಪರ್ಣ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿ. ಆ ರೈಕ್ಷಪರ್ಣ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದು, ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಸಂವರ್ಗವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ರೈಕ್ಷನು ಜಾನಶ್ರುತಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದ.

ಶೂದ್ರಶಬ್ದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

ಭಾಷ್ಯ—ಶುಚಾ ದ್ರವಣಾತ್ ಶೂದ್ರಃ |

ರಾಜಾ ಪೌತ್ರಾಯಣಃ ಶೋಕಾತ್ ಶೂದ್ರೇತಿ ಮುನಿನೋದಿತಃ |

ಪ್ರಾಣವಿದ್ಯಾಮವಾಪ್ಯಾಸ್ಯಾತ್ ಪರಂ ಧರ್ಮಮವಾಪ್ತವಾನ್ |

ಇತಿ ಪಾದ್ಯೇ | || ಖಂಡ ೨ ||

ಅನುವಾದ—ಅಹ ಹಾರೇತ್ವಾ ಶೂದ್ರ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಶೂದ್ರ ಎಂದು ಪೌತ್ರಾಯಣನನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿದ್ದರೂ ಅವನು ಶೂದ್ರನಲ್ಲ. ಶೋಕದಿಂದ ಮುನಿಯ ಬಳಿಗೆ ಧಾವಿಸಿ ಬಂದವನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ಶೂದ್ರ ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ.

ಪೌತ್ರಾಯಣನು ರಾಜ. ಶೋಕವುಳ್ಳವನಾದ್ದರಿಂದ ಶೂದ್ರ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸರ್ವಜ್ಞರಾದ ರೈಕ್ಷಮುನಿಗಳಿಂದ ಸಂಬೋಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಧರ್ಮಾತ್ಮನಾದ ಅವನು ಅವರಿಂದ ಪ್ರಾಣವಿದ್ಯೆಯ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಪಡೆದು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ಧರ್ಮ ಸಂಪಾದನೆ ಮಾಡಿದ ಎಂದು ಪಾದ್ಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿದೆ.

ವಿವರಣೆ—ಪೌತ್ರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಶೂದ್ರ ಎಂಬ ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಶೂದ್ರಜಾತಿಯವನು ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ. 'ಶುಚಾ ದ್ರವತಿ ಇತಿ ಶೂದ್ರಃ' ಶೋಕದಿಂದ ಧಾವಿಸಿ ಬಂದವನೆಂದರ್ಥ. ಶುಕ್ ಎಂದರೆ ಶೋಕ, ದ್ರ ಎಂದರೆ ಧಾವಿಸಿ ಬಂದವನು. ಹಂಸವಾಕ್ಯ ಕೇಳಿ ಬಲು ಶೋಕದಿಂದ, ಬಲು ಬೇಗನೆ ಧಾವಿಸಿ ಬಂದನೆಂದು, ಶೋಕದ ಅತಿಶಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಕಾರಕ್ಕೆ ದೀರ್ಘ ಬಂದಿದೆ, ಮತ್ತು ವೇಗದ ಅತಿಶಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕ್ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ತೃತೀಯವರ್ಗದ ಅಕ್ಷರವಾದ (ಕ ಚ ಟ ತ ಪ-ಇವು ಐದು ವರ್ಗಗಳು, ಕ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಮುಂದೆ ಮೂರನೆಯ ವರ್ಗ ತ ವರ್ಗ) ದ್ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರ ಬಂದಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಶುಕ್+ದ್ರ ಎಂಬುದು ಶೂದ್ರ ದ್ರ=ಶೂದ್ರ ಎಂದಾಗಿದೆ.

ರೈಕ್ಷರು ಉಪದೇಶಿಸಿದ ಸಂವರ್ಗ ವಿದ್ಯೆ

ಉಪನಿಷತ್—ವಾಯುರ್ವಾ ವ ಸಂವರ್ಗಃ | ಯದಾ ವಾ ಅಗ್ನಿರುದ್ವಾಯತಿ ವಾಯುಮೇವ ಅಪ್ಯೇತಿ | ಯದಾ ಸೂರ್ಯೋಽಸ್ತಮೇತಿ ವಾಯುಮೇವ ಅಪ್ಯೇತಿ | ಯದಾ ಚಂದ್ರೋಽಸ್ತಮೇತಿ ವಾಯುಮೇವಾಪ್ಯೇತಿ | ಯದಾಽಽಪ ಉಚ್ಛುಷ್ಯಂತಿ ವಾಯುಮೇವ ಅಪಿಯಂತಿ | ವಾಯುಹ್ಯೇವ ಏತಾನ್ ಸರ್ವಾನ್ ಸಂವೃಕ್ಷೇ | ಇತ್ಯಧಿದೈವತಮ್ |

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಮ್ | ಪ್ರಾಣೋ ವಾವ ಸಂವರ್ಗಃ | ಸ ಯದಾ ಸ್ವಪಿತಿ
ಪ್ರಾಣಂ ತರ್ಹಿ ವಾಗಪ್ಯೇತಿ | ಪ್ರಾಮಂ ಚಕ್ಷುಃ | ಪ್ರಾಣಂ ಶ್ರೋತ್ರಂ |
ಪ್ರಾಣಂ ಮನಃ | ಪ್ರಾಣೋ ಹ್ಯೇವ ಏತಾನ್ ಸರ್ವಾನ್ ಸಂವೃಂಕ್ಷೇ ಇತಿ |
ತೌ ವಾ ಏತೌ ದ್ವೌ ಸಂವರ್ಗೌ ವಾಯುರೇವ ದೇವೇಷು ಪ್ರಾಣಃ
ಪ್ರಾಣೇಷು |

ಮುಖ್ಯವಾಯುದೇವರೇ ಸರ್ವದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸಂಹಾರಕರಾದ್ದರಿಂದ
'ಸಂವರ್ಗ' ಎನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ, ಮಹಾಪ್ರಲಯದಲ್ಲಿ ಆಗ್ನಿಯು ಉಪಶಮನ
ಹೊಂದುವಾಗ ವಾಯುವಿನಲ್ಲೇ ಲಯ ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಮಹಾಪ್ರಲಯದಲ್ಲಿ
ಸೂರ್ಯನು ಅಸ್ತಂಗತನಾಗುವಾಗ ವಾಯುವಿನಲ್ಲೇ ಲಯ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಮಹಾ
ಪ್ರಲಯದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನು ಅಸ್ತಂಗತನಾಗುವಾಗ ವಾಯುವಿನಲ್ಲೇ ಲಯ ಹೊಂದು
ತ್ತಾನೆ. ಮಹಾಪ್ರಲಯದಲ್ಲಿ ನೀರು ಒಣಗುವಾಗ ಅದರ ಅಭಿಮಾನಿ ಇಂದ್ರನು
ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಲಯ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಮುಖ್ಯ ವಾಯುದೇವರೇ ಈ
ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸುತ್ತಾನೆ ಎನ್ನುವುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಅಧಿ
ದೈವದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ದೇವತೆಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂವರ್ಗಸ್ವರೂಪವು ನಿರೂಪಿತ
ವಾಯಿತು.

ಮುಂದೆ ಅಧ್ಯಾತ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ದೇಹದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂವರ್ಗ
ಸ್ವರೂಪದ ನಿರೂಪಣೆ-ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣದೇವರೇ ಸಂವರ್ಗ ಎನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವರು
ಜೀವನನ್ನು ನಿದ್ರೆಗೊಳಿಸುವಾಗ ವಾಗಿದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿನಿ ದೇವತೆಯು ಮುಖ್ಯ
ಪ್ರಾಣನಲ್ಲಿಯೇ ಲಯಹೊಂದುವನು. ಹಾಗೆಯೇ ಚಕ್ಷುರಭಿಮಾನಿದೇವತೆ,
ಶ್ರೋತ್ರಾಭಿಮಾನಿದೇವತೆ ಹಾಗೂ ಮನೋಭಿಮಾನಿದೇವತೆ ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಮುಖ್ಯ
ಪ್ರಾಣನಲ್ಲೇ ಲಯ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣದೇವರೇ ಈ ಎಲ್ಲ ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿ
ಮಾನಿದೇವತೆಗಳನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಲಯಹೊಂದಿಸುತ್ತಾರೆ ಎನ್ನುವುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ.

ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಯು, ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿಗಳಲ್ಲಿ
ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ ಇವರಿಬ್ಬರು ಸಂವರ್ಗರು.

ಭಾಷ್ಯ—ಸಂವೃಕ್ಷೇ ಸರ್ವದೇವಾನ್ ಯತ್ ವಾಯುಃ ಸಂವರ್ಗ ಈರಿತಃ |

ಅನುವಾದ—ವಾಯುದೇವರು ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ('ಸಂವೃಂಕ್ಷೇ')
ಸಂಹರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂವರ್ಗ ಎನಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಸಂವರ್ಗ ಎಂದರೆ ವಾಯುದೇವರೇ—ಒಂದು ಐತಿಹ್ಯ

ಉಪನಿಷತ್—ಅಥ ಹ ಶೌನಕಂ ಚ ಕಾಪೇಯಮಭಿಪ್ರತಾರಿಣಂ ಚ ಕಾಕ್ಷಸೇನಿಂ

ಪರಿವಿಷ್ಟಮಾಣೌ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರೀ ಬಿಭಿಕ್ಷೇ| ತಸ್ಮಾ ಉಹ ನ ದದತುಃ |

ಸ ಹೋವಾಚ |

ಮಹಾತ್ಮನಶ್ಚತುರೋ ದೇವ ಏಕಃ

ಕಃ ಸೋ ಜಗಾರ ಭುವನಸ್ಯ ಗೋಪಾಃ |

ತಂ ಕಾಪೇಯ ನಾಭಿಪಶ್ಯಂತಿ ಮರ್ತ್ಯಾ

ಅಭಿಪ್ರತಾರಿನ್ ಬಹುಧಾ ವಸಂತಮ್ ||

ಯಸ್ಮೈ ವಾ ಏತದನ್ಯಂ ತಸ್ಮಾ ಏತನ್ ದತ್ತಮಿತಿ| ತದು ಹ ಶೌನಕಃ

ಕಾಪೇಯಃ ಪ್ರತಿಮನ್ವಾನಃ ಪ್ರತ್ಯೇಯಾಯ |

ಆತ್ಮಾ ದೇವಾನಾಂಜನಿತಾ ಪ್ರಜಾನಾಂ

ಹಿರಣ್ಯದಂಷ್ಟ್ರೋ ಬಭಸೋಽನಸೂರಿಃ |

ಮಹಾಂತಮಸ್ಯ ಮಹಿಮಾನಮಾಹುಃ

ಅನದ್ಯಮಾನೋ ಯದನನ್ನಮತ್ತೀತಿ |

ವಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿನ್ ಇದಮುಪಾಸ್ಮಹೇ | ದತ್ತ ಅಸ್ಮೈ ಭಿಕ್ಷಾಂ ಇತಿ |

ತಸ್ಮಾ ಉ ಹ ದದುಃ| ತೇ ವಾ ಏತೇ ಪಂಚ ಅನ್ಯೇ ಪಂಚ ಅನ್ಯೇ ದಶ ಸಂತಃ

ತತ್ ಕೃತಮ್ |

ತಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವಾಸು ದಿಕ್ಷು ಅನ್ನಮೇವ ದಶ ಕೃತಮ್ | ಸೈಷಾ ವಿರಾಟ್ ಅನ್ನಾದೀ |

ತಯಾ ಇದಂ ಸರ್ವಂ ದೃಷ್ಟಮ್ | ಸರ್ವಮಸ್ಯೇದಂ ದೃಷ್ಟಂ ಭವತಿ

ಅನ್ನಾದೋ ಭವತಿ ಯ ಏವಂ ವೇದ ಯ ಏವಂ ವೇದ |

|| ಖಂಡ ೩ ||

ವಾಯುದೇವರು ಸಂವರ್ಗರೆನ್ನಲು ಒಂದು ಐತಿಹ್ಯ. ಶುನಕರ ಮಗನಾದ ಮತ್ತು ಕಪಿಮುನಿಗಳ ಗೋತ್ರದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಅಭಿಪ್ರತಾರಿ ಮತ್ತು ಕಕ್ಷಸೇನನ ಮಗ ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಒಂದು ಕಡೆ ಅನ್ನ ಬಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಒಬ್ಬ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯು ಬಂದು ಅನ್ನವನ್ನು ಬೇಡಿದನು. ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗೆ ಅನ್ನವನ್ನು ಬಡಿಸಲೇ ಇಲ್ಲ. ಆಶ್ಚರ್ಯ!

ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯು ಹೇಳಿದ 'ಅಭಿಪ್ರತಾರಿಯೇ! ಮಹಾತ್ಮರಾದ ಅಗ್ನಿ ಸೂರ್ಯ ಚಂದ್ರ ಇಂದ್ರ ಮತ್ತು ವಾಕ್ ಚಕ್ಷುಸ್ ಶ್ರೋತ್ರ ಹಾಗೂ ಮನಸ್ಸಿನ ಅಭಿಮಾನಿ

ದೇವತೆಗಳು ಹೀಗೆ ಅಧಿದೈವ ಮತ್ತು ಅಧ್ಯಾತ್ಮದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸುತ್ತ, ಜಗದ್ರಕ್ಷಕನೂ ಆಗಿ, ಬಹುರೂಪದಿಂದ ಯಾವ ದೇವನಿರುವನೋ ಅವನು ಯಾರು. ಅವನ ಮಹಿಮೆ ಏನು ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಯಾವ ಮಾನವರೂ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ನಾನು ತಿಳಿದಿದ್ದೇನೆ. ನಿನಗೆ ತಿಳಿದಿದ್ದರೆ ಹೇಳು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಅನ್ನವು ಯಾವ ಆ ದೇವನದ್ದೋ ಆ ದೇವನಿಗೇ ನೀವು ಅದನ್ನು ಕೊಡಲಿಲ್ಲ' ಎಂದು.

ಆಗ ಕಾಪೇಯಶೌನಕನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಿ ಆ ದೇವನನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡ ಮತ್ತು ಹೇಳಿದ- “ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ! ನೀನು ಹೇಳಿದ ಆ ದೇವನು ಅಗ್ನ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯೂ, ಸಕಲ ಜೀವರಿಗೆ ಜನಕನೂ, ಸುವರ್ಣಮಯವಾದ ಹಲ್ಲುಳ್ಳವನೂ, ಭಕ್ಷಣಶೀಲನೂ, ಜ್ಞಾನಿಯೂ ಆದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಪ್ರಾಜ್ಞರು ಅವನ ಮಹಾಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ, ‘ಈ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಿಗೆ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯವರಿಂದ ಸಂಹಾರವಿಲ್ಲ. ಇವನು ಇತರ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸುತ್ತಾನೆ’ ಎಂದು. ನಾವು ಹೀಗೆಯೇ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ.” ಹೀಗೆ ಕಾಪೇಯನು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗೆ ಹೇಳಿ ಬೇರೆ ಬಡಿಸುವವರಿಗೆ, ‘ವಾಯುದೇವರನ್ನು ಅರಿತ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗೆ ಅನ್ನವನ್ನು ಬಡಿಸಿರಿ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ.

ಆಗ ಅವರಲ್ಲರೂ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗೆ ಅನ್ನವನ್ನು ಬಡಿಸಿದರು. ಈ ಐತಿಹ್ಯದಿಂದ ವಾಯುದೇವರು ಸರ್ವಸಂಹಾರಕರೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಆದರೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಇವರೇ ಸರ್ವಸಂಹಾರಕರಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಅಧಿದೈವದಲ್ಲಿ ವಾಯುವಿನಿಂದ ಕೂಡಿ ಅಗ್ನ್ಯಾದಿಗಳು ಐದು ಮಂದಿ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣನಿಂದ ಕೂಡಿ ವಾಗಾದಿಗಳು ಐದು ಮಂದಿ ಹೀಗೆ ಸಂಹಾರಕರು ಹತ್ತು ಮಂದಿ. ಇವರು ಹತ್ತು ಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರಿಂದ ಪೂರ್ಣರೆನಿಸಿ, ಕೃತ ಎನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಕೃತಯುಗದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣಧರ್ಮಾಚರಣೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲ ಹತ್ತು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿ, ಹತ್ತು ಸಂಖ್ಯೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಪೂರ್ಣರೆನಿಸಿ ಕೃತ ಎನಿಸಿದ ಈ ದೇವತೆಗಳೂ ಕೂಡಾ, ಇನ್ನೊಬ್ಬ ದೇವತೆಗೆ ಅನ್ನವೇ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅನ್ನವನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸುವ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ದೇವತೆ ವಿರಾಟ್ ನಾಮಕನಾದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಆ ವಿಷ್ಣುವು ಸರ್ವಜ್ಞನಾಗಿದ್ದು, ಅನ್ನರೂಪರಾದ ಈ ವಾಯು ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬಲ್ಲವನಾದ್ದರಿಂದ ಭಕ್ಷಕನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಯಾರು ವಿರಾಟ್‌ನಾಮಕನಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಸರ್ವಜ್ಞನೆಂದೂ, ವಾಯ್ವಾದಿ ಸಂಹಾರಕನೆಂದೂ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅವನು, ತನ್ನ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಯಥೇಷ್ಟ ಅನ್ನವನ್ನೂ ಉಣ್ಣುತ್ತಾನೆ.

ಭಾಷ್ಯ—ಮಹಿಮಾಽಸ್ಯ ಮಹಾನೇಷ ಯದನಾದ್ಯೋಽತಿ ದೇವತಾಃ | ಇತಿ ಪ್ರಭಂಜನೇ |

‘ದಶೇತಿ ವೈ ಸರ್ವಂ’ ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ ಕೃತಸ್ಯ ಚ ಪೂರ್ಣಾತ್ಮಕತ್ವಾತ್ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾಧಿದೈವತಭೇದೇನ ಪಂಚ ದೇವತಾ ದಶಭೂತಾಃ ಕೃತಮ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ವಾಯುನಾ ಸಹ ದಶಸಂಖ್ಯಾಪೂರಣಾತ್ ಸರ್ವ ದಿಕ್ಷು ಸ್ಥಿತಾ ದೇವತಾ ವಾಯುನಾ ಸಹ ಅನ್ನಮೇವ | ಅನ್ನಾದೀ ದೇವತಾ ವಿರಾಟ್ ವಿಷ್ಣುರೇವ | ‘ಅನದ್ಯಮಾನ’ ಇತಿ ಅನೈರನದ್ಯಮಾನಃ |

ವಾಯುಸ್ತು ಸರ್ವದೇವಾತ್ತಾ ವಾಯೋರತ್ತಾ ಜನಾರ್ದನಃ |

ನ ತಸ್ಯ ಕಶ್ಚಿದತ್ತಾಸ್ತಿ ಸ ವಿರಾಟ್ ಅಧಿರಾಜನಾತ್ | ಇತಿ ಚ |

|| ಖಂಡ ೩ ||

ಅನುವಾದ—‘ಈ ವಾಯುದೇವರನ್ನು ಭಗವಂತನು ಹೊರತು ಬೇರೆ ಯಾರು ಸಂಹರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇವರು ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂಬುದು ಇವರ ಮಹಾಮಹಿಮೆ ಎಂದು ಪ್ರಭಂಜನದಲ್ಲಿದೆ.

‘ಹತ್ತು ಸಂಖ್ಯೆ ಎಂದರೆ ಪೂರ್ಣ ಎಂದರ್ಥ’ ಎಂದು ಶ್ರುತಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಮತ್ತು ಕೃತಯುಗವು ಧರ್ಮವು ಪೂರ್ಣಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿದ್ದುವುದರಿಂದ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಅಧಿದೈವ ಭೇದದಿಂದ ಐದೈದರಂತೆ ಹತ್ತು ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿರುವ ವಾಯು ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳು ಕೃತ ಎನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ‘ತಸ್ಮಾತ್’ ವಾಯುದೇವರಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಈ ದೇವತೆಗಳು ಹತ್ತು ಸಂಖ್ಯೆ ಉಳ್ಳವರಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ, ಎಲ್ಲ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತರಾದ ಆ ದೇವತೆಗಳು ವಾಯುದೇವರಿಂದ ಸಹಿತರಾಗಿ ಅನ್ನವೇ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅನ್ನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ದೇವತೆ ಎಂದರೆ ವಿರಾಟ್‌ನಾಮಕನಾದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ವಾಯುದೇವರನ್ನು ಸಂಹಾರವಿಲ್ಲದವರು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು. ಅವರಿಗೆ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇತರರಿಂದ ಸಂಹಾರವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ದಿಂದ.

ವಾಯುದೇವರು ಸರ್ವದೇವತಾ ಸಂಹಾರಕರು. ವಾಯುದೇವರ ಸಂಹಾರಕ ಶ್ರೀಜನಾರ್ದನು. ಆ ಜನಾರ್ದನನಿಗೆ ಯಾರೂ ಸಂಹಾರಕರಿಲ್ಲ. ಆ ವಿಷ್ಣುವು ಅಧಿಕವಾಗಿ ಶೋಭಿಸುವುದರಿಂದ ವಿರಾಟ್ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನು ಎಂದೂ ಪ್ರಮಾಣವಿದೆ.

ಜಾಬಾಲ ಸತ್ಯಕಾಮನ ಉಪಾಖ್ಯಾನ

ಉಪನಿಷತ್—ಸತ್ಯಕಾಮೋ ಹ ಜಾಬಾಲೋ ಜಬಾಲಾಂ ಮಾತರಮಾ
ಮಂತ್ರಯಾಂಚಕ್ರೇ ‘ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಂ ಭವತಿ ವಿವತ್ಸಾಮಿ | ಕಿಂಗೋತ್ತೋ ನು
ಅಹಮಸ್ಮಿ’ ಇತಿ ||

ಸಾ ಹ ಏನಮುವಾಚ—ನಾಹಮೇತದ್ವೇದ ತಾತ ಯದ್ಗೋತ್ರಸ್ತ ಮುಸಿ |
ಬಹು ಅಹಂ ಚರಂತೀ ಪರಿಚಾರಿಣೀ ಯೌವನೇ ತ್ವಾಮಲಭೇ | ಸಾ
ಅಹಮೇತನ್ ವೇದ ಯದ್ಗೋತ್ರಸ್ತ ಮುಸಿ | ಜಬಲಾ ತು ನಾಮ
ಅಹಮಸ್ಮಿ | ಸತ್ಯಕಾಮೋ ನಾಮ ತ್ವಮಸಿ ಇತಿ | ಸ ಸತ್ಯಕಾಮೋ
ಜಾಬಾಲೋ ಬ್ರುವೀಥಾ’ ಇತಿ

ಸ ಹ ಹಾರಿದ್ರುಮತಂ ಗೌತಮಮೇತ್ಯ ಉವಾಚ “ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಂ ಭಗವತಿ
ವತ್ಸಾಮಿ | ಉಪೇಯಾಂ ಭಗವಂತಂ” ಇತಿ | ತಂ ಹ ಉವಾಚ—
‘ಕಿಂಗೋತ್ತೋ ನು ಸೋಮ್ಯ ಅಸಿ’ ಇತಿ | ಸ ಹೋವಾಚ
‘ನಾಹಮೇತದ್ ವೇದ ಭೋ ಯದ್ಗೋತ್ತೋಽಹಮಸ್ಮಿ | ಅಪೃಚ್ಛಂ
ಮಾತರಂ | ಸಾ ಮಾ ಪ್ರತ್ಯಬ್ರುವೀದ್ ‘ನಾಹಮೇತದ್ ವೇದ ತಾತ
ಯದ್ಗೋತ್ರಸ್ತ ಮುಸಿ | ಬಹು ಅಹಂ ಚರಂತೀ ಪರಿಚಾರಿಣೀ ಯೌವನೇ
ತ್ವಾಮಲಭೇ | ಸಾಹಮೇತನ್ ವೇದ ಯದ್ಗೋತ್ರಸ್ತ ಮುಸಿ | ಜಬಾಲಾ ತು
ನಾಮ ಅಹಮಸ್ಮಿ | ಸತ್ಯಕಾಮೋ ನಾಮ ತ್ವಮಸಿ ಇತಿ | ‘ಸೋಹಂ
ಸತ್ಯಕಾಮೋ ಜಾಬಾಲೋಽಸ್ಮಿ ಭೋ’ ಇತಿ |

ತಂ ಹ ಉವಾಚ ‘ನೈತದಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ವಿವಕ್ತುಮರ್ಹತಿ | ಸಮಿಧಂ
ಸೋಮ್ಯ ಆಹರ | ಉಪ ತ್ವಾ ನೇಷ್ಯೇ | ನ ಸತ್ಯಾದಗಾ’ ಇತಿ |
ತಮುಪನೀಯ ಕೃಶಾನಾಮಬಲಾನಾಂ ಚತುಶ್ಯತಂ ಗಾ ನಿರಾಕೃತ್ಯ ಉವಾಚ
‘ಇಮಾಃ ಸೋಮ್ಯ ಅನುಸಂವ್ರಜ’ ಇತಿ | ತಾ ಅಭಿಪ್ರಸ್ಥಾಪಯನ್
ಉವಾಚ ‘ನ ಅಸಹಸ್ರೇಣ ಆವರ್ತಯ’ ಇತಿ | ಸ ಹ ವರ್ಷಗಣಂ
ಪ್ರೋವಾಸ | ತಾ ಯದಾ ಸಹಸ್ರಂ ಸಂಪೇದುಃ |

ಜಬಾಲೆಯ ಮಗನಾದ ಸತ್ಯಕಾಮನು ತನ್ನ ತಾಯಿಯ ಬಳಿ ಬಂದು
‘ಪೂಜ್ಯಳೇ, ನಾನು ವೇದಾಧ್ಯಯನಕ್ಕಾಗಿ ಪರದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಗುರುಕುಲವಾಸ
ಮಾಡುತ್ತೇನೆ, ನನ್ನ ಗೋತ್ರ ಯಾವುದು? ಎಂದು ಕೇಳಿದ.

ಅವಳು ಸತ್ಯಕಾಮನಿಗೆ ಹೇಳಿದಳು. “ಮಗು ನೀನು ಯಾವ ಗೋತ್ರದವನೆಂದು ನಾನರಿಯೆ. ನಾನು ದಾಸಿಯಾಗಿ ಬಹುಜನರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಯೌವನದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಪಡೆದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನೀನು ಯಾವ ಗೋತ್ರದವನೆಂಬುದನ್ನು ನಾನರಿಯೆ ಮಗು. ನನ್ನ ಹೆಸರು ಜಬಾಲಾ. ನೀನು ಸತ್ಯಕಾಮ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗುರುಗಳ ಬಳಿ ‘ನಾನು ಸತ್ಯಕಾಮಜಾಬಾಲ’ ಎಂದು ಮಾತ್ರವೇ ಹೇಳು” ಎಂದು.

ಸತ್ಯಕಾಮನು ಗೌತಮಕುಲದ ಹರಿದ್ರಮಠ ಮುನಿಯ ಮಗನ ಬಳಿ ಬಂದು ‘ಪೂಜ್ಯರೇ! ವೇದಾಧ್ಯಯನಕ್ಕಾಗಿ ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡಲು ತಮ್ಮ ಬಳಿ ಬಂದಿದ್ದೇನೆ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ. ಸೋಮ್ಯ! ನೀನು ಯಾವ ಗೋತ್ರದವನೆಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ಕೇಳಿದರು. ಆಚಾರ್ಯರೇ! ನಾನು ಯಾವ ಗೋತ್ರದವನೆಂಬುದನ್ನು ನಾನರಿಯೆ. ನನ್ನ ತಾಯಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದೆ. ಆಕೆಯು ‘ನೀನು ಯಾವ ಗೋತ್ರದವನೆಂಬುದು ನಾನರಿಯೆ, ಮಗು. ನಾನು ದಾಸಿಯಾಗಿ ಅನೇಕ ಜನರ ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ಯೌವನದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಪಡೆದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನೀನು ಯಾವ ಗೋತ್ರದವನೆಂಬುದು ತಿಳಿಯದು, ನನ್ನ ಹೆಸರು ಜಬಾಲಾ ನಿನ್ನ ಹೆಸರು ಸತ್ಯಕಾಮ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದಳು. “ಆದ್ದರಿಂದ ಪೂಜ್ಯರೇ ನಾನು ಸತ್ಯಕಾಮ ಜಾಬಾಲನಾಗಿದ್ದೇನೆ” ಎಂದು ಸತ್ಯಕಾಮ ಉತ್ತರಿಸಿದ.

‘ತ್ಯವರ್ಣಕನಲ್ಲದವನು ಸರ್ವಥಾ ಹೀಗೆ ಸತ್ಯ ನುಡಿಯಲಾರ. ಎಲೈ ಸೋಮ್ಯ! ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಲಕ್ಷಣವಾದ ಸತ್ಯವನ್ನು ಬಿಡದ ಕಾರಣ ನೀನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೇ. ನಿನಗೆ ಉಪನಯನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೇನೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಸಮಿತನನ್ನು ತಾ’ ಎಂದು ಗೌತಮರು ಹೇಳಿದರು. ಮತ್ತು ಅವನಿಗೆ ಉಪನಯನ ಮಾಡಿ ಕೃಶರೂ, ದುರ್ಬಲರೂ ಆದ ಕೆಲವು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ನಾಲ್ಕುನೂರು ಗೋವುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ತರಿಸಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಕಾಡಿಗೆ ಅಟ್ಟುತ್ತಾ, ‘ಇವುಗಳ ಹಿಂದೆ ಹೋಗು, ಇವು ವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದಿ ಸಾವಿರವಾಗದೇ ಹಿಂದಿರುಗಬೇಡ’ ಎಂದರು. ಸತ್ಯಕಾಮನು ಆ ನಾಲ್ಕುನೂರು ಗೋವುಗಳು ಕರು ಹಾಕಿ, ಒಟ್ಟು ಸಾವಿರ ಆಗುವವರೆಗೆ ಅನೇಕ ವರ್ಷ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಾಸ ಮಾಡಿದ.

ಭಾಷ್ಯ—ಆರ್ಜವಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶೂದ್ರೋಽನಾರ್ಜವಲಕ್ಷಣಃ |

ಗೌತಮಸ್ವಿ ತಿ ವಿಜ್ಞಾಯ ಸತ್ಯಕಾಮಮುಪಾನಯತ್ |

ಇತಿ ಸಾಮಸಂಹಿತಾಯಾಮ್ | || ಖಂಡ ೪ ||

ಅನುವಾದ—ವೇದಾಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಾದ ತ್ರೈವರ್ಣಿಕನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಋಜುಸ್ವಭಾವ ಲಕ್ಷಣ. ಶುದ್ಧನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕಪಟವು ಲಕ್ಷಣ ಎಂದು ತಿಳಿದು, ಗೌತಮರು ಸತ್ಯಕಾಮನಿಗೆ ಉಪನಯನ ಮಾಡಿದರು ಎಂದು ಸಾಮಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿದೆ.

ವೃಷಭರೂಪದ ವಾಯುದೇವರಿಂದ ವಾಸುದೇವರೂಪದ ಉಪದೇಶ

ಉಪನಿಷತ್—ಅಥ ಹ ಏನಂ ಋಷಭಃ ಅಭ್ಯುವಾದ 'ಸತ್ಯಕಾಮಃ' ಇತಿ |
 'ಭಗವ' ಇತಿ ಹ ಪ್ರತಿಶುಶ್ರಾವ | 'ಪ್ರಾಪ್ತಾಃ ಸೋಮ್ಯ ಸಹಸ್ರಂ ಸೃಃ |
 ಪ್ರಾಪಯ ನಃ ಆಚಾರ್ಯಕುಲಮ್ | ಬ್ರಹ್ಮಣಶ್ಚ ತೇ ಪಾದಂ ಬ್ರವಾಣಿ' ಇತಿ |
 'ಬ್ರವೀತು ಮೇ ಭಗವಾನ್' ಇತಿ ||

ತಸ್ಮೈ ಸ ಹೋವಾಚ 'ಪ್ರಾಚೀ ದಿಕ್ ಕಲಾ | ಪ್ರತೀಚೀ ದಿಕ್ ಕಲಾ |
 ದಕ್ಷಿಣಾ ದಿಕ್ ಕಲಾ | ಉದೀಚೀ ದಿಕ್ ಕಲಾ | ಏಷ ವೈ ಸೋಮ್ಯ
 ಚತುಷ್ಪಲಃ ಪಾದೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪ್ರಕಾಶವಾನ್ ನಾಮ |

ಸ ಯ ಏತಮೇವಂ ವಿದ್ವಾನ್ ಚತುಷ್ಕಲಂ ಪಾದಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ
 ಪ್ರಕಾಶವಾನ್ ಇತ್ಯುಪಾಸ್ತೇ ಪ್ರಕಾಶವಾನ್ ಅಸ್ಮಿನ್ ಲೋಕೇ ಭವತಿ |
 ಪ್ರಕಾಶವತೋ ಹ ಲೋಕಾನ್ ಜಯತಿ ಯ ಏತಮೇವಂ ವಿದ್ವಾನ್
 ಚತುಷ್ಕಲಂ ಪಾದಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪ್ರಕಾಶವಾನ್ ಇತ್ಯುಪಾಸ್ತೇ |'

|| ಖಂಡ ೫ ||

ಗೋವುಗಳು ಸಾವಿರವಾದಾಗ ಎತ್ತಿನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬಂದ ವಾಯುದೇವರು, 'ಹೇ ಸತ್ಯಕಾಮ' ಎಂದು ಕೂಗಿದರು. 'ಪೂಜ್ಯರೇ' ಎಂದು ಸತ್ಯಕಾಮ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ ಕೊಟ್ಟ. ಆಗ ಎತ್ತಿನ ರೂಪದ ವಾಯುದೇವರು 'ಏ ಸೋಮ್ಯ! ನಾವು ಸಾವಿರ ಗೋವುಗಳಾಗಿದ್ದೇವೆ. ನಮ್ಮನ್ನು ಗುರುಗಳ ಮನೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗು. ನಾನು ನಿನಗೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ವಾಸುದೇವ ಎಂಬ ಚತುಷ್ಕಲವಾದ ಅಂಶವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತೇನೆ' ಎಂದರು. 'ಪೂಜ್ಯರು ಹೇಳಬೇಕು' ಎಂದು ಸತ್ಯಕಾಮ ಕೇಳಿಕೊಂಡ.

ಆಗ ವಾಯುದೇವರು ಉಪದೇಶಿಸಿದರು. 'ವಾಸುದೇವಾಖ್ಯವಾದ ಈ ಅಂಶಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿರುವ ತನ್ನಾಮಕನಾದ ವಾಸುದೇವನು ಒಂದು ಕಲೆ. ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿರುವ ತನ್ನಾಮಕನಾದ ಸಂಕರ್ಷ ಒಂದು ಕಲೆ. ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿರುವ

ತನ್ನಾಮಕನಾದ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನೂ ಒಂದು ಕಲೆ. ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿರುವ ತನ್ನಾಮಕನಾದ ಅನಿರುದ್ಧನೂ ಒಂದು ಕಲೆ. ಹೀಗೆ ಈ ವಾಸುದೇವನು ಪುನಃ ವಾಸುದೇವಾದಿ ನಾಲ್ಕು ಕಲೆಗಳುಳ್ಳ ಅಂಶ. ಈ ವಾಸುದೇವ ಅಂಶಕ್ಕೇ ಪ್ರಕಾಶವಾನ್ ಎಂದು ರಹಸ್ಯನಾಮ.

‘ಯಾರು ನಾಲ್ಕು ಕಲೆಗಳುಳ್ಳ ವಾಸುದೇವ ಎಂಬ ಪರಬ್ರಹ್ಮಾಂಶವನ್ನು ‘ಪ್ರಕಾಶವಾನ್’ ಎಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅವನು ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತಿವಂತನಾಗುವನು. ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ವೈಕುಂಠಾದಿ ಲೋಕಗಳನ್ನು, ಈ ಚತುಷ್ಕಲ ವಾಸುದೇವೋಪಾಸಕನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.’

ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಸಂಕರ್ಷಣರೂಪದ ಉಪದೇಶ

ಉಪನಿಷತ್—‘ಅಗ್ನಿಃ ತೇ ಪಾದಂ ವಕ್ತಾ’ ಇತಿ ।

ಸ ಸಹ ಶ್ವೋಭೂತೇ ಗಾ ಅಭಿಪ್ರಸ್ಥಾಪಯಾಂಚಕಾರ । ತಾ ಯತ್ರ ಅಭಿ ಸಾಯಂ ಬಭೂವುಃ ತತ್ರ ಅಗ್ನಿಮುಪಸಮಾಧಾಯ ಗಾ ಉಪರುದ್ಯ ಸಮಿಧಮಾಧಾಯ ಪಶ್ಚಾದಗ್ನೇಃ ಪ್ರಾಜ್ ಉಪೋಪವಿವೇಶ ।

ತಮಗ್ನಿರಭ್ಯುವಾದ ‘ಸತ್ಯಕಾಮಃ’ ಇತಿ । ‘ಭಗವ’ ಇತಿ ಹ ಪ್ರತಿಶುಶ್ರಾವ । ‘ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸೋಮ್ಯ ತೇ ಪಾದಂ ಬ್ರವಾಣಿ’ ಇತಿ । ‘ಬ್ರವೀತು ಮೇ ಭಗವಾನ್’ ಇತಿ । ತಸ್ಮೈ ಸ ಹೋವಾಚ ‘ಪೃಥಿವೀ ಕಲಾ । ಅಂತರಿಕ್ಷಂ ಕಲಾ । ದ್ಯೌಃ ಕಲಾ । ಸಮುದ್ರಃ ಕಲಾ । ಏಷ ವೈ ಸೋಮ್ಯ ಚತುಷ್ಕಲಃ ಪಾದೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಅನಂತವಾನ್ ನಾಮ ॥

ಸ ಯ ಏತಮೇವಂ ವಿದ್ವಾನ್ ಚತುಷ್ಕಲಂ ಪಾದಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽನಂತವಾನ್ ಇತ್ಯುಪಾಸ್ತೇ ಅನಂತವಾನಸ್ಮಿನ್ ಲೋಕೇ ಭವತಿ । ಅನಂತವತೋ ಹ ಲೋಕಾನ್ ಜಯತಿ ಯ ಏತಮೇವಂ ವಿದ್ವಾನ್ ಚತುಷ್ಕಲಂ ಪಾದಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽನಂತವಾನ್ ಇತ್ಯುಪಾಸ್ತೇ ।

॥ ಖಂಡ ೬ ॥

ಬ್ರಹ್ಮನ ಇನ್ನೊಂದು ಅಂಶವನ್ನು ಅಗ್ನಿದೇವರು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ. ಎಂದು ಹೇಳಿ, ವಾಯುದೇವರು ಹೋದರು.

ಮರುದಿನ ಸತ್ಯಕಾಮನು ಸಾವಿರ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಗುರುಗಳ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು, ಅವುಗಳು ಸಾಯಂಕಾಲ ಯಾವ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಸೇರಿದವೋ

ಅಲ್ಲಿಯೇ ಅವುಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ಅಗ್ನಿಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡಿ ಸಮಿಧೆಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿ, ಅಗ್ನಿಯ ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖನಾಗಿ ಕುಳಿತ.

ಆಗ! 'ಸತ್ಯಕಾಮ' ಎಂದು ಅಗ್ನಿದೇವರು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರಾಗಿ ಕೂಗಿದರು. 'ಪೂಜ್ಯರೇ' ಎಂದು ಸತ್ಯಕಾಮ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರಿಸಿದ. ಆಗ ಅಗ್ನಿದೇವರು ಉಪದೇಶಿಸಿದರು. 'ಏ ಸೋಮ್ಯ! ನಿನಗೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಸಂಕರ್ಷಣ ಎಂಬ ಚತುಷ್ಟಲವಾದ ಅಂಶವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತೇನೆ ಎಂದರು. ಪೂಜ್ಯರು ಉಪದೇಶಿಸಬೇಕೆಂದು ಸತ್ಯಕಾಮನು ಕೇಳಿಕೊಂಡ. ಅವನಿಗೆ ಅಗ್ನಿದೇವರು ಉಪದೇಶಿಸಿದರು. 'ಪೃಥಿವಿ ಯಲ್ಲಿರುವ ತನ್ನಾಮಕನಾದ ವಾಸುದೇವ ಈ ಸಂಕರ್ಷಣನ ಒಂದು ಕಲೆ. ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿರುವ ತನ್ನಾಮಕನಾದ ಸಂಕರ್ಷಣನೂ ಅವನ ಒಂದು ಕಲೆ. ದ್ಯುಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ತನ್ನಾಮಕನಾದ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನೂ ಒಂದು ಕಲೆ. ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿರುವ ತನ್ನಾಮಕನಾದ ಅನಿರುದ್ಧನೂ ಒಂದು ಕಲೆ. ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ಕಲೆಗಳುಳ್ಳ ಸಂಕರ್ಷಣನು ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಅಂಶ. ಈ ಅಂಶಕ್ಕೆ ಅನಂತವಾನ್ ಎಂದು ರಹಸ್ಯನಾಮ'.

'ಯಾರು ನಾಲ್ಕು ಕಲೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಪಾದವಾದ ಈ ಸಂಕರ್ಷಣನನ್ನು ಅನಂತವಾನ್ ಎಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅವನು ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಮೃದ್ಧಿ ಉಳ್ಳವನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನಾಶರಹಿತವಾದ ವೈಕುಂಠಾದಿ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಈ ಚತುಷ್ಟಲ ಸಂಕರ್ಷಣೋಪಾಸಕನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.'

ಹಂಸರೂಪದ ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನರೂಪದ ಉಪದೇಶ

ಉಪನಿಷತ್—'ಹಂಸಸ್ತೇ ಪಾದಂ ವಕ್ತಾ' ಇತಿ ।

ಸ ಹ ಶ್ಲೋಭೂತೇ ಗಾ ಅಭಿಪ್ರಸ್ಥಾಪಯಾಂಚಕಾರ । ತಾ ಯತ್ರ ಅಭಿ ಸಾಯಂ ಬಭೂವುಃ ತತ್ರ ಅಗ್ನಿಮುಪಸಮಾಧಾಯ ಗಾ ಉಪರುದ್ಯ ಸಮಿಧಮಾಧಾಯ ಪಶ್ಚಾದಗ್ನೇಃ ಪ್ರಾಜ್ ಉಪೋಪವಿವೇಶ ।

ತಂ ಹಂಸ ಉಪನಿಪತ್ಯ ಅಭ್ಯವಾದ 'ಸತ್ಯಕಾಮಃ' ಇತಿ । 'ಭಗವ' ಇತಿ ಹ ಪ್ರತಿಶುಶ್ರಾವಃ । 'ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸೋಮ್ಯ ತೇ ಪಾದಂ ಬ್ರವಾಣಿ' ಇತಿ । 'ಬ್ರವೀತು ಮೇ ಭಗವಾನ್' ಇತಿ । ತಸ್ಮೈ ಸ ಹೋವಾಚ । 'ಅಗ್ನಿಃ ಕಲಾ । ಸೂರ್ಯಃ ಕಲಾ । ಚಂದ್ರಃ ಕಲಾ । ವಿದ್ಯುತ್ ಕಲಾ । ಏಷ ವೈ ಸೋಮ್ಯ

ಚತುಷ್ಟಲಃ ಪಾದೋ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಮಾನ್ ನಾಮ |

ಸ ಯ ಏತಮೇವಂ ವಿದ್ವಾನ್ ಚತುಷ್ಟಲಂ ಪಾದಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ
ಜ್ಯೋತಿಷ್ಮಾನ್ ಇತ್ಯುಪಾಸ್ತೇ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಮಾನ್ ಅಸ್ಮಿನ್ ಲೋಕೇ ಭವತಿ |
ಜ್ಯೋತಿಷ್ಮತೋ ಹ ಲೋಕಾನ್ ಜಯತಿ ಯ ಏತಮೇವಂ ವಿದ್ವಾನ್
ಚತುಷ್ಟಲಂ ಪಾದಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಮಾನ್ ಇತ್ಯುಪಾಸ್ತೇ |

|| ಖಂಡ 2 ||

‘ಹಂಸರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ನಿನಗೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಇನ್ನೊಂದು ಅಂಶವಾದ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನರೂಪವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ’ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅಗ್ನಿದೇವರು ಹೋದರು.

ಸತ್ಯಕಾಮನು ಮರುದಿನ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಗುರುಕುಲಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡ ಸಾಯಂಕಾಲ ಅವು ಯಾವ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಸೇರಿದವೋ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಅವುಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಅಗ್ನಿಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡಿ ಸಮಿಧೆಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿ, ಅಗ್ನಿಯ ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಕುಳಿತನು.

ಆಗ ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು ಹಂಸರೂಪದಿಂದ ಅವನ ಬಳಿ ಬಂದು ‘ಸತ್ಯಕಾಮ’! ಎಂದರು. ‘ಪೂಜ್ಯರೇ!’ ಎಂದು ಸತ್ಯಕಾಮ ಉತ್ತರಿಸಿದ. ಆಗ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ನಿನಗೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತೇನೆ’ ಎಂದರು. ಸತ್ಯಕಾಮನು ‘ಪೂಜ್ಯರೇ ಉಪದೇಶಿಸಿರಿ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ. ಹಂಸರೂಪದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಅವನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದರು. ‘ಈ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನಿಗೆ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿರುವ ತನ್ನಾಮಕನಾದ ವಾಸುದೇವನು ಒಂದು ಕಲೆ. ಸೂರ್ಯನಲ್ಲಿರುವ ತನ್ನಾಮಕನಾದ ಸಂಕರ್ಷಣನೂ ಒಂದು ಕಲೆ. ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿರುವ ತನ್ನಾಮಕನಾದ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನೂ ಒಂದು ಕಲೆ. ವಿದ್ಯುತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ತನ್ನಾಮಕನಾದ ಅನಿರುದ್ಧನೂ ಒಂದು ಕಲೆ. ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ಕಲೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನು ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಒಂದು ಅಂಶ. ‘ಜ್ಯೋತಿಷ್ಮಾನ್’ ಎಂದು ಇವನ ರಹಸ್ಯನಾಮ.’

‘ಯಾರು ನಾಲ್ಕು ಕಲೆಗಳುಳ್ಳ ಬ್ರಹ್ಮಪಾದವಾದ ಈ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನರೂಪವನ್ನು ಜ್ಯೋತಿಷ್ಮಾನ್ ಎಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅವನು, ಇಹಲೋಕದಲ್ಲಿ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಮಂತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಜ್ಯೋತಿ ಉಳ್ಳ ವೈಕುಂಠಾದಿ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಈ ಚತುಷ್ಟಲಪ್ರದ್ಯುಮ್ನೋಪಾಸಕನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.

ನೀರುಕಾಗೆ ರೂಪದ ವರುಣನಿಂದ ಅನಿರುದ್ಧರೂಪದ ಉಪದೇಶ

ಉಪನಿಷತ್—‘ಮದ್ಗುಃ ತೇ ಪಾದಂ ವಕ್ತಾ’ ಇತಿ ।

ಸ ಹ ಶ್ಲೋಭೂತೇ ಗಾ ಅಭಿಪ್ರಸ್ಥಾಪಯಾಂಚಕಾರ । ತಾ ಯತ್ರ ಅಭಿ
ಸಾಯಂ ಬಭೂವುಃ ತತ್ರ ಅಗ್ನಿಮುಪಸಮಾಧಾಯ ಗಾ ಉಪರುದ್ಧ್ಯ
ಸಮಿಧಮಾಧಾಯ ಪಶ್ಚಾದಗ್ನೇಃ ಪ್ರಾಜ್ ಉಪೋಪವೀಶ ।

ತಂ ಮದ್ಗುಃ ಉಪನಿಷತ್ಯ ಅಭ್ಯುವಾದ ‘ಸತ್ಯಕಾಮಃ’ ಇತಿ । ‘ಭಗವ’ ಇತಿ
ಹ ಪ್ರತಿಶುಶ್ರಾವ । ‘ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸೋಮ್ಯ ತೇ ಪಾದಂ ಬ್ರವಾಣಿ’ ಇತಿ ।
‘ಬ್ರವೀತು ಮೇ ಭಗವಾನ್’ ಇತಿ । ತಸ್ಮೈ ಸ ಹೋವಾಚ ‘ಪ್ರಾಣಃ ಕಲಾ ।
ಚಕ್ಷುಃ ಕಲಾ । ಶ್ರೋತ್ರಂ ಕಲಾ । ಮನಃ ಕಲಾ । ಏಷ ವೈ ಸೋಮ್ಯ
ಚತುಷ್ಕಲಃ ಪಾದೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಆಯತನವಾನ್ ನಾಮ ।

ಸ ಯ ಏತಮೇವಂ ವಿದ್ವಾನ್ ಚತುಷ್ಕಲಂ ಪಾದಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ
ಆಯತನವಾನ್ ಇತ್ಯುಪಾಸ್ತೇ ಆಯತನವಾನ್ ಅಸ್ಮಿನ್ ಲೋಕೇ ಭವತಿ ।
ಆಯತನವತೋ ಹ ಲೋಕಾನ್ ಜಯತಿ ಯ ಏತಮೇವಂ ವಿದ್ವಾನ್
ಚತುಷ್ಕಲಂ ಪಾದಂ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಆಯತನವಾನ್ ಇತ್ಯುಪಾಸ್ತೇ ।’

॥ ಖಂಡ ೮ ॥

‘ನೀರುಕಾಗೆ ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ವರುಣದೇವರು ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಅನಿರುದ್ಧ ಎಂಬ
ಇನ್ನೊಂದು ಅಂಶವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ’ ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಹಂಸರೂಪದಲ್ಲಿ
ಬಂದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಹೋದರು.

ಸತ್ಯಕಾಮರು ಮರುದಿನ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಗುರುಕುಲಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯಲು
ಹೊರಟ. ಸಾಯಂಕಾಲ ಅವು ಯಾವ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಸೇರಿದವೋ ಅಲ್ಲಿಯೆ
ಅವುಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಅಗ್ನಿಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡಿ, ಸಮಿತ್ತುಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿ, ಅಗ್ನಿಯ
ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಕುಳಿತನು. ಆಗ ವರುಣದೇವನು ನೀರುಕಾಗೆ
ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅವನ ಬಳಿ ಬಂದು ‘ಸತ್ಯಕಾಮ!’ ಎಂದು ಕರೆದರು. ‘ಪೂಜ್ಯರೇ’
ಎಂದು ಇವನು ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ ನೀಡಿದ.

‘ಏ ಸೋಮ್ಯ! ಬ್ರಹ್ಮನ ಅನಿರುದ್ಧ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ನಿನಗೆ ಉಪದೇಶಿಸು
ತ್ತೇನೆ’ ಎಂದು ವರುಣದೇವನು ಹೇಳಿದರು. ‘ಪೂಜ್ಯರು ಹೇಳಿರಿ’ ಸತ್ಯಕಾಮ
ಹೇಳಿದ. ವರುಣದೇವರು ಅವನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದರು. ‘ಅನಿರುದ್ಧನಿಗೆ

ಪ್ರಾಣನಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಣನಾಮಕನಾದ ವಾಸುದೇವನು ಒಂದು ಕಲೆ. ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವ ಚಕ್ಷುಸ್‌ನಾಮಕನಾದ ಸಂಕರ್ಷಣ ಒಂದು ಕಲೆ. ಶ್ರೋತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೋತ್ರ ನಾಮಕನಾದ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಒಂದು ಕಲೆ. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವ ಮನೋನಾಮಕನಾದ ಅನಿರುದ್ಧ ಒಂದು ಕಲೆ. ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ಕಲೆಗಳುಳ್ಳ ಅನಿರುದ್ಧನು ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಒಂದು ಅಂಶ. ಇವನಿಗೆ ಆಯತನವಾನ್ ಎಂದು ರಹಸ್ಯನಾಮ.’

ಯಾರು ನಾಲ್ಕು ಕಲೆಗಳುಳ್ಳ ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಅಂಶವಾದ ಈ ಅನಿರುದ್ಧರೂಪ ವನ್ನು ಆಯತನವಾನ್ ಎಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವನೋ ಅವನು ಇಹಲೋಕ ದಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಆಶ್ರಯ ಉಳ್ಳವನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಒಳ್ಳೆಯ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಕೊಡುವ ವೈಕುಂಠಲೋಕಾದಿಗಳನ್ನು ಈ ಚತುಷ್ಟಲ ಅನಿರುದ್ಧರೂಪೋಪಾಸಕನು ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.

**ಉಪನಿಷತ್—ಪ್ರಾಪ ಹ ಆಚಾರ್ಯಕುಲಂ | ತಮಾಚಾರ್ಯಃ ಅಭ್ಯವಾದ
‘ಸತ್ಯಕಾಮಃ’ ಇತಿ | ‘ಭಗವ’ ಇತಿ ಹ ಪ್ರತಿಶ್ರುತವ |**

‘ಬ್ರಹ್ಮವಿದಿವ ವೈ ಸೋಮ್ಯ ಭಾಸಿ | ಕೋ ನು ತ್ವಾ ಅನುಶಶಾಸ’ ಇತಿ |
‘ಅನ್ಯೇ ಮನುಷ್ಯೇಭ್ಯಃ’ ಇತಿ ಹ ಪ್ರತಿಜಜ್ಞೇ | ‘ಭಗವಾಂಸ್ತ್ವೇವ ಮೇ ಕಾಮೇ
ಬ್ರೂಯಾತ್ | ಶ್ರುತಂ ಹ್ಯೇವ ಮೇ ಭಗವದ್‌ದೃಶೇಭ್ಯಃ ಆಚಾರ್ಯಾದ್ಭಾವ
ವಿದ್ಯಾ ವಿದಿತಾ ಸಾಧಿಷ್ಠಂ ಪ್ರಾಪಯತೀತಿ’ | ತಸ್ಮೈ ಹೈತದೇವೋವಾಚ
ಅತ್ರ ಹ ನ ಕಿಂಚನ ವೀಯಾಯೇತಿ | ವೀಯಾಯೇತಿ | || ಖಂಡ ೯ ||

ದೇವತೆಗಳ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಪಡೆದ ಸತ್ಯಕಾಮ ಆಚಾರ್ಯರ ಮನೆಗೆ ಬಂದ. ಆಚಾರ್ಯರು ‘ಸತ್ಯಕಾಮ!’ ಎಂದು ಕರೆದರು. ‘ಪೂಜ್ಯರೇ’ ಎಂದು ಸತ್ಯಕಾಮ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರಿಸಿದ.

‘ಏ ಸೋಮ್ಯ! ನೀನು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯಾಗಿರುವಂತೆ ಕಾಣುವಿ. ಯಾರು ನಿನಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದರು? ಮನುಷ್ಯರೇ ಅಥವಾ ದೇವತೆಗಳೇ? ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ಕೇಳಿದರು. ‘ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲ, ದೇವತೆಗಳು, ಪೂಜ್ಯರಾದ ನಿಮ್ಮ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಮನುಷ್ಯರು ಯಾರು ಉಪದೇಶಿಸಲು ಶಕ್ತರು? ಆದರೂ ನನ್ನ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ತಾವೇ ಉಪದೇಶಿಸಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ, ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಉಪದೇಶ ಪಡೆದಿದ್ದರೂ, ಅವರು ನನಗೆ ಆಚಾರ್ಯರಾಗಿರಲಿಲ್ಲ, ನನ್ನನ್ನು ಶಿಷ್ಯನೆಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಿರಲಿಲ್ಲ, ಆಚಾರ್ಯರಿಂದ ಕಲಿತ ವಿದ್ಯೆಯೇ ಅತ್ಯುತ್ತಮವೆನಿಸುತ್ತದೆ, ಎಂದು ತಮ್ಮಂತಹ ಪೂಜ್ಯರಿಂದ ಕೇಳಿ ತಿಳಿದಿದ್ದೇನೆ.’ ಎಂದು ಸತ್ಯಕಾಮ ನುಡಿದ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ, ದೇವತೆಗಳಿಂದ

ಉಪದೇಶ ಪಡೆದಿದ್ದರಿಂದ ಏನೂ ಹಾನಿಯಾಗಲಾರದೆನ್ನುತ್ತ ಗೌತಮರು ಉಪದೇಶ ನೀಡಿದರು.

ಭಾಷ್ಯ—ವಾಯುವೃಷಭರೂಪಃ ಸನ್ ಅಗ್ನಿಹಂಸಶ್ಚತುರ್ಮುಖಃ |

ಮದ್ಗುರೂಪಶ್ಚ ವರುಣಃ ಸತ್ಯಕಾಮಾಯ ಹೋಚಿರೇ |

ಪ್ರಕಾಶಾನಂತತೇಜೋವತ್ ಸ್ಥಾನವತ್ ಸಂಜ್ಞಿತಾ ಹರೇಃ |

ವಾಸುದೇವಾದಿಕಾ ಮೂರ್ತಿಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಚತುರಾತ್ಮನಃ |

ದಿಗಾದಿಷು ಸ್ಥಿತಾಸ್ತೇಷಾಮಧಿಪಾಶ್ಚ ತದಾಖ್ಯಕಾಃ |

ನಾಚಾರ್ಯಬುದ್ಧ್ಯಾ ತೈರುಕ್ತಮತೋಽನುಜ್ಞಾಂ ಗುರೋರಗಾತ್ |

ಉತ್ತಮಾಚಾರ್ಯ ಸಂಪ್ರಾಪ್ಯೈ ನಾವರಾಚಾರ್ಯತಃ ಕ್ವಚಿತ್ |

ಇಚ್ಛೇದನುಜ್ಞಾಂ ಶ್ರುತ್ವಾಪಿ ನಾನುಜ್ಞಾಂ ಪ್ರಾರ್ಥಯೇತ್ತತಃ |

ಋಷಿಭ್ಯಸ್ತೂತ್ರಮಾ ದೇವಾ ದೇವೇಭ್ಯೋ ವಾಯುರುತ್ತಮಃ |

ವಾಯೋಶ್ಚ ಭಗವಾನ್ ವಿಷ್ಣುಃ ನ ತಸ್ಮಾದುತ್ತಮೋ ಗುರುಃ |

ಇತಿ ಆಚಾರ್ಯಸಂಹಿತಾಯಾಮ್ |

‘ಅತ್ರ ಹ ನ ಕಿಂಚನ ವೀಯಾಯ’ ದೇವೇಭ್ಯಃ ಶ್ರುತ್ವಾ ನ ಚ ತೇ ಕಾಚಿದ್ಧಾನಿರಭವದಿತ್ಯರ್ಥಃ |

ಅನುವಾದ—ವೃಷಭರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ವಾಯುದೇವರು, ಅಗ್ನಿ, ಹಂಸರೂಪಿಯಾದ ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮ, ನೀರುಕಾಗೆ ರೂಪದ ವರುಣ-ಈ ದೇವತೆಗಳು ಸತ್ಯಕಾಮನಿಗೆ ಪ್ರಕಾಶವತ್, ಅನಂತವತ್, ಜ್ಯೋತಿಷ್ಮತ್, ಆಯತನ ವನತ್ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಒಂದೊಂದೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ನಾಲ್ಕುರೂಪಗಳಿಂದ ದಿಕ್ಕು ಮೊದಲಾದ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿದ್ದು, ಆ ಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಗಳೂ, ಆ ಸ್ಥಾನದಿಂದ ಹೆಸರುಳ್ಳವರೂ ಆದ ವಾಸುದೇವಾದಿ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದರು.

ಉತ್ತಮವಾದ ದೇವತೆಗಳೇ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿರುವಾಗ ಸತ್ಯಕಾಮನು ಪುನಃ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆಯವರಾದ ಗೌತಮರಲ್ಲೇಕೆ ಉಪದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದನೆಂದರೆ, ದೇವತೆಗಳು ತಾವು ಅವನಿಗೆ ಆಚಾರ್ಯರೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಪೂರ್ಣಾನುಗ್ರಹಪುರಸ್ಕರವಾಗಿ ಉಪದೇಶಿಸಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಗೌತಮರ ಬಳಿ ಬಂದು ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಉಪದೇಶಪಡೆದಿದ್ದಕ್ಕೆ ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಬೇಡಿದ. ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರೆಂದೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಉಪದೇಶ ಪಡೆದು, ಮತ್ತೆ ಗುರುಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಮತಿ ಕೇಳಿದ ಎಂದು ಮಾತ್ರ ತಿಳಿಯಬಾರದು. ಉತ್ತಮರನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರೆಂದು

ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಅಧಮರ ಅನುಜ್ಞೆ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಉತ್ತಮರನ್ನು ಆಚಾರ್ಯ ರಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಉಪದೇಶ ಪಡೆದ ಮೇಲೆಯೂ ಅಧಮರಿಂದ ಅನುಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಸಮಾನರಾದ ಬೇರೆ ಆಚಾರ್ಯರ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಲು ಮಾತ್ರ ಹಿಂದಿನ ಆಚಾರ್ಯರ ಅನುಜ್ಞೆ ಬೇಕು. ಗೌತಮ ಋಷಿಗಳು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸಮರಾದ್ದರಿಂದ ಗೌತಮರಲ್ಲಿ ಅನುಜ್ಞೆಯನ್ನು ಯಾಚಿಸಿದ ಎನ್ನುವುದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಋಷಿಗಳಿಗಿಂತ ದೇವತೆಗಳು ಉತ್ತಮರು. ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ವಾಯುದೇವರು ಉತ್ತಮರು. ಅವರಿಗಿಂತ ಭಗವಂತನಾದ ವಿಷ್ಣು ಉತ್ತಮ. ಅವರಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮರಾದ ಗುರುಗಳಿಲ್ಲ, ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿದೆ. 'ಅತ್ರ ಹ ನ ಕಿಂಚನ ವೀಯಾಯ' ಎನ್ನುವ ಅನುಜ್ಞಾ ವಚನಕ್ಕೆ 'ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಉಪದೇಶ ಪಡೆದದ್ದರಿಂದ ನಿನಗೆ ಏನೂ ಹಾನಿ ಇಲ್ಲ' ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಉಪಕೋಸಲನ ಉಪಾಖ್ಯಾನ

ಉಪನಿಷತ್—ಉಪಕೋಸಲೋ ಹ ವೈ ಕಾಮಲಾಯನಃ ಸತ್ಯಕಾಮೇ ಜಾಬಾಲೇ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಂ ಉವಾಸ | ತಸ್ಯ ಹ ದ್ವಾದಶವರ್ಷಾಣಿ ಅಗ್ನಿನ್ ಪರಿಚಚಾರ | ಸ ಹ ಸ್ಮ ಅನ್ಯಾನ್ ಅಂತೇವಾಸಿನಃ ಸಮಾವರ್ತಯನ್ ತಂ ಹ ಸ್ಮ ಏವ ನ ಸಮಾವರ್ತಯತಿ | ತಂ ಜಾಯಾ ಉವಾಚ 'ತಪೋ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರೀ | ಕುಶಲಮಗ್ನಿನ್ ಪರಿಚಚಾರೀತ್ | ಮಾ ತ್ವಾ ಅಗ್ನಯಃ ಪರಿಪ್ರಾಪೋಚನ್ | ಪ್ರಬ್ರೂಹಿ ಅಸ್ಮಾ' ಇತಿ | ತಸ್ಮೈ ಹ ಅಪ್ರೋಚೈವ ಪ್ರವಾಸಾಂಚಕ್ರೇ |

ಕಾಮಲನ ಮಗನಾದ ಉಪಕೋಸಲನು ವೇದಾಧ್ಯಯನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಸತ್ಯಕಾಮ ಜಾಬಾಲನಲ್ಲಿ ಗುರುಕುಲವಾಸ ಮಾಡಿದ. ಆಚಾರ್ಯರ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ, ಆಹವನೀಯ ಅನ್ವಾಹಾರ್ಯಪಚನ ಎಂಬ ಮೂರು ಅಗ್ನಿಗಳನ್ನು ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷ ಪರ್ಯಂತ ಸೇವಿಸಿದ. ಸತ್ಯಕಾಮನಾದರೂ ತನ್ನ ಬೇರೆ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿಸಿ ತಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಲು ಅನುಮತಿ ನೀಡಿದ. ಆದರೆ ಉಪಕೋಸಲನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಉಪದೇಶ ಸಮಾವರ್ತನಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಲಿಲ್ಲ. ಆಶ್ಚರ್ಯ! ಸತ್ಯಕಾಮನಿಗೆ ಆತನ ಮಡದಿ ಹೇಳಿದಳು. 'ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಉಪಕೋಸಲನು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ನಮ್ಮ ಅಗ್ನಿಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸೇವಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೂ ನೀವಾಗಲಿ ಅಗ್ನಿಗಳಾಗಲೀ ಅವನಿಗೆ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಇನ್ನಾದರೂ ನೀವು ಅವನಿಗೆ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿರಿ.' ಹೀಗೆ ಪತ್ನಿಯು ಹೇಳಿದರೂ ಉಪದೇಶಿಸದೆ ಸತ್ಯಕಾಮನು ಪ್ರವಾಸಕ್ಕೆ ಹೊರಟ.

ಅಗ್ನಿಗಳಿಂದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ ಮತ್ತು ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಉಪದೇಶ

ಉಪನಿಷತ್—ಸ ಹ ವ್ಯಾಧಿನಾ ಅನಶಿತುಂ ದಧ್ನೇ | ತಂ ಆಚಾರ್ಯಚಾಯಾ
ಉವಾಚ—‘ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿನ್ ಅಶಾನ | ಕಿಂ ನು ನ ಅಶ್ನಾಸಿ’ ಇತಿ | ಸ
ಉವಾಚ—‘ಬಹವಃ ಹಿ ಅಸ್ಮಿನ್ ಪುರುಷೇ ಕಾಮಾಃ ನಾನಾತ್ಮಯಾಃ |
ವ್ಯಾಧಿಭಿಃ ಪ್ರತಿಪೂರ್ಣೋಽಸ್ಮಿ | ನ ಅಶಿಷ್ಯಾಮಿ’ ಇತಿ |

ಅಥ ಹ ಅಗ್ನಯಃ ಸಮುದಿರೇ—‘ತಪ್ತೋ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ | ಕುಶಲಂ ನಃ
ಪರಿಚಚಾರೀತ್ | ಹಂತ ಅಸ್ಮೈ ಪ್ರಬ್ರವಾಮ್’ ಇತಿ | ತಸ್ಮೈ ಹ ಊಚುಃ—
‘ಪ್ರಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮ | ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ | ಖಂ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಇತಿ | ಸ ಹ ಉವಾಚ
‘ವಿಜಾನಾಮಿ ಅಹಂ ಯತ್ ಪ್ರಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮ | ಕಂ ಚ ತು ಖಂ ನ
ವಿಜಾನಾಮಿ’ ಇತಿ | ತೇ ಹ ಊಚುಃ ‘ಯದ್ವಾವ ಕಂ ತದೇವ ಖಂ |
ಯದೇವ ಖಂ ತದೇವ ಕಂ’ ಇತಿ | ಪ್ರಾಣಂ ಚ ಹ ಅಸ್ಮೈ ತದಾಕಾಶಂ ಚ
ಊಚುಃ |

|| ಖಂಡ ೧೦ ||

ಉಪಕೋಸಲನು ಮಾನಸಿಕ ದುಃಖದಿಂದ ಉಪವಾಸವಿರಲು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದ
ಆಚಾರ್ಯರ ಪತ್ನಿಯು ‘ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯೇ! ಊಟ ಮಾಡು. ಏತಕ್ಕಾಗಿ ಉಪವಾಸ
ವಿರುತ್ತಿ? ಎಂದು ಕೇಳಿದಳು. ಉಪಕೋಸಲನು ‘ನನ್ನಲ್ಲಿ ನಾನಾರೀತಿಯಾದ ಅನೇಕ
ಕಾಮನೆಗಳಿವೆ. ಅವು ಪೂರೈಸದಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಮಾನಸಿಕ ಚಿಂತೆಯಿಂದ
ಪೂರ್ಣನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಊಟಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ.

ಆಗ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾದಿ ಅಗ್ನಿಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಹೇಳಿಕೊಂಡರು. ‘ಈ
ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ನಮ್ಮನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸೇವಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಪಾಪ!
ಅವನಿಗೆ ನಾವು ಉಪದೇಶಿಸೋಣ’ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿ ಅವನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದರು.

‘ಬಲದೇವತೆಯಾದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು ಅಪರಬ್ರಹ್ಮ. ಕ ಅಂದರೆ
ಅಪರಾಧಿನವಾದ ಬಲಾನಂದಸ್ವರೂಪನಾದವನು ಪರಬ್ರಹ್ಮ, ಮತ್ತು ಖ ಅಂದರೆ
ಅಪರಾಧಿನವಾದ ಬಲಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನಾದವನು ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು.

ಉಪಕೋಸಲನು ಹೇಳಿದನು— ‘ಬಲದೇವತೆಯಾದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು
ಅಪರಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ತಿಳಿಯಿತು. ಆದರೆ ಆನಂದಸ್ವರೂಪನಾದ ಮತ್ತು
ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಮಾತ್ರ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅಂದರೆ, ಕ ಮತ್ತು ಖ
ಒಬ್ಬರೇ? ಅಥವಾ ಬೇರೆಯೇ? ಎಂದು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ’ ಎಂದು. ಅದಕ್ಕೆ ಅಗ್ನಿಗಳು
‘ಯಾವ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಕ ಎನಿಸಿರುವನೋ ಅವನೇ ಖ. ಯಾವ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಖ

ಎನಿಸಿರುವನೋ ಅವನೇ ಕ' ಎಂದ. ಕ ಮತ್ತು ಖ ಎನಿಸಿದ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಒಬ್ಬನೇ ಎಂದು ಉಪದೇಶಿಸಿದರು. ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಅಗ್ನಿಗಳು ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನನ್ನೂ ಮತ್ತು ಆಕಾಶನಾಮಕನಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೂ ಉಪಕೋಸಲನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದರು.

ಭಾಷ್ಯ—ಪ್ರಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮ ಬಲರೂಪಂ ಬ್ರಹ್ಮ | ಕಂ ಆನಂದರೂಪಂ | ಖಂ ಜ್ಞಾನರೂಪಂ |

ಅಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ ಪ್ರಾಣಃ ಸಾಕ್ಷಾದ್ವ್ಯೋ ಬಲದೇವತಾ |

ಜ್ಞಾನಾನಂದಾತ್ಮಕಂ ಪೂರ್ಣಂ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ವಯಂ ಹರಿಃ |

ನೈಜಾನಂದಬಲೋದ್ರೇಕಃ ಕಮಿತ್ಯುಕ್ತೋ ಮನೀಷಿಭಿಃ |

ಬಲಜ್ಞಾನ ಸಮಾಹಾರಃ ಪೂರ್ಣಃ ಖಮಿತಿ ಶಬ್ದತಃ |

ತದಾತ್ಮಕಃ ಪರೋ ವಿಷ್ಣುರಾಕಾಶ ಇತಿ ಕೀರ್ತಿತಃ |

ಏವಂ ಪ್ರಾಣಸ್ವಧಾಽಕಾಶೋ ಬ್ರಹ್ಮಣೇ ದ್ವೇ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತೇ | ಇತಿ ಚ |

ಪ್ರಾಣಶಬ್ದಸ್ಯ ವಾಯುರರ್ಥಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ| ಕಖಯೋಃ ಭಿನ್ನಾರ್ಥತ್ವಶಂಕಯಾ 'ಕಂ ಚ ತು ಖಂ ಚ ನ ವಿಜಾನಾಮಿ' ಇತ್ಯಾಹ| ಅತ ಏವ ಐಕ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ 'ಯದ್ವಾ ವ ಕಂ ತದೇವ ಖಂ| ಯದೇವ ಖಂ ತದೇವ ಕಂ' ಇತ್ಯುಚುಃ |

|| ಖಂಡ ೯ ||

ಅನುವಾದ—ಪ್ರಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದರೆ ಬಲದೇವತೆಯಾದ ಮುಖ್ಯ ವಾಯುವು ಅಪರಬ್ರಹ್ಮ. ಕಂ ಆನಂದರೂಪನಾದವನು ಮತ್ತು ಖಂ ಜ್ಞಾನರೂಪ ನಾದವನು ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದರ್ಥ.

ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಬಲದೇವತೆಯಾದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು ಅಪರಬ್ರಹ್ಮ. ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನಾ ನಂದಾತ್ಮಕನು ಪರಬ್ರಹ್ಮ. ಸ್ವತಂತ್ರ ಆನಂದಬಲಾತಿಶಯಸ್ವರೂಪನನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಕ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಸ್ವತಂತ್ರ ಬಲಜ್ಞಾನ ಸಮುದಾಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಖ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆನಂದಬಲಸ್ವರೂಪನಾದ ವಿಷ್ಣು ಕ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವನೆ ಬಲಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನಾದ್ದರಿಂದ ಖ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವನೆ ಆಕಾಶನಾಮಕನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗೆ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ ಮತ್ತು ಆಕಾಶ ಎಂದು ಇಬ್ಬರು ಅಪರ-ಪರ ಬ್ರಹ್ಮರೆಂದು ಪರಿಗಣಿತರಾಗಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ಪ್ರಮಾಣವಿದೆ.

ಪ್ರಾಣಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಾಯು ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದದ್ದರಿಂದ ಉಪಕೋಸಲನು ತಿಳಿದಿದ್ದೇನೆ ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಕ ಖ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಸುಖ ಜ್ಞಾನ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೂ ಕ ಮತ್ತು ಖ ಪರಸ್ಪರ ಭಿನ್ನರೋ? ಎಂಬ ಸಂಶಯ

ಬರುವುದರಿಂದ ಕ ಮತ್ತು ಖಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕ ಮತ್ತು ಖಗಳಿಗೆ ಐಕ್ಯಮಾತ್ರವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ, ಯಾವ ಬ್ರಹ್ಮನು ಕ ಆಗಿರುವನೋ ಅವನೇ ಖ. ಮತ್ತು ಖ ಎನಿಸಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಕ ಎಂದು ಅಗ್ನಿಗಳು ಹೇಳಿದರು.

ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಭಗವಂತನ ಉಪದೇಶ

ಉಪನಿಷತ್—ಅಥ ಹ ಏನಂ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯೋಽನುಶಶಾಸ—‘ಪೃಥಿವೀ | ಅಗ್ನಿಃ | ಅನ್ನಂ | ಆದಿತ್ಯಃ | ಇತಿ | ‘ಯ ಏಷ ಆದಿತ್ಯೇ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ ಸ ಏವಾಹಮಸ್ಮಿ’ ಇತಿ |

ಸ ಯ ಏತಮೇವಂ ವಿದ್ವಾನ್ ಉಪಾಶ್ತೇ ಅಪಹತೇ ಪಾಪಕೃತ್ಯಾಂ |
ಲೋಕೇ ಭವತಿ | ಸರ್ವಮಾಯುರೇತಿ | ಜ್ಯೋಕ್ ಜೀವತಿ | ನ ಅಸ್ಯ
ಅಪರಪುರುಷಾಃ ಕ್ಷೀಯಂ ತೇ | ‘ಉಪ ವಯಂ ತಂ ಭುಂಜಾಮಃ ಅಸ್ಮಿಂಶ್ಚ
ಲೋಕೇ ಅಮುಷ್ಮಿಂಶ್ಚ ಯ ಏತಮೇವಂ ವಿದ್ವಾನ್ಉಪಾಶ್ತೇ |’

|| ಖಂಡ ೧೧ ||

ಅನಂತರ ಉಪಕೋಸಲನಿಗೆ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ ಅಗ್ನಿಯು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿದನು. ‘ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಪೃಥು ಅಂದರೆ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ್ದರಿಂದ ಪೃಥಿವೀ ನಾಮಕನಾಗಿ ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ. ಅಂಗನೇತಾರ ಅಂದರೆ ಜಗನ್ನಿಯಾಮಕನಾದ್ದರಿಂದ ಅಗ್ನಿನಾಮಕನಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ. ಜಗತ್ತಿಗೆ ಆದಿಕಾರಣನಾದ್ದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯನಾಮಕನಾಗಿ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ. ಇದು ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ವಿದ್ಯೆ. ಇನ್ನು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ವಿದ್ಯೆ—ಆದಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣಷಡ್ಗುಣನಾದ ಯಾವ ಭಗವಂತನು ದಿವ್ಯದೃಷ್ಟಿಗೆ ಗೋಚರನಾಗಿರುವನೋ ಅವನೇ, ಅಹೇಯನಾದ್ದರಿಂದ ಅಹಂ ಶಬ್ದದಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದು ನನ್ನಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವ ಅವನ ರೂಪಕ್ಕೂ, ನನ್ನಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿರುವ ರೂಪಕ್ಕೂ ಯಾವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೂ ಇಲ್ಲ. ಯಾವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಅವನೇ ನನ್ನ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ’ ಎಂದು.

“ಯಾರು ವ್ಯಾಪ್ತನೂ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯೂ ಆದ ಈ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ತಿಳಿದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವನೋ ಅವನು ಪಾಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಂಡು ವೈಕುಂಠಾದಿ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿ ಪೂರ್ಣ ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಸರ್ವಜ್ಞನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅವನಿಗೆ ಭೃತ್ಯರ ಕೊರತೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ‘ಇಂತಹ

ವಿಷ್ಣುಪಾಸಕನನ್ನು ನಾವು ಇಹ ಮತ್ತು ಪರಗಳೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತೇವೆ' ಎಂದೇ ಭೃತ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ" ಎಂದು ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾಗ್ನಿಯು ಉಪದೇಶಿಸಿದರು.

ಅನ್ನಾಹಾರ್ಯ ಪಚನಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಜಲಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಹರಿಯ ಉಪದೇಶ

ಉಪನಿಷತ್—ಅಥ ಹ ಏನಂ ಅನ್ನಾಹಾರ್ಯಪಚನಃ ಅನುಶಾಸ—‘ಆಪಃ |

ದಿಶಃ| ನಕ್ಷತ್ರಾಣಿ| ಚಂದ್ರಮಾಃ|’ ಇತಿ | ‘ಯ ಏಷ ಚಂದ್ರಮಸಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ ಸ ಏವಾಹಮಸ್ಮಿ’ ಇತಿ |

ಸ ಯ ಏತಮೇವಂ ವಿದ್ವಾನ್ಮುಪಾಸ್ತೇ ಅಪಹತೇ ಪಾಪಕೃತ್ಯಾಂ | ಲೋಕೇ-
ಭವತಿ | ಸರ್ವಮಾಯುರೇತಿ | ಜ್ಯೋಕ್ ಜೀವತಿ | ನ ಅಸ್ಯ
ಅಪರಪುರುಷಾಃ ಕ್ಷೀಯಂತೇ | ‘ಉಪವಯಂ ತಂ ಭುಂಜಾಮಃ ಅಸ್ಮಿಂಶ್ಚ
ಲೋಕೇ ಅಮುಷ್ಮಿಂಶ್ಚ ಯ ಏತಮೇವಂ ವಿದ್ವಾನ್ಮುಪಾಸ್ತೇ’ |

|| ಖಂಡ ೧೨ ||

ಅನಂತರ ಅನ್ನಾಹಾರ್ಯಪಚನ ಎಂಬ ಅಗ್ನಿಯು ಉಪಕೋಸಲನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿ ದನು. ‘ವಿಷ್ಣುವು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪಾಲಕನಾದ್ದರಿಂದ ಆಪಃ ಎನಿಸಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ. ಅಭೀಷ್ಟಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದರಿಂದ ದಿಕ್ ನಾಮಕನಾಗಿ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ. ಯಾರಿಗೂ ಅಧೀನನಾಗದಿರುವುದರಿಂದ ನಕ್ಷತ್ರನಾಮಕನಾಗಿ ನಕ್ಷತ್ರದಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ. ಆನಂದರೂಪನಾದ್ದರಿಂದ ಚಂದ್ರನಾಮಕನಾಗಿ ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ. ಇದು ವ್ಯಾಪ್ತ ನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಉಪದೇಶ. ಇನ್ನು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಉಪದೇಶ-ಪೂರ್ಣಷಡ್ಗುಣನಾದ ಯಾವ ಭಗವಂತನು ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿದ್ದು ದಿವ್ಯದೃಷ್ಟಿ ಗೋಚರನಾಗಿರುವನೋ ಅವನೇ, ಅಹೇಯನಾದ್ದರಿಂದ ಅಹಂಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದು, ನನ್ನಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ವ್ಯಾಪ್ತರೂಪಕ್ಕಿಂತ ಯಾವ ವಿಶೇಷವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿಯೂ ಇದ್ದಾನೆ.

“ಯಾರು ಇದನ್ನು ತಿಳಿದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅವನು ಪಾಪಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಂಡು ವೈಕುಂಠಾದಿ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಪೂರ್ಣ ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಯೋಗ್ಯತೆಗನುಗುಣವಾಗಿ ಸರ್ವಜ್ಞನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅವನಿಗೆ ಭೃತ್ಯರ ಕೊರತೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ‘ಇಂತಹ ವಿಷ್ಣುಪಾಸಕನನ್ನು ನಾವು ಇಹ ಪರಗಳೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಬಿಡದೆ ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತೇವೆ’ ಎಂದೇ ಭೃತ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ” ಎಂದು ಅನ್ನಾಹಾರ್ಯಪಚನನು ಹೇಳಿದನು.

ಆಹವನೀಯಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಭಗವಂತನ ಉಪದೇಶ

ಉಪನಿಷತ್—ಅಥ ಹ ಏನಮಾಹವನೀಯಃ ಅನುಶತಾಸ| ‘ಪ್ರಾಣಃ |

ಆಕಾಶಃ | ದ್ಯೌಃ | ವಿದ್ಯುತ್ |’ ಇತಿ | ‘ಯ ಏಷ ವಿದ್ಯುತಿ ಪುರುಷೋ
ದೃಶ್ಯತೇ ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ ಸ ಏವಾಹಮಸ್ಮಿ’ ಇತಿ |

ಸ ಯ ಏತಮೇವಂ ವಿದ್ವಾನ್ ಉಪಾಸ್ತೇ ಅಪಹತೇ ಪಾಪಕೃತ್ಯಾಂ |
ಲೋಕೀಭವತಿ | ಸರ್ವಮಾಯುರೇತಿ | ಜ್ಯೋಕ್ ಜೀವತಿ | ನ ಅಸ್ಯ
ಅಪರಪುರುಷಾಃ ಕ್ಷೀಯಂತೇ | ‘ಉಪ ವಯಂ ತಂ ಭುಂಜಾಮಃ ಅಸ್ಮಿಂಶ್ಚ
ಲೋಕೇ ಅಮುಷ್ಮಿಂಶ್ಚ ಯ ಏತಮೇವಂ ವಿದ್ವಾನ್‌ಪಾಸ್ತೇ |’

|| ಖಂಡ ೧೩ ||

ಅನಂತರ ಆಹವನೀಯ ಎಂಬ ಅಗ್ನಿಯು ಉಪಕೋಸಲನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದನು. ‘ವಿಷ್ಣುವು ಬಲರೂಪನಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಣನಾಮಕನಾಗಿ ಪ್ರಾಣನಲ್ಲಿ, ಅವಕಾಶಪ್ರದನಾದ್ದರಿಂದ ಆಕಾಶನಾಮಕನಾಗಿ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಕಾಶಸ್ವರೂಪನಾದ್ದರಿಂದ ದ್ಯುನಾಮಕನಾಗಿ ದ್ಯುಲೋಕದಲ್ಲಿ, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದಿರುವುದರಿಂದ ವಿದ್ಯುತ್‌ನಾಮಕನಾಗಿ ವಿದ್ಯುತಿನಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾನೆ. ಇದು ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಉಪದೇಶ. ಇನ್ನು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಉಪದೇಶ-ಯಾವ ಭಗವಂತನು ವಿದ್ವತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣಷಡ್ಗುಣನಾಗಿ ದಿವ್ಯದೃಷ್ಟಿಗೆ ಗೋಚರನಾಗಿರುವನೋ ಅವನೇ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅಹೇಯನಾದ್ದರಿಂದ ಅಹಂ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ವ್ಯಾಪ್ತರೂಪಕ್ಕಿಂತ ಯಾವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೂ ಇಲ್ಲದೇ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿಯೂ ಇದ್ದಾನೆ.’

ಯಾರು ಈ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿಳಿದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೋ ಅವನು ಪಾಪಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಂಡು ವೈಕುಂಠಾದಿಲೋಕಗಳನ್ನು ಪಡೆದು, ಪೂರ್ಣ ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನ ಯೋಗ್ಯತೆಯಂತೆ ಸರ್ವವನ್ನೂ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ಇವನಿಗೆ ಭೃತ್ಯರ ಕೊರತೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ‘ಇಂತಹ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತನನ್ನು ನಾವು ಸಹ ಪರಲೋಕಗಳೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಬಿಡದೆ ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತೇವೆ ಎಂದೇ ಭೃತ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ’ ಎಂದು ಆಹವನೀಯಾಗ್ನಿ ಉಪದೇಶಿಸಿದರು.

ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದ ನಿರ್ವಚನ

ಭಾಷ್ಯ—ಪೃಥುತ್ವಾತ್ ಪೃಥಿವೀ ವಿಷ್ಣುರಗ್ನಿಶ್ಚಾಪ್ಯಂಗನೇತೃತಃ |

ಅನ್ನಮತ್ಪತ್ವತೋ ನಿತ್ಯಮ್ ಆದಿತ್ಯಶ್ಚಾದಿರೂಪತಃ |
 ಆಪ ಆಪಾಲನಾಚ್ಚೈವ ದೇಶನಾದ್ವಿಶ ಏವ ಚ |
 ಅನನ್ಯರಾಜೋ ನಕ್ಷತ್ರಮ್ ಆನಂದತ್ವಾಚ್ಚ ಚಂದ್ರಮಾಃ |
 ಪ್ರಾಣೋಽಸೌ ಬಲರೂಪತ್ವಾತ್ ಆಕಾಶಃ ಪೂರ್ತಿಹೇತುತಃ |
 ದ್ಯೌಃ ಪ್ರಕಾಶಸ್ವರೂಪತ್ವಾತ್ ವೇದನಾತ್ ವಿದ್ಯುದೇವ ಚ |
 ಯಃ ಸೂರ್ಯ ಸೋಮ ವಿದ್ಯುತ್ತು ತತ್ತನ್ನಾಮಾ ಹರಿಃ ಪರಃ |
 ಅಹೇಯತ್ವಾದಹಂನಾಮಾ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾದಿಸಂಸ್ಥಿತಃ ||

ಇತಿ ತತ್ತ ಸ್ವಂಹಿತಾಯಾಮ್ |

ಅನುವಾದ—ಹನ್ನೊಂದರಿಂದ ಹದಿಮೂರನೇ ಖಂಡದವರೆಗಿನ ಮಂತ್ರ, ದಲ್ಲಿರುವ ಪೃಥಿವೀ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳು ಭಗವದ್ವಾಚಕ ಹೊರತು ಜಡವಾಚಕ ವಲ್ಲ. ವಿಷ್ಣುವು ವ್ಯಾಪ್ತನಾದುದರಿಂದ ಪೃಥಿವೀ, ಅಂಗ ಎನಿಸಿದ ಜಗತ್ತಿಗೆ 'ನೇತ್ರ'ನಿಯಾಮಕನಾದ್ದರಿಂದ ಅಗ್ನಿ, ಸಂಹಾರಕನಾದ್ದರಿಂದ ಅನ್ನ, ಜಗತ್ಕಾರಣ ನಾದ್ದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯ, 'ಆ' ಚೆನ್ನಾಗಿ 'ಪ' ಪಾಲಿಸುವುದರಿಂದ ಆಪ, ಅಭೀಷ್ಟಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದರಿಂದ ದಿಶ, ತನಗೆ ಯಾರೂ ರಾಜರಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ನಕ್ಷತ್ರ ಆನಂದರೂಪನಾದ್ದರಿಂದ ಚಂದ್ರ, ಬಲರೂಪನಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಣ, ಅವಕಾಶ ಪ್ರದನಾದುದರಿಂದ ಆಕಾಶ, ಪ್ರಕಾಶಸ್ವರೂಪನಾದ್ದರಿಂದ ದ್ಯೌ ಸರ್ವಜ್ಞನಾದುದ ರಿಂದ ವಿದ್ಯುತ್ ಎನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ, ವಿದ್ಯುತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣನಾದ ಯಾವ ಶ್ರೀಹರಿ ಇರುವನೋ ಅವನೇ, ಅಹೇಯನಾದ್ದರಿಂದ ಅಹಂ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯ ನಾಗಿ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ ಅನ್ನಾಹಾರ್ಯಪಚನ, ಆಹವನೀಯಾಗ್ನಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಯಾಗಿರುವನು ಎಂದು ತತ್ತ ಸ್ವಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿದೆ.

‘ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಜೀವಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯಪರವಲ್ಲ

ಭಾಷ್ಯ—ಜೀವೈಕ್ಯಪಕ್ಷೇ ‘ಆದಿತ್ಯೇ ಪುರುಷಃ ಚಂದ್ರಮಸಿ ವಿದ್ಯುತಿ’ ಇತಿ ಭೇದವ್ಯಪದೇಶೋ ನ ಯುಜ್ಯತೇ | ‘ಪೃಥಿವ್ಯಗ್ನಿರನ್ನಮಾದಿತ್ಯಃ’ ‘ಆದಿತ್ಯೇ ಪುರುಷಃ’ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಆದಿತ್ಯಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯೈ ಸಪ್ತಮ್ಯರ್ಥಃ ಪ್ರಥಮಾರ್ಥಶ್ಚ ದ್ಯೌ ಪ್ರತೀಯೇತೇ | ಅತೋ ನ ಐಕ್ಯಮುಚ್ಯತೇ |

ಅನುವಾದ—‘ಯ ಏಷ ಆದಿತ್ಯೇ ಪುರುಷಃ ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯ ಗಳಲ್ಲಿ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾದಿ ಅಗ್ನಿಗಳಿಗೂ, ಆದಿತ್ಯಾದಿ ಜೀವರಿಗೂ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳ ಲಾಗಿದೆ. ಅಥವಾ ಆದಿತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾದಿ ಜೀವರಿಗೂ

ಐಕ್ಯ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ ಎಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಆ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಆದಿತ್ಯಃ ಪುರುಷಃ ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ', 'ಆದಿತ್ಯನೇ ನಾನು' ಎಂದು ಇರಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ 'ಆದಿತ್ಯಃ ಪುರುಷಃ' 'ಚಂದ್ರಮಸಿ' 'ವಿದ್ಯುತಿ', ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವ ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿರುವ 'ವಿದ್ಯುತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಪುರುಷ' ಎಂದು ಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಸಪ್ತಮೀವಿಭಕ್ತಿಯ ನಿರ್ದೇಶವಿದೆ. ಐಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದು ಸರಿಯಾಗಲಾರದು. ಆದಿತ್ಯೇ, ಚಂದ್ರಮಸಿ, ವಿದ್ಯುತಿ ಎಂಬ ಪದಗಳಿಗೆ ಅವರಲ್ಲಿರುವ ಪುರುಷ ಎಂದರ್ಥ ಮಾಡದೆ ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯಃ ಚಂದ್ರಮಾಃ, ವಿದ್ಯುತ್ ಎಂದು ಪ್ರಸಕ್ತರಾದ ಆದಿತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆ, ಎನ್ನುವುದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಪೃಥಿವೀ ಅಗ್ನಿಃ ಅನ್ನಂ ಆದಿತ್ಯಃ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮಾಂತವಾದ ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದ, ಆದಿತ್ಯೇ ಪುರುಷಃ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಸಪ್ತಮ್ಯಂತವಾದ ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದ ಹೀಗೆ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳಿಂದ 'ಆದಿತ್ಯ' ಮತ್ತು 'ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವ ಪುರುಷ' ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳು ತಿಳಿಯುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೂ ಅಗ್ನಿಗಳಿಗೂ ಐಕ್ಯವು ಇಲ್ಲಿ ಅಭಿಪ್ರೇತವಾಗಿಲ್ಲ.

ಭಾಷ್ಯ—'ಸ ಏ ಅಹಮಸ್ಮಿ' ಇತಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಣೋಃ ಸರ್ವವಿಶೇಷಾಭಾವ-
ಜ್ಞಾಪನಾರ್ಥಮ್ |

ಪೂರ್ವಂ 'ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ' ಇತಿ ಅಭೇದೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಾಧಿಕ್ಯಜ್ಞಾಪನಾಯ |

ಅಹಮಸ್ಮ್ಯಾದಿಕಾಃ ಶಬ್ದಾ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಣಿ ಮುಖ್ಯತಃ |

ತತ್ಸಂಬಂಧಾತ್ ಜೀವಗಾಶ್ಚ ತಸ್ಮಾದ್ವೇದಗತಾ ಹೌ |

ಅಸೃಚ್ಛಬ್ದೋದಿತೋಽಂತಸ್ಥಃ ಆತ್ಮಾ ವ್ಯಾಪ್ತೋ ಜನಾರ್ದನಃ |

ಅಗ್ನಯೋ ದ್ವಿವಿಧಂ ವಿಷ್ಣುಮ್ ಅವೋಚನ್ ಉಪಕೋಸಲೇ |

ಇತಿ ಸಾಮಸಂಹಿತಾಯಾಮ್ |

'ನಾಸ್ಯ ಅಪರಪುರುಷಾಃ ಕ್ಷೀಯಂತೇ' ಭೃತ್ಯವಾನೇವ ಭವತಿ |

'ಲೋಕೀಭವತಿ' ಭಗವಲ್ಲೋಕೀಭವತಿ | || ಖಂಡ ೧೧-೧೩ ||

ಅನುವಾದ—'ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೇ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವ ಭಗವಂತನಿಗೂ, ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಭಗವಂತನಿಗೂ ಐಕ್ಯವು ತಿಳಿದು ಬರುವಾಗ ಪುನಃ 'ಸ ಏವಾಹಮಸ್ಮಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಯಾವ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವೂ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿದೆ. 'ಸ ಏವಾಹಮಸ್ಮಿ' ಎಂಬ ಒಂದೇ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೇ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯರಹಿತವಾದ ಐಕ್ಯಸಿದ್ಧ

ವಾದರೂ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ 'ಸೋಹಮಸ್ಮಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಭಗವದ್ರೂಪಗಳ ಐಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅತಿಶಯವಾದ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸಲು. ಆದ್ದರಿಂದ ಎರಡು ವಾಕ್ಯಗಳು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿವೆ. ಜೀವೈಕ್ಯಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಾರ್ಥಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. 'ಅಹಂ' 'ಅಸ್ಮಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳು ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಸಂಬಂಧ ಜೀವನಿಗಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವನಲ್ಲೂ ಅಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವೇದದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಆ ಶಬ್ದಗಳು ಭಗವಂತನನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಸೋಹಮಸ್ಮಿ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅಹಂ ಶಬ್ದವು ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಪರವಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಮುಂದೆ 'ಅಸ್ಮದ್ವಿದ್ಯಾ ಆತ್ಮವಿದ್ಯಾ ಚ' ಎಂಬ ಅಗ್ನಿಗಳ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅಸ್ಮಚ್ಛಬ್ದದಿಂದ ಉಕ್ತನಾದವನು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ವಿಷ್ಣು. ಆತ್ಮಶಬ್ದೋಕ್ತನಾದವನು ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ವಿಷ್ಣು. ಹೀಗೆ ಅಗ್ನಿಗಳು ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ವಿದ್ಯೆ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಪ್ತವಿದ್ಯೆ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧವಾದ ವಿಷ್ಣುವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಉಪಕೋಸಲನಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ಸಾಮಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿದೆ.

'ನಾಸ್ಯ ಅಪರಪುರುಷಾಃ ಕ್ಷೀಯಂತೇ' ಎಂದರೆ ಉಪಾಸಕನು ಭೃತ್ಯರುಳ್ಳವನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ, 'ಲೋಕೇಭವತಿ' ಎಂದರೆ ಭಗವಲ್ಲೋಕ ಹೊಂದಿದವನಾಗುತ್ತಾನೆ, ಎಂದರ್ಥ.

ಉಪಕೋಸಲನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸ್ಸು

ಉಪನಿಷತ್—ತೇ ಹ ಉಚುಃ | 'ಉಪಕೋಸಲ ಏಷಾ ಸೋಮ್ಯ ತೇ ಅಸ್ಮದ್ವಿದ್ಯಾ ಆತ್ಮವಿದ್ಯಾ ಚ | ಆಚಾರ್ಯಸ್ತು ತೇ ಗತಿ ವಕ್ತಾ' ಇತಿ | ಆಜಗಾಮ ಹ ಅಸ್ಯ ಆಚಾರ್ಯಃ | ತಮಾಚಾರ್ಯಃ ಅಭ್ಯುವಾದ 'ಉಪಕೋಸಲಃ' ಇತಿ | 'ಭಗವ' ಇತಿ ಹ ಪ್ರತಿಶುಶ್ರಾವ | 'ಬ್ರಹ್ಮವಿದ ಇವ ಸೋಮ್ಯ ತೇ ಮುಖಂ ಭಾತಿ | ಕೋ ನು ತ್ವಾ ಅನುಶಶಾಸ' ಇತಿ | 'ಕೋ ನು ಮಾ ಅನುಶಿಷ್ಯಾತ್ ಭೋ' ಇತಿ | ಇಹಾವೇ ವ ನಿಹ್ನುತಃ | ಇಮೇ ನೂನಮೀದೃಶಾ ಅನ್ಯಾದೃಶಾ' ಇತಿ ಹ ಅಗ್ನೀನ್ ಅಭ್ಯುದೇ | 'ಕಿಂ ನ ಸೋಮ್ಯ ಕಿಲ ತೇ ಅವೋಚನ್' ಇತಿ | 'ಇದಂ ಇತಿ ಹ ಪ್ರತಿಜಜ್ಞೇ |

“ಉಪಕೋಸಲ! ಈ ವರೆಗೆ 'ಸೋಹಮಸ್ಮಿ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು 'ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಸರ್ವಗತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನೂ ನಾವು ಉಪದೇಶಿಸಿದ್ದೇವೆ. ಇದನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು ಹೊರತು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವಂಥಹುದಲ್ಲ. ಉಪಾಸನೆಯ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ನಿನಗೆ ನಿನ್ನ ಆಚಾರ್ಯರೇ

ಹೇಳುವರು' ಎಂದು ತ್ರೇತಾಗ್ನಿಗಳು ಹೇಳಿದರು. ಆಗ ಉಪಕೋಸಲನ ಆಚಾರ್ಯರು ಬಂದರು. 'ಉಪಕೋಸಲ!' ಎಂದು ಕರೆದರು. 'ಪೂಜ್ಯರೇ' ಎಂದು ಉಪಕೋಸಲನು ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಕೇಳಿದ. 'ನಿನ್ನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯ ಕಾಂತಿ ಕಾಣುತ್ತಿದೆ. ನಿನಗಾರು ಉಪದೇಶಿಸಿದರು?' ಎಂದು ಗುರುಗಳು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರು. 'ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಯಾರು ತಾನೇ ನನಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಬಲ್ಲರು? ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರುವ ಮಾನವರೂ, ಪಾತಾಲದಲ್ಲಿರುವ ಅಸುರರೂ, ಭಗವಂತನ ವಿಷಯವನ್ನು ಅಪಲಾಪಮಾಡುವವರು. ಉಪದೇಶಕ್ಕೆ ಅಸಮರ್ಥರು. ನನಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದವರು ದೇವತೆಗಳು ಈ ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ಇರುವವರೂ ಜ್ವಾಲೆಯ ಬಣ್ಣದವರೂ ಮತ್ತು ಹಸ್ತಪಾದಾದಿ ಅವಯವಗಳುಳ್ಳವರೂ ಆಗಿದ್ದರು. ಅವರೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರಾಗಿ ನನಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದರು' ಎಂದು ಉಪಕೋಸಲನು ತನಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದವರು ಅಗ್ನಿಗಳೆಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳಿದನು. 'ಅವರು ನಿನಗೆ ಏನು ಉಪದೇಶಿಸಿದರು? ಎಂದು ಗುರುಗಳು ಕೇಳಿದರು. ಉಪಕೋಸಲನು ಅಗ್ನಿಗಳು ಇದನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದರು ಎಂದು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದ.

ಭಾಷ್ಯ—ಇಹ ಚ ಅವ ಚ ಇಹಾವೇ | ಇಹೇತಿ ಮನುಷ್ಯಲೋಕಸ್ಥಾ ಉಚ್ಯಂತೇ | ಅವೇತಿ ಪಾತಾಲಸ್ಥಾಃ | ಮಾನುಷಾಸುರೌ ಭಗವಂತಂ ನಿಹ್ತೃತ ಏವ | ನ ವಕ್ತುಂ ಸಮರ್ಥೌ | ಅತೋ ದೇವಾ ಏವ ಮಾಮನುಶಶಾಸುಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | 'ಈದೃಶಾ' ಇತಿ ವರ್ಣತಃ ಜ್ವಾಲಾವರ್ಣಾ ಇತಿ | ಅನ್ಯಾದೃಶಾಶ್ಚ ಕರಶಿರಶ್ಚರಣಾದಿಮಂತಃ |

ಚಂದ್ರಾದಿ ಸರ್ವನಾಮವತ್ವಾತ್ "ಯೋ ದೇವಾನಾಂ ನಾಮಧಾ ಏಕ ಏವ" ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಸರ್ವನಾಮಾನಿ |

ಅನುವಾದ—ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಇಹಾವೇ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಇಹ ಚ ಅವ ಚ ಎಂದು ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯವಾಗುವುದು. ಇಹ ಎಂದರೆ ಮನುಷ್ಯಲೋಕದವರು. ಅವ ಎಂದರೆ ಪಾತಾಲದಲ್ಲಿರುವ ಅಸುರರು. ಮನುಷ್ಯರು ಮತ್ತು ಅಸುರರು ಭಗವಂತನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಪಲಾಪಮಾಡುವವರೇ ಹೊರತು ಸರಿಯಾಗಿ ಹೇಳಲು ಸಮರ್ಥರಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ದೇವತೆಗಳೇ ನನಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದರು ಎಂದು ಉಪಕೋಸಲನ ಮಾತಿನ ಅರ್ಥ. ಈದೃಶಾ ಅಂದರೆ ಬಣ್ಣದಲ್ಲಿ ಈ ಅಗ್ನಿಗೆ ಸದೃಶರು, ಎಂದರೆ ಅಗ್ನಿ ಜ್ವಾಲೆಯಂತೆ ವರ್ಣವುಳ್ಳವರು ಎಂದರ್ಥ. ಅನ್ಯಾದೃಶಾಃ ಎಂದರೆ ಕೈ ತಲೆ ಕಾಲು ಮೊದಲಾದ ಅವಯವ ಉಳ್ಳವರು ಎಂದರ್ಥ.

ಪೃಥಿವ್ಯಗ್ನಿರನ್ನಮಾದಿತ್ಯಃ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಪೃಥಿವೀ ಮೊದಲಾದ ನಾಮಗಳು ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದೇ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರ ಆದಿತ್ಯ ವಿದ್ಯುತ್ ಎಂದು ದೇವತಾವಾಚಕ ಶಬ್ದಗಳಿವೆ. ಎಲ್ಲವೂ ದೇವತಾ ವಾಚಕನಾಮ ಗಳಾದರೂ ಅವು ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತವೆ. 'ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳ ಹೆಸರುಳ್ಳವನು ಒಬ್ಬನೇ' ಎಂದು ಶ್ರುತಿ ಇರುವುದರಿಂದ.

ಚಕ್ಷುರಂತಃಸ್ಥ ಭಗವಂತನ ಉಪಾಸನೆ

ಉಪನಿಷತ್—'ಲೋಕಾನ್ ವಾವ ಕಿಲ ಸೋಮ್ಯ ತೇ ಅವೋಚನ್ | ಅಹಂ ತು ತೇ ತದ್ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ | ತದ್ ಯಥಾ ಪುಷ್ಕರಪಲಾಶೇ ಆಪೋ ನ ಶ್ಲಿಷ್ಯಂತೇ ಏವಮೇವಂವಿದಿ ಪಾಪಂ ಕರ್ಮ ನ ಶ್ಲಿಷ್ಯತೇ' ಇತಿ | 'ಬ್ರವೀತು ಮೇ ಭಗವಾನ್' ಇತಿ | ತಸ್ಮೈ ಹ ಉವಾಚ | || ಖಂಡ ೧೪ ||

'ಯ ಏಷಃ ಅಂತರಕ್ಷಣಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ ಏಷ ಆತ್ಮಾ' ಇತಿ ಹ ಉವಾಚ | 'ಏತದಮೃತಮಭಯಮೇತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ | ಏತಸ್ಮಿನ್ ನ ಕಿಂಚನ ಶ್ಲಿಷ್ಯತಿ | ತದ್ ಯದ್ಯಪ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಸರ್ಪಿರ್ವಾ ಉದಕಂ ವಾ ಸಿಂಚತಿ ವರ್ತ್ಮನೀ ಏವ ಗಚ್ಛತಿ |'

ಸತ್ಯಕಾಮನು ಉಪಕೋಸಲನಿಗೆ ಹೇಳಿದ— 'ಉಪಕೋಸಲ! ಅಗ್ನಿಗಳು ನಿನಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದ್ದು ಸರ್ವಲೋಕಾಧಾರವಾದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳಲ್ಲವೆ? ಅವು ಕೇವಲ ತಿಳಿಯಲು ಮಾತ್ರ ಯೋಗ್ಯ ಹೊರತು ಉಪಾಸನೆಗೆ ಮತ್ತು ಹೊಂದಲು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ. ನಾನು ಮಾತ್ರ ನಿನಗೆ, ಯಾವ ಬ್ರಹ್ಮನ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದರೆ ಆ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಕಮಲಪತ್ರದಲ್ಲಿ ನೀರು ಅಂಟದಿರುವಂತೆ 'ಪಾಪಕರ್ಮ ಲೇಪವಾಗಲಾರದೋ ಅಂತಹ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತೇನೆ'.

ಪೂಜ್ಯರು ಉಪದೇಶಿಸಬೇಕೆಂದು ಉಪಕೋಸಲನು ಕೇಳಿಕೊಂಡನು. ಆಗ ಆಚಾರ್ಯರು ಉಪದೇಶಿಸಿದರು— 'ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ದಿವ್ಯದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕಣ್ಣಿನೊಳಗೆ ಯಾವ ಪುರುಷನು ಗೋಚರನಾಗುವನೋ ಅವನೇ ವಾಮನ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಪರಮಾತ್ಮನಾಗಿದ್ದಾನೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. 'ಅವನು ಸ್ವತಃ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತನೂ ಭಯರಹಿತನೂ ಗುಣಪೂರ್ಣನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನಿಗೆ ಯಾವುದರ ಲೇಪವೂ ಇಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಅಸಂಗನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಯಾರಾದರೂ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ತುಪ್ಪವನ್ನೋ ನೀರನ್ನೋ ಹಾಕಿದರೆ ಅದು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅಂಟಿದಂತೆ ಬದಿಯಿಂದ ಹರಿದು ಹೋಗುತ್ತದೆ.

ಭಾಷ್ಯ—ಅಸಂಗಭಗವತ್ ಸ್ಥಾನತ್ವಾತ್ ಚಕ್ಷುಷಃ ಅಸಂಗತ್ವಮುಚ್ಯತೇ |

ಯತ್ಸಾ ನತ್ವಾದಿದಂ ಚಕ್ಷುರಸಂಗಂ ಸರ್ವವಸ್ತುಷು |

ತಸ್ಮೈ ನಮೋ ಭಗವತೇ ವಾಮನಾಯ ಪರಾತ್ಮನೇ ||

ಇತಿ ಮಹಾಕೌರ್ಮೇ |

ಅನುವಾದ—ಲೇಪರಹಿತನಾದ ಭಗವಂತನು ನೆಲೆಸಿದ್ದರಿಂದ ಕಣ್ಣು ಕೂಡಾ ಲೇಪರಹಿತವಾಗಿದೆ, ಎಂದು 'ತದ್ ಯದ್ಯಪ್ಯಸ್ಮಿನ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

'ಕಣ್ಣು ಭಗವಂತನಿಗೆ ಅವಾಸಸ್ಥಾನವಾದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅಸಂಗವಾಗಿದೆ. ಎಂದರೆ ಲೇಪರಹಿತವಾಗಿದೆ. ಅಂತಹ ವಾಮನ ನಾಮಕನಾದ ಭಗವಂತನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ' ಎಂದು ಮಹಾಕೂರ್ಮ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ.

ಚಕ್ಷುರಂತಃಸ್ಥ ಭಗವಂತನ ನಾಮಗಳು

ಉಪನಿಷತ್—ಏತಂ ಸಂಯದ್ವಾಮ ಇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ | ಏತಂ ಹಿ ಸರ್ವಾಣಿ ವಾಮಾನಿ ಅಭಿಸಂಯತಿ | ಸರ್ವಾಣಿ ಏನಂ ವಾಮಾನ್ಯಭಿಸಂಯಂತಿ ಯ ಏವಂ ವೇದ |

ಏಷ ಉ ಏವ ವಾಮನಿಃ | ಏಷ ಹಿ ಸರ್ವಾಣಿ ವಾಮಾನಿ ನಯತಿ | ಸರ್ವಾಣಿ ವಾಮಾನಿ ನಯತಿ ಯ ಏವಂ ವೇದ |

ಏಷ ಉ ಏವ ಭಾಮನಿಃ | ಏಷ ಹಿ ಸರ್ವೇಷು ಲೋಕೇಷು ಭಾತಿ | ಸರ್ವೇಷು ಲೋಕೇಷು ಭಾತಿ ಯ ಏವಂ ವೇದ |

ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವ ಅಸಂಗನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೇ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಸಂಯದ್ವಾಮ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ 'ವಾಮಾನಿ' ಎಲ್ಲ ಸೌಂದರ್ಯಗಳು, 'ಏನಂ' ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು, 'ಸಂಯತಿ' ಹೊಂದಿವೆ. ಯಾರು ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಸಂಯದ್ವಾಮ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವರೋ ಅವರಿಗೂ ಸರ್ವಸೌಂದರ್ಯಗಳು, 'ಏನಂ' ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು, 'ಸಂಯತಿ' ಹೊಂದಿವೆ. ಯಾರು ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಸಂಯದ್ವಾಮ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವರೋ ಅವರಿಗೂ ಸರ್ವಸೌಂದರ್ಯವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಕಣ್ಣಿನೊಳಗಿನ ಈ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ವಾಮನಿ ಎನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ವಾಮಾನಿ, ಎಲ್ಲ ಸುಂದರಸ್ತ್ರೀಯರ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು, ನಯತಿ, ಆ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ

ಹೊಂದಿಸುತ್ತಾನೆ. ಯಾರು ಹೀಗೆ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವನೋ ಅವನು ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತನಗಿಂತ ಅವರರಾದ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಕಣ್ಣಿನೊಳಗಿನ ಈ ವಾಮನಾಖ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಭಾಮನಿ ಎನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಇವನು ಎಲ್ಲ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಭಾತಿ ಎಂದರೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಯಾರು ಹೀಗೆ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವನೋ ಅವನು ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಅರ್ಚಿರಾದಿ ಮಾರ್ಗ

ಉಪನಿಷತ್—ಅಥ ಯದು ಚೈವಾಸ್ಮಿನ್ ಶವ್ಯಂ ಕರ್ಮ ಕುರ್ವಂತಿ, ಯದು ಚ ನ, ಅರ್ಚಿಷಮೇವ ಅಭಿಸಂಭವಂತಿ (ವಿಶಂತಿ) | ಅರ್ಚಿಷಃ ಅಹಃ | ಅಹ ಆಪೂರ್ಯಮಾಣಪಕ್ಷಂ | ಆಪೂರ್ಯಮಾಣಪಕ್ಷಾತ್ ಯಾನ್ ಷಟ್ ಉದಜ್ಞಃ ಏತಿ ಮಾಸಾನ್ ತಾನ್ | ಮಾಸೇಭ್ಯಃ ಸಂವತ್ಸರಂ | ಸಂವತ್ಸರಾದಾದಿತ್ಯಂ | ಆದಿತ್ಯಾತ್ ಚಂದ್ರಮಸಂ | ಚಂದ್ರಮಸೋ ವಿದ್ಯುತಂ ತತ್ಪುರುಷೋ ಮಾನವಃ |

ಸ ಏನಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಗಮಯತಿ |

ಏಷ ದೇವಪಥೋ ಬ್ರಹ್ಮಪಥಃ | ಏತೇನ ಖಲು ಪ್ರತಿಪದ್ಯಮಾನಾಃ ಇಮಂ ಮಾನವಮಾವರ್ತಂ ನಾವರ್ತಂತೇ ನಾವರ್ತಂತೇ ||

|| ಖಂಡ ೧೫ ||

ಕಣ್ಣಿನೊಳಗಿರುವ ಅಸಂಗನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಮರಣ ಹೊಂದಿದಾಗ ಅವರಿಗೆ ದಹನಾದಿ ಉತ್ತರ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಿ ಅಥವಾ ಮಾಡದಿರಲಿ, ಮೃತರಾದ ಆ ಜ್ಞಾನಿಗಳಂತೂ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಅರ್ಚಿರ್ ಲೋಕವನ್ನು ಹೊಂದಿ-ಅಲ್ಲಿಂದ ಆತಿವಾಹಿಕ ಎಂಬ ವಾಯುಲೋಕ ವನ್ನೂ, ಅನಂತರ ಹಗಲಿಗಭಿಮಾನಿಯಾದ ದೇವತೆಯ ಲೋಕವನ್ನೂ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷಾಭಿಮಾನ ದೇವತೆಯ ಲೋಕವನ್ನೂ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಸೂರ್ಯನು ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಕಾಲವೆನಿಸಿದ ಉತ್ತರಾಯಣದ ಆರು ತಿಂಗಳಿಗಭಿಮಾನಿಯಾದ ದೇವತೆಯ ಲೋಕವನ್ನೂ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಸಂವತ್ಸರಾಭಿಮಾನಿ ಲೋಕವನ್ನೂ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಆದಿತ್ಯಲೋಕವನ್ನೂ, ಆದಿತ್ಯಲೋಕದಿಂದ ಚಂದ್ರಲೋಕವನ್ನೂ, ಚಂದ್ರಲೋಕ ದಿಂದ ವೈಶ್ವಾನರ, ಇಂದ್ರ, ಧೃವಲೋಕಗಳ ಮೂಲಕ ವಿದ್ಯುತ್ತಿಗಭಿಮಾನಿಯಾದ ಭಾರತೀದೇವಿಯನ್ನೂ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಬಳಿಕ ಭಾರತಿಯ ಪತಿಯೂ, ಭಗವಂತನ ಪ್ರಿಯಭೃತ್ಯನೂ ಆದ ವಾಯುವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ.

ಆ ವಾಯುದೇವರು ದೇಹದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವ ಜ್ಞಾನಿಗಳನ್ನು ಕಾರ್ಯಬ್ರಹ್ಮನೆನಿಸಿದ ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಬಳಿಗೂ, ವ್ಯಾಪ್ತೋಪಾಸಕ ಜ್ಞಾನಿಗಳನ್ನು ಪರಬ್ರಹ್ಮನೆನಿಸಿದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಬಳಿಗೂ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವರು.

ಈ ಅರ್ಚಿರಾದಿ ಮಾರ್ಗವೇ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಅಧಿಷ್ಠಿತವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ದೇವಪಥ ಎಂದೂ, ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪಥ ಎಂದೂ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಈ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಕಾರ್ಯಬ್ರಹ್ಮನನ್ನಾಗಲಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನಾಗಲಿ ಪಡೆದವರು ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಮರಳುವುದಿಲ್ಲ.

ಭಾಷ್ಯ—‘ಇಮಂ ಮಾನವಮಾವರ್ತಂ ನಾವರ್ತಂತೇ |’ ಮಾನವಾ ಯತ್ರ ಆವರ್ತಂತೇ ಸ ಮಾನವಾವರ್ತಃ | ತಂ ಮಾನವಾವರ್ತಂ ಪ್ರತಿ ನಾವರ್ತಂತೇ |

ಚಕ್ಷುಃಸ್ಥಂ ವಾಮನಂ ವೇದ ಸ ಪುನರ್ನೈವ ಜಾಯತೇ |

ಮುಕ್ತೋ ದುಸ್ತರಸಂಸಾರಾದ್ವಾಮನಂ ಪ್ರಾಪ್ನುತೇಽಚಿರಾತ್ | ಇತಿ ಚ |

|| ಖಂಡ ೧೫ ||

ಅನುವಾದ—‘ಇಮಂ ಮಾನವಮಾವರ್ತಂ ನಾವರ್ತಂತೇ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ‘ಮಾನವಮಾವರ್ತ’ ಎಂದರೆ ಮಾನವರು ಪುನಃ ಪುನಃ ಹುಟ್ಟುವ ಸಂಸಾರ ಎಂದರ್ಥ ಹೊರತು ಮನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ ಪ್ರಪಂಚ ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ. ‘ಮಾನವ ಮಾವರ್ತ’ ಎಂಬುದು ಸಮಸ್ತಪದ. ಮಕಾರಾಗಮ ಛಾಂದಸ. ಆದ್ದರಿಂದ, ಸಂಸಾರವನ್ನು ಕುರಿತು ಜ್ಞಾನಿಯು ಮರಳುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ‘ಕಣ್ಣಿನೊಳಗಿರುವ ಭಗವಂತನನ್ನು ತಿಳಿದ ಜ್ಞಾನಿಯು ಪುನಃ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ, ದುಸ್ತರವಾದ ಸಂಸಾರದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗಿ ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿ ವಾಮನನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ’ ಎಂದು ಪ್ರಮಾಣವಿದೆ.

ಯಜ್ಞನಾಮಕ ವಾಯುದೇವರ ಎರಡು ಪಾದಗಳ ಪೂಜೆ

ಉಪನಿಷತ್—ಏಷ ಹ ವೈ ಯಜ್ಞೋ ಯೋಽಯಂ ಪವತೇ | ಏಷ ಯನ್ ಇದಂ ಸರ್ವಂ ಪುನಾತಿ | ಯದೇಷ ಯನ್ ಇದಂ ಸರ್ವಂ ಪುನಾತಿ ತಸ್ಮಾದೇಷ ಏವ ಯಜ್ಞಃ | ತಸ್ಯ ಮನಶ್ಚ ವಾಕ್ ಚ ವರ್ತನೀ | ತಯೋರನ್ಯತರಾಂ ಮನಸಾ ಸಂಸ್ಕರೋತಿ ಬ್ರಹ್ಮಾ | ವಾಚಾ ಹೋತಾ

ಅಧ್ಯಯುರ್ದ್ವಾತಾ ಅನ್ಯತರಾಂ | ಸ ಯತ್ರ ಉಪಾಕೃತೇ ಪ್ರಾತರನುವಾಕೇ ಪುರಾ ಪರಿಧಾನೀಯಾಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಾ ವ್ಯಪವದತಿ ಅನ್ಯತರಾಮೇವ ವರ್ತನೀಂ ಸಂಸ್ಕರ್ವಂತಿ | ಹೀಯತೇ ಅನ್ಯತರಾ | ಸ ಯಥಾ ಏಕಪಾತ್ ವ್ರಜನ್, ರಥೋ ವಾ ಏಕೇನ ಚಕ್ರೇಣ ವರ್ತಮಾನೋ ರಿಷ್ಯತಿ ಏವಮಸ್ಯ ಯಜ್ಞೋ ರಿಷ್ಯತಿ | ಯಜ್ಞಂ ರಿಷ್ಯಂತಂ ಯಜಮಾನಃ ಅನುರಿಷ್ಯತಿ | ಸ ಇಷ್ಟಾ ಪಾಪೀಯಾನ್ ಭವತಿ |

ಅಥ ಯತ್ರ ಉಪಾಕೃತೇ ಪ್ರಾತರನುವಾಕೇ ನ ಪುರಾ ಪರಿಧಾನೀಯಾಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಾ ವ್ಯಪವದತಿ ಉಭೇ ಏವ ವರ್ತನೀ ಸಂಸ್ಕರ್ವಂತಿ | ನ ಹೀಯತೇ ಅನ್ಯತರಾ | ಸ ಯಥಾ ಉಭಯಪಾತ್ ವ್ರಜನ್, ರಥೋ ವಾ ಉಭಾಭ್ಯಾಂ ಚಕ್ರಾಭ್ಯಾಂ ವರ್ತಮಾನಃ ಪ್ರತಿತಿಷ್ಠತಿ | ಏವಮಸ್ಯ ಯಜ್ಞಃ ಪ್ರತಿತಿಷ್ಠತಿ | ಯಜ್ಞಂ ಪ್ರತಿತಿಷ್ಠಂತಂ ಯಜಮಾನಃ ಅನುಪ್ರತಿತಿಷ್ಠತಿ | ಸ ಇಷ್ಟಾ ಶ್ರೇಯಾನ್ ಭವತಿ |

|| ಖಂಡ ೧೬ ||

ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಮುಖ್ಯ ವಾಯುದೇವರು ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತು ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಯಜ್ಞನಾಮಕರಾಗಿ ದ್ದಾರೆ. ಮುಖ್ಯವಾಯುದೇವರು ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾ ಈ ಎಲ್ಲ ಯೋಗ್ಯಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಸಂಚರಿಸುತ್ತ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸುವುದರಿಂದ, 'ಯ' ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾ 'ಜ್ಞ' ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸುವರು ಎಂಬ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾಯುದೇವರೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಯಜ್ಞ ಎನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಯಜ್ಞಮೂರ್ತಿಯಾದ ವಾಯುದೇವರ ಪಾದಗಳು ಋತ್ವಿಕ್ವುಗಳ ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ವಾಗಿದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿವೆ. ಬಲಪಾದವು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೂ, ಎಡಪಾದವು ವಾಗಿದ್ರಿಯದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದು. ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಎಂಬ ಋತ್ವಿಜನು ಮನಸ್ಸಿರುವ ಪಾದವನ್ನು ಮೌನದ ಮೂಲಕ ಪೂಜಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೋತಾ, ಆಧ್ಯಯುರ್ದ್ವಾತಾ, ಉದ್ಗಾತೃ ಎಂಬ ಮೂವರು ಇನ್ನೊಂದು ಪಾದವನ್ನು ಮಂತ್ರೋಚ್ಚಾರಣದ ಮೂಲಕ ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾತರನುವಾಕ ಎಂಬ ಶಂಸನ ಮಂತ್ರಪಠನವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಯಜ್ಞಸಮಾಪ್ತಿಯ ಋಚಿಯನ್ನು ಜಪಿಸುವುದರೊಳಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಎಂಬ ಋತ್ವಿಜನು ಮಾತನಾಡಿ ಮೌನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾದರೆ ಆಗ ಹೋತೃ ಮೊದಲಾದವರು ಕೇವಲ ವಾಮಪಾದವನ್ನಷ್ಟೇ ಮಂತ್ರೋಚ್ಚಾರಣ ಮೂಲಕ ಪೂಜಿಸಿದಂತಾಗುವುದು. ವಾಯುಪ್ರತಿಮಾರೂಪ ಯಜ್ಞದ ದಕ್ಷಿಣ ಪಾದದ ಪೂಜೆಯು ವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗುವುದು.

ಆಗ ಒಂಟಿಗಾಲಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಮನುಷ್ಯನಾಗಲೀ ಅಥವಾ ಒಂದೇ ಚಕ್ರದಿಂದ ಹೋಗುವ ರಥವಾಗಲೀ ಬೀಳುವಂತೆ ಯಜ್ಞವು ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನನುಸರಿಸಿ ಯಜಮಾನನೂ ಅನರ್ಥವನ್ನು ಪಡೆಯುವನು. ಅಂದರೆ, ಅಂಥ ಯಜ್ಞವನ್ನಾಚರಿಸಿದ ಯಜಮಾನನು ಪಾಪಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಪ್ರಾತರನುವಾಕವೆಂಬ ಕಠ್ಠವು ಪ್ರಾರಂಭವಾದ ಮೇಲೆ ಯಜ್ಞಸಮಾಪ್ತಿಯ ಋಚೆಯ ಜಪದ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ಮೌನವನ್ನು ಬಿಡದಿದ್ದರೆ ಋತ್ವಿಜರು ವಾಯುದೇವರ ಎರಡು ಪಾದಗಳನ್ನೂ ಪೂಜಿಸಿದಂತಾಗುವುದು. ಯಾವುದೂ ವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಎರಡು ಕಾಲುಗಳಿಂದ ನಡೆವ ಮನುಷ್ಯನಂತೆ ಅಥವಾ ಎರಡು ಚಕ್ರಗಳಿಂದ ಚಲಿಸುವ ರಥದಂತೆ ಯಜ್ಞವು ಮುನ್ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಯಜಮಾನನೂ ಮುನ್ನಡೆಯುವನು. ಅಂದರೆ ಅಂತಹ ಯಜ್ಞವನ್ನಾಚರಿಸಿದವನು ಶ್ರೇಯಶ್ಶನ್ನು ಪಡೆಯುವನು.

ಭಾಷ್ಯ—ಯಜ್ಞಾಭಿಮಾನೀ ಯಜ್ಞಾಖ್ಯೋ ವಾಯುರ್ಯಜ್ಞೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಃ |

ಜ್ಞ ಶುದ್ಧಭಾವ ಇತ್ಯಸ್ಮಾತ್ ಯನ್ನಯಂ ಪಾವಯೇದ್ಯತಃ |

ಅತೋ ವಾಯುರ್ಯಜ್ಞಾನಾಮಾ ತತ್ಪಾದೌ ವಾಜ್‌ಮನಃಸ್ಥಿತೌ |

ದಕ್ಷಿಣೋಽಸ್ಯ ಮನಃಸಂಸ್ಥೋ ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಿಃ ತಸ್ಯ ಪೂಜಕಃ |

ಹೋತ್ರಾದ್ಯಾ ವಾಚಿ ಸಂಸ್ಥಸ್ಯ ವಾಮಪಾದಸ್ಯ ಪೂಜಕಾಃ |

ತಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಾತರನುವಾಕ ಪರಿಧಾನ್ಯೋರ್ಯದಂತರಾ |

ಬ್ರಹ್ಮ ಚೇದುತ್ಸ್ರಜೇದ್ವಾಚಂ ಯಜ್ಞಪಾಲ್ಲೋಪಕೃದ್ಭವೇತ್ |

ವಾಙ್ಮನಃ ಪಾದಯಜ್ಞಾಖ್ಯಪ್ರತಿಮೋ ವಾಯುರೀರಿತಃ |

ಧ್ಯಾಯನ್ ವಾಯುಂ ಹರಿಂ ಚೈವ ತತೋ ಬ್ರಹ್ಮ ಮುನಿರ್ಭವೇತ್ |

|| ಖಂಡ ೧೬ ||

ಅನುವಾದ—ಯಜ್ಞಾಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ಯಜ್ಞನಾಮಕರಾದ ವಾಯುದೇವರು ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿರುವರು. ಯಜ್ಞ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಜ್ಞ ಎಂಬುದು ಜ್ಞ ಶುದ್ಧಭಾವೇ ಎಂಬ ಧಾತುಪಾಠಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಜ್ಞ ಧಾತುವಿನ ರೂಪ. ಯ ಎಂಬುದು ಸಂಚಾರಾರ್ಥಕ ಯನ್ ಎಂಬುದರ ರೂಪ. ಅಂದರೆ, ವಾಯುದೇವರು ಸಂಚರಿಸುತ್ತ ಪವಿತ್ರೀಕರಿಸುವುದರಿಂದ ಯಜ್ಞ ಎನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆ ವಾಯುದೇವ ಪಾದಗಳು ವಾಕ್ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿವೆ. ದಕ್ಷಿಣ ಪಾದವು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವುದು. ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ಋತ್ವಿಜನು ಆ ಪಾದದ ಪೂಜಕನಾಗಿರುವನು. ಹೋತ್ಯ ಮೊದಲಾದವರು

ವಾಗಿಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿರುವ ವಾಮಪಾದದ ಪೂಜಕನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾತರನು ವಾಕಮಂತ್ರಪಠನ ಮತ್ತು ಯಜ್ಞಸಮಾಪ್ತಿಕಾಲದ ಋಚೆಯ ಜಪ ಇವುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ಮಾತನಾಡಿದರೆ, ಯಜ್ಞದ ಒಂದು ಪಾದದ ಲೋಪ ಮಾಡಿದವನಾಗುವನು. ಏಕೆಂದರೆ, ವಾಕ್ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸೆಂಬ ಪಾದಗಳು ಯಜ್ಞವು ವಾಯುದೇವರ ಪ್ರತಿಮೆ ಎನಿಸಿದೆ. ಪ್ರತಿಮೆಯ ಪಾದ ಲೋಪವಾದಾಗ ಔಪಚಾರಿಕವಾಗಿ ದೇವತೆಯ ಪಾದ ಲೋಪವಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳುವುದುಂಟು. ಆದ್ದರಿಂದ ವಾಯು ಮತ್ತು ಹರಿಯನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ಋತ್ವಿಜನು ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಮೌನವನ್ನಾಚರಿಸಬೇಕು.

ಭೂಃ ಭುವಃ ಸ್ವಃ ಎಂಬ ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳ ಮಹಿಮೆ

ಉಪನಿಷತ್—ಪ್ರಜಾಪತಿರೋಕಾನ್ ಅಭ್ಯತಪತ್ | ತೇಷಾಂ ತಪ್ಯಮಾನಾನಾಂ ರಸಾನ್ ಪ್ರಾವೃಹತ್ | ಅಗ್ನಿಂ ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ | ವಾಯುಮಂತರಿಕ್ಷಾತ್ | ಆದಿತ್ಯಂ ದಿವಃ | ಸ ಏತಾಃ ತಿಸ್ತೋ ದೇವತಾಃ ಅಭ್ಯತಪತ್ | ತಾಸಾಂ ತಪ್ಯಮಾನಾನಾಂ ರಸಾನ್ ಪ್ರಾವೃಹತ್ | ಅಗ್ನೇಃ ಋಚಃ | ವಾಯೋಃ ಯಜೂಂಷಿ | ಸಾಮಾನಿ ಆದಿತ್ಯಾತ್ | ಸ ಏತಾಂ ತ್ರಯೀಂ ವಿದ್ಯಾಂ ಅಭ್ಯತಪತ್ | ತಸ್ಯಾಸ್ತಪ್ಯಮಾನಾಯಾಃ ರಸಾನ್ ಪ್ರಾವೃಹತ್ | ಭೂರಿತಿ ಋಗ್ಭ್ಯಃ | ಭುವ ಇತಿ ಯಜುರ್ಭ್ಯಃ | ಸ್ವರಿತಿ ಸಾಮಭ್ಯಃ |

ಭಗವಂತನು ಪೃಥಿವೀ ಅಂತರಿಕ್ಷ ಮತ್ತು ದ್ಯುಲೋಕಾಭಿಮಾನಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇವರೇ ಶ್ರೇಷ್ಠರೋ ಅಥವಾ ಇವರಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠರಿರುವರೋ ಎಂದು ಆಲೋಚಿಸಿದನು. ಅನಂತರ ಆಲೋಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಈ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠರನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡರು. ಪೃಥಿವ್ಯಭಿಮಾನಿಗಿಂತ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು. ಅಂತರಿಕ್ಷಾಭಿಮಾನಿಗಿಂತ ನಾಸಿಕ್ಯನನ್ನು, ದ್ಯುಲೋಕಾಭಿಮಾನಿಗಿಂತ ಆದಿತ್ಯನನ್ನು ಶ್ರೇಷ್ಠರೆಂದು ತಿಳಿದನು. ಅನಂತರ ಆ ಭಗವಂತನು ಅಗ್ನಾದಿದೇವತೆಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನಂತೆಯೇ ಆಲೋಚಿಸಿದನು. ಅನಂತರ ಆಲೋಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಆ ಅಗ್ನಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠರಿರುವರೆಂದು ತಿಳಿದನು, ಅಗ್ನಿಗಿಂತ ಋಗ್ವೇದಾಭಿಮಾನಿ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೂ, ನಾಸಿಕ್ಯವಾಯುವಿಗಿಂತ ಯಜುರ್ವೇದಾಭಿಮಾನಿ ರುದ್ರನನ್ನೂ, ಆದಿತ್ಯನಿಗಿಂತ ಸಾಮವೇದಾಭಿಮಾನಿ ಮುಖ್ಯವಾಯುವನ್ನು ಶ್ರೇಷ್ಠರೆಂದು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಿದನು. ಪುನಃ ಈ ವೇದಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನಂತೆ

ಆಲೋಚಿಸಿದನು. ಅನಂತರ ಆಲೋಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಆ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠ ರಿರುವರೆಂದು ತಿಳಿದನು. ಋಗ್ವೇದಾಭಿಮಾನಿ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗಿಂತ ಭೂಃ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ವರಾಹನನ್ನೂ, ಯಜುರ್ವೇದಾಭಿಮಾನಿ ರುದ್ರನಿಗಿಂತ ಭುವಃ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ನರಸಿಂಹನನ್ನೂ, ಸಾಮವೇದಾಭಿಮಾನಿ ಮುಖ್ಯವಾಯುವಿಗಿಂತ ಸ್ವಃ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ಕಪಿಲನನ್ನೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನೆಂದು ತಿಳಿದನು.

ಭಾಷ್ಯ—ಅಗ್ನಿನಾಸಿಕ್ಯವಾಯುಶ್ಚ ಸೂರ್ಯೋ ಲೋಕರಸಾಸ್ತ್ರಯಃ |

ಅಗ್ನೇ ರಸಸ್ತು ಋಗ್ವೇದಮಾನೀ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಃ |

ನಾಸಿಕ್ಯವಾಯೋಸ್ತು ರಸೋ ಯಜುರ್ವೇದಾತ್ಮಕೋ ಹರಃ |

ಸಾಮವೇದಾಭಿಮಾನೀ ತು ವಾಯುಃ ಸೂರ್ಯರಸಃ ಸ್ಮೃತಃ |

ವರಾಹ ಸಿಂಹ ಕಪಿಲಾಃ ತೇಷಾಂ ಭೂರಾದಿನಾಮಕಾಃ |

ಅನುವಾದ—ಅಗ್ನಿ, ನಾಸಿಕ್ಯವಾಯು ಮತ್ತು ಸೂರ್ಯನು ಈ ಮೂವರು ಲೋಕಾಭಿಮಾನಿಗಳಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠರು. ಅಗ್ನಿಗಿಂತ ಋಗ್ವೇದಾಭಿಮಾನಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಶ್ರೇಷ್ಠರು. ನಾಸಿಕ್ಯವಾಯುವಿಗಿಂತ ಯಜುರ್ವೇದಾಭಿಮಾನಿ ರುದ್ರದೇವರು ಶ್ರೇಷ್ಠರು. ಸೂರ್ಯನಿಗಿಂತ ಸಾಮಾಭಿಮಾನಿ ಮುಖ್ಯವಾಯುದೇವರು ಶ್ರೇಷ್ಠರು. ಇವರಿಗಿಂತ ಭೂಭುವಃ ಸ್ವಃ ಎಂಬ ವ್ಯಾಹೃತಿವಾಚ್ಯವಾದ ವರಾಹ, ನರಸಿಂಹ, ಕಪಿಲ ಎಂಬ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳು ಶ್ರೇಷ್ಠ.

ಋತ್ವಿಜರ ನಿಯಮಭಂಗಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ, ವ್ಯಾಹೃತಿ ಹೋಮ

ಉಪನಿಷತ್—ತದ್ಯದಿ ಋಕ್ತಃ ರಿಷ್ಯೇತ್ 'ಭೂಃ ಸ್ವಾಹಾ' ಇತಿ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯೇ ಜುಹುಯಾತ್ | ಋಚಾಮೇವ ತದ್ರಸೇನ ಋಚಾಂ ವೀರ್ಯೇಣ ಋಚಾಂ ಯಜ್ಞಸ್ಯ ವಿರಿಷ್ಟಿಂ ಸಂದಧಾತಿ |

ಅಥ ಯದಿ ಯಜುಷ್ಣೋ ರಿಷ್ಯೇತ್ 'ಭುವಃ ಸ್ವಾಹಾ' ಇತಿ ದಕ್ಷಿಣಾಗ್ನಿ ಜುಹುಯಾತ್ | ಯಜುಷಾಮೇವ ತದ್ರಸೇನ ಯಜುಷಾಂ ವೀರ್ಯೇಣ ಯಜುಷಾಂ ಯಜ್ಞಸ್ಯ ವಿರಿಷ್ಟಿಂ ಸಂದಧಾತಿ |

ಅಥ ಯದಿ ಸಾಮತೋ ರಿಷ್ಯೇತ್ 'ಸ್ವಃ ಸ್ವಾಹಾ' ಇತಿ ಆಹವನೀಯೇ ಜುಹುಯಾತ್ | ಸಾಮ್ನಾಮೇವ ತದ್ರಸೇನ ಸಾಮ್ನಾಂ ವೀರ್ಯೇಣ ಸಾಮ್ನಾಂ ಯಜ್ಞಸ್ಯ ವಿರಿಷ್ಟಿಂ ಸಂದಧಾತಿ |

ತದ್ಯಥಾ ಲವಣೇನ ಸುವರ್ಣಂ ಸಂದಧ್ಯಾತ್ ಸುವರ್ಣೇನ ರಜತಂ

ರಜತೇನ ತ್ರಪು ತ್ರಪುಣಾ ಸೀಸಂ ಸೀಸೇನ ಲೋಹಂ ಲೋಹೇನ ದಾರು
ದಾರು ಚರ್ಮಣಾ ಏವಮೇಷಾಂ ಲೋಕಾನಾಮಾಸಾಂ ದೇವತಾನಾಂ
ಅಸ್ಯಾಸ್ತ್ರಯ್ಯಾ ವಿದ್ಯಾಯಾ ವೀರೈಣ ಯಜ್ಞಸ್ಯ ವಿರಿಷ್ಟಿಂ ಸಂದಧಾತಿ |
ಭೇಷಜಕೃತೋ ಹ ವಾ ಏಷ ಯಜ್ಞಃ ಯತ್ರ ಏವಂವಿದ್ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಭವತಿ |

ಏಷ ಹ ವಾ ಉದಕ್ ಪ್ರವಣೋ ಯಚ್ಛೋ ಯತ್ರ ಏವಂವಿದ್ ಬ್ರಹ್ಮಾ
ಭವತಿ | ಏವಂವಿದಂ ಹ ವಾ ಏಷಾ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಮನು ಗಾಥಾ-

ಯತೋ ಯತ ಆವರ್ತತೇ ತತ್ತತ್ ಗಚ್ಛತಿ |

ಮಾನವೋ ಬ್ರಹ್ಮೈ ವೈಕರ್ತ್ವಿಕ್ ಕುರೂನಶ್ವಾಽಭಿರಕ್ಷತಿ ||

ಏವಂವಿದ್ ವೈ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಯಜ್ಞಂ ಯಜಮಾನಂ ಸರ್ವಾಂಶ್ಚ ಋತ್ವಿಜಃ
ಅಭಿರಕ್ಷತಿ | ತಸ್ಮಾದೇವಂವಿದಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಂ ಕುರ್ವೀತ |
ನಾನೇವಂವಿದಂ ನಾನೇವಂ ವಿದಮ್ | || ಖಂಡ ೧೭ ||

|| ಇತಿ ಶ್ರೀಮಚ್ಛಾಂಧೋಗ್ಯೋಪನಿಷದಿ ಚತುರ್ಥೋಽಧ್ಯಾಯಃ ||

ಯಜ್ಞ ಮಾಡುವಾಗ ಋಗ್ವೇದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಏನಾದರೂ ಲೋಪ
ಉಂಟಾದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ಋತ್ವಿಜನು ಭೂಃ ಸ್ವಾಹಾ ಎಂದು ವರಾಹನನ್ನು
ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮಮಾಡಬೇಕು. ಇದೇ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ.
ಇದನ್ನನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಿದಾಗ ಋಗ್ವೇದಾಭಿಮಾನಿ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ,
ಅಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗಿಂತ ಪ್ರಬಲನಾದ, ವರಾಹನ ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಎಂಬ
ಋತ್ವಿಜನು ಋಗ್ವೇದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಲೋಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಯಜುರ್ವೇದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಏನಾದರೂ ಲೋಪವಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಾ
ಎಂಬ ಋತ್ವಿಜನು ಭುವಃ ಸ್ವಾಹಾ ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಿಂದ ನರಸಿಂಹನನ್ನುದ್ದೇಶಿಸಿ
ದಕ್ಷಿಣಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಹೋಮವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಆಗ ಯಜುರ್ವೇದಾಭಿ
ಮಾನಿ ರುದ್ರನಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ, ಅಂದರೆ ರುದ್ರನಿಗಿಂತ ಪ್ರಬಲನಾದ, ನರಸಿಂಹನ
ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಎಂಬ ಋತ್ವಿಜನು ಯಜುರ್ವೇದ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ
ಯಜ್ಞದ ಲೋಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವನು.

ಸಾಮವೇದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಲೋಪವಾದಲ್ಲಿ, ಬ್ರಹ್ಮಾ ಎಂಬ ಋತ್ವಿಜನು
ಸ್ವಃ ಸ್ವಾಹಾ ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಕಪಿಲನನ್ನುದ್ದೇಶಿಸಿ ಆಹವನೀಯಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ
ಹೋಮಿಸಿ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆಗ ಋತ್ವಿಜನು ಸಾಮಾಭಿಮಾನಿ

ಯಾದ ಸೂರ್ಯನಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಅಂದರೆ ಸೂರ್ಯನಿಗಿಂತ ಪ್ರಬಲನಾದ, ಕಪಿಲನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಸಾಮ ಸಂಬಂಧವಾಗಿ ಉಂಟಾದ ಯಜ್ಞದ ಲೋಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವನು.

ತುಂಡಾದ ಸುವರ್ಣವನ್ನು ಕ್ಷಾರರಸದಿಂದಲೂ, ಬೆಳ್ಳಿಯನ್ನು ಚಿನ್ನದಿಂದಲೂ, ತವರವನ್ನು ಬೆಳ್ಳಿಯಿಂದಲೂ, ಲೋಹವನ್ನು ತವರದಿಂದಲೂ, ಮರವನ್ನು ಲೋಹದಿಂದಲೂ, ಕೆಲವು ಸಲ ಮರವನ್ನು ಚರ್ಮದಿಂದಲೂ ಜೋಡಿಸುವಂತೆ, ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿ ಲೋಕಾಭಿಮಾನಿಗಳೂ ಅಗ್ನ್ಯಾದಿದೇವತೆಗಳೂ ಮತ್ತು ವೇದಾಭಿಮಾನಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳೂ ಇವರಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಭಗವಂತನ ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಋತ್ವಿಜನು ಯಜ್ಞದಲ್ಲುಂಟಾದ ಲೋಪವನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸುವನು.

ಯಾವ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಹೃತಿ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ತಿಳಿದವನು ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ಋತ್ವಿಜನಾಗುವನೋ, ಆ ಯಜ್ಞವು ವೈದ್ಯನಿಂದ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಪಡೆದ ರೋಗಿಯಂತೆ ಲೋಪದೋಷಗಳಿಂದ ರಹಿತವಾಗಿ ಸರಿಯಾಗುವುದು. ಯಾವ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಜ್ಞಾನಿಯು ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ಋತ್ವಿಜನಾಗುವನೋ ಆ ಯಜ್ಞವು ಉತ್ತಮಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ.

ವ್ಯಾಹೃತಿ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ತಿಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂಬ ಋತ್ವಿಜನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈ ಗೀತೆಯು ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿದೆ—

ಭಗವದ್ಭಕ್ತನಾದ ಯಜಮಾನನು ಯಜ್ಞದಲ್ಲಾದ ಪ್ರಮಾದದಿಂದಾಗಿ ಯಾವ ಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಂದ ಚ್ಯುತನಾಗುವನೋ ಅದೇ ಲೋಕವನ್ನೇ, ವ್ಯಾಹೃತಿ ಮಹಿಮಾಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂಬ ಋತ್ವಿಜನ ಸಹಾಯದಿಂದ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಲೋಪದೋಷಗಳನ್ನು ಬೇಗನೇ ತಿಳಿಯಬಲ್ಲ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಋತ್ವಿಜನೇ ಯಜಮಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಆ ದೋಷಗಳಿಂದ ಸಂರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ.

ವ್ಯಾಹೃತಿಮಹಿಮಾಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ಋತ್ವಿಜನು ಯಜ್ಞವನ್ನೂ, ಯಜಮಾನನನ್ನೂ, ಎಲ್ಲ ಋತ್ವಿಜರನ್ನೂ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಂಥ ಜ್ಞಾನಿಯನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ವರಣಮಾಡಬೇಕು. ಅಜ್ಞಾನಿಯನ್ನೂ ವರಣ ಮಾಡಕೂಡದು.

ಶ್ರೀ ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆ ಅಧ್ಯಾಯ ಮುಗಿಯಿತು.

ಭಾಷ್ಯ—ವ್ಯಾಹೃತೀಭಿಸ್ತತ್ಪೋ ಜುಹ್ವನ್ ಬ್ರಹ್ಮೈವಂವಿದ್ ವಿರಿಷ್ಟಿತಃ |

ಸರ್ವಾನ್ ಸ ಋತ್ವಿಜೋ ರಕ್ಷೇತ್ ಬ್ರಹ್ಮೈವಂವಿತ್ತತೋ ಭವೇತ್ |

ಇತಿ ಚ |

ಉದಕ್ರವಣಃ ಉರ್ಧ್ವಪ್ರವಣಃ ಉರ್ಧ್ವಲೋಕಾನುಸಾರೀ । ಯಜ್ಞಸ್ಯ
ದುರಿಷ್ಟಾ ಯತೋ ಯತಃ ಸ್ಥಾನಾದಾವರ್ತತೇ ತತ್ತತ್ ಸ್ಥಾನಂ
ಏವಂವಿದಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಗಚ್ಛತಿ । ತದ್ಬ್ರಹ್ಮಾ ಏವ ಏಕರ್ತ್ವಿಕ್ ಕುರೂನ್
ಕರ್ತೃನ್ ಯಜಮಾನಾದೀನ್ ಅಭಿರಕ್ಷತಿ । ಅಶ್ವಾ ಆಶುಜ್ಞಾನೀ । 'ವಾ
ಗತಿಗಂಧನಯೋಃ' ಇತಿ ಧಾತೋಃ । ಗತಿ ಶಬ್ದಶ್ಚ ಅವಗತೌ ಭವತಿ ।
'ದೀರ್ಘ ಬಿಂದು ವಿಸರ್ಗಾದೀನಾಂ ಲೋಪೋ ವಾ ಇತಿ ಸೂತ್ರಾತ್'
ಆಶು ವಾ ಏವ 'ಅಶ್ವ' ।

॥ ಖಂಡ ೧೭ ॥

॥ ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯ ವಿರಚಿತೇ
ಶ್ರೀ ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷದ್ಭಾಷ್ಯೇ ಚತುರ್ಥೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥

ಅನುವಾದ—ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳು ಭಗವಂತನ ನಾಮಗಳಾದುದರಿಂದ ಹೀಗೆ
ವ್ಯಾಹೃತಿಮಹಿಮೆಯನ್ನು ತಿಳಿದು ಬ್ರಹ್ಮಾಋತ್ವಜನು ವ್ಯಾಹೃತಿ ಹೋಮವನ್ನು
ಮಾಡಿ, ಋತ್ವಿಕ್ಸಹಿತರಾದ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಯಜ್ಞದ ಲೋಪದೋಷದಿಂದ
ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವ್ಯಾಹೃತಿಮಹಿಮೆಯನ್ನು ತಿಳಿದವನೇ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಎಂಬ
ಋತ್ವಜನಾಗಬೇಕು.

ಉದಕ್ರವಣ ಎಂದರೆ ಉರ್ಧ್ವಪ್ರವಣ. ಅಂದರೆ ಉತ್ತಮಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿ
ಸಾಧನ ಎಂದರ್ಥ. ಯಜ್ಞವನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ಆಚರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಯಾವ ಯಾವ
ಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಂದ ಯಜಮಾನನು ಚ್ಯುತನಾಗುವ ಪ್ರಸಂಗವಿತ್ತೋ, ಆಯಾ
ಲೋಕವನ್ನೇ ಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದಾಗಿ ಪಡೆಯುವನು. ಅಂತಹ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂಬ
ಋತ್ವಜನೊಬ್ಬನೇ 'ಕುರೂನ್' ಕರ್ತೃಗಳನ್ನು, ಅಂದರೆ ಯಜಮಾನಾದಿಗಳನ್ನು
ರಕ್ಷಿಸುವನು. ಅಶ್ವಾ ಎಂದರೆ ಆಶುಜ್ಞಾನೀ, ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞದ
ಲೋಪದೋಷಗಳನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯಬಲ್ಲವನು. 'ವಾ ಗತಿಗಂಧನಯೋಃ'
ಎಂದು ಧಾತುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಿರುವುದರಿಂದ ವಾ ಧಾತು ಗತಿವಾಚಕ. ಗತಿವಾಚಕ
ಶಬ್ದವು ಜ್ಞಾನಾರ್ಥಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಆಶು ಎಂದರೆ ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ
ಆಶು ವಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದವೇ, 'ದೀರ್ಘ ಬಿಂದು ವಿಸರ್ಗ ಸ್ವರಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿಕಲ್ಪವಾಗಿ
ಲೋಪವಾಗುವುದು', ಎಂಬ ಸೂತ್ರಾನುಸಾರವಾಗಿ ಆ ಎಂಬುದರ ದೀರ್ಘವೂ,
ಶು ಎಂಬುದರ ಉಕಾರವೂ ಲೋಪವಾಗಿ 'ಅಶ್ವ' ಎಂದಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯ ವಿರಚಿತವಾದ
ಶ್ರೀ ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷದ್ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ ಮುಗಿಯಿತು.

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿಗಳು ವಾಯುದೇವರ ಅಧೀನ

ಉಪನಿಷತ್—|| ಓಂ || ಯೋ ಹ ವೈ ಜ್ಯೇಷ್ಠಂ ಚ ಶ್ರೇಷ್ಠಂ ಚ ವೇದ ಜ್ಯೇಷ್ಠಶ್ಚ ಹ ವೈ ಶ್ರೇಷ್ಠಶ್ಚ ಭವತಿ | ಪ್ರಾಣೋ ವಾವ ಜ್ಯೇಷ್ಠಶ್ಚ ಶ್ರೇಷ್ಠಶ್ಚ ||

ಯೋ ಹ ವೈ ವಸಿಷ್ಠಂ ವೇದ ವಸಿಷ್ಠೋ ಹ ಸ್ವಾನಾಂ ಭವತಿ | ವಾಗ್ವಾ ವಸಿಷ್ಠಃ ||

ಯೋ ಹ ವೈ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಂ ವೇದ ಪ್ರತಿ ಹ ತಿಷ್ಠತಿ ಅಸ್ಮಿನ್ ಚ ಲೋಕೇ ಅಮುಷ್ಮಿನ್ ಚ | ಚಕ್ಷುರ್ವಾವ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ||

ಯೋ ಹಂ ವೈ ಸಂಪದಂ ವೇದ ಸಂ ಹಾಸ್ಮೈ ಕಾಮಾಃ ಸಂಪದ್ಯಂತೇ ದೈವಾಶ್ಚ ಮಾನುಷಾಶ್ಚ | ಶ್ರೋತ್ರಂ ವಾವ ಸಂಪತ್ ||

ಯೋ ಹ ವಾ ಆಯತನಂ ವೇದ ಆಯತನಂ ಹಾ ಸ್ವಾನಾ ಭವತಿ | ಮನೋ ಹ ವಾ ಆಯತನಂ ||

ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತ ವಯಸ್ಸಿನಿಂದ ಹಾಗೂ ಗುಣಗಳಿಂದ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಣದೇವರೇ ಉತ್ತಮರು. ಹೀಗೆ ಪ್ರಾಣದೇವರನ್ನು ಯಾರು ವಯಸ್ಸಿನಿಂದ ಹಾಗೂ ಗುಣಗಳಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠರೆಂದು ತಿಳಿದಿರುವನೋ ಅವನು ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸಮಾನರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ವಯಸ್ಸಿನಿಂದ ಹಾಗೂ ಗುಣಗಳಿಂದ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ಉತ್ತಮನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು.

ವಾಗಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಅಗ್ನಿದೇವನು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ವಾಸಿಸುವವರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನು. ಯಾರು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ವಾಸಿಸುವವರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೋ ಅವನು ತನ್ನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಸ್ವಕೀಯರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಸೂರ್ಯದೇವನು ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದು 'ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ' ಎಂದೆನಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಯಾರು ಸೂರ್ಯದೇವನನ್ನು ಹೀಗೆ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಯೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವನೋ ಅವನು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ತನ್ನ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರವಾಗಿ ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾಗಲೀ ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿಯಾಗಲೀ ಸುಖದಿಂದ ಇರುತ್ತಾನೆ.

ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಇಂದ್ರದೇವನು ಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿಯಾಗಿದ್ದು 'ಸಂಪತ್' ಎನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನು. ಯಾರು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸಂಪತ್ ಆಗಿರುವ ಇಂದ್ರದೇವನನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವನೋ ಅವನಿಗೆ ದೇವಲೋಕ ಹಾಗೂ ಮನುಷ್ಯಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಎಲ್ಲಾ ಕಾಮ್ಯ ಪದಾರ್ಥಗಳೂ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ಸುಲಭವಾಗಿ ದೊರಕುತ್ತದೆ.

ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ರುದ್ರದೇವರು ಅರಮನೆಯೇ ಮೊದಲಾದ ಆಶ್ರಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣರಾದ ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿಯಾಗಿದ್ದು 'ಆಯತನ' ಎಂದೆನಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಯಾರು ಹೀಗೆ ರುದ್ರದೇವರನ್ನು ಆಯತನ ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವನೋ ಅವನು ತನ್ನವರಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ತಾನೂ ಸುಂದರವಾದ ಆಶ್ರಯವುಳ್ಳವನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಭಾಷ್ಯ—|| ಓಂ || ಯಃ ಶ್ರೇಷ್ಠಂ ಜ್ಯೇಷ್ಠಮಖಿಲದೇವಾನಾಂ ವಾಯುಮಂಜಸಾ |
ವೇದ ಸ ಸ್ವಸಮಾನಾನಾಂ ಜ್ಯೇಷ್ಠಃ ಶ್ರೇಷ್ಠೋ ವಿಮುಕ್ತಿಗಃ |
ಸಮೀಪೇ ವಸತಾಂ ಶ್ರೇಷ್ಠೋ ವಸಿಷ್ಠಸ್ಯೈವ ವೇದನಾತ್ |
ಏಕಸ್ಥಾನೇ ಸ್ಥಿತಿಸ್ತು ಸ್ಯಾತ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಜ್ಞಸ್ಯ ಚೇಚ್ಛತಃ |
ಸಂಪದ್ವೇತ್ತು ಸಂಪದಃ ಸ್ಯುಃ ಗೃಹಂ ಚಾಯತನಂ ವಿದಃ |

ಅನುವಾದ—ಯಾರು ಪ್ರಾಣದೇವರನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ವಯಸ್ಸಿನಿಂದ ಹಾಗೂ ಗುಣಗಳಿಂದ ಉತ್ತಮರೆಂದು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವನೋ ಅವನು ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಮಾನರಾದ ಇತರ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ವಯಸ್ಸಿನಿಂದ ಜ್ಯೇಷ್ಠನೂ ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠನೂ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಅಗ್ನಿದೇವನನ್ನು ವಾಸಿಸುವವರಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮನೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡರೆ ಅದರ ಫಲವಾಗಿ ಉಪಾಸಕನು ತನ್ನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ತನ್ನ ಸಮಾನರಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಸೂರ್ಯದೇವನನ್ನು ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಕಾರಣ ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡ ಉಪಾಸಕನು, ಅದರ ಫಲವಾಗಿ ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನನುಸರಿಸಿ ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಾಗಲೀ ಪರಲೋಕದಲ್ಲಾಗಲೀ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಸುಖಿಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣನನ್ನಾಗಿ ಇಂದ್ರದೇವನನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡವನಿಗೆ ಐಹಿಕ ಹಾಗೂ ಆಮುಷ್ಮಿಕ ಸಂಪತ್ತುಗಳು ದೊರಕುತ್ತವೆ. ರುದ್ರದೇವರನ್ನು ಆಶ್ರಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡವನಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಆಶ್ರಯವು ದೊರಕುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ—ಸ್ವರೂಪಯೋಗ್ಯತೆಯಲ್ಲಿ ಸಮಾನರಾಗಿದ್ದರೂ, ಬ್ರಹ್ಮಾಪರೋಕ್ಷ

ಜ್ಞಾನ ಬಂದ ನಂತರ ಯಾವ ಮಾನವನು ಶುಭಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅವನ ಸ್ವರೂಪಾನಂದ ಆವಿರ್ಭಾವವು ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಹ್ರಾಸ ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಶುಭಕರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸುವವರ ಆನಂದವು ವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಸಮಾನರಲ್ಲೂ ತಾರತಮ್ಯ ಅಸಂಭಾವಿತವಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ 'ಯಾರಿಗಿಂತ ತಾನು ಶ್ರೇಷ್ಠನೋ ಅವರು ತನಗೆ ಸಮಾನಸ್ಕಂಧರೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರರು. ಹೀಗಿರುವಾಗ 'ಸ್ವಸಮಾನಾನಾಂ ಜ್ಯೇಷ್ಠಃ' ಎಂದರೆ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೇ ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಉಪನಿಷತ್—ಅಥ ಹ ಪ್ರಾಣಾಃ ಅಹಂಶ್ರೇಯಸಿ ವ್ಯಾದಿರೇ । ಅಹಂ ಶ್ರೇಯಾನ್ ಅಸ್ಮಿ ಅಹಂ ಶ್ರೇಯಾನ್ ಅಸ್ಮೀತಿ । ತೇ ಹ ಪ್ರಾಣಾಃ ಪ್ರಜಾಪತಿಂ ಪಿತರಮೇತ್ಯ ಊಚುಃ 'ಭಗವನ್ ಕೋ ನಃ ಶ್ರೇಷ್ಠ' ಇತಿ । ತಾನ್ ಹೋವಾಚ 'ಯಸ್ಮಿನ್ ವಃ ಉತ್ಥಾಂತೇ ಇದಂ ಶರೀರಂ ಪಾಪಿಷ್ಠತರಮಿವ ದೃಶ್ಯೇತ ಸ ವಃ ಶ್ರೇಷ್ಠಃ' ಇತಿ ।

ಅಗ್ನಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳು 'ನಾನು ಶ್ರೇಷ್ಠನು ನಾನು ಶ್ರೇಷ್ಠನು' ಎಂದು, ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿವಾದಕ್ಕಿಳಿದರು. ತಮ್ಮೊಳಗೇನೇ ವಾದ ಬಗೆಹರಿಯದಿದ್ದ ಕಾರಣ ಆ ದೇವತೆಗಳು ತಂದೆಯಾದ ನಾರಾಯಣ ದೇವರನ್ನು ಸಮೀಪಿಸಿ 'ಭಗವಂತನೇ, ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಯಾರು ಶ್ರೇಷ್ಠರು?' ಎಂದು ಕೇಳಿದರು. ಆ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಭಗವಂತನು 'ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಯಾರು ಹೊರಗೆ ಹೋದಾಗ ಬ್ರಹ್ಮದೇವನ ಈ ಶರೀರವು ಶವರೂಪವಾಗಿ ಕಂಡೀತೋ ಅವನು ಶ್ರೇಷ್ಠನು' ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದನು.

ಸಾ ಹ ವಾಗುಚ್ಛಕ್ರಾಮ । ಸಾ ಸಂವತ್ಸರಂ ಪ್ರೋಷ್ಯ ಪರೈತ್ಯೋವಾಚ 'ಕಥಮಶಕತ ಋತೇ ಮತ್ ಜೀವಿತುಂ' ಇತಿ । 'ಯಥಾಽಕಲಾ ಅವದಂತಃ, ಪ್ರಾಣಂತಃ ಪ್ರಾಣೇನ, ಪಶ್ಯಂತಃ ಚಕ್ಷುಷಾ, ಶೃಣ್ವಂತಃ ಶ್ರೋತ್ರೇಣ, ಧ್ಯಾಯಂತೋ ಮನಸಾ ಏವಂ' ಇತಿ । ಪ್ರವಿವೇಶ ಹ ವಾಕ್ ।

ಭಗವಂತನ ಈ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ಆ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ ವಾಗಿಂದ್ರಿಯ ಅಭಿಮಾನಿ ಅಗ್ನಿದೇವನು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಶರೀರದಿಂದ ಹೊರಹೋದನು. ಆದರೂ ಶರೀರ ಪತನವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ಒಂದು ವರ್ಷಕಾಲ ಬೇರೆಕಡೆ ಪ್ರವಾಸಗೈದು ಹಿಂದಿರುಗಿ 'ನನ್ನಿಂದ ಹೊರತಾಗಿ ಜೀವಿಸಲು ಹೇಗೆ ಸಮರ್ಥರಾದಿರಿ?' ಎಂದು.

ಇತರ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದನು. ಆಗ ಆ ದೇವತೆಗಳು 'ಹೇಗೆ ಮೂಗರು ಮಾತನಾಡದಿದ್ದರೂ ಮೂಗಿನಿಂದ ಉಸಿರಾಡುತ್ತಾ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡುತ್ತಾ, ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೇಳುತ್ತಾ, ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಧ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಾ ಇರುತ್ತಾರೋ ಹಾಗೆಯೇ ನಾವು ನೀನಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಜೀವಿಸಿದೆವು' ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದರು. ಈ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ವಾಙ್‌ಮಾನಿ ಅಗ್ನಿದೇವನು ತಾನು ಶ್ರೇಷ್ಠನಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಶರೀರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು.

**ಚಕ್ಷುರ್ಹೋಚ್ಚಕ್ರಾಮ | ತತ್ ಸಂವತ್ಸರಂ ಪೋಷ್ಯ ಪರೈತ್ಯೋವಾಚ
'ಕಥಂ ಅಶಕತ ಋತೇ ಮತ್ ಜೀವಿತುಂ' ಇತಿ | 'ಯಥಾಂಧಾಃ
ಅಪಶ್ಯಂತಃ, ಪ್ರಾಣಂತಃ ಪ್ರಾಣೇನ, ವದಂತೋ ವಾಚಾ, ಶೃಣ್ವಂತಃ
ಶ್ರೋತ್ರೇಣ, ಧ್ಯಾಯಂತೋ ಮನಸಾ ಏವಂ' ಇತಿ | ಪ್ರವಿವೇಶ ಹ
ಚಕ್ಷುಃ |**

ಆಮೇಲೆ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಸೂರ್ಯದೇವನು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಶರೀರದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹೊರಟುಹೋದನು. ಅವನು ಒಂದು ಸಂವತ್ಸರಕಾಲ ಬೇರೆ ಕಡೆ ಪ್ರವಾಸಗೈದು, ಹಿಂದಿರುಗಿ 'ನನ್ನಿಂದ ಹೊರತಾಗಿ ಜೀವಿಸಲು ಹೇಗೆ ಸಮರ್ಥರಾದಿರಿ?' ಎಂದು ಇತರ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದನು. ಆ ದೇವತೆಗಳು, 'ಹೇಗೆ ಕುರುಡರು ನೋಡಲು ಅಸಮರ್ಥರಾದರೂ, ಮೂಗಿನಿಂದ ಉಸಿರಾಡುತ್ತಾ, ಬಾಯಿಯಿಂದ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾ, ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೇಳುತ್ತಾ, ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ ಜೀವಿಸುತ್ತಾರೋ ಹಾಗೆಯೇ ನಾವು ನೀನಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಜೀವಿಸಿದೆವು' ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದರು. ಇದನ್ನು ಕೇಳಿ ಚಕ್ಷುರಭಿಮಾನಿ ಸೂರ್ಯದೇವನು ತಾನು ಶ್ರೇಷ್ಠನಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಶರೀರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು.

**ಶ್ರೋತ್ರಂ ಹೋಚ್ಚಕ್ರಾಮ | ತತ್ ಸಂವತ್ಸರಂ ಪೋಷ್ಯ ಪರೈತ್ಯೋವಾಚ
'ಕಥಂ ಅಶಕತ ಋತೇ ಮತ್ ಜೀವಿತುಂ' ಇತಿ | 'ಯಥಾ ಬಧಿರಾ
ಅಪಶ್ಯಂತಃ, ಪ್ರಾಣಂತಃ ಪ್ರಾಣೇನ, ವದಂತೋ ವಾಚಾ, ಪಶ್ಯಂತ
ಚಕ್ಷುಷಾ, ಧ್ಯಾಯಂತೋ ಮನಸಾ ಏವಂ' ಇತಿ | ಪ್ರವಿವೇಶ ಹ
ಶ್ರೋತ್ರಂ |**

ಆಮೇಲೆ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಇಂದ್ರದೇವನು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಶರೀರದಿಂದ ಹೊರಹೊರಟನು. ಅವನು ಒಂದು ವರ್ಷಕಾಲ ನಾನಾ ಕಡೆ ಸಂಚರಿಸಿ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಇತರ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತು 'ನನ್ನಿಂದ ಹೊರತಾಗಿ

ಜೀವಿಸಲು ಹೇಗೆ ಸಮರ್ಥರಾದಿರಿ?’ ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದನು. ಆ ದೇವತೆಗಳು ‘ಹೇಗೆ ಕಿವುಡರು ಕೇಳಲು ಅಸಮರ್ಥರಾದರೂ ಮೂಗಿನಿಂದ ಉಸಿರಾಡುತ್ತಾ, ಬಾಯಿಯಿಂದ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾ, ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡುತ್ತಾ, ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ ಜೀವಿಸುವರೋ ಹಾಗೆಯೇ ಜೀವಿಸಿದೆವು’ ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದರು. ಇದನ್ನು ಕೇಳಿ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿ ಇಂದ್ರದೇವನು ತಾನು ಶ್ರೇಷ್ಠನಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಶರೀರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು.

**ಮನೋ ಹೋಚ್ಚಕ್ರಾಮ | ತತ್ ಸಂವತ್ಸರಂ ಪ್ರೋಷ್ಯ ಪರೈತ್ಯೋವಾಚ
‘ಕಥಂ ಅಶಕತ ಋತೇ ಮತ್ ಜೀವಿತುಂ’ ಇತಿ | ಯಥಾ ಬಾಲಾ
ಅಮನಸಃ ಪ್ರಾಣಂತಃ ಪ್ರಾಣೇನ, ವದಂತೋ ವಾಚಾ, ಪಶ್ಯಂತಃ
ಚಕ್ಷುಷಾ, ಶೃಣ್ವಂತಃ ಶ್ರೋತ್ರೇಣ ಏವಂ’ ಇತಿ | ಪ್ರವಿವೇಶ ಹ ಮನಃ |**

ಆಮೇಲೆ ಮನ ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ರುದ್ರದೇವರು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಶರೀರದಿಂದ ಹೊರ ಹೊರಟರು. ಅವರು ಒಂದು ಸಂವತ್ಸರಕಾಲ ಎಲ್ಲ ಕಡೆ ಪ್ರವಾಸಗೈದು ಹಿಂದಿರುಗಿ ಇತರ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ‘ನನ್ನಿಂದ ಹೊರತಾಗಿ ಜೀವಿಸಲು ಹೇಗೆ ಸಮರ್ಥರಾದಿರಿ?’ ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರು. ಆ ದೇವತೆಗಳು ‘ಹೇಗೆ ಆರು ತಿಂಗಳಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆ ವಯಸ್ಸಿನ ಮಕ್ಕಳು, ಮನಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ರುದ್ರದೇವರ ಪ್ರೇರಣೆ ಇಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವರಾದರೂ ಕೇವಲ ಪ್ರಾಣದೇವರಿಂದ ಪ್ರೇರಿತವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವರಾಗಿ ಮೂಗಿನಿಂದ ಉಸಿರಾಡುತ್ತಾ, ಬಾಯಿಯಿಂದ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡುತ್ತಾ, ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೇಳುತ್ತಾ ಜೀವಿಸುವರೋ ಹಾಗೆಯೇ ನಿಮ್ಮಿಂದ ಹೊರತಾಗಿ ಜೀವಿಸಿದೆವು’ ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದರು. ಇದನ್ನು ಕೇಳಿ ಮನೋಭಿಮಾನಿ ರುದ್ರದೇವರು ತಾನೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನಲ್ಲವೆಂದು ಮನಗಂಡು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಶರೀರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರು.

**ಅಥ ಹ ಪ್ರಾಣಃ ಉಚ್ಚಿಕ್ರಮಿಷನ್ ಸ ಯಥಾ ಸುಹಯಃ ಪಟ್ಟೇಶ
ಶಂಕೂನ್ ಸಂಖಿದೇತ್ ಏವಂ ಇತರಾನ್ ಪ್ರಾಣಾನ್ ಸಮುಖಿದತ್ | ತಂ
ಹಾಭಿಸಮೇತ್ಯೋಚುಃ ‘ಭಗವನ್ ಏಧಿ | ತ್ವಂ ನಃ ಶ್ರೇಷ್ಠೋಽಸಿ |
ಮೋತ್ಕ್ರಮೀಃ’ ಇತಿ |**

ಹೀಗೆ ಅಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳು ಶರೀರಬಿಟ್ಟು ಹೋದರೂ, ಆ ಶರೀರವು ಶವವೆನಿಸದಿದ್ದುದರಿಂದ, ಅವರು ಯಾರೂ ಶ್ರೇಷ್ಠರಲ್ಲವೆಂದು ದೃಢಪಡುತ್ತಿರಲು ಪ್ರಾಣದೇವರು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಶರೀರಬಿಟ್ಟು ಹೊರ ಹೊರಡಲು

ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಿದರು. ಅಷ್ಟರಿಂದಲೇ, ಸಾರಥಿಯು ಕಟ್ಟಿರುವ ಕುದುರೆಯ ಬೆನ್ನೇರಿ ಪರೀಕ್ಷೆಗಾಗಿ ಚಾಟಿಯಿಂದ ಹೊಡೆದಾಗ, ಅದು ಒಳ್ಳೆಯ ಜಾತಿಯ ಕುದುರೆ ಯಾಗಿದ್ದರೆ ತನ್ನನ್ನು ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿರುವ ಗೂಟಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಕಿತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗು ತ್ತದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಾಣದೇವರು ಇತರ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ದೇಹದಿಂದ ಕಿತ್ತು ಕೊಂಡು ಹೊರಟರು. ಆಗ ಪ್ರಾಣದೇವರು ಹೊರತಾಗಿ ಬೇರೆ ಯಾವ ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಯೂ ಆ ಶರೀರದಲ್ಲಿರಲು ಅಸಮರ್ಥರಾಗಿ ಆ ದೇವತೆಗಳು ಪ್ರಾಣದೇವರನ್ನು ಸಮೀಪಿಸಿ 'ಪೂಜ್ಯರೇ! ಈ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಇರಿ. ಹೊರಗೆ ಹೋಗಬೇಡಿ. ನೀವೇ ನಮ್ಮೆಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾಗಿರುವಿರಿ ಎಂದು ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಂಡರು.

ಅಥ ಹೈನಂ ವಾಗುವಾಚ 'ಯದಹಂ ವಸಿಷ್ಠಾಽಸ್ಮಿ ತ್ವಂ ತದ್ ವಸಿಷ್ಠೋಽಸಿ' ಇತಿ ।

ಅಥ ಹೈನಂ ಚಕ್ಷುರುವಾಚ 'ಯದಹಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಽಸ್ಮಿ ತ್ವಂ ತತ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠೋಽಸಿ' ಇತಿ ।

ಆಮೇಲೆ ವಾಗಭಿಮಾನಿ ಅಗ್ನಿದೇವನು 'ನೀವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವಾಸಿಸುವವ ರಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮರಾಗಿದ್ದು ನನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಅಂತಹ ಉತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕರಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ನಾನೂ ವಸಿಷ್ಠನಾಗಿರುವೆ. ಹೀಗೆ ನನ್ನಲ್ಲಿರುವ ವಸಿಷ್ಠತ್ವವು ಅಪ್ರಧಾನ, ತಮ್ಮ ಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಧಾನ' ಎಂದು ಪ್ರಾಣದೇವರಲ್ಲಿ ಅರಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು. ಆಮೇಲೆ 'ನೀವೇ ಲೋಕದ ಸುಸ್ಥಿತಿಗೆ ಪ್ರಧಾನಕಾರಣರು. ಅಂತಹ ನಿಮ್ಮ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ನಾನು ಲೋಕದ ಸುಸ್ಥಿತಿಗೆ ಕಾರಣನನಿಸಿದ್ದೇನೆ' ಎಂದು ಚಕ್ಷುರಭಿಮಾನಿ ಸೂರ್ಯದೇವನು ಪ್ರಾಣದೇವರಲ್ಲಿ ಅರಿಕೆಮಾಡಿಕೊಂಡನು.

ಅಥ ಹೈನಂ ಶ್ರೋತ್ರಮುವಾಚ 'ಯದಹಂ ಸಂಪದಸ್ಮಿ ತ್ವಂ ತತ್ ಸಂಪದಸಿ' ಇತಿ । ಅಥ ಹೈನಂ ಮನ ಉವಾಚ 'ಯದಹಂ ಆಯತನಮಸ್ಮಿ ತ್ವಂ ತದಾಯತನಮಸಿ' ಇತಿ ।

ಆಮೇಲೆ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಇಂದ್ರದೇವನು ಪ್ರಾಣದೇವರಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ತಾವು ಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣರು. ಅಂತಹ ತಮ್ಮ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದಾಗಿ ನಾನು ಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣ ಎನಿಸಿದ್ದೇನೆ' ಎಂದು ಅರಿಕೆಮಾಡಿ ಕೊಂಡನು. ಅನಂತರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ರುದ್ರದೇವರು 'ನೀವು ಗೃಹಪ್ರಾಸಾದವೇ ಮೊದಲಾದ ಆಶ್ರಯಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಕಾರಣರಾಗಿದ್ದೀರಿ. ನಿಮ್ಮ

ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ನಾನೂ ಅಂತಹ ಆಶ್ರಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಎನಿಸಿದ್ದೇನೆ' ಎಂದು ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಂಡರು.

ನ ವೈ ವಾಚೋ ನ ಚಕ್ಷುಂಷಿ ನ ಶ್ರೋತ್ರಾಣಿ ನ ಮನಾಂಸೀತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ |
ಪ್ರಾಣಾ ಇತ್ಯೇವಾಚಕ್ಷತೇ| ಪ್ರಾಣೋ ಹೈವೈತಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಭವತಿ ||

|| ಖಂಡ-೧ ||

ವಾಕ್, ಚಕ್ಷು, ಶ್ರೋತ್ರ ಹಾಗೂ ಮನ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ಅಗ್ನಿ, ಸೂರ್ಯ, ಇಂದ್ರ ಹಾಗೂ ರುದ್ರ ಈ ದೇವತೆಗಳನ್ನು, ಸ್ವತಂತ್ರರಾಗಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸಲು ಅಶಕ್ತರಾದ ಕಾರಣ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ವಾಕ್, ಚಕ್ಷು, ಶ್ರೋತ್ರ, ಮನಸ್ಸು ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಕರೆಯದೆ ಪ್ರಾಣಗಳೆಂದೇ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇವರಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣದೇವರು ಇದ್ದು, ಅವರಿಂದ ಆಯಾಯ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತಿರುವುದೇ ಇಂತಹ ಜ್ಞಾನಿವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣ.

ವಿವರಣೆ—ಇಲ್ಲಿ ವಾಕ್, ಚಕ್ಷು, ಶ್ರೋತ್ರ ಹಾಗೂ ಮನಸ್ಸು ಇವುಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕಲಹದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದವು ಎಂದಿರುವುದರಿಂದ, ಜಡವಾದ ವಾಕ್ ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಈ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳದೆ ತದಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಭಾಷ್ಯ—ಜ್ಯೇಷ್ಠಃ ಶ್ರೇಷ್ಠೋ ವಸಿಷ್ಠಶ್ಚ ಸಂಪದಾಯತನಂ ತಥಾ |

ವಾಯುರೇವ ಮಹಾನ್ ತಸ್ಯ ಪ್ರಸಾದಾತ್ ಅಗ್ನಿರೇವ ತು |

ಉಪಚಾರತೋ ವಸಿಷ್ಠಃ ಸ್ಯಾತ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠೈವಂ ರವಿಸ್ತಥಾ |

ಸಂಪದಿಂದ್ರಃ ತಥೈವೋಕ್ತೋ ರುದ್ರ ಆಯತನಂ ತಥಾ | ಇತಿ ಪ್ರಭಾವೇ |

ಅನುವಾದ—ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವಾಯುದೇವರೇ ಜ್ಯೇಷ್ಠರು, ಶ್ರೇಷ್ಠರು, ಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಹಾಗೂ ಆಶ್ರಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣರೂ ಕೂಡ. ಇಂತಹ ವಾಯುದೇವರ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದಾಗಿ ಅಗ್ನಿದೇವನು ವಸಿಷ್ಠನಾಗಿರುವನು. ಹೀಗೆಯೇ ಸೂರ್ಯದೇವನು ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ಥಿತಿಗೆ, ಇಂದ್ರದೇವರು ಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಹಾಗೂ ರುದ್ರದೇವರು ಆಶ್ರಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣರಾಗಿರುವುದು ವಾಯುದೇವರ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದಲೇ. ಹೀಗೆ ಅಗ್ನಿ, ಸೂರ್ಯ, ಇಂದ್ರ ಹಾಗೂ ರುದ್ರ ಈ ದೇವತೆಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅಮುಖ್ಯರಾದ ವಸಿಷ್ಠ, ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ, ಸಂಪತ್ ಹಾಗೂ ಆಯತನ ಆಗಿರುವರು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಪ್ರಭಾವ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಭಾಷ್ಯ—ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ವ್ಯಾಪಾರಾನ್ ಪ್ರಾಣ ಏವ ಕರೋತ್ಯಯಂ |

ಇಂದ್ರಿಯಸ್ಥಃ ಪೃಥಕ್ ಚಾಸೌ ಶಕ್ತೋಽಪಿ ಸ್ವಯಮೇವ ತು ||

ಅನುವಾದ—ಪ್ರಾಣದೇವರು ಎಲ್ಲಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಹಾಗೂ ಅವುಗಳ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಇದ್ದು ಆಯಾ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹೊರಗಿದ್ದು ಆಯಾ ವ್ಯಾಪಾರಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥರಾಗಿದ್ದರೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಇಚ್ಛೆಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯ ಹಾಗೂ ತದಭಿಮಾನಿಗಳಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಆ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಇಂದ್ರಿಯ ನಿಯಾಮಕರಾಗಿ ಪ್ರಾಣದೇವರ ಅವಶ್ಯಕತೆ

ಭಾಷ್ಯ—ಷಣ್ಮಾಸಾತ್ ಪೂರ್ವಬಾಲಾನಾಂ ಕೇವಲಂ ಪ್ರಾಣತೋ ಭವೇತ್ |

ವ್ಯಾಪಾರ್ಯಂ ಮನಸಾ ಸರ್ವಂ ಅತಃ ಪಶ್ಚಾದ್ವಸಂಸ್ಕೃತಿಃ |

ಅನುವಾದ—ಆರು ತಿಂಗಳಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆ ವಯಸ್ಸಿನ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಪ್ರಾಣ ನಿಂದಲೇ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಾಗಬೇಕಾದ ವ್ಯಾಪಾರವು ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ರುದ್ರದೇವರಿಂದಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಆ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದ ವಿಷಯದ ಸ್ಮರಣೆಯು ದೊಡ್ಡವರಾದ ಮೇಲೆ ಆ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿವರಣೆ—ಪ್ರಾಣದೇವರು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ನಡೆಸಿ ಕೊಡುತ್ತಾರೆಂದರೆ ಆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾಗಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳು ಇದ್ದಾರೋ ಇಲ್ಲವೋ? ಇದ್ದಾರೆಂದಾದರೆ, ಅವರಿಂದಾಗಿಯೇ ವ್ಯಾಪಾರ ನಡೆಯುತ್ತಿರಬೇಕಾದರೆ, ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣದೇವರ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯ ವ್ಯರ್ಥವೆಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲವೆಂದಾದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನ್ಯಾದಿಗಳು ವಾಗಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಈ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಪರಿಹಾರ ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ. ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಆರುತಿಂಗಳ ವಯಸ್ಸಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದ ವಿಷಯದ ಸ್ಮರಣೆ ಈಗ ನಮಗೆ ಇಲ್ಲ. ಆಮೇಲಿನ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸಿದ ವಿಷಯದ ಸ್ಮರಣೆ ಇದೆ. ಒಂದುವೇಳೆ ಮನ ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ರುದ್ರದೇವರಿಂದಲೇ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಅನುಭವ ಬರುವುದೆಂದಾದರೆ, ಈ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವು ಆಕಸ್ಮಿಕವೆಂದಾದೀತು. ಆದುದರಿಂದ ಆರುತಿಂಗಳಿಗಿಂತ ಹಿಂದಿನ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ರುದ್ರದೇವರಿಂದ ಮನೋವ್ಯಾಪಾರ ನಡೆಯದೆ ಕೇವಲ ಪ್ರಾಣದೇವರಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತದೆ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಶೈಶವಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ರುದ್ರದೇವರ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಡದೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಆಗಿನ ಅನುಭವವು ಸ್ಮರಣೆಗೆ ಉಪಯೋಗಿಯಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಸ್ಮರಣೆ ಬರದೇ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥನೆ ಸಿಕ್ಕಿದಂತಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ರುದ್ರದೇವರಿಂದ ಅಧಿಷ್ಠಿತ ವಾಗಿದ್ದರೂ ಕದಾಚಿತ್ ಇಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಅವರ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ವ್ಯಾಪಾರ ನಡೆಯದೆ ಕೇವಲ ಪ್ರಾಣದೇವರ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಅದು ನಡೆಯಬೇಕಾದುದರಿಂದ, 'ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳೂ ಇರುವುದಾದರೆ ಪ್ರಾಣದೇವರನ್ನು ನಿಯಾಮಕರನ್ನಾಗಿ ಒಪ್ಪುವುದು ವ್ಯರ್ಥ' ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಪರಿಹೃತವಾಯಿತು. ಆರುತಿಗಳ ನಂತರದ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸಿದ ವಿಷಯದ ಸ್ಮರಣೆಯನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು, ಆ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ರುದ್ರದೇವರ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿಯೂ ಇಂದ್ರಿಯ ವ್ಯಾಪಾರ ನಡೆಯುತ್ತದೆ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುವುದರಿಂದ 'ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳೂ ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿಗಳಾಗಿರುವರೆನ್ನುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ' ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪವೂ ಪರಿಹೃತವಾಯಿತು. 'ಯಥಾ ಬಾಲಾಃ ಅಮನಸಃ' ಎಂಬ ಉಪನಿಷತ್ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಮನೋಭಿಮಾನಿಯಾದ ರುದ್ರದೇವರಿಂದ ಪ್ರೇರಿಸಲ್ಪಡದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ ಎಂದೇ ಅರ್ಥ. 'ಮನಸ್ಸೇ ಇಲ್ಲದ' ಎಂದರ್ಥ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೇ ನ ಹೃಮನಾಃ ಪುಮಾನ್ ತಿಷ್ಠತಿ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ, ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ವ್ಯಾಪಾರವೂ ನಡೆಯದು, ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥೆಯೂ ಇಲ್ಲವಾದೀತು.

ಭಾಷ್ಯ—ತುರಿಯಾಯಾಂ ಅವಸ್ಥಾಯಾಂ ಪ್ರಾಣದೇವ ವಿಚೋಧನಂ |

ತಥಾಪಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿಃ ತತ್ರ ಪ್ರಾಣವಶ್ಯತಯಾ ಭವೇತ್ |

ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ವಶ್ಯತಾ ನಾಮ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಸ್ಯಾತ್ ತತ್ಪ್ರಸಾದತಃ |

ಪ್ರಾಣೇ ವಶ್ಯೇ ಮನೋ ವಶ್ಯಂ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಚ ಸರ್ವಶಃ | ಇತಿ ಚ |

ಅನುವಾದ—ಮೋಕ್ಷಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಪ್ರಾಣದೇವರ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಜ್ಞಾನ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗಿದ್ದರೂ, ಮುಕ್ತನಿಗೆ ಪ್ರಾಣದೇವರು ವಶರಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸಿದ ವಿಷಯದ ಸ್ಮರಣೆ ಅವನಿಗೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಣದೇವರು ವಶರಾಗುವುದೆಂದರೆ, ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ಪ್ರಸನ್ನತೆಯಿಂದಲೇ ಹೊರತು ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದಲ್ಲ. ಪ್ರಾಣದೇವರು ವಶರಾದರೆ ಅವರ ಅಧೀನದಲ್ಲಿರುವ ಮನಸ್ಸು ಹಾಗೂ ಇತರ ಎಲ್ಲಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ದೇವತೆಗಳು ವಶರಾಗುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಕೂಡಾ ಪ್ರಭಾವ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ವಿವರಣೆ—ಪ್ರಾಣದೇವರನ್ನು ಇಂದ್ರಿಯ ನಿಯಾಮಕರೆಂದು ಒಪ್ಪುವುದು ವ್ಯರ್ಥವಲ್ಲ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇನ್ನೊಂದು ಸಮರ್ಥನೆ ಇಲ್ಲಿದೆ. ಮೋಕ್ಷಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪೇಂದ್ರಿಯ ಮಾತ್ರವಿದ್ದು ಪ್ರಾಕೃತ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಜ್ಞಾನ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಸ್ವರೂಪೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ಪ್ರಾಣದೇವರಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಕೃತ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಬರಬೇಕಾದ ಜ್ಞಾನ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಅವರನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ಇಂದ್ರಿಯ ವ್ಯಾಪಾರ ಪ್ರವರ್ತಕರು ಎಂದು ಒಪ್ಪಲೇಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮೋಕ್ಷಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಆಯಾಯ ಇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಬರಬೇಕಾದ ಜ್ಞಾನ ಉಂಟಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ.

ಮೋಕ್ಷಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕೃತ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ, ಅವುಗಳ ನಿಯಾಮಕರಾಗಿ ಇತರ ದೇವತೆಗಳೂ ಇಲ್ಲವೆಂದಾದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ, ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೂಲಕ ಆ ದೇವತೆಗಳ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಅನುಭವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ವಿಷಯಗಳ ಸ್ಮರಣೆಯು ಮುಕ್ತನಿಗೆ ಉಂಟಾಗಲಾರದು ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೂ ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ತರವಿದೆ. ಮುಕ್ತನ ಭಕ್ತಿಗೆ ಪ್ರಸನ್ನರಾದ ಪ್ರಾಣದೇವರು ಅವನಿಗೆ ವಶರಾಗಿರುವರು. ಈ ರೀತಿಯಿಂದ ವಶರಾಗುವುದು ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ವಶವಾಗುವುದಕ್ಕಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣ ವಾದ ಕಾರಣ ದೋಷವಲ್ಲ; ಗುಣವೇ. ಹೀಗೆ ಪ್ರಾಣದೇವರು ವಶರಾದರೆ ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಇತರ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ವಶವಾಗುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ವಿಷಯಗಳ ಸ್ಮೃತಿಯು ಪ್ರಾಣದೇವರ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದಾಗಿ ಮುಕ್ತನಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವುದು. || ಖಂಡ-೧ ||

ನಾವು ಉಣ್ಣುವುದೆಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣದೇವರಿಗೆ ಅನ್ನ ಸಮರ್ಪಣೆ

ಉಪನಿಷತ್—ಸ ಹೋವಾಚ 'ಕಿಂ ಮೇ ಅನ್ನಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ' ಇತಿ ।

'ಯತ್ಕಿಂಚಿದಿದಂ ಆಶ್ವಭ್ಯ ಆಶಕುನಿಭ್ಯ' ಇತಿ ಹೋಚುಃ । ತದ್ವಾ

ಏತದನಸ್ಯಾನ್ನಂ । ಅನೋ ಹ ವೈ ನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ । ನ ಹ ವಾ ಏವಂವಿದಿ

ಕಿಂಚನಾನನ್ನಂ ಭವತೀತಿ ।

'ನನ್ನನ್ನು ಶ್ರೇಷ್ಠರೆಂದು ಹೇಳಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅಷ್ಟೇ ಸಾಲದು. ನನಗೆ ಯಾವುದು ಅನ್ನವಾಗುವುದು?' ಎಂದು ಪ್ರಾಣದೇವರು ಕೇಳಿದರು. 'ಉತ್ತಮ ಜೀವರನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿ ನಾಯಿಗಳವರೆಗೂ, ಪಕ್ಷಿಗಳವರೆಗೂ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಯಾವ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಅನ್ನವನ್ನು ತಿನ್ನುವವೋ ಅದೆಲ್ಲವೂ ನಿನಗೆ ಅನ್ನ' ಎಂದು ಆ

ದೇವತೆಗಳು ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಂಡರು. ನಾವು ವಸ್ತುತಃ ತಿನ್ನುವ ಈ ಅನ್ನವು ಮೊದಲು ಪ್ರಾಣದೇವರಿಗೆ ಸೇರಿದುದು. ಎಲ್ಲಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕರಾಗಿ ಪ್ರಾಣದೇವರು ಇರುವುದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ಹೀಗೆ ಪ್ರಾಣದೇವರನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ಅನ್ನಗಳ ಭೋಕ್ತಾ ಎಂದು ಯಾರು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೋ ಅವರಿಗೆ, ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ರುದ್ರದೇವರಿಗೆ, ಅನ್ನವಾಗದೇ ಇರುವುದು ಯಾವುದು ಇಲ್ಲ. ಅವರೂ ಸರ್ವಭೋಕ್ತೃಗಳಾಗುತ್ತಾರೆ.

ಭಾಷ್ಯ—ಅಕ್ಷೇಷು ಪ್ರತಿ ಪ್ರತಿ ಸ್ಥಿತತ್ವಾತ್ ಅನಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ।

ಅನುವಾದ—ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯ ಹಾಗೂ ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಯಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕರಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಣದೇವರು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಎನಿಸುತ್ತಾರೆ ಹೊರತು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ವಿಷಯರಾದ್ದರಿಂದಲ್ಲ. ಅವರು ಶಾಸ್ತ್ರೈಕವೇದ್ಯರಾದ ಕಾರಣ 'ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ವಿಷಯರು' ಎಂದಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ರುದ್ರದೇವರೊಬ್ಬರೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸರ್ವಭೋಕ್ತೃಗಳು

ಭಾಷ್ಯ—ಪ್ರಾಣವಿಜ್ಞಾನಯೋಗ್ಯಸ್ತು ರುದ್ರೋ ಮುಖ್ಯತಯಾ ಸ್ಮೃತಃ ।

ತಸ್ಮಾತ್ ಸಃ ಸರ್ವಭೋಕ್ತಾ ಸ್ಯಾತ್ ತದನ್ವೇಷಾಂ ಸ್ವಯೋಗ್ಯತಃ ।

ಇತಿ ಚ ।

ಅನುವಾದ—ಪ್ರಾಣದೇವರನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಯೋಗ್ಯರಾದವರು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ರುದ್ರದೇವರೇ. ಆದುದರಿಂದ ಅವರೊಬ್ಬರೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸರ್ವಭೋಕ್ತೃಗಳು. ಅವರಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆಯವರಾದ ಬೇರೆ ಜೀವರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಸರ್ವಭೋಕ್ತೃ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ ಎಂದೂ ಪ್ರಭಾವ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಪೂರ್ವೋತ್ತರ ಆಪೋಶನವೇ ಪ್ರಾಣದೇವರಿಗೆ ಜೋಡಿಸವಸ್ತ್ರ

ಉಪನಿಷತ್—ಸ ಹೋವಾಚ 'ಕಿಂ ಮೇ ವಾಸೋ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ' । 'ಅಪ' ಇತಿ ಹೋಚುಃ । ತಸ್ಮಾದ್ವಾ ಏತದಶಿಷ್ಯಂತಃ ಪುರುಷಾತ್ ಚೋಪರಿಷ್ವಾತ್ ಚಾಧ್ವಿಃ ಪರಿದಧತಿ । ಲಂಭುಕೋ ಹ ವಾಸೋ ಭವತ್ಯನಗ್ನೋ ಹ ಭವತಿ ।

ಆಮೇಲೆ ಪ್ರಾಣದೇವರು 'ನನಗೆ ವಸ್ತ್ರವು ಯಾವುದು?' ಎಂದು ಕೇಳಿದರು. ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳು 'ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಕುಡಿಯುವ ನೀರು'

ಎಂದು ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಂಡರು. ನೀರೇ ಪ್ರಾಣದೇವರಿಗೆ ವಸ್ತುವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಊಟಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಪೂರ್ವಾಪೋಶನದಿಂದಲೂ, ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಾಪೋಶನದಿಂದಲೂ ನೀರಿನಿಂದ ಅನ್ನವನ್ನು ಮುಚ್ಚುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಪೂರ್ವೋತ್ತರ ಆಪೋಶನಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣದೇವರ ಬಟ್ಟೆ ಎಂಬ ಅನುಸಂಧಾನವುಳ್ಳ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಇಹದಲ್ಲಿಯೂ ಪರದಲ್ಲಿಯೂ ದಿವ್ಯ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ, ನಗ್ನರಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಭಾಷ್ಯ—ಸಿದ್ಧಮೇವಾನ್ನವಸ್ತ್ರಾದ್ಯಂ ವಿಷ್ಣೋಃ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯತಃ ಸದಾ |

ಸ್ವಾರ್ಥಂ ಸಮರ್ಪಯೇತ್ ವಿಷ್ಣು ಯಥಾ ಪ್ರಾಣೇ ಸುರಾಃ ಪುರಾ ||

ಇತಿ ಕರ್ಮಾನುಪೂರ್ವ್ಯಾಂ |

ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಕಾರಣ ಅವನ ಅಧೀನದಲ್ಲೇ ಇರುವ ಅನ್ನ, ಬಟ್ಟೆ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಭಕ್ತನು ತನ್ನ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗಾಗಿ ಹೇಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತಾನೋ ಹಾಗೆಯೇ, ದೇವತೆಗಳು ಮೊದಲೇ ಪ್ರಾಣದೇವರ ಅಧೀನದಲ್ಲಿದ್ದ ಅನ್ನವಸ್ತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಅವರಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿದರು. ಹೀಗೆ ಕರ್ಮಾನುಪೂರ್ವ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿದೆ.

ಭಾಷ್ಯ—ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ವಸ್ತ್ರಬುದ್ಧ್ಯಾ ತು ಭೋಜನೋಭಯತಃ ಪಿಬನ್ |

ಸ್ವರ್ಗೇ ಮುಕ್ತೌ ತಥಾ ದಿವ್ಯವಸ್ತ್ರಲಾಭೇ ಭವತ್ಯಲಂ ||

ಇತಿ ಪ್ರಭಂಜನೇ |

ಅನುವಾದ—ಪ್ರಾಣದೇವರಿಗೆ ಇದು ವಸ್ತ್ರ ಎಂಬ ಅನುಸಂಧಾನದಿಂದ ಭೋಜನದ ಪೂರ್ವ ಹಾಗೂ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಯಾರು ಆಪೋಶನ ಮಾಡುವನೋ ಅವನಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗಲ್ಲೂ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲೂ ದಿವ್ಯವಸ್ತ್ರಗಳು ಲಭಿಸುತ್ತವೆ ಎಂದು ಪ್ರಭಂಜನ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿದೆ.

ವಿವರಣೆ—ಊಟ ಆರಂಭಿಸುವ ಮೊದಲು ನೀರನ್ನು ಪ್ರಾಶನ ಮಾಡುತ್ತಾ 'ಅಮೃತೋಪಸ್ತರಣಮಸಿ' ಎನ್ನುತ್ತೇವೆ. ಇದಕ್ಕೆ 'ಹೇ ಪ್ರಾಣದೇವನೇ, ನೀನು ನೀರೇ ಒಳ ಉಡುಪಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ಆಗಿರುವಿ' ಎಂದರ್ಥ. ಊಟ ಮುಗಿದು ಏಳುವ ಮೊದಲು ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಆಪೋಶನ ಮಾಡುತ್ತ 'ಅಮೃತಾಪಿಧಾನಮಸಿ' ಎನ್ನುತ್ತೇವೆ. ಇದಕ್ಕೆ 'ಹೇ ಪ್ರಾಣದೇವ ನೀನು ನೀರೇ ಹೊರ ಉಡುಪಾಗಿ ಉಳ್ಳವನಾಗಿರುವಿ' ಎಂದರ್ಥ. ಅನ್ನವನ್ನು 'ಪ್ರಾಣಾಯ ಸ್ವಾಹಾ' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಪ್ರಾಣದೇವರಿಗೆ ಆಹುತಿಯಾಗಿ ಕೊಡುತ್ತೇವೆ. ಹೀಗೆ ಭೋಜನವು ಪ್ರಾಣದೇವರಿಗೆ ಅನ್ನ ಬಟ್ಟೆ ನೀಡುವುದೇ ಆಗಿದೆ ಎಂಬ ಅನುಸಂಧಾನ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಾಣತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನ

ಉಪನಿಷತ್—ತದ್ವೈತತ್ ಸತ್ಯಕಾಮೋ ಜಾಬಾಲೋ ಗೋಶ್ರುತಯೇ
ವೈಯಾಘ್ರಪದ್ಯಾಯೋಕ್ತಾ ಉವಾಚ 'ಯದ್ಯಪ್ಯೇತತ್ ಶುಷ್ಕಾಯ
ಸ್ಥಾಣವೇ ಬ್ರೂಯಾತ್ | ಜಾಯೇರನ್ನೇವಾಸ್ಮಿನ್ ಶಾಖಾಃ |
ಪ್ರರೋಹೇಯುಃ ಪಲಾಶಾನಿ' ಇತಿ |

ಜಾಬಾಲೆಯ ಮಗನಾದ ಸತ್ಯಕಾಮನು ವ್ಯಾಘ್ರಪಾದನ ಮಗನಾದ
ಗೋಶ್ರುತಿಗೆ ಈ ಪ್ರಾಣವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿ 'ಒಣಗಿದ ಮೋಟು ಮರಕ್ಕೂ
ಈ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಕೊಂಬೆಗಳು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಾವು,
ಎಲೆಗಳೂ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಾವು' ಎಂದು ಆ ವಿದ್ಯೆಯ ಫಲವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿರುವನು.

ಭಾಷ್ಯ—ಯೋಗ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಣವಿದ್ಯಾಯಾಂ ಸ್ಥಾಣೋರಪಿ ಹಿ ತಚ್ಛ್ರತೇಃ |

ಪಲಾಶಾದ್ಯಂ ಭವೇದತ್ರ ಪರತೋ ಮುಕ್ತಿರೇವ ಚ |

ವಿಷ್ಣೋರ್ಜ್ಞಾನಮನುಪ್ರಾಪ್ಯ ಭವೇನ್ನಾಸ್ತತ್ರ ಸಂಶಯಃ |

ಇತಿ ಪ್ರಾಣಸಂಹಿತಾಯಾಂ |

ಪ್ರಾಣವಿದ್ಯೆಗೆ ಯೋಗ್ಯಜೀವನಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯಗುರುವಿನ ಬಾಯಿಯಿಂದ
ಅದನ್ನು ಕೇಳಿಸಿಕೊಂಡಾಗ, ಒಣಗಿದ ಮೋಟು ಮರದಲ್ಲಿಯೂ ಎಲೆ ಮೊದ
ಲಾದವು ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಅನಂತರ ಆ ಮರವೇ ಮನುಷ್ಯಜನ್ಮವನ್ನು ಹೊಂದಿ
ವಿಷ್ಣುಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಂಡು ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ನಿಸ್ಸಂಶಯವಾಗಿಯೂ
ಪಡೆಯುತ್ತದೆ ಎಂದು ಪ್ರಾಣಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಮಂಥ ಹೋಮದಿಂದ ಮಹತ್ವಪ್ರಾಪ್ತಿ

ಉಪನಿಷತ್—ಅಥ ಯದಿ ಮಹತ್ ಜಿಗಮಿಷೇತ್ ಅಮಾವಾಸ್ಯಾಯಾಂ
ದೀಕ್ಷಿತ್ವಾ ಪೌರ್ಣಮಾಸ್ಯಾಂ ರಾತ್ರೌ ಸರ್ವೌಷಧಸ್ಯ ಮಂಥಂ
ದಧಿಮಧುನೋರುಪಮಥ್ಯ 'ಜೈಷ್ಠಾಯ ಶ್ರೇಷ್ಠಾಯ ಸ್ವಾಹಾ'
ಇತ್ಯಗ್ನಾವಾಜ್ಯಸ್ಯ ಹುತ್ವಾ ಮಂಥೇ ಸಂಪಾತಮವನಯೇತ್ |

'ವಸಿಷ್ಠಾಯ ಸ್ವಾಹಾ' ಇತ್ಯಗ್ನಾವಾಜ್ಯಸ್ಯ ಹುತ್ವಾ ಮಂಥೇ
ಸಂಪಾತಮವನಯೇತ್ |

'ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಯೈ ಸ್ವಾಹಾ' ಇತ್ಯಗ್ನಾವಾಜ್ಯಸ್ಯ ಹುತ್ವಾ ಮಂಥೇ
ಸಂಪಾತಮವನಯೇತ್ |

‘ಸಂಪದೇ ಸ್ವಾಹಾ’ ಇತ್ಯಗ್ನಿವಾಜ್ಯಸ್ಯ ಹುತ್ವಾ ಮಂಥೇ
ಸಂಪಾತಮವನಯೇತ್ |

‘ಆಯತನಾಯ ಸ್ವಾಹಾ’ ಇತ್ಯಗ್ನಿವಾಜ್ಯಸ್ಯ ಹುತ್ವಾ ಮಂಥೇ
ಸಂಪಾತಮವನಯೇತ್ |

ಉಪಾಸಕನು ಈ ಲೋಕ ಹಾಗೂ ಪರಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಲು ಇಚ್ಛಿಸುವುದಾದರೆ ಅವನು ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯ ದಿವಸ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಕೈಗೊಂಡು ಒಂದು ಪಕ್ಷಕಾಲ ಪಯೋವ್ರತಾದಿಗಳನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡಿ, ಮುಂದಿನ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿ, ಗೋದಿ ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲಾ ಹತ್ತು ಧಾನ್ಯಗಳ ಶುದ್ಧವಾದ ಹಿಟ್ಟನ್ನು ಮೊಸರು ಹಾಗೂ ಜೇನಿನಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ ‘ಜ್ಯೇಷ್ಠಾಯ ಶ್ರೇಷ್ಠಾಯ ಸ್ವಾಹಾ’ ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಅಗ್ನಿಗೆ ತುಪ್ಪವನ್ನೂ, ತುಪ್ಪಬೆರೆಸಿದ ಆ ಹಿಟ್ಟನ್ನೂ ಆಹುತಿ ಕೊಟ್ಟು ಸ್ತುವದಲ್ಲಿ ಉಳಿದಿರುವ ತುಪ್ಪದ ಧಾರೆಯನ್ನು ಹೋಮಿಸಿದ ಹಿಟ್ಟಿಗೆ ಬೀಳಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ‘ವಸಿಷ್ಠಾಯ ಸ್ವಾಹಾ’ ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಿಂದಲೂ ಅಗ್ನಿಗೆ ಆಹುತಿ ಕೊಟ್ಟು ಸ್ತುವದಲ್ಲಿ ಉಳಿದಿರುವ ತುಪ್ಪದ ಧಾರೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಟ್ಟಿನ ಮೇಲೆ ಬೀಳಿಸಬೇಕು. ‘ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಯೈ ಸ್ವಾಹಾ’ ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಿಂದಲೂ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ತುಪ್ಪದ ಆಹುತಿಗೈದು, ಸ್ತುವದಲ್ಲಿ ಉಳಿದಿರುವ ತುಪ್ಪದ ಧಾರೆಯನ್ನು ಹಿಟ್ಟಿನ ಮೇಲೆ ಬೀಳಿಸಬೇಕು. ಅದರಂತೆಯೇ ‘ಸಂಪದೇ ಸ್ವಾಹಾ’, ‘ಆಯತನಾಯ ಸ್ವಾಹಾ’ ಎಂಬ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದಲೂ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ತುಪ್ಪದ ಆಹುತಿ ಕೊಟ್ಟು ಸ್ತುವದಲ್ಲಿ ಉಳಿದಿರುವ ತುಪ್ಪದ ಧಾರೆಯನ್ನು ಹಿಟ್ಟಿನ ಮೇಲೆ ಬೀಳಿಸಬೇಕು.

ಭಾಷ್ಯ—ಜ್ಯೇಷ್ಠಶ್ರೇಷ್ಠಾದಿಕ್ವೈರ್ಹುತ್ವಾ ಪ್ರಾಣಾಯಾತ್ರ ಪರತ್ರ ಚ |

ಜ್ಯೇಷ್ಠಃ ಶ್ರೇಷ್ಠಃ ಸಮಾನೇಭ್ಯೋ ಭವೇತ್ ನಾತ್ರ ವಿಚಾರಣಾ || ಇತಿ ಚ |

ಪ್ರಾಣದೇವರಿಗೆ ಮತ್ತು ರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ‘ಜ್ಯೇಷ್ಠಾಯ ಸ್ವಾಹಾ’ ಶ್ರೇಷ್ಠಾಯ ಸ್ವಾಹಾ’ ‘ವಸಿಷ್ಠಾಯ ಸ್ವಾಹಾ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಹೋಮಿಸಿದರೆ ಅಂತಹ ಯಜಮಾನನು ಅದರ ಫಲವಾಗಿ ಈ ಲೋಕ ಹಾಗೂ ಪರಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸಮಾನರಿಗಿಂತ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಯೋಗ್ಯತೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮನೆನಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವನು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವೇ ಬೇಡ ಎಂದೂ ಪ್ರಾಣಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಉಪನಿಷತ್—ಅಥ ಪ್ರತಿಸೃಷ್ಟ್ಯಾಂಜಲೌ ಮಂಥಮಾಧಾಯ ಜಪತಿ ‘ಅಮೋ

ನಾಮಾಸಿ | ಅಮಾ ಹಿ ತೇ ಸರ್ವಮಿದಂ | ಸ ಹಿ ಜ್ಯೇಷ್ಠಃ ಶ್ರೇಷ್ಠೋ
ರಾಜಾಽಧಿಪತಿಃ | ಸಮಾ ಜ್ಯೇಷ್ಠ್ಯಂ ಶ್ರೇಷ್ಠ್ಯಂ ರಾಜ್ಯಮಾಧಿಪತ್ಯಂ
ಗಮಯತು | ಅಹಮೇವೇದಂ ಸರ್ವಮಸಾನಿ' ಇತಿ ||

ಅಥ ಖಿಲ್ವೇತಯರ್ಚಾ ಪಚ್ಛ ಆಚಾಮತಿ 'ತತ್ಸವಿತುರ್ವರಣೀಮಹೇ'
ಇತ್ಯಾಚಾಮತಿ | 'ವಯಂ ದೇವಸ್ಯ ಭೋಜನಂ' ಇತ್ಯಾಚಾಮತಿ |
'ಶ್ರೇಷ್ಠಂ ಸರ್ವಧಾತಮಂ' ಇತ್ಯಾಚಾಮತಿ | 'ತುರಂ ಭಗಸ್ಯ ಧೀಮಹಿ'
ಇತಿ ಸರ್ವಂ ಪಿಬತಿ ||

ನಿರ್ಣೇಜ್ಯ ಕಂಸಂ ಚಮಸಂ ವಾ ಪಶ್ಚಾದಗ್ನೇಃ ಸಂವಿಶಂತಿ ಚರ್ಮಣಿ ವಾ
ಸ್ಥಂಡಿಲೇ ವಾ ವಾಚಂಯಮೋಽಪ್ರಸಾಹಃ | ಸ ಯದಿ ಸ್ತ್ರೀಯಂ ಪಶ್ಯೇತ್
ಸಮೃದ್ಧಂ ಕರ್ಮೇತಿ ವಿದ್ಯಾತ್ ||

ತದೇಷ ಶ್ಲೋಕಃ-

ಯದಾ ಕರ್ಮಸು ಕಾಮ್ಯೇಷು ಸ್ತ್ರೀಯಂ ಸ್ವಪ್ನೇಽಭಿಪಶ್ಯತಿ |

ಸಮೃದ್ಧಿಂ ತತ್ರ ಚಾನೀಯಾತ್ ತಸ್ಮಿನ್ ಸ್ವಪ್ನನಿದರ್ಶನೇ

ತಸ್ಮಿನ್ ಸ್ವಪ್ನನಿದರ್ಶನೇ | ಇತಿ |

ಹೋಮ ಮಾಡಿ ಉಳಿದ ಹಿಟ್ಟನ್ನು ಕೈಯ ಬೊಗಸೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು
ಯಜ್ಞದೇವತೆಯಾದ ಪ್ರಾಣದೇವರನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ 'ಈ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ ನಿಮ್ಮ
ಅಧೀನದಲ್ಲಿದ್ದು ನಿಮ್ಮ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ನಿಮಗೆ ಅಮ ಎಂಬ
ಹೆಸರಿದೆ. ಅಂತಹ ತಾವು ವಯಸ್ಸಿನಿಂದ ಹಾಗೂ ಗುಣಗಳಿಂದ ಉತ್ತಮರು.
ಲೋಕವನ್ನು ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸುವವರು. ಹಾಗೂ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯೂ
ಆಗಿರುವಿರಿ. ಅಂತಹ ಪ್ರಾಣದೇವರು ನನ್ನನ್ನು ಸಮಾನರ ನಡುವೆ ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಶ್ರೇಷ್ಠ
ರಾಜ ಹಾಗೂ ಅಧಿಪತಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲಿ. ನಾನು ನನಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಎಲ್ಲ
ವಸ್ತುಗಳನ್ನೂ ನನ್ನ ಅಧೀನವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಗುಣಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣಗೊಳ್ಳು
ವಂತಾಗಲಿ' ಎಂದು ಜಪಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಜಪಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಹಿಟ್ಟನ್ನು ನಾಲ್ಕು
ತುತ್ತನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ. 'ತತ್ಸವಿತುರ್ವರಣೀಮಹೇ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರದ ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳನ್ನು
ಒಂದೊಂದನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತ ಒಂದೊಂದೇ ತುತ್ತನ್ನು ತಿನ್ನಬೇಕು. 'ತತ್ಸವಿತುರ್ವರಣೀ-
ಮಹೇ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರದ ಮೊದಲ ಪಾದವನ್ನು ಹೇಳಿ ಹಿಟ್ಟಿನ ಒಂದು ತುತ್ತನ್ನು
ತಿನ್ನಬೇಕು. 'ವಯಂ ದೇವಸ್ಯ ಭೋಜನಂ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರದ ಎರಡನೇ ಪಾದವನ್ನು

ಹೇಳಿ ಎರಡನೆಯ ತುತ್ತನ್ನು ತಿನ್ನಬೇಕು. 'ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸರ್ವಧಾತಮಂ' ಎಂಬ ಮೂರನೆಯ ಪಾದವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಿ ಮೂರನೆಯ ತುತ್ತನ್ನು ತಿನ್ನಬೇಕು. 'ತುರಂ ಭಗಸ್ಯ ಧೀಮಹಿ' ಎಂಬ ಕೊನೆಯ ಪಾದವನ್ನು ಪಠಿಸಿ ಉಳಿದ ತುತ್ತನ್ನು ತಿನ್ನಬೇಕು.

ಆಮೇಲೆ ಕಂಚಿನಿಂದ ಅಥವಾ ಅತ್ತಿಯ ಮರದಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಹಿಟ್ಟಿನ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ತೊಳೆದಿಟ್ಟು, ಹೋಮಾಗ್ನಿಯ ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣಾಜಿನದ ಮೇಲಾಗಲೀ, ಬರೀ ನೆಲದ ಮೇಲಾಗಲೀ ಮೌನಿಯಾಗಿ ಹಾಗೂ ಪಶ್ಚಿಮ ಸಂಸರ್ಗ ಇಲ್ಲದವನಾಗಿ ಮಲಗಬೇಕು. ಆಗ ಅವನು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಮುತ್ಯೆದೆಯನ್ನು ಕಂಡರೆ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನವು ಸಫಲವಾಯಿತೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ— “ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮ ಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಒಂದುವೇಳೆ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಮುತ್ಯೆದೆಯನ್ನು ಕಂಡರೆ, ಅಂತಹ ಸ್ವಪ್ನದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ತಾನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಕರ್ಮದ ಸಫಲತೆಯನ್ನು ಊಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.”

ಭಾಷ್ಯ—ಸವಿತುಃ, ಜಗತ್ ಪ್ರಸವಿತುಃ ವಿಷ್ಣೋಃ ಸಕಾಶಾತ್ ವಯಂ, ಭೋಜನಂ, ರಕ್ಷಾಂ ಸರ್ವಭೋಗಾನ್ ಚ ವೃಣೇಮಹೇ | ಭಗಸ್ಯ, ಸಮಗೈಶ್ವರ್ಯಾದಿ ಸರ್ವಗುಣ ಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪುರುಷಂ, ತುರಂ, ವಾಯುಂ, ಶ್ರೇಷ್ಠಂ, ಸರ್ವಧಾತ್ಮಾಣಾಂ ಉತ್ತಮಂ ಚ ಧೀಮಹಿ | ನಾರಾಯಣೇಯಂ ತಂ ವಾಯುಂ ಚಿಂತಯಿತ್ವೋತ್ತಮೋತ್ತಮಂ | ಜಗತ್ ಪ್ರಸವಿತುರ್ವಿಷ್ಣೋಃ ಸಕಾಶಾತ್ ಭೋಗಮಾಪ್ನುಮಃ | ಇತಿ ಚ | || ಖಂಡ ೨ ||

ಸವಿತುಃ—ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ನಾವು, ಭೋಜನಂ—ರಕ್ಷಣೆ ಹಾಗೂ ಎಲ್ಲಾ ವಿಧವಾದ ಭೋಗಗಳನ್ನು, ವೃಣೇಮಹೇ—ಹೊಂದುವೆವು. ಭಗಸ್ಯ ಪುರುಷಂ—ಸಂಪೂರ್ಣ ಐಶ್ವರ್ಯವೇ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲಸದ್ಗುಣಸ್ವರೂಪಿಯಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸೇವಕರಾದ, ತುರಂ—ವಾಯುದೇವರನ್ನು ಶ್ರೇಷ್ಠರನ್ನಾಗಿಯೂ, ರಕ್ಷಿಸುವ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮರನ್ನಾಗಿಯೂ, ಧೀಮಹಿ—ಧ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತೇವೆ.

ನಾರಾಯಣದೇವರ ಭೃತ್ಯರಾದ ವಾಯುದೇವರನ್ನು ಉತ್ತಮರಾದ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಉತ್ತಮರನ್ನಾಗಿ ಧ್ಯಾನಗೈದು, ಜಗಜ್ಜನಕನಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಸಕಲ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವೆವು ಎಂದು ಕೂಡಾ ಪ್ರಾಣಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿದೆ. || ಖಂಡ ೨ ||

ದೇವಯಾನ ಪಿತೃಯಾಣ ಮಾರ್ಗಗಳು

ಉಪನಿಷತ್—ಶ್ವೇತಕೇತುರ್ಹಾರುಣೇಯಃ ಪಂಚಾಲಾನಾಂ ಸಮಿತಿ-
ಮೇಯಾಯ | ತಂ ಹ ಪ್ರವಾಹಣೋ ಜೈಬಲಿರುವಾಚ 'ಕುಮಾರ,
ತ್ವಾನುಶಿಪತ್ ಪಿತಾ' ಇತಿ || 'ಅನು ಹಿ ಭಗವ' ಇತಿ ||

ಅರುಣಿಯ ಮಗನಾದ ಶ್ವೇತಕೇತುವು ತನ್ನ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಲು ಪಂಚಾಲದೇಶದ ರಾಜನ ಆಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋದನು. ಜೈಬಲನ ಮಗನಾದ ಪ್ರವಾಹಣ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಪಾಂಡಾಲರಾಜನು 'ಕುಮಾರನೇ! ನಿನ್ನ ತಂದೆಯು ನಿನಗೆ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿರುವನೋ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಶ್ವೇತಕೇತುವು 'ಪೂಜ್ಯರೇ! ಉಪದೇಶಿಸಿರುವನು' ಎಂದನು.

ಉಪನಿಷತ್—'ವೇತ್ಥ ಯದಿತೋಽಧಿ ಪ್ರಜಾಃ ಪ್ರಯಂತಿ' ಇತಿ | 'ನ ಭಗವ'
ಇತಿ | 'ವೇತ್ಥ ಯಥಾ ಪುನರಾವರ್ತಂತಾಃ' ಇತಿ | 'ನ ಭಗವ' ಇತಿ |
'ವೇತ್ಥ ಪಥೋ ದೇವಯಾನಸ್ಯ ಪಿತೃಯಾಣಸ್ಯ ಚ ವ್ಯಾವರ್ತನಾಃ' ಇತಿ |
'ನ ಭಗವ' ಇತಿ ||

'ಈ ಲೋಕದಿಂದ ಉಪಾಸಕರು ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವನ್ನೋ ಚಂದ್ರಲೋಕವನ್ನೋ ಹೊಂದಲು ಯಾವ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಹೋಗುವರೋ ಆ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವಿಯೇನು?' ಎಂದು ರಾಜನು ಅವನನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದನು. 'ಪೂಜ್ಯರೇ! ತಿಳಿದಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಶ್ವೇತಕೇತುವು ಉತ್ತರಿಸಿದನು. 'ಚಂದ್ರಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋದವರು ಪುನಃ ಈ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಯಾವ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಹಿಂದಿರುಗುವರೆಂದು ತಿಳಿದಿರುವಿಯೇನು?' ಎಂದು ರಾಜನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಲು, 'ಪೂಜ್ಯರೇ! ಅದನ್ನೂ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಆ ಕುಮಾರನು ಉತ್ತರಿಸಿದನು. 'ದೇವಯಾನ ಹಾಗೂ ಪಿತೃಯಾಣಗಳೆಂಬ ಮಾರ್ಗಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತಲುಪಬೇಕಾದ ಸ್ಥಾನಗಳು ಹೇಗಿವೆಯೆಂದು ತಿಳಿದಿರುವಿಯೇನು?' ಎಂದು ರಾಜನು ಕೇಳಲು 'ಪೂಜ್ಯರೇ! ಅದನ್ನೂ ಅರಿತಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಅವನು ಉತ್ತರಿಸಿದನು.

'ವೇತ್ಥ ಯಥಾಽಸೌ ಲೋಕೋ ನ ಸಂಪೂರ್ಯತ' ಇತಿ | 'ನ ಭಗವ' ಇತಿ |
'ವೇತ್ಥ ಯಥಾ ಪಂಚಮ್ಯಾಂ ಆಹುತೌ ಆಪಃ ಪುರುಷವಚಸೋ ಭವಂತಿ'
ಇತಿ | 'ನೈವ ಭಗವ' ಇತಿ ||

'ಭೂಲೋಕದಿಂದ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಸಜ್ಜನರಿಂದ ಪರಲೋಕವು ಹೇಗೆ ನಿರವಕಾಶವಾಗಿ ತುಂಬುತ್ತಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದಿರುವಿಯೇನು?'

ಎಂದು ರಾಜನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಲು 'ಪೂಜ್ಯರೇ ಅದನ್ನೂ ನಾನು ತಿಳಿದಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದನು. 'ಯಾವ ಕ್ರಮದಿಂದ ಹಾಗೂ ರೀತಿಯಿಂದ ಐದನೆಯ ಆಹುತಿ ಹೋಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟಾಗ, ನೀರೇ ಮೊದಲಾದ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಜೀವರು ಹೇಗೆ ಶರೀರವನ್ನು ಪಡೆದು ಪುರುಷರೆನಿಸುವರು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವ ಯೇನು?' ಎಂದು ರಾಜನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಲು, 'ಪೂಜ್ಯರೇ! ಅದನ್ನು ನಾನು ತಿಳಿದಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಶ್ವೇತಕೇತುವು ಉತ್ತರಿಸಿದನು.

‘ಅಥ ನು ಕಿಮನುಶಿಷ್ಟೋಽಪೋಚಥಾಃ| ಯೋ ಹೀಮಾನಿ ನ ವಿದ್ಯಾತ್ ಕಥಂ ಸೋಽನುಶಿಷ್ಟೋ ಬ್ರುವೀತ್’ ಇತಿ | ಸ ಹಾಯಸ್ತಃ ಪಿತುರರ್ಥಮೇಯಾಯ | ತಂ ಹೋವಾಚ | ‘ಅನುಶಿಷ್ಟ ವಾವ ಕಿಲ ಮಾ ಭಗವಾನಬ್ರವೀತ್ ಅನು ತ್ವಾಶಿಷಮ್’ ಇತಿ ||

‘ಹೀಗಾದರೆ ವಿದ್ಯೋಪದೇಶ ಪಡೆದಿರುವೆನೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದಿ? ಈ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯದಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತಾನು ಉಪದೇಶಪಡೆದವನು ಎಂದು ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಹೇಳಿಕೊಂಡಾನು?’ ಎಂದು ರಾಜನು ಹೇಳಿದನು. ರಾಜನ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನರಿಯದೆ ದುಃಖಿತನಾದ ಶ್ವೇತಕೇತುವು ತಂದೆಯ ಆವಾಸಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಬಂದು ‘ನನಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಬೇಕಾಗಿರುವುದನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸದೆಯೇ ಪೂಜ್ಯರಾದ ತಾವು ‘ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿರುವೆನು’ ಎಂದಿರುವಿರಿ’ ಎಂದು ತಂದೆಯನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದನು.

‘ಪಂಚ ಮಾ ರಾಜನ್ಯಬಂಧುಃ ಪ್ರಶ್ನಾನ್ ಅಪ್ರಾಕ್ಷೀತ್ | ತೇಷಾಂ ನೈಕಂಚನಾಶಕಂ ವಿವಕ್ಷುಂ’ ಇತಿ | ಸ ಹೋವಾಚ ‘ಯಥಾ ಮಾ ತ್ವಂ ತತ್ಯತಾನ್ ಅವದೋ ಯಥಾಽಹಮೇಷಾಂ ನೈಕಂಚನ ವೇದ | ಯದ್ಯಹಮಿಮಾನ್ ಅವೇದಿಷ್ಯಂ ಕಥಂ ತೇ ನಾವಕ್ಷ್ಯಮ್’ ಇತಿ ||

‘ಕ್ಷತ್ರಿಯಾಧಮನಾದ ಪ್ರವಾಹಣನು ನನಗೆ ಐದು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದನು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನೂ ಕೂಡಾ ಉತ್ತರಿಸಲು ನಾನು ಸಮರ್ಥನಾಗಲಿಲ್ಲ. ತಾವು ನನಗೆ ತಿಳಿಸಿಕೊಡಿ’ ಎಂದು ಶ್ವೇತಕೇತುವು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲು, ತಂದೆಯು ‘ಮಗು, ನೀನು ಹೇಳಿದ ಆ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಕ್ಕೂ ಸರಿಯಾದ ಉತ್ತರವನ್ನು ನಾನರಿಯೆ. ನಾನು ಅರಿತಿದ್ದರೆ ನಿನಗೆ ಆಗಲೇ ಹೇಗೆ ಹೇಳದಿರುತ್ತಿದ್ದೆ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದನು.

ವಿವರಣೆ—ಪ್ರವಾಹಣ ರಾಜನು ಉತ್ತಮ ಕ್ಷತ್ರಿಯನೇ. ತನಗೆ ಅವಮಾನ ವಾಯಿತೆಂದು ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಶ್ವೇತಕೇತುವು ಅವನನ್ನು ರಾಜನ್ಯಾಧಮ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವನು.

ಸ ಹ ಗೌತಮೋ ರಾಜ್ಞೋಽರ್ಥಮೇಯಾಯ | ತಸ್ಮೈ ಹ ಪ್ರಾಪ್ತಾಯಾರ್ಹಾಂಚಕಾರ | ಸ ಹ ಪ್ರಾತಃ ಸಭಾಗ ಉದೇಯಾಯ | ತಂ ಹೋವಾಚ 'ಮಾನುಷಸ್ಯ ಭಗವನ್ ಗೌತಮ ವಿತ್ತಸ್ಯ ವರಂ ವೃಣೀಥಾ' ಇತಿ | ಸ ಹೋವಾಚ 'ತವೈವ ರಾಜನ್ ಮಾನುಷಂ ವಿತ್ತಂ | ಯಾಮೇವ ಕುಮಾರಸ್ಯಾಂತೇ ವಾಚಮಭಾಷಥಾಃ ತಾಮೇವ ಮೇ ಬ್ರೂಹಿ' ಇತಿ ||
|| ಖಂಡ ೩ ||

ಆ ಗೌತಮನು ರಾಜನ ಮನೆಗೆ ಬಂದನು. ಅತಿಥಿಯಾಗಿ ಬಂದಿರುವ ಅವನನ್ನು ರಾಜನು ಉಪಚರಿಸಿದನು. ಅವನು ಅಂದು ಅಲ್ಲೇ ಇದ್ದು ಮಾರನೆಯ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಆಸೀನನಾದ ಭಾಗ್ಯವಂತನಾದ ರಾಜನನ್ನು ಸಮೀಪಿಸಿದನು. ರಾಜನು 'ಪೂಜ್ಯರಾದ ಗೌತಮರೇ! ಮನುಷ್ಯಲೋಕದ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ನನ್ನಿಂದ ಕೇಳಿ ಪಡೆಯಿರಿ' ಎಂದು ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು. ಅದಕ್ಕೆ ಗೌತಮನು 'ರಾಜನೇ ಮನುಷ್ಯಲೋಕದ ಸಂಪತ್ತು ನಿನಗೇ ಇರಲಿ. ನನಗದರ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲ. ನನ್ನ ಮಗನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಿಷಯವಾಗಿ ಚರ್ಚೆಗೆ ಹೊರಟೆಯೋ ಅದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ನನಗೆ ತಿಳಿಸಿಕೊಡು' ಎಂದುತ್ತರಿಸಿದನು.

ಸ ಹ ಕೃಚ್ಛ್ರೇ ಬಭೂವ | ತಂ ಹ 'ಚಿರಂ ವಸ' ಇತ್ಯಾಜ್ಞಾಪಯಾಂಚಕಾರ | ತಂ ಹೋವಾಚ 'ಯಥಾ ಮಾ ತ್ವಂ ಗೌತಮಾವದೋ ಯಥೇಯಂ ನ ಪ್ರಾಕ್ ತತ್ತ್ವ ಪುರಾ ವಿದ್ಯಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನ್ ಗಚ್ಛತಿ | ತಸ್ಮಾದು ಸರ್ವೇಷು ಲೋಕೇಷು ಕ್ಷತ್ರಸ್ಯೈವ ಪ್ರಶಾಸನಮಭೂದ್' ಇತಿ | ತಸ್ಮೈ ಹೋವಾಚ ||

ಗೌತಮರು ಕೇಳಿದ ವಿಷಯವು ಬಹಳ ಗೋಪ್ಯವಾದ ಕಾರಣ ಇದನ್ನು ಹೇಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಲಿ ಎಂದು ಕಷ್ಟದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ಒಳಗಾದ ರಾಜನು 'ನಾಸಂವತ್ಸರವಾಸಿನೇ ಪ್ರಬ್ರೂಯಾತ್' ಎಂದು ಶ್ರುತಿ ಸಾರುತ್ತಿರುವಂತೆ ಸಂವತ್ಸರ ಕಾಲವಾದರೂ ತನ್ನ ಜೊತೆಗಿದ್ದು ಪರಿಚಿತನಾಗದಿರುವವನಿಗೆ ಗೋಪ್ಯ ವಿಷಯವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸ ಬಾರದು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ಬಹುಕಾಲ ನನ್ನ ಜೊತೆಯೇ ವಾಸಿಸಿರಿ' ಎಂದು ಗೌತಮನನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಂಡನು. ಗೌತಮರೇ! ಈ ವಿದ್ಯೆಯು ತಮಗಿಂತ ಮೊದಲು ಇಷ್ಟರತನಕ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಹೋಗಿ ಸೇರಿದಿಲ್ಲ. ಕ್ಷತ್ರಿಯರಲ್ಲೇ ಇದ್ದಿತು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಇದರ ಫಲವಾದ ರಾಜ್ಯಾಧಿಕಾರ ಎಲ್ಲಾ ಲೋಕಗಳಲ್ಲೂ ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗೇನೇ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಈ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಪ್ರಶಂಸೆ ಮಾಡಿ, ಬಳಿಕ ಅವನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದನು.

ಪಂಚಾಗ್ನಿ ವಿದ್ಯೆ

ಉಪನಿಷತ್—ಅಸೌ ವಾವ ಲೋಕೋ ಗೌತಮಾಗ್ನಿಃ | ತಸ್ಯ ಆದಿತ್ಯ ಏವ
ಸಮಿತ್ | ರಶ್ಮಯೋ ಧೂಮಃ | ಅಹರರ್ಚಿ | ಚಂದ್ರಮಾಃ ಅಂಗಾರಾಃ |
ನಕ್ಷತ್ರಾಣಿ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗಾಃ ||

ಗೌತಮರೇ! ಪ್ರಾಣದೇವರಲ್ಲಿ(ಅಸೌ) ಪ್ರಕಾಶರೂಪವಾದ (ಲೋಕಃ) ಪರಮಾತ್ಮನ ನಾರಾಯಣರೂಪವಿದೆ. ಇದು ದ್ಯುಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪ. ಈ ರೂಪವು ವಿಶ್ವಸಂಹಾರಕವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಎಲ್ಲಾ ಅಂಗಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಕವಾದುದರಿಂದಲೂ ಅದಕ್ಕೆ ಅಗ್ನಿ ಎಂದು ಹೆಸರು. ದ್ಯುಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಈ ನಾರಾಯಣ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಪುನಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಐದು ರೂಪಗಳಿವೆ. ನಾರಾಯಣ ನಾರಾಯಣ, ನಾರಾಯಣ ವಾಸುದೇವ, ನಾರಾಯಣ ಸಂಕರ್ಷಣ, ನಾರಾಯಣ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಹಾಗೂ ನಾರಾಯಣ ಅನಿರುದ್ಧ ಎಂದು ಈ ರೂಪಗಳ ಹೆಸರು ನಾರಾಯಣ. ನಾರಾಯಣ ರೂಪವು ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿದೆ. ಆದಾನಾತ್ ಆದಿತ್ಯಃ-ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಆಯುಷ್ಯವನ್ನು ತೆಗೆಯುವುದರಿಂದ ಈ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಆದಿತ್ಯ ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಇದೆ. ದ್ಯುಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಅಗ್ನಿಯಾದ ನಾರಾಯಣರೂಪಕ್ಕೆ ಈ ನಾರಾಯಣ ನಾರಾಯಣ ಸಮಿಧೆಯಂತಿದೆ ಮತ್ತು ಸಮೇಧನಾತ್ ಸಮಿತ್-ಗುಣಾದಿ ಪರಿಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಸಮಿತ್ ಎನಿಸಿದೆ. ಈ ನಾರಾಯಣ ಎಂಬ ಅಗ್ನಿಗೂ ನಾರಾಯಣ ವಾಸುದೇವ ಎಂಬ ಭಗವತ್ ರೂಪವೇ ಧೂಮ. ಇದು ಸೂರ್ಯನ ರಶ್ಮಿಗಳಲ್ಲಿದೆ. ರಶ್ಮಿಶಂರೂಪತ್ವೇನ ರಶ್ಮಿನಾಮಾ-ತ್ಯಪ್ತಿ ಹಾಗೂ ಸುಖಸ್ವರೂಪವಾದ ಕಾರಣ ಈ ರೂಪಕ್ಕೆ ರಶ್ಮಿ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಧೂತ್ ಕರೋತಿ=ನಿರಾಕರೋತಿ ಅಜ್ಞಾನಾದೀನ್ ಇತಿ ಧೂಮಃ-ತನ್ನ ಭಕ್ತರಲ್ಲಿರುವ ಅಜ್ಞಾನಾದಿ ದೋಷಗಳನ್ನು ದೂರಗೊಳಿಸುವ ಕಾರಣ ಈ ನಾರಾಯಣ ವಾಸುದೇವ ಸ್ವರೂಪವು ಧೂಮವೆಂದು ಅನ್ವರ್ಥಕವಾಗಿ ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದೆ. ಈ ನಾರಾಯಣ ಎಂಬ ಅಗ್ನಿಗೆ ನಾರಾಯಣ ಸಂಕರ್ಷಣವೆಂಬ ಭಗವತ್ ಸ್ವರೂಪವೇ ಅರ್ಚಿ, ಜ್ವಾಲೆ. ಇದು ಅಹಃ (ಹಗಲು) ಎಂಬ ಕಾಲದಲ್ಲಿದೆ. ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ದೂಷಿತವಾಗದಿರುವುದರಿಂದ-ತಮಸಾ ಅಹನನೀಯತ್ವಾತ್ ಅಹರ್ನಾಮಾ-ಅಹಃ ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಈ ನಾರಾಯಣ ಸಂಕರ್ಷಣ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕಿದೆ. ಎಲ್ಲರಿಂದಲೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪೂಜಿಸಲ್ಪಡುವ ಕಾರಣ ಅರ್ಚಿ ಎಂದೂ ಸಾರ್ಥಕನಾಮವಿದೆ. ಅರಂ ಚಿತತ್ವಾತ್=ಅಲಂ ಚಿತತ್ವಾತ್ ಅರ್ಚಿಃ. ಈ ನಾರಾಯಣ ಎಂಬ ಅಗ್ನಿಗೆ ನಾರಾಯಣ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ರೂಪವೇ ಅಂಗಾರ. ಈ

ರೂಪವು ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿದೆ. ಸುಖಸ್ವರೂಪವಾದ ಕಾರಣ-ಚಂದನಾತ್ ಸುಖಸ್ವರೂಪ ತ್ವಾತ್ ಚಂದ್ರನಾಮಾ-ಈ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಚಂದ್ರ ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಇದೆ. ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಎಲ್ಲಾ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಿರುವ ಕಾರಣ-ಅಂಗೇಷು ರತೇಃ ಅಂಗಾರಃ-ಈ ನಾರಾಯಣ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ರೂಪಕ್ಕೆ ಅಂಗಾರ ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಅನ್ವರ್ಥ. ಈ ನಾರಾಯಣನೆಂಬ ದ್ಯುಲೋಕಾಗ್ನಿಗೆ ನಾರಾಯಣಾನಿರುದ್ಧರೂಪವೇ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗ. ಈ ಸ್ವರೂಪವು ನಕ್ಷತ್ರಗಳಲ್ಲಿದೆ. ತನಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಬೇರೆ ಕ್ಷತ್ರಿಯನು ಇಲ್ಲದಿರುವ ಕಾರಣ-ಅನನ್ಯರಾಜತ್ವೇನ ನಕ್ಷತ್ರನಾಮಾ-ಈ ಭಗವತ್ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ನಕ್ಷತ್ರ ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಇದೆ. ಮತ್ಸ್ಯಾದಿ ಅನೇಕ ಸ್ವರೂಪಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಕಾರಣ-ಮತ್ಸ್ಯಾದಿರೂಪೇಣ ವಿವಿಧಂ ಸುರಣಾತ್ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗಃ-ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗ ವೆಂಬ ಅನ್ವರ್ಥನಾಮವೂ ಇದೆ.

ವಿವರಣೆ—ರಾಜನು ಶ್ವೇತಕೇತುವಿಗೆ ಕೇಳಿದ ಐದು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಐದನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಉತ್ತರವನ್ನು ಮೊದಲಿಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಐದನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರ ತಿಳಿಯುವ ಮೊದಲು ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಜೀವನು ಪರಲೋಕದಿಂದ ಈ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಬರುವ ಕ್ರಮ ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಂಚಾಗ್ನಿ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ರಾಜನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲು ತೊಡಗಿದ್ದಾನೆ.

ಉಪನಿಷತ್—ತಸ್ಮಿನ್ನೇತಸ್ಮಿನ್ನಗ್ನೌ ದೇವಾಃ ಶ್ರದ್ಧಾಂ ಜುಹ್ವತಿ | ತಸ್ಯಾಃ ಆಹುತೇಃ ಸೋಮೋ ರಾಜಾ ಸಂಭವತಿ || || ಖಂಡ ೪ ||

ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಈ ನಾರಾಯಣರೂಪವಾದ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು, ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಯಾಗಮಾಡಿರುವ ಜೀವನನ್ನು ಆಹುತಿಯಂತೆ ಒಪ್ಪಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆಗ ಈ ಜೀವನು ಪೃಥಿವೀ, ಜಲ, ತೇಜಸ್ಸು, ವಾಯು ಹಾಗೂ ಆಕಾಶಗಳೆಂಬ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಆಹುತಿಯಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಜೀವನನ್ನು ಅವನ ಸ್ವರ್ಗಸುಖದ ಪುಣ್ಯ ತೀರಿದಮೇಲೆ ಪುನಃ ಭೂಲೋಕಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗಿಸಲು ದೇವತೆಗಳು, ನಾರಾಯಣ ಎಂಬ ಆಹುತಿಸ್ಥಾನದಿಂದ ಚಂದ್ರಲೋಕಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. || ಖಂಡ ೪ ||

ಉಪನಿಷತ್—ಪರ್ಜನ್ಯೋ ವಾವ ಗೌತಮಾಗ್ನಿಃ | ತಸ್ಯ ವಾಯುರೇವ ಸಮಿತ್ | ಅಭಂ ಧೂಮಃ | ವಿದ್ಯುದರ್ಚಿಃ | ಅಶನಿರಂಗಾರಾಃ ಹ್ರಾದುನಯೋ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗಾಃ |

ಪರ್ಜನ್ಯ(ಮೇಘ)ದಲ್ಲಿರುವ ವಾಸುದೇವ ಎಂಬ ಭಗವತ್ ರೂಪವೂ ಒಂದು ಅಗ್ನಿ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಉತ್ತಮ ಜೀವರು ಹಾಗೂ ಇತರ ಎಲ್ಲಾ ಜಗತ್ತು ಈ ಭಗವತ್ ಸ್ವರೂಪದ ಸೃಷ್ಟಿಯಾದ ಕಾರಣ ಪರಂ ಅಸ್ಯ ಜನ್ಯಂ ಇತಿ ಪರ್ಜನ್ಯನಾಮ-ಅದಕ್ಕೆ ಪರ್ಜನ್ಯ ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಇದೆ. ಈ ಪರ್ಜನ್ಯಾಗ್ನಿಗೆ ನಾರಾಯಣ ವಾಸುದೇವ ಎಂಬ ಭಗವದ್ರೂಪವೇ ಸಮಿಧೆ. ಈ ರೂಪವು ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿದೆ. ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪವಾಗಿದ್ದು ಆಯುಷ್ಯವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವ ಕಾರಣ ಈ ರೂಪಕ್ಕೆ-ಜ್ಞಾನಾಯು ರೂಪತಃ ವಾಯುಃ-ವಾಯು ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಇದೆ. ಈ ವಾಸುದೇವ ಎಂಬ ಅಗ್ನಿಗೆ ವಾಸುದೇವ ವಾಸುದೇವ ಎಂಬ ಭಗವದ್ರೂಪವೇ ಧೂಮ. ಈ ರೂಪವು ಅಭ್ರ, ಮೋಡದಲ್ಲಿದೆ. ನೀರಿಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿರುವುದರಿಂದಾಗಿ-ಅಪಾಂ ಭರಣಾತ್ ಅಭ್ರನಾಮಾ-ಈ ರೂಪಕ್ಕೆ ಅಭ್ರ ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಇದೆ. ವಾಸುದೇವ ಸಂಕರ್ಷಣನೆಂಬ ಭಗವತ್ ಸ್ವರೂಪವು ಪರ್ಜನ್ಯಾಗ್ನಿಯ ಅರ್ಚಿ, ಜ್ವಾಲೆ. ಈ ರೂಪವು ವಿದ್ಯುತ್, ಮಿಂಚಿನಲ್ಲಿದೆ. ಜಗತ್ತಿಗೆ ಪ್ರಕಾಶವಾದ ಕಾರಣ ಈ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ವಿದ್ಯುತ್ ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಇದೆ-ವಿದ್ಯೋತನಾತ್ ವಿದ್ಯುನ್ನಾಮಾ, ವಾಸುದೇವ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನೆಂಬ ಭಗವತ್ ಸ್ವರೂಪವು ಈ ಪರ್ಜನ್ಯಾಗ್ನಿಯ ಅಂಗಾರ, ಕೆಂಡ. ಈ ಸ್ವರೂಪವು ಅಶನಿ (ಸಿಡಿಲು)ಯಲ್ಲಿದೆ. ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಸುವ ಕಾರಣ ಇದಕ್ಕೆ ಅಶನಿ ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಇದೆ-ಅಶನಾತ್ ಅಶನಿನಾಮಾ, ವಾಸುದೇವ ಅನಿರುದ್ಧನೆಂಬ ಭಗವತ್ ಸ್ವರೂಪವು ಪರ್ಜನ್ಯಾಗ್ನಿಯ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗ, ಕಿಡಿ. ಈ ಸ್ವರೂಪವು ಹ್ರಾದುನಿ, ಮೇಘದ ಘರ್ಜನೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಪರಿಪೂರ್ಣಾನಂದ ಸ್ವರೂಪವಾದುದರಿಂದ-ಹ್ರಾದನಾತ್ ಹ್ರಾದುನಿನಾಮಾ-ಹ್ರಾದುನಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಈ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕಿದೆ. ವಾಸುದೇವನಾರಾಯಣನೇ ಮೊದಲಾದ ಐದು ಭಗವತ್ ಸ್ವರೂಪಗಳು ಹಿಂದೆ ವಿವರಿಸಿದಂತೆ ಸಮಿತ್ ಧೂಮ ಅರ್ಚಿ ಅಂಗಾರ ಹಾಗೂ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗ ಎಂದು ಅನ್ವರ್ಥವಾಗಿ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

ಉನಿಷತ್—ತಸ್ಮಿನ್ನೇತಸ್ಮಿನ್ನಗ್ನಿ ದೇವಾಃ ಸೋಮಂ ರಾಜಾನಂ ಜುಹ್ವತಿ | ತಸ್ಯಾಃ

ಆಹುತೇಃ ವರ್ಷಃ ಸಂಭವತಿ | || ಖಂಡ ೫ ||

ವಾಸುದೇವ ರೂಪವಾದ ಈ ಪರ್ಜನ್ಯಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ, ದೇವತೆಗಳು ಚಂದ್ರ ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಜೀವನನ್ನು ಆಹುತಿಯಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಪರ್ಜನ್ಯಾಗ್ನಿ ಯೆಂಬ ಆಹುತಿಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಬಂದ ಜೀವನನ್ನು ಆ ಆಹುತಿ ಸ್ಥಾನದಿಂದ, ದೇವತೆಗಳು ಪರ್ಜನ್ಯದಿಂದ ಸುರಿಯುವ ಮಳೆಯ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುತ್ತಾರೆ. || ಖಂಡ ೫ ||

ಉಪನಿಷತ್—ಪೃಥಿವೀ ವಾವ ಗೌತಮಾಗ್ನಿಃ | ತಸ್ಯಾಃ ಸಂವತ್ಸರ ಏವ ಸಮಿತ್ |

ಆಕಾಶೋ ಧೂಮಃ | ರಾತ್ರೀರ್ಚಿಃ | ದಿಶೋಽಂಗಾರಾಃ |

ಅವಾಂತರದಿಶೋ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗಾಃ ||

ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಂಕರ್ಷಣ ಎಂಬ ರೂಪವಿದೆ. ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಕಾರಣ ಈ ರೂಪಕ್ಕೆ ಪೃಥಿವೀ ಎಂದು ಹೆಸರು-ಪ್ರಥಿತತ್ವಾತ್ ಪೃಥಿವೀ ನಾಮಾ. ಈ ರೂಪವೂ ಒಂದು ಅಗ್ನಿ. ಈ ಅಗ್ನಿಗೆ ಸಂಕರ್ಷಣ ನಾರಾಯಣನೆಂಬ ಭಗವತ್‌ರೂಪವೇ ಸಮಿಧೆ. ಇದು ಸಂವತ್ಸರದಲ್ಲಿದೆ. ಜಗತ್ತಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಆನಂದಿಸುವುದರಿಂದ ಈ ರೂಪಕ್ಕೆ ಸಂವತ್ಸರ ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಇದೆ. ಸಂವಾಸಯತಿ ರಮತೇ ಚೇತಿ ಸಂವತ್ಸರನಾಮಾ. ಸಂಕರ್ಷಣ ವಾಸುದೇವನೆಂಬ ಭಗವತ್ ರೂಪವು ಈ ಅಗ್ನಿಯ ಧೂಮ. ಇದು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ ಕಾರಣ ಆಕಾಶ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ-ಆಸಮಂತಾತ್ ಕಾಶನಾತ್ ಆಕಾಶನಾಮ-ಆಕಾಶದಲ್ಲಿದೆ. ಸಂಕರ್ಷಣ ಸಂಕರ್ಷಣನೆಂಬ ಭಗವತ್ ರೂಪವು ಈ ಅಗ್ನಿಯ ಅರ್ಚಿ, ಇದು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಭಕ್ತರಿಗೆ ಸುಖವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವ ಕಾರಣ-ರಶಿದಾನಾತ್ ರಾತ್ರಿನಾಮಾ-ರಾತ್ರಿ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳದ್ದು. ಸಂಕರ್ಷಣ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಎಂಬ ಭಗವತ್ ರೂಪವು ಈ ಅಗ್ನಿಯ ಅಂಗಾರ. ಈ ರೂಪವು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಪರತತ್ತ್ವವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುವ ಕಾರಣ ದಿಕ್ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳದ್ದು ಆಗಿದೆ. ದಿಶತೀತಿ ದಿಕ್. ಸಂಕರ್ಷಣ ಅನಿರುದ್ಧರೂಪವು ಈ ಅಗ್ನಿಯ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗ. (ಕಿಡಿ) ಇದು ಅವಾಂತರ ದಿಕ್ಕು (ಉಪದಿಕ್ಕು)ಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಅಪರತತ್ತ್ವವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಅವಾಂತರದಿಕ್-ಅವಾಂತರಂ ತತ್ತ್ವಂ ಉಪದಿಶತೀತಿ-ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳದ್ದು.

ಉಪನಿಷತ್—ತಸ್ಮಿನ್ನೇತಸ್ಮಿನ್ನಗೌ ದೇವಾಃ ವರ್ಷಂ ಜುಹ್ವತಿ | ತಸ್ಯಾಃ ಆಹುತೇಃ

ಅನ್ನಂ ಸಂಭವತಿ | || ಖಂಡ ೬ ||

ಇಂತಹ ಸಂಕರ್ಷಣಸ್ವರೂಪವಾದ ಪೃಥಿವ್ಯಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ, ಮಳೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ ಜೀವನನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ಆಹುತಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಾರೆ. ಬಳಿಕ ಈ ಆಹುತಿಯ ಸ್ಥಾನದಿಂದ ಜೀವನನ್ನು ದೇವತೆಗಳು, ಪ್ರಾಣಿಗಳು ತಿನ್ನುವ ಆಹಾರದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುತ್ತಾರೆ. || ಖಂಡ ೬ ||

ಉಪನಿಷತ್—ಪುರುಷೋ ವಾವ ಗೌತಮಾಗ್ನಿಃ | ತಸ್ಯ ವಾಗೇವ ಸಮಿತ್ |

ಪ್ರಾಣೋ ಧೂಮಃ | ಜಿಹ್ವಾರ್ಚಿಃ | ಚಕ್ಷುರಂಗಾರಾಃ | ಶ್ರೋತ್ರಂ ವಿಷ್ಣು

ಲಿಂಗಾಃ ||

ಪುರುಷನಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನೆಂಬ ರೂಪವಿದೆ. ಈ ರೂಪವು ಪೂರ್ಣವಾದ ಕಾರಣ ಪುರುಷ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳದ್ದೂ ಆಗಿದೆ. ಇದೂ ಅಗ್ನಿ. ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನಾರಾಯಣ ಎಂಬ ಭಗವದ್‌ರೂಪವು ಈ ಅಗ್ನಿಗೆ ಸಮಿಧೆ; ಇದು ವಾಗ್‌ದ್ರಿಯದಲ್ಲಿದ್ದು ಮಾತನಾಡುವ ಕಾರಣ ವಾಕ್ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳದ್ದು-ವಕ್ಯತ್ವಾತ್ ವಾಕ್ ನಾಮಾ. ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನವಾಸುದೇವ ಎಂಬ ಭಗವತ್ ರೂಪವು ಈ ಅಗ್ನಿಯ ಧೂಮ. ಈ ರೂಪವು ಪ್ರಾಣನಲ್ಲಿದೆ. ಜಗತ್ತಿಗೆ ಪ್ರೇರಕವಾದ ಕಾರಣ ಪ್ರಾಣ ಎಂದೂ ಇದಕ್ಕೆ ಹೆಸರು-ಪ್ರಾಣನಾತ್ ಪ್ರಾಣನಾಮಾ. ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಸಂಕರ್ಷಣ ಎಂಬ ಭಗವದ್‌ರೂಪವು ಅರ್ಚಿ. ಇದು ಜಿಹ್ವೆ(ನಾಲಿಗೆ)ಯಲ್ಲಿದೆ. ಹೋಮಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾದ ಕಾರಣ ಇದು ಜಿಹ್ವಾ ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ-ಹೋಮತಃ ಜಿಹ್ವಾನಾಮಾ. ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನೆಂಬ ಭಗವದ್ ರೂಪವು ಅಂಗಾರ. ಈ ರೂಪವು ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿದ್ದು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಅಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಿರುವ ಕಾರಣ ಚಕ್ಷುಸ್ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳದ್ದು-ಚಷ್ಟೇ ಪಶ್ಯತಿ ಸರ್ವಮಿತಿ ಚಕ್ಷುರ್ನಾಮಾ. ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಅನಿರುದ್ಧ ಎಂಬ ರೂಪವು ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗ. ಇದು ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿದೆ. ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವ ಕಾರಣ ಶ್ರೋತ್ರವೆಂದು ಇದರ ಹೆಸರು-ಶ್ರವಣಾತ್ ಶ್ರೋತ್ರಂ.

ಉಪನಿಷತ್—ತಸ್ಮಿನ್ನೇತಸ್ಮಿನ್ನಗ್ನೌ ದೇವಾಃ ಅನ್ನಂ ಜುಹ್ವತಿ | ತಸ್ಯಾಃ ಆಹುತೇಃ ರೇತಃ ಸಂಭವತಿ ||

ಈ ಪುರುಷಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ಅನ್ನದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ ಜೀವನನ್ನು ಹೋಮರೂಪದಿಂದ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಪುರುಷಾಗ್ನಿ ಎಂಬ ಆಹುತಿ ಸ್ಥಾನದಿಂದ ಜೀವನನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ರೇತಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಉಪನಿಷತ್—ಯೋ ಷಾ ವಾವ ಗೌತಮಾಗ್ನಿಃ | ತಸ್ಯಾಃ ಉಪಸ್ಥ ಏವ ಸಮಿತ್ | ಯದುಪಮಂತ್ರಯತೇ ಸ ಧೂಮಃ | ಯೋನಿರರ್ಚಿಃ | ಯದಂತಃ ಕರೋತಿ ತೇ ಅಂಗಾರಾಃ | ಅಭಿನಂದಾಃ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗಾಃ ||

ಪರಮಾತ್ಮನ ಅನಿರುದ್ಧ ರೂಪವು ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿದೆ. ಈ ರೂಪವು ಎಲ್ಲರಿಂದಲೂ ಪ್ರೀತಿಸಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ಯೋಷಾ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳದ್ದು-ಸರ್ವಜೋಷ್ಯತ್ವಾತ್ ಯೋಷಾನಾಮಾ. ಇದೂ ಒಂದು ಅಗ್ನಿ. ಅನಿರುದ್ಧನಾರಾಯಣ ಎಂಬ ಭಗವದ್‌ರೂಪವು ಈ ಅಗ್ನಿಯ ಸಮಿಧೆ. ಇದು ಉಪಸ್ಥದಲ್ಲಿದ್ದು ಸದಾ ರಕ್ಷಕನಾಗಿ ಜೀವರ ಹತ್ತಿರ ಇರುವುದರಿಂದ ಉಪಸ್ಥ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ—ಉಪ ಸ್ಥಿತೇಃ ಉಪಸ್ಥನಾಮಾ. ಅನಿರುದ್ಧ ವಾಸುದೇವ ರೂಪವು ಈ ಯೋಷಾಗ್ನಿಯ ಧೂಮ.

ಈ ರೂಪವು ಸಂಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರಲ್ಲಿ ನಡೆಯತಕ್ಕ ಸಂಭಾಷಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಇಂತಹ ಸಂಕರ್ಷಣನೆಂಬ ಭಗವತ್ ರೂಪವು ಈ ಅಗ್ನಿಯ ಅರ್ಚಿ. ಇದು ಯೋನಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರನ್ನು ಒಟ್ಟು ಸೇರಿಸುವ ಕಾರಣ ಯೋನಿ ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ—ಯುನಕ್ತಿ ಮಿಶ್ರೀಕರೋತಿ ಇತಿ ಯೋನಿನಾಮಾ. ಅನಿರುದ್ಧ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಎಂಬ ಭಗವತ್ ರೂಪವು ಈ ಯೋಷಾಗ್ನಿಯ ಅಂಗಾರ. ಇದು ಯೋನಿಯೊಳಗೆ ನಡೆಯುವ ಸುರತವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿದ್ದು ಈ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ನಡೆಸಿ ಕೊಡುವುದರಿಂದ ಅಂತಃಕರಣ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ. ಅನಿರುದ್ಧ ಅನಿರುದ್ಧ ಎಂಬ ಭಗವತ್ ರೂಪವು ಈ ಅಗ್ನಿಯ ವಿಷ್ಣುಲಿಂಗ. ಇದು ಸುರತದಿಂದಂಟಾಗುವ ಅಭಿನಂದ(ಸಂತೋಷ)ದಲ್ಲಿದೆ. ಇಂತಹ ಸಂತೋಷ ಉಂಟಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಕಾರಣ ಈ ರೂಪವು ಅಭಿನಂದ ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ—ಅಭಿನಂದಯತೀತಿ ಅಭಿನಂದನಾಮಾ.

ಉಪನಿಷತ್—ತಸ್ಮಿನ್ನೇತಸ್ಮಿನ್ನಗ್ನೌ ದೇವಾಃ ರೇತೋ ಜುಹ್ವತಿ | ತಸ್ಯಾಃ ಆಹುತೇಃ

ಗರ್ಭಃ ಸಂಭವತಿ |

|| ಖಂಡ ೮ ||

ಅನಿರುದ್ಧನೆಂಬ ಈ ಯೋಷಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ರೇತಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವ ಜೀವನನ್ನು ಹೋಮಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಯೋಷಾಗ್ನಿಯೆಂಬ ಆಹುತಿ ಸ್ಥಾನದಿಂದ ಜೀವನನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ಸ್ತ್ರೀಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿ ಅವನು ತನ್ನ ಶರೀರವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ಉಪನಿಷತ್—ಇತಿ ತು ಪಂಚಮ್ಯಾಮಾಹುತೌ ಆಪಃ ಪುರುಷವಚಸೋ

ಭವಂತೀತಿ | ಸ ಉಲ್ಬಾವೃತೋ ಗರ್ಭೋ ದಶ ವಾ ಮಾಸಾನಂತಃ

ಶಯಿತ್ವಾ ಯಾವದ್ವಾಽಥ ಜಾಯತೇ ||

ಹೀಗೆ ಐದನೇ ಆಹುತಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವನು ಪಂಚಭೂತವಿಕಾರವಾದ ಶರೀರ ವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಪುರುಷನೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಶರೀರಧಾರಿ ಯಾದ ಜೀವನು ಜರಾಯು ಎಂಬ ಗರ್ಭಚೀಲದಿಂದ ಅವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಹತ್ತು ತಿಂಗಳು ಅಥವಾ ಎಷ್ಟು ಕಾಲ ಇರಬೇಕೋ ಅಷ್ಟು ಕಾಲ ಸ್ತ್ರೀಯ ಉದರದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದ್ದು ಅನಂತರ ಹುಟ್ಟುತ್ತಾನೆ.

ಉಪನಿಷತ್—ಸ ಜಾತೋ ಯಾವದಾಯುಷಂ ಜೀವತಿ ! ತಂ ಪ್ರೇತಂ

ದಿಷ್ಟಮಿತೋಽಗ್ನಯ ಏವ ಹರಂತಿ ಯತ ಏವೇತೋ ಯತಃ

ಸಂಭೂತೋ ಭವತಿ || || ಖಂಡ ೯ ||

ಹೀಗೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಜೀವನು ಆಯುಷ್ಯವಿರುವ ತನಕ ಜೀವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆಮೇಲೆ ಮೃತನಾದಾಗ ಅವನು ಸತ್ಕರ್ಮ ಮಾಡಿದ್ದಲ್ಲಿ ಆ ದೇವತೆಗಳು ಅವನು ಯಾವ ದ್ಯುಲೋಕ ಪರ್ಜನ್ಯ ವೃಷ್ಟಿಗಳೆಂಬ ಅಗ್ನಿಗಳಿಂದ ಬಂದಿರುವನೋ ಮತ್ತು ಯಾವ ಪುರುಷ ಯೋಷಾಗ್ನಿಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿರುವನೋ ಅದೇ ಅಗ್ನಿಗಳಿಗೆ ಪುನಃ ತಲುಪಿಸುತ್ತಾರೆ.

ವಿವರಣೆ—ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಪರಲೋಕದಿಂದ ಈ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಜೀವನ ಆಗಮನ ಕ್ರಮವನ್ನು ಹಿಂದೆ ನಿರೂಪಿಸಿ ಈಗ ಗರ್ಭವಾಸ, ಮರಣ, ಪರಲೋಕಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ.

ನಾರಾಯಣಾದಿ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳೇ ಪಂಚಾಗ್ನಿಗಳು

ಭಾಷ್ಯ—ನಾರಾಯಣಾದಯಃ ಪಂಚ ಕ್ರಮಾತ್ ಪಂಚಾಗ್ನಯಃ ಸ್ಮೃತಾಃ ||
ಅದನಾತ್ ಅಂಗನೇತ್ಯತ್ವಾತ್ ನಿತರಾಮಚಲತ್ವತಃ ||

ಅನುವಾದ—ನಾರಾಯಣ ವಾಸುದೇವ ಸಂಕರ್ಷಣ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಹಾಗೂ ಅನಿರುದ್ಧ ಎಂಬ ಐದು ಭಗವತ್ ರೂಪಗಳೇ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾದ ದ್ಯುಲೋಕ, ಪರ್ಜನ್ಯ, ಪೃಥಿವೀ, ಪುರುಷ ಹಾಗೂ ಯೋಷಾ ಎಂಬ ಐದು ಅಗ್ನಿಗಳು. ಈ ಭಗವತ್‌ರೂಪಗಳು ಪ್ರಳಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತನ್ನೆಲ್ಲಾ ಭಕ್ಷಿಸುವುದರಿಂದಲೂ, ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಅಂಗಾಂಗಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಅವನ್ನು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಿಸುವುದರಿಂದಲೂ ಹಾಗೂ ಸ್ವತಃ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ಅಸಮರ್ಥವಾದ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದರಿಂದಲೂ ಇವುಗಳಿಗೆ ಅಗ್ನಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಅನ್ವರ್ಥ.

ವಿವರಣೆ—ತಿನ್ನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿರುವ ಅದ್ ಎಂಬ ಧಾತುವಿಗೆ ನಿ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದು ಅದ್+ನಿ ಎಂದಿರುವಾಗ ದಕಾರಕ್ಕೆ ಗಕಾರ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬಂದರೆ ಅಗ್ನಿ ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಅಗ್ನಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಭಕ್ಷಿಸುವವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. ಅಂಗಂ ನಯತಿ, ಅಂಗಾಂಗಗಳನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಾಗ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವ ಅಗ್ನಿ ಶಬ್ದದ ಎರಡನೆಯ ಅರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. 'ಆಗ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಿಶ್ಚಲ ಎಂದರ್ಥವಿದೆ—ನ ಗಚ್ಛತಿ ಆಗಃ. ಪ್ರಪಂಚವು ಸ್ವತಃ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ಅಸಮರ್ಥವಾದ ಕಾರಣ ಆಗ. ಅದನ್ನ ನಯತಿ ಎಂದರೆ ಪ್ರೇರಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಅಗ್ನಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಮೂರನೆಯ ಅರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಭಾಷ್ಯ—ಸಮೇಧನಾತ್ ಸಮಿದ್ವಿಷ್ಟುಃ ಧೂತ್ಕಾರಾದ್ ಧೂಮ ಉಚ್ಯತೇ |

ಅರಂ ಚಿತತ್ವಾತ್ ಅರ್ಚಿಶ್ಚ ಸೋಽಂಗಾರೋಽಂಗರತೇರಪಿ ||

ವಿವಿಧ ಸ್ವರಣಾಚ್ಚೈವ ವಿಷ್ಟುಲಿಂಗ ಇತೀರಿತಃ ||

ಪುನರ್ನಾರಾಯಣಾದ್ಯಾತ್ಮಾ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಪಂಚರೂಪವಾನ್ ||

ಅನುವಾದ—ವಿಷ್ಟುವು ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಸಮಿತ್. ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಡುಗಿಸುವ ಕಾರಣ ಧೂಮ. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪೂಜಿಸಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ಅರ್ಚಿ. ಜೀವರ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ರಮಣ (ಕ್ರೀಡೆ) ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಕಾರಣ ಅಂಗಾರ. ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ವಿವಿಧ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶನಗೊಳ್ಳುವ ಕಾರಣ ವಿಷ್ಟುಲಿಂಗ. ಹೀಗೆ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಐದು ಅಗ್ನಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸಮಿತ್ ಮೊದಲಾದವುಗಳೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ರೂಪಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಆದುದರಿಂದ ನಾರಾಯಣ ಮೊದಲಾದ ಪಂಚಾಗ್ನಿ ರೂಪನಾದ ವಿಷ್ಟುವು ಪುನಃ ಐದೈದು ರೂಪಗಳುಳ್ಳವನು.

ಭಾಷ್ಯ—ಆದಿತ್ಯಃ ಸ ತಥಾಽಽದಾನಾತ್ ರಶ್ಮೀ ರತಿಶರೂಪತಃ |

ತಮಸಾಽಹನನೀಯತ್ವಾತ್ ಅಹಶ್ಚಂದ್ರಃ ಪರಂ ಸುಖಂ ||

ಅನನ್ಯರಾಜೋ ನಕ್ಷತ್ರಂ....|

ಅನುವಾದ—ವಿಷ್ಟುವಿಗೆ, ಆಯುಷ್ಯ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ತೆಗೆಯುವ ಕಾರಣ ಆದಿತ್ಯ ಎಂದೂ, ತೃಪ್ತಿ ಹಾಗೂ ಸುಖಸ್ವರೂಪಿಯಾದುದರಿಂದ ರಶ್ಮಿ ಎಂದೂ, ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಎಂದೂ ದೂಷಿತನಾಗದೇ ಇರುವ ಕಾರಣ ಅಹನ್ ಎಂದೂ, ಪರಮ ಸುಖರೂಪಿಯಾದ ಕಾರಣ ಚಂದ್ರನೆಂದೂ, ತನಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಬೇರೆ ಕ್ಷತ್ರಿಯನು ಇಲ್ಲದಿರುವ ಕಾರಣ ನಕ್ಷತ್ರನೆಂದೂ ಹೆಸರುಗಳಿವೆ.

ಭಾಷ್ಯ—.....ವಾಯುಃ ಜ್ಞಾನಾಯುರೂಪತಃ |

ಅಭ್ರಮುಬ್ಬರಣಾದ್ ವಿಷ್ಣುಃ ವಿದ್ಯುದ್ವಿದ್ಯೋತನಾದಪಿ ||

ಅಶನಾದಶನಿಶ್ಚೈವ ನಿರ್ಹಾರ್ದಾತ್ ಹ್ರಾದುನಿಸ್ತಥಾ |

ಅನುವಾದ—ಜ್ಞಾನರೂಪವಾಗಿದ್ದು ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವುದರಿಂದ (ವಾ=ಜ್ಞಾನ, ವಾ+ಆಯುಃ=ವಾಯುಃ) ವಾಯು ಎಂದೂ, ನೀರಿಗೆ ಆಧಾರನಾದ ಕಾರಣ ಅಭ್ರನೆಂದೂ, ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದರಿಂದ ವಿದ್ಯುತ್ ಎಂದೂ, ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಭಕ್ಷಿಸುವ ಕಾರಣ ಅಶನಿ ಎಂದೂ, ಪರಿಪೂರ್ಣನಿಂದ ಸ್ವರೂಪನಾದುದರಿಂದ ಹ್ರಾದುನಿ ಎಂದೂ ವಿಷ್ಟುವಿಗೆ ಹೆಸರುಗಳು.

ಭಾಷ್ಯ—ಸಂವತ್ಸರೋ ವಾಸನಾಚ್ಚ ಸ ಆಕಾಶಃ ಪ್ರಕಾಶನಾತ್ |

ರಾತ್ರಿಶ್ಚ ರತಿದಾನಾತ್ ಸಃ ದಿಶತೀತಿ ದಿಶಃ ಸ್ಮೃತಃ ||

ಅವಾಂತರಂ ದಿಶೇತ್ ಯಸ್ಮಾತ್ ಅವಾಂತರದಿಗುಚ್ಯತೇ |

ಅನುವಾದ—ಭಕ್ತರಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುತ್ತ ತಾನೂ ಆನಂದಿಸುವುದರಿಂದ ಸಂವತ್ಸರನೆಂದೂ, ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಆಕಾಶನೆಂದೂ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಸುಖವನ್ನೂ ಅನುಗ್ರಹಿಸುವುದರಿಂದ ರಾತ್ರಿಯೆಂದೂ, ಪರತತ್ವವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುವ ಕಾರಣ ದಿಕ್ ಎಂದೂ, ಅಪರತತ್ವವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುವುದರಿಂದ ಅವಾಂತರದಿಕ್ ಎಂದೂ ಪರಮಾತ್ಮನು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ.

ಭಾಷ್ಯ—ವಚನಾತ್ ವಾಕ್ ತಥಾ ಪ್ರಾಣಸ್ವ ನನಾತ್ ಚಕ್ಷುರುಚ್ಯತೇ |

ದರ್ಶನಾತ್ ಶ್ರವಣಾತ್ ಶ್ರೋತ್ರಂ ಜಿಹ್ವಾ ವೈ ಹೋಮತಃ ಸ್ಮೃತಃ ||

ಅನುವಾದ—ವಾಗಿಂದ್ರಿಯ ಪ್ರೇರಕನಾದ್ದರಿಂದಲೂ ವೇದಾದಿ ಉಪದೇಶಕ ನಾದುದರಿಂದಲೂ ವಾಕ್ ಎಂದೂ, ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೂ ಪ್ರೇರಕನಾದ್ದ ರಿಂದ ಪ್ರಾಣ ಎಂದೂ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನೋಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಚಕ್ಷುಃ ಎಂದೂ, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೋತ್ರ ಎಂದೂ, ಹೋಮಕ್ಕೆ ಆಧಾರನೂ ಕರ್ತನೂ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಜಿಹ್ವಾ ಎಂದೂ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಹೆಸರುಗಳು.

ಭಾಷ್ಯ—ಉಪಸ್ಥಿತೇರುಪಸ್ಥಃ ಸಃ ಉಪಮಂತ್ರಕೃದೇವ ಸಃ |

ಯೋನಿಯುರ್ನಕ್ತಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ಸಃ ಸರ್ವಾಂತಃಕೃಚ್ಚ ನಂದನಃ ||

ಅನುವಾದ—ರಕ್ಷಕನಾಗಿ ಸದಾ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಉಪಸ್ಥ ನೆಂದೂ, ಸಂಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ ನಡೆಯತಕ್ಕ ಸಂಭಾಷಣೆಗೆ ಪ್ರೇರಕನಾದುದರಿಂದ ಉಪಮಂತ್ರಣನೆಂದೂ, ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷರನ್ನು ಜೊತೆ ಸೇರಿಸುವ ಕಾರಣ ಯೋನಿ ಎಂದೂ, ಪ್ರಳಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತನ್ನ ಒಳಗೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಅಂತಃಕರಣನೆಂದೂ, ಆನಂದಸ್ವರೂಪನಾಗಿದ್ದು ಭಕ್ತರನ್ನು ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸುವ ಕಾರಣ ಅಭಿನಂದ ಎಂದೂ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಉಪನಿಷತ್ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

ಭಾಷ್ಯ—ಅಸೌ ಲೋಕಃ ಪ್ರಕಾಶತ್ವಾತ್ ಪ್ರಾಣಸ್ಥತ್ವಾಚ್ಚ ಕೇಶವಃ |

ಪರ್ಜನ್ಯೋ ಜನಕೋ ಯಸ್ಮಾತ್ ಪೃಥಿವೀ ಪ್ರಥಿತತ್ವತಃ |

ಪುರುಷಃ ಪುರು ಯಸ್ಮಾತ್ ಸ ಯೋಷಾ ಜೋಷೋ ಯತೋಽಖಿಲೈಃ |
ಇತಿ ಸಾಮಸಂಹಿತಾಯಾಂ |

ಅನುವಾದ—ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಲ್ಲಿದ್ದು ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಸೌ
ಲೋಕಃ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ದ್ಯುಲೋಕಾಗ್ನಿಯು ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಆಗಿರುವನು.
ಜೀವೋತ್ತಮರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಹಾಗೂ ತನಗಿಂತ ಇತರವಾದ ಜಗತ್ತಿಗೆ
ಜನಕನಾದ ಕಾರಣ ಪರ್ಜನ್ಯನೂ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ. ಎಲ್ಲೆಡೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದುದರಿಂದ
ಪೃಥಿವೀ ಎಂದು ಅವನದೇ ಹೆಸರು. ಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ ಕಾರಣ ಅವನೇ
ಪುರುಷನು. ಎಲ್ಲರಿಂದಲೂ ಪ್ರೀತಿಸಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ಯೋಷಾ ಎಂದರೂ
ಅವನೇ. ಹೀಗೆಂದು ಸಾಮಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. || ಖಂಡ ೯ ||

ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ದೇವಯಾನ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಾಪ್ತಿ

ಉಪನಿಷತ್—ತದ್ ಯ ಇತ್ಥಂ ವಿದುಃ ಯೇ ಚೇಮೇಽರಣ್ಯೇ ಶ್ರದ್ಧಾ ತಪ
ಇತ್ಯುಪಾಸತೇ ತೇಽರ್ಚಿಷಮಭಿಸಂಭವಂತಿ | ಅರ್ಚಿಷೋಽಹಃ | ಅಹ್ನಃ
ಆಪೂರ್ಯಮಾಣಪಕ್ಷಮ್ | ಆಪೂರ್ಯಮಾಣಪಕ್ಷಾತ್ ಯಾನ್
ಷಡುದಜ್ ಏತಿ ಮಾಸಾನ್ ತಾನ್ ||

ಮಾಸೇಭ್ಯಃ ಸಂವತ್ಸರಂ | ಸಂವತ್ಸರಾದಾದಿತ್ಯಂ | ಆದಿತ್ಯಾತ್
ಚಂದ್ರಮಸಂ | ಚಂದ್ರಮಸೋ ವಿದ್ಯುತಂ | ತತ್ಪುರುಷೋ ಮಾನವಃ | ಸ
ಏನಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಗಮಯತಿ | ಏಷಃ ದೇವಯಾನಃ ಪಂಥಾ ಇತಿ ||

ಅನುವಾದ—ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮವು ಪುನರಾವೃತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವೆಂದರಿತು, ಅದರಲ್ಲಿ
ವೈರಾಗ್ಯ ತಾಳಿ ಯಾರು ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ತಪಸ್ಸು
ಮುಂತಾದ ನಿವೃತ್ತಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವರೋ ಮತ್ತು ಯಾರು ಪಂಚಾಗ್ನಿ ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ
ಹೇಳಿದಂತೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಧ್ಯಾನತತ್ಪರರಾಗುವರೋ, ಅವರು ಇಬ್ಬರೂ ದೇಹತ್ಯಾಗ
ಮಾಡಿದ ಅನಂತರ ಅರ್ಚಿರ್ಲೋಕವನ್ನು ತಲುಪುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಅಹರಭಿಮಾನಿ
ಲೋಕಕ್ಕೂ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷಾಭಿಮಾನಿ ಲೋಕಕ್ಕೂ, ಆ ಲೋಕದಿಂದ
ಉತ್ತರಾಯಣಾಭಿಮಾನಿ ಲೋಕಕ್ಕೂ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ.

ಆರು ಮಾಸ ರೂಪವಾದ ಉತ್ತರಾಯಣಾಭಿಮಾನಿ ಲೋಕದಿಂದ
ಸಂವತ್ಸರಾಭಿಮಾನಿ ಲೋಕಕ್ಕೂ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಆದಿತ್ಯ ಲೋಕಕ್ಕೂ, ಆ ಲೋಕದಿಂದ
ಚಂದ್ರಲೋಕಕ್ಕೂ ಅಲ್ಲಿಂದ ವಿದ್ಯುದಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ಭಾರತೀದೇವಿಯ
ಲೋಕಕ್ಕೂ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಆ ಭಾರತೀದೇವಿಯ ಪತಿಯಾದ ಪ್ರಾಣದೇವರು,

ಅರ್ಚಿಷ್ ಲೋಕದಿಂದ ವಿದ್ಯುಲ್ಲೋಕದ ತನಕ ಬಂದಿರುವ ಭಗವದ್ಭಕ್ತನನ್ನು ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ರೀತಿಯಾದುದು ದೇವಯಾನ ಮಾರ್ಗ.

ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಿಗಳಿಗೆ ಪಿತೃಯಾಣದಿಂದ ಸ್ವರ್ಗಪ್ರಾಪ್ತಿ

ಉಪನಿಷತ್—ಅಥ ಯ ಇಮೇ ಗ್ರಾಮೇ ಇಷ್ಟಾಪೂರ್ತೇ ದತ್ತಮಿತ್ಯುಪಾಸತೇ ತೇ ಧೂಮಮುಭಿಸಂಭವಂತಿ | ಧೂಮಾದ್ ರಾತ್ರಿಂ | ರಾತ್ರೇರಪರ ಪಕ್ಷಮ್ | ಅಪರಪಕ್ಷಾತ್ ಯಾನ್ ಷಡ್ ದಕ್ಷಿಣೈತಿ ಮಾಸಾನ್ ತಾನ್ | ನೈತೇ ಸಂವತ್ಸರಮುಭಿಪ್ರಾಪ್ನುವಂತಿ ||

ಮಾಸೇಭ್ಯಃ ಪಿತೃಲೋಕಂ | ಪಿತೃಲೋಕಾದಾಕಾಶಂ | ಆಕಾಶಾತ್ ಚಂದ್ರಮಸಂ | ಏಷ ಸೋಮೋ ರಾಜಾ ತದ್ದೇವಾನಾಮನ್ನಮ್ | ತಂ ದೇವಾ ಭಕ್ಷಯಂತಿ ||

ಅನುವಾದ—ಯಾವ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಿಗಳು ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಯಾಗ, ಸರೋವರಾದಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ, ದಾನ ಶ್ರಾದ್ಧ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರವೃತ್ತಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವರೋ, ಅವರು ಧೂಮಾಭಿಮಾನಿಯ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ರಾತ್ರ್ಯಭಿಮಾನಿ ಲೋಕಕ್ಕೂ, ಆ ಲೋಕದಿಂದ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಾಭಿಮಾನಿ ಲೋಕಕ್ಕೂ, ಅಲ್ಲಿಂದ ದಕ್ಷಿಣಾಯನಾಭಿಮಾನಿ ಲೋಕಕ್ಕೂ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಮುಂದೆ ಸಂವತ್ಸರಾಭಿಮಾನಿ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಆರು ಮಾಸ ರೂಪವಾದ ದಕ್ಷಿಣಾಯನಾಭಿಮಾನಿ ಲೋಕದಿಂದ ಪಿತೃ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಆಕಾಶಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ವಿನಾಯಕನ ಲೋಕಕ್ಕೂ ಅನಂತರ ಚಂದ್ರಲೋಕಕ್ಕೂ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಈ ಚಂದ್ರನು ಸೋಮಲತೆಗೆ ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಯಾಗಿರುವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನು ದೇವತೆಗಳ ಅನ್ನರೂಪನಾಗಿರುವನು. ಆ ಅನ್ನವನ್ನೇ ದೇವತೆಗಳು ಭಕ್ಷಿಸುವರು. ಹೀಗೆ ಒಂದನೇ ಮತ್ತು ಮೂರನೇ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಸಮಾಧಾನ.

ವಿವರಣೆ—‘ನೈತೇ ಸಂವತ್ಸರಂ ಅಭಿಪ್ರಾಪ್ನುವಂತಿ’ ಇದು ವೇದೇಶೀಯ ಪಾಠ. ‘ಏತಿ ಸಂವತ್ಸರಂ ಅಭಿಪ್ರಾಪ್ನುವಂತಿ’ ಎಂದು ಹೃಷೀಕೇಶತೀರ್ಥೀಯ ಪಾಠ. ರಾಯರು ಖಂಡಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಏತಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಬರೆದು ‘ಸಂವತ್ಸರಂ ಅಭಿಪ್ರಾಪ್ನುವಂತಿ’ ಎಂಬ ಭಾಗಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಬರೆದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಯಃ ಅವರ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಈ ಭಾಗ ಇದ್ದಂತಿಲ್ಲ.

ಉಪನಿಷತ್—ತಸ್ಮಿನ್ ಯಾವತ್ಸಂಪಾತಮುಪಿತ್ವಾ ಧೈತಮೇವಾಧ್ವಾನಂ
ಪುನರ್ನಿವರ್ತಂತೇ ಯಥೇತಂ | ಆಕಾಶಮ್ | ಆಕಾಶಾತ್
ವಾಯುಮ್ | ವಾಯುರ್ಭೂತ್ವಾ ಧೂಮೋ ಭವತಿ | ಧೂಮೋ
ಭೂತ್ವಾ ಭ್ರಂ ಭವತಿ ||

ಅಭ್ರಂ ಭೂತ್ವಾ ಮೇಘೋ ಭವತಿ | ಮೇಘೋ ಭೂತ್ವಾ ಪ್ರವರ್ಷತಿ | ತ
ಇಹ ಪ್ರೀಹಿಯವಾಃ ಓಷಧಿವನಸ್ಪತಯಃ ತಿಲಾ ಮಾಷಾಃ ಇತಿ
ಜಾಯಂತೇ ||

ಅನುವಾದ—ಈ ಚಂದ್ರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಿಗಳು ತಮ್ಮ ಕರ್ಮಕ್ಷಯ
ವಾಗುವ ತನಕ ವಾಸ ಮಾಡಿ ಹಾಗೇ ಹಿಂತಿರುಗುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಚಂದ್ರಲೋಕ
ಎಂದೂ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತುಂಬಿ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾವ ದಾರಿಯಿಂದ
ಹೋಗಿದ್ದರೋ, ಅದೇ ದಾರಿಯಿಂದ ಹೊರಟು ಬರುತ್ತಾರೆ. ಚಂದ್ರಲೋಕದಿಂದ
ಆಕಾಶಾಭಿಮಾನಿ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿರುಗುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ
ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಮಾರ್ಗ ಬೇರೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಆಕಾಶಾಭಿಮಾನಿ ಲೋಕದಿಂದ
ಪಿತೃಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗದೆ ವಾಯುಲೋಕಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿ ವಾಯುಭಿಮಾನಿಯ
ಸಾಯುಜ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಧೂಮಾಭಿಮಾನಿಲೋಕಕ್ಕೆ ಬಂದು, ಅಲ್ಲಿ
ಧೂಮಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಯ ಸಾಯುಜ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ
ಅಭ್ರಾಭಿಮಾನಿಲೋಕಕ್ಕೆ ತಲುಪಿ ಆ ದೇವತೆಯ ಸಾಯುಜ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ.

ಶಿಥಿಲಾವಯವವುಳ್ಳ ಮೋಡವಾದ ಅಭ್ರಾಭಿಮಾನಿ ಲೋಕದಿಂದ
ನಿಬಿಡಾವಯವವುಳ್ಳ ಮೋಡವಾದ ಮೇಘಾಭಿಮಾನಿ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ಅಲ್ಲಿ ಆ
ದೇವತೆಯ ಸಾಯುಜ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಮಳೆ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ.
ಮಳೆಯ ಮೂಲಕ ಭೂಮಿಗೆ ಬಿದ್ದು, ಈ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಭತ್ತ, ಗೋಧಿ ಸಸ್ಯ
ಮರಗಳು ಹಾಗೂ ಎಳ್ಳು ಉದ್ದು ಮೊದಲಾದ ಧಾನ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡು, ಅಲ್ಲಿ
ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾಗಿರುವ ಬೇರೆ ಜೀವರ ಜೊತೆ ಪರಗೃಹದಲ್ಲಿ ಅತಿಥಿಯು ಇರುವಂತೆ
ವಾಸಿಸುತ್ತಾರೆ.

“ಅಭ್ರಂ ಭೂತ್ವಾ” ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಅಭ್ರಾದಿಗಳ ಐಕ್ಯಪರವಲ್ಲ

ಭಾಷ್ಯ—ಅಭ್ರಧೂಮಾದಿ ಭಾವಸ್ತು ಜೀವಸ್ಯಾಭ್ರಾದಿಸಂಸ್ಥಿತಿಃ |

ಅಭ್ರಾಭಿಮಾನಿರೂಪಂ ತು ಜ್ಞಾನಿಪ್ರಾಪ್ಯಂ ಯತೋ ಭವೇತ್ ||

ಅನುವಾದ—ಅಭ್ರಂ ಭವತಿ, ಧೂಮೋ ಭವತಿ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಕಠಿಜೀವರಿಗೆ ಹೇಳಿರುವ ಅಭ್ರಧೂಮಾದಿಭಾವವೆಂದರೆ, ಅಲ್ಲಿ ಇರುವುದೆಂದಷ್ಟೇ ಅರ್ಥ. ಧೂಮ ಅಭ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಾಗ, ಅವು ಹೋದಾಗ ಹೋಗ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ನಿಂತಾಗ ನಿಲ್ಲಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಅವುಗಳ ಸ್ವಭಾವ ಕಠಿಜೀವರಿಗೂ ಉಂಟಾಗುವುದರಿಂದ 'ಧೂಮೋ ಭವತಿ' 'ಅಭ್ರಂ ಭವತಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಔಪಚಾರಿಕ ಪ್ರಯೋಗವಷ್ಟೇ ಹೊರತು ಧೂಮಾದಿಗಳ ಐಕ್ಯವೆಂದರ್ಥವಲ್ಲ. ಚೇತನನಾದ ಜೀವನಿಗೆ ಅಚೇತನವಾದ ಧೂಮಾದಿಗಳಿಂದ ಐಕ್ಯ ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಸಾಧ್ಯ?

ಚೇತನವಾದ ಧೂಮಾದ್ಯಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಯಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯ ಹೊಂದುವುದೆಂದೂ ಅರ್ಥವಲ್ಲ. ಒಬ್ಬ ಜೀವನು ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಜೀವನಾಗುವುದೆಂಬುದು ಎಂದೂ ಇಲ್ಲ. ಪುನಃ ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಬೇಕಾದ ಕಠಿಜೀವರಿಗೆ, ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮವಿಲ್ಲದಿರುವ ದೇವತೆಯ ಜೊತೆ ಐಕ್ಯ ಸಾಧ್ಯವೂ ಇಲ್ಲ. ಧೂಮಾದ್ಯಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳ ಪದಪ್ರಾಪ್ತಿ ಎಂದರ್ಥವಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅಂತಹ ಪದಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಯೋಗ್ಯಜೀವರಿಗೆ ಜ್ಞಾನ ಸಂಪಾದನೆಯಿಂದಲೇ ಸಾಧ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಜ್ಞಾನ ಸಂಪಾದಿಸದೇ ಇರುವ ಮತ್ತು ಅಯೋಗ್ಯರಾದ ಕಠಿಜೀವರಿಗೆ ಆ ಪದವು ಕೈ ಎಟುಕದು, ಎಂದು ಕೂಡಾ ಸಾಮಸಂಹಿತಾದಲ್ಲಿದೆ.

ಉಪನಿಷತ್—ತತೋ ವೈ ಖಲು ದುರ್ನಿಷ್ಪ್ರಪತನಂ | ಯೋ ಯೋ ಹ್ಯನ್ನಮುತ್ಥಿ
ಯೋ ವಾ ರೇತಃ ಸಿಂಚತಿ ತದ್ಭೂಯ ಏವ ಭವತಿ | ತದ್ಯ ಇಹ
ರಮಣೀಯಚರಣಾ ಅಭ್ಯಾಶೋ ಹ ಯತ್ತೇ ರಮಣೀಯಾಂ
ಯೋನಿಮಾಪದ್ಯೇರನ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಯೋನಿಂ ವಾ ಕ್ಷತ್ರಿಯಯೋನಿಂ ವಾ
ವೈಶ್ಯಯೋನಿಂ ವಾ | ಅಥ ಯ ಇಹ ಕಪೂಯಚರಣಾ ಅಭ್ಯಾಶೋ ಹ
ಯತ್ತೇ ಕಪೂಯಾಂ ಯೋನಿಮಾಪದ್ಯೇರನ್ ಶ್ವಯೋನಿಂ ವಾ
ಸೂಕರಯೋನಿಂ ವಾ ಚಂಡಾಲಯೋನಿಂ ವಾ ||

ಅನುವಾದ—ಆಮೇಲೆ ಈ ಜೀವರಿಗೆ ಗರ್ಭವಾಸವೇ ಮೊದಲಾದ ಕಷ್ಟದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ ಯಾವ ಯಾವ ಪುರುಷರು ಅನ್ನವನ್ನು ಉಣ್ಣುತ್ತಾರೋ ಮತ್ತು ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ರೇತಸ್ಸೇಕವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೋ ಅಂತಹ ಪುರುಷರನ್ನು ಅವರು ತಿನ್ನದ ಅನ್ನದ ಮೂಲಕ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅವರು ತಿಂದ ಅನ್ನದ ಪರಿಣಾಮದ ರೇತಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುತ್ತಾರೆ. ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬರತಕ್ಕ ಕಠಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಾರು ಹಿಂದೆ

ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಯಾಗವೇ ಮೊದಲಾದ ಸತ್ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಸದಾಚಾರ ಯುಕ್ತರಾಗಿ ಮಾಡಿರುವರೋ ಅವರು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಜನ್ಮತಾಳುವರು. ಅವರು ಹಿಂದಿರುಗುವಾಗ ಅನೇಕ ಲೋಕಗಳ ಮೂಲಕ ಬರಬೇಕಾಗಿದ್ದರೂ ಬೇಗನೆ ಅಂದರೆ, ಕೇವಲ ಒಂದು ಸಂವತ್ಸರದ ಅವಧಿಯೊಳಗೆ ಜನ್ಮತಾಳುತ್ತಾರೆ. ಯಾರು ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ದುಷ್ಕರ್ಮ ಪ್ರವೃತ್ತರಾಗಿದ್ದರೋ ಅಂತಹವರು ನಾಯಿ, ಹಂದಿ, ಚಂಡಾಲ ಮೊದಲಾದ ಅಯೋಗ್ಯ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಜನಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಉಪನಿಷತ್—ಅಥೈತಯೋಃ ಪಥೋರ್ನೈಕತರೇಣ ಚ ತಾನೀಮಾನಿ ಕ್ಷುದ್ರ ಮಿಶ್ರಾಣಿ ಅಸಕ್ಯದಾವರ್ತಿನಿ ಭೂತಾನಿ ಭವಂತಿ ಜಾಯಸ್ವ ಮ್ರಿಯಸ್ವೇತಿ | ಏತತ್ ತೃತೀಯಂ ಸ್ಥಾನಂ | ತೇನಾಸೌ ಲೋಕೋ ನ ಸಂಪೂರ್ಯತೇ | ತಸ್ಮಾತ್ ಜುಗುಪ್ಸೇತ ||

ಅನುವಾದ—ಹಿಂದೆ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ದೇವಯಾನ ಹಾಗೂ ಪಿತೃಯಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಜೀವರು ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅವರು ಅಲ್ಪರು ಮತ್ತು ಸುಖದುಃಖ ಮಿಶ್ರವಾದ ಜೀವನ ಉಳ್ಳವರಾಗಿ ಪುನಃ ಪುನಃ ಹುಟ್ಟುತ್ತಾರೆ, ಸಾಯುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಸ್ವರ್ಗ, ಮೋಕ್ಷ ರೂಪವಾದ ಸ್ಥಾನಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಮೂರನೆಯ ಸ್ಥಾನವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಚಂದ್ರಲೋಕವು ಎಂದೂ ಜೀವರಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತುಂಬಿಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಗಮನಾಗಮನ ಮತ್ತು ಹುಟ್ಟು ಸಾವುಗಳಿಂದ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದುದರಿಂದ, ಜ್ಞಾನನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮಗಳ ಮಾರ್ಗಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದುದರಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯ ತಾಳಬೇಕು.

ಉಪನಿಷತ್—ತದೇಷ ಶ್ಲೋಕಃ |

ಸ್ತೇನೋ ಹಿರಣ್ಯಸ್ಯ ಸುರಾಂ ಪಿಬಂಶ್ಚ

ಗುರೋಸ್ತಲ್ಪಮಾವಸನ್ ಬ್ರಹ್ಮಹಾ ಚ |

ಏತೇ ಪತಂತಿ ಚತ್ವಾರಃ ಪಂಚಮಶ್ವಾಚರನ್ ತು ತೈಃ |

ಅನುವಾದ—ಚಿನ್ನವನ್ನು ಕದಿಯುವವರು, ಮದ್ಯಪಾನ ಮಾಡುವಾತನು, ಗುರುಪತ್ನಿಯ ಸಂಸರ್ಗ ಮಾಡುವವನು, ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯಾಗೈವವನು ಇವರು ನಾಲ್ವರು ಪತಿತರಾಗುತ್ತಾರೆ. ನಾಲ್ವರ ಜೊತೆ ಸಂಸರ್ಗವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ಐದನೆಯವನೂ ಪತಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಶ್ಲೋಕವೊಂದು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತಿದೆ.

ಉಪನಿಷತ್—ಅಥ ಹ ಯ ಏತಾನೇವಂ ಪಂಚಾಗ್ನೀನ್ ವೇದ ನ ಸ ಹ
ತೈರಪ್ಯಾಚರನ್ ಪಾಪ್ಯನಾ ಲಿಪ್ಯತೇ | ಶುದ್ಧಃ ಪೂತಃ ಪುಣ್ಯಲೋಕೋ
ಭವತಿ ಯ ಏವಂ ವೇದ ಯ ಏವಂ ವೇದ | || ಖಂಡ ೧೦ ||

ಅನುವಾದ—ಹಿಂದೆ ವಿವರಿಸಿದಂತೆ ದ್ಯುಲೋಕ ಮೊದಲಾದ ಐದು ಅಗ್ನಿ
ಗಳನ್ನು ಯಾರು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ ಅವನು ಈ ಮಹಾಪಾತಕಗಳ ಸಂಸರ್ಗ
ಮಾಡಿದರೂ ಪಾಪಲೇಪವುಳ್ಳವನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವು ಪಂಚಾಗ್ನಿ
ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಲಭಿಸುತ್ತದೆಂದು ಯಾರು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವನೋ ಅವನೂ ಮನಃಶುದ್ಧಿ
ಹಾಗೂ ದೇಹಶುದ್ಧಿ ಉಳ್ಳವನಾಗಿ, ತಮ್ಮ ಸಂಸರ್ಗವುಳ್ಳ ಬೇರೆಯವರನ್ನೂ
ಪವಿತ್ರೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪುಣ್ಯಲೋಕಭಾಗಿಯೂ ಆಗುತ್ತಾನೆ.

ಭಾಷ್ಯ—ಪರಂ ಅಸ್ಯ ಜನ್ಯಂ ಇತಿ ಪರ್ಜನ್ಯಃ |

ಅನುವಾದ—ಪರ ಅಂದರೆ ಉತ್ತಮರಾದ ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು
ಹಾಗೂ ಇತರ ಎಲ್ಲಾ ಜಗತ್ತೂ ಈ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಜನ್ಯ. ಆದುದರಿಂದ ಅವನು
ಪರ್ಜನ್ಯ. ಪರರಿಗೆ ಜನಕನಾದ್ದರಿಂದ ಪರ್ಜನ್ಯ ಎಂದು ಸಾಮಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ
ಹೇಳಿದುದು ಈ ಶಬ್ದದ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥ.

ಪಂಚಪಂಚಸ್ವರೂಪೇಣ ಸೂರ್ಯಾದೌ ಸಂಸ್ಥಿತೋ ಹರಿಃ |

ಸ್ವರ್ಗಾದೌ ಚಾಪಿ ತನ್ನಾಮಾ ತದ್ಯೋಗಾತ್ ನಾಮಿನಃ ಪರೇ |

ಇತಿ ಚ ||

ಅನುವಾದ—ನಾರಾಯಣ ನಾರಾಯಣನೇ ಮೊದಲಾದ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು
ರೂಪಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಆದಿತ್ಯ ಸಮಿತ್ ಮೊದಲಾದ ಪಂಚಾಗ್ನಿಗಳಿಗೆ
ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲೂ, ದ್ಯುಲೋಕವೇ ಮೊದಲಾದ ಪಂಚಾಗ್ನಿಗಳಲ್ಲೂ
ಇರುವ ಕಾರಣ, ಆದಿತ್ಯಃ ಸಮಿತ್ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅವನಲ್ಲೇ
ರೂಢವಾಗಿವೆ. ಅಂತಹ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಂಸರ್ಗ ಆದಿತ್ಯ ಸಮಿತ್ ಮೊದಲಾದವು
ಗಳಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಆದಿತ್ಯ ಮೊದಲಾದ ವ್ಯವಹಾರ
ಗಳು ಬಂದಿವೆ ಎಂದು ಕೂಡಾ ಸಾಮಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯಾದಿ
ನಾಮಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಯೌಗಿಕವೇ ಅಲ್ಲ, ರೂಢವೂ ಹೌದು. ||
ಖಂಡ ೧೦ ||

ವೈಶ್ವಾನರ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನರಿತವರು ಅತಿ ವಿರಳ

ಉಪನಿಷತ್—ಪ್ರಾಚೀನಶಾಲ ಔಪಮನ್ಯವಃ, ಸತ್ಯಯಜ್ಞಃ ಪೌಲುಷಿಃ
ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ಮೋ ಭಾಲ್ಗವೇಯೋ, ಜನಃ ಶಾರ್ಕರಾಕ್ಷೋ, ಬುಡಿಲ
ಆಶ್ವತರಾಶ್ವಿಃ ಹೈತೇ ಮಹಾಶಾಲಾ ಮಹಾಶ್ರೋತ್ರಿಯಾಃ ಸಮೇತ್ಯ
ಮೀಮಾಂಸಾಂಚಕ್ರುಃ 'ಕೋ ನ ಆತ್ಮಾ ಕಿಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತಿ ||

ಉಪಮನ್ಯುವಿನ ಮಗನಾದ ಪ್ರಾಚೀನಶಾಲನು. ಪುಲುಷನು ಮಗನಾದ
ಸತ್ಯಜ್ಞನು, ಭಲ್ಗವಿ ಎಂಬುವನು ಮಗನಾದ ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ಮನು, ಶರ್ಕರಾಕ್ಷನು
ಮಗನಾದ ಜನ ಎಂಬುವನು, ಅಶ್ವತರಾಶ್ವನು ಮಗನಾದ ಬುಡಿಲನು ಇವರೆಲ್ಲರೂ
ಪ್ರತಿ ವರ್ಷವೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಯಜ್ಞವನ್ನಾಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದವರು ಮತ್ತು ಚೆನ್ನಾಗಿ
ವೇದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಅರಿಯಿದ್ದವರು. ಈ ಐವರೂ ಒಂದು ಕಡೆ ಸೇರಿ 'ನಮ್ಮ
ಉಪಾಸ್ಯನಾದ ವೈಶ್ವಾನರನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವೇನು? ಬ್ರಹ್ಮನಾಮಕನಾದ
ಪರಮಾತ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವೇನು?' ಎಂಬ ವಿಮರ್ಶೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದರು.

ಭಾಷ್ಯ—ಪ್ರತ್ಯಬ್ದಯಜ್ಞಕೃತ್ ಸಮ್ಯಕ್ ಮಹಾಶಾಲಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಃ |

ವೇದವೇದಾರ್ಥವಿತ್ ಸಮ್ಯಕ್ ಮಹಾಶ್ರೋತ್ರಿಯ ಉಚ್ಯತೇ ||

ಅನುವಾದ—ಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತಕ್ರಮದಿಂದ ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಯಾಗಮಾಡುವವನು
ಮಹಾಶಾಲ ಎಂದೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ವೇದವೇದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಿತವನು
ಮಹಾಶ್ರೋತ್ರಿಯ ಎನಿಸುವನು.

ಉಪನಿಷತ್—ತೇ ಹ ಸಂಪಾದಯಾಂಚಕ್ರುಃ 'ಉದ್ದಾಲಕೋ ಹ ವೈ
ಭಗವಂತೋಽಯಮಾರುಣಃ ಸಂಪ್ರತೀಮಮಾತ್ಮಾನಂ ವೈಶ್ವಾನರಂ
ಅಧ್ಯೇತಿ | ತಂ ಹಂತಾಭ್ಯಾಗಚ್ಛಾಮ್' ಇತಿ | ತಂ ಹಾಭ್ಯಾಜಗ್ಮುಃ |

ಪರಮಾತ್ಮನ ಬಗ್ಗೆ ವಿಮರ್ಶೆಗೆ ತೊಡಗಿದರೂ, ಸ್ವತಃ ತಾವು ವಿಶೇಷ
ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಬರಲು ಅಸಮರ್ಥರಾದ ಈ ಐವರು ಕುಮಾರರು, ಉದ್ದಾಲಕರನ್ನು
ನೆನೆಸಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮಲ್ಲೇ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ 'ಪೂಜ್ಯರೇ! ಅರುಣನ ಮಗನಾದ
ಉದ್ದಾಲಕನು ವೈಶ್ವಾನರನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಿತುಕೊಂಡಿರುವನು.
ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಕಡೆಗೇ ಹೋಗೋಣ' ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡು ಅವನನ್ನು
ಸಮೀಪಿಸಿದರು.

ಉಪನಿಷತ್—ಸ ಹ ಸಂಪಾದಯಾಂಚಕಾರ 'ಪ್ರಕ್ಷ್ಯಂತಿ ಮಾಮಿಮೇ
ಮಹಾಶಾಲಾಃ ಮಹಾಶ್ರೋತ್ರಿಯಾಃ | ತೇಭ್ಯೋ ನ ಸರ್ವಮಿವ
ಪ್ರತಿಪತ್ಸ್ಯೇ | ಹಂತಾಹಮನ್ಯಮಭ್ಯನುಶಾಸಾನಿ' ಇತಿ ||

ತಾನ್ ಹೋವಾಚ 'ಅಶ್ವಪತಿವೈ ಭಗವಂತೋಽಯಂ ಕೈಕೇಯಃ
ಸಂಪ್ರತೀಮಮಾತ್ಮಾನಂ ವೈಶ್ವಾನರಮಧ್ಯೇತಿ | ತಂ ಹಂತಾಭ್ಯಾಗಚ್ಛಾಮ್'
ಇತಿ | ತಂ ಹಾಭ್ಯಾಜಗ್ಮುಃ |

ಉದ್ಧಾಲಕನು 'ಯಾಜ್ಞಿಕರೂ ವೇದಜ್ಞರೂ ಆದ ಈ ಕುಮಾರರು ನನ್ನಲ್ಲಿ
ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಅವರಿಗೆ ಉತ್ತರಿಸಲು ನಾನು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ.
ಆದುದರಿಂದ ಸಮರ್ಥನಾದ ಬೇರೊಬ್ಬ ಜ್ಞಾನಿಯನ್ನು ಅವರಿಗೆ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿ
ಕೊಡುವೆನು' ಎಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿಕೊಂಡು ಅಂತಹ ಜ್ಞಾನಿಗಳನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ
ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಕೊಂಡನು.

ಉದ್ಧಾಲಕನು ಆ ಕುಮಾರರಿಗೆ 'ಪೂಜ್ಯರೇ, ಕೇಕಯ ದೇಶದ ರಾಜನಾದ
ಅಶ್ವಪತಿಯು ನೀವು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿರುವ ವೈಶ್ವಾನರನಾಮಕ
ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುವನು. ಅವನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗೋಣ'
ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ಅದರಂತೆಯೇ ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಆ ರಾಜನನ್ನು ಸಮೀಪಿಸಿದರು.

ಉಪನಿಷತ್—ತೇಭ್ಯೋ ಹ ಪ್ರಾಪ್ತೇಭ್ಯಃ ಪೃಥಗರ್ಹಾಣಿ ಕಾರಯಾಂಚಕಾರ | ಸ
ಹ ಪ್ರಾತಃ ಸಂಜಿಹಾನಃ ಉವಾಚ || 'ನ ಮೇ ಸ್ರೇನೋ ಜನಪದೇ || ನ
ಕದರ್ಮ್ಯೋ ನ ಮದ್ಯಪಃ || ನಾನಾಹಿತಾಗ್ನಿಃ ನಾವಿದ್ವಾನ್ || ನ ಸ್ವೈರೀ
ಸ್ವೈರಿಣೀ ಕುತಃ || ಯಕ್ಷ್ಯಮಾಣೋ ವೈ ಭಗವಂತೋಽಹಮಸ್ಮಿ |
ಯಾವದೇಕೈಕಸ್ಮಾ ಋತ್ವಿಜೇ ಧನಂ ದಾಸ್ಯಾಮಿ ತಾವದ್ ಭಗವದ್ಭ್ಯೋ
ದಾಸ್ಯಾಮಿ | ವಸಂತು ಭಗವಂತ' ಇತಿ ||

ತನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದಿರುವ ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ರಾಜನು ತನ್ನ ಭೃತ್ಯರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕ
ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಸತ್ಕಾರ ಮಾಡಿಸಿದನು. ಮರುದಿನ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಹಾಸಿಗೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು
ಎದ್ದವನೇ ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಹೇಳಿದನು, 'ನನ್ನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳರಿಲ್ಲ. ಕಾಲಕ್ಕೆ
ಸರಿಯಾಗಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಆಚಾರದಲ್ಲಿ ತೊಡಗದವರೂ ಇಲ್ಲ. ಮದ್ಯಪಾನ
ಮಾಡುವವರೂ ಇಲ್ಲ. ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳದವನೂ ಇಲ್ಲ.
ವಿದ್ವಾಂಸನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳದವನೂ ಇಲ್ಲ. ಜಾರನೂ ಇಲ್ಲ. ಜಾರರಿಲ್ಲವೆಂದ ಮೇಲೆ
ಜಾರೆಯರೆಲ್ಲಿ? ಆದುದರಿಂದ ಚೋರಾದಿ ಭಯದಿಂದ ನೀವು ಬಂದಿಲ್ಲ. ಹಣಕ್ಕಾಗಿ

ಬಂದಿರಬೇಕು. ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಪೂಜ್ಯರೇ! ನಾನು ಸದ್ಯದಲ್ಲೇ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವೆನು. ಅದರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಋತ್ವಿಕ್‌ಗೆ ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಕೊಡುವೆನೋ ಅಷ್ಟನ್ನು ನಿಮಗೂ ಕೊಡುವೆನು. ಇಲ್ಲೇ ವಾಸಿಸಿರಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿದನು.

ಉಪನಿಷತ್—ತೇ ಹೋವಾಚು: 'ಯೇನ ಹೈವಾರ್ಥೇನ ಪುರುಷಃ ಚರೇತ್, ತಂ ಹೈವ ವದೇತ್ ಆತ್ಮಾನಮೇವ ಇಮಂ ವೈಶ್ವಾನರಂ ಸಂಪ್ರತ್ಯಧ್ಯೇಷಿ | ತಮೇವ ನೋ ಬ್ರೂಹಿ' ಇತಿ ||

ತಾನ್ ಹೋವಾಚ 'ಪ್ರಾತರ್ವಃ ಪ್ರತಿವಕ್ತಾಽಸ್ಮಿತಿ' | ತೇ ಹ ಸಮಿತ್ವಾಣಯಃ ಪೂರ್ವಾರ್ಹಣೇ ಪ್ರತಿಚಕ್ರಮಿರೇ | ತಾನ್ ಹ ಅನುಪನೀಯೈವ ಏತದುವಾಚ || || ಖಂಡ ೧೧ ||

ಆಗ ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು 'ಯಾವ ಪ್ರಯೋಜನಸಿದ್ಧವಾದರೆ ಯಾಚಕನು ಹಿಂತಿರುಗುವನೋ, ಆ ಪ್ರಯೋಜನದ ವಿಷಯದಲ್ಲೇ ಅವನಿಗೆ ಭರವಸೆ ಕೊಡಬೇಕು. ನಾವು ಹಣದ ಅಭಿಲಾಷೆಯಿಂದ ಬಂದವರಲ್ಲ. ವೈಶ್ವಾನರನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದಿರುವಿಯೆಂದೇ ನಾವು ನಿನ್ನ ಬಳಿ ಬಂದಿರುವೆವು. ಅವನನ್ನೇ ನಮಗೆ ತಿಳಿಯ ಹೇಳು' ಎಂದು ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಂಡರು.

ಅವರಿಗೆ ರಾಜನು 'ನಾನು ನಾಳೆ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಹೇಳುವೆನು' ಎಂದನು. ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಮರುದಿನ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಸಮಿತ್ತುಗಳನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು, ರಾಜನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದರು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮರಾದ್ದರಿಂದ ರಾಜನು ಅವರನ್ನು ಶಿಷ್ಯರೆಂದು ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡದೆ ಯೇ ಹೀಗೆ ಹೇಳಲು ತೊಡಗಿದರು.

ವೈಶ್ವಾನರನು ಶಿರಸ್ಸು ದ್ವ್ಯನಾಮಕ

ಉಪನಿಷತ್—'ಔಪಮನ್ಯವ ಕಂ ತ್ವಮಾತ್ಮಾನಮುಪಾಸ್ಮ' ಇತಿ | 'ದಿವಮೇವ ಭಗವೋ ರಾಜನ್' ಇತಿ ಹೋವಾಚ | ಏಷ ವೈ ಸುತೇಜಾ ಆತ್ಮಾ ವೈಶ್ವಾನರೋ ಯಂ ತ್ವಮಾತ್ಮಾನಮುಪಾಸ್ಮೇ | ತಸ್ಮಾತ್ ತವ ಸುತಂ ಪ್ರಸುತಮಾಸುತಂ ಕುಲೇ ದೃಶ್ಯತೇ | ಅತ್ಯನ್ಯಂ | ಪಶ್ಯಸಿ ಪ್ರಿಯಮ್ | ಅತ್ಯನ್ಯಂ, ಪಶ್ಯತಿ ಪ್ರಿಯಂ, ಭವತ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸಂ ಕುಲೇ, ಯ ಏತಮೇವಮಾತ್ಮಾನಂ ವೈಶ್ವಾನರಮುಪಾಸ್ಮೇ | ಮೂರ್ಧಾ ತ್ವೇಷ ಆತ್ಮನ' ಇತಿ ಹೋವಾಚ | ಮೂರ್ಧಾ ತೇ ವ್ಯಪತಿಷ್ಯತ್ ಯನ್ಮಾಂ ನಾಽಗಮಿಷ್ಯ' ಇತಿ | || ಖಂಡ ೧೨ ||

ಅನುವಾದ—‘ಉಪಮನ್ಯುವಿನ ಮಗನಾದ ಪ್ರಾಚೀನಶಾಲನೇ! ನೀನು ವೈಶ್ವಾನರನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಯಾವ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಿ?’ ಎಂದು ರಾಜನು ಕೇಳಿದನು. ಆಗ ಪ್ರಾಚೀನಶಾಲನು ‘ಪೂಜ್ಯನಾದ ರಾಜನೇ! ಕ್ರೀಡಾರೂಪಿಯಾದುದರಿಂದ ದಿವ್ ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುವವನು ಮತ್ತು ಸ್ವರ್ಗಲೋಕಕ್ಕೆ ಆಧಾರನು ಎಂದು ವೈಶ್ವಾನರನನ್ನು ನಾನು ಉಪಾಸಿಸುತ್ತಿರುವೆನು’ ಎಂದುತ್ತರಿಸಿದನು. ಆಗ ರಾಜನೆಂದನು ‘ನೀನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಈ ವೈಶ್ವಾನರನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸ್ವರ್ಗಲೋಕಾಧಾರನಾಗಿದ್ದು ಅತಿ ತೇಜಸ್ವಿ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಸುತೇಜ ಎನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ನಿನ್ನ ಮನೆತನದಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಗಸಾಧನವಾದ ಪ್ರಾತಃಸವನ, ಮಾಧ್ಯಂದಿನಸವನ, ತೃತೀಯ ಸವನಗಳು ನಿರಂತರ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ನಿನ್ನ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳು ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳು ಮರಿಮಕ್ಕಳುಗಳ ಸಮೃದ್ಧಿಯು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ‘ನೀನೂ ಒಳ್ಳೆಯ ಜೀರ್ಣಶಕ್ತಿ ಉಳ್ಳವನಾಗಿ ಯಥೇಷ್ಟ ಅನ್ನವನ್ನು ಉಣ್ಣುವಿ. ಪ್ರಿಯವಾದುದನ್ನೇ ನೋಡುವಿ. ನಿನ್ನಂತೆ ಯಾರು ಈ ವೈಶ್ವಾನರನನ್ನು ಉಪಾಸಿಸುವನೋ ಅವನೂ ಯಥೇಷ್ಟ ಅನ್ನವನ್ನುಣ್ಣುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಿಯವಾದುದನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ಅವನ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸ್ಸು ವೃದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. ನೀನು ಉಪಾಸಿಸುತ್ತಿರುವ ದ್ಯುಲೋಕದಲ್ಲಿದ್ದು ದ್ಯುನಾಮಕವೂ, ಸುತೇಜನಾಮಕವೂ ಆದ ಭಗವದ್ರೂಪವು ವೈಶ್ವಾನರನ ಶಿರಸ್ಸು ಮಾತ್ರ ಸರ್ವಾವಯವವಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಅರಿಯಲು ನೀನು ನನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ಬರದೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದರೆ, ವೈಶ್ವಾನರನ ಶಿರಸ್ಸನ್ನು ಅರಿಯದಿದ್ದ ಅಪರಾಧದಿಂದ ನಿನ್ನ ಶಿರಸ್ಸು ಕೆಳಗೆ ಬೀಳುತ್ತಿತ್ತು ಎಂದು.

ಭಾಷ್ಯ—ಕ್ರೀಡಾತ್ಮಕತ್ವಾತ್ ದ್ವ್ಯಾಖ್ಯಂ ಚ ಸುತೇಜಾಶ್ವಾತಿತೇಜಸಾ ।

ಸ್ವರ್ಗಾಧಾರಂ ಶಿರೋ ವಿಷ್ಣೋಃ....॥

॥ ಖಂಡ ೧೨ ॥

ಅನುವಾದ—ಪರಮಾತ್ಮನ ಶಿರಸ್ಸು ಕ್ರೀಡಾಸ್ವರೂಪಿಯಾದುದರಿಂದಲೂ, ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ದಿವ್ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳದ್ದು. ಅತಿಶಯವಾದ ತೇಜಸ್ವಿರುವ ಕಾರಣ ಇದಕ್ಕೆ ಸುತೇಜ ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಇದೆ.

ವೈಶ್ವಾನರನ ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ಆದಿತ್ಯನಾಮಕ

ಉಪನಿಷತ್—ಅಥ ಹೋವಾಚ ಸತ್ಯಯಜ್ಞಂ ಪೌಲುಷಿಂ ‘ಪ್ರಾಚೀನ ಯೋಗ್ಯ!

‘ಕಂ ತ್ವಮಾತ್ಮಾನಂ ಉಪಾಸ್ಸ’ ಇತಿ । ‘ಆದಿತ್ಯಮೇವ ಭಗವೋ ರಾಜನ್’

ಇತಿ ಹೋವಾಚ । ‘ಏಷ ವೈ ವಿಶ್ವರೂಪ ಆತ್ಮಾ ವೈಶ್ವಾನರೋ ಯಂ

ತ್ವಮಾತ್ಮಾನಮುಪಾಸ್ಮೇ | ತಸ್ಮಾತ್ ತವ ಬಹು ವಿಶ್ವರೂಪಂ ಕುಲೇ
ದೃಶ್ಯತೇ | ಪ್ರವೃತ್ತೋಽಶ್ವತರೀರಥೋ ದಾಸೀನಿಷ್ಕಃ | ಅತ್ಯನ್ನಂ | ಪಶ್ಯಸಿ
ಪ್ರಿಯಂ | ಅತ್ಯನ್ನಂ, ಪಶ್ಯತಿ ಪ್ರಿಯಂ ಭವತ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ವರ್ಚಸಂ ಕುಲೇ,
ಯ ಏತಮೇವಮಾತ್ಮಾನಂ ವೈಶ್ವಾನರಮುಪಾಸ್ಮೇ | ಚಕ್ಷುಷ್ವೇತದಾತ್ಮನ
ಇತಿ ಹೋವಾಚ || 'ಅಂಧೋಭವಿಷ್ಣೋ ಯನ್ಮಾಂ ನಾಗಮಿಷ್ಯ' ಇತಿ ||

|| ಖಂಡ ೧೩ ||

ರಾಜನು ಅನಂತರ ಪುರುಷನ ಮಗನಾದ ಸತ್ಯಯಜ್ಞನನ್ನು 'ಅನಾದಿ
ಯೋಗ್ಯತೆಯುಳ್ಳ ನೀನು ವೈಶ್ವಾನರನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಯಾವ ಹೆಸರಿನಿಂದ
ಉಪಾಸನೆ ಗೈಯುತ್ತಿರುವಿ?' ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದನು.

'ಪೂಜ್ಯನಾದ ರಾಜನೇ! ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿದ್ದು ಜನರ ಆಯುಷ್ಯವನ್ನು ತೆಗೆದು
ಕೊಳ್ಳುವ ಕಾರಣ ಆದಿತ್ಯ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನೆಂದು ವೈಶ್ವಾನರನನ್ನು ನಾನು ಆರಾಧಿ
ಸುತ್ತಿರುವೆನು' ಎಂದು ಸತ್ಯಯಜ್ಞನು ಉತ್ತರಿಸಿದನು. ಆಗ ರಾಜನು 'ನೀನು ಆರಾಧಿ
ಸುತ್ತಿರುವ ಆದಿತ್ಯನಾಮಕನಾದ ಈ ವೈಶ್ವಾನರನ ರೂಪವು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನೋಡು
ತ್ತಿರುವುದಾಗಿ ವಿಶ್ವರೂಪ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳದ್ದು ಆಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ವಿಶ್ವರೂಪನೆಂದು
ಹೆಸರು ಇರುವ ವೈಶ್ವಾನರನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಉಪಾಸಿಸುತ್ತಿರುವ ಕಾರಣ ನಿನ್ನ
ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಾನಾವಸ್ತುಗಳ ಅತಿ ದೊಡ್ಡ ಸಂಗ್ರಹವು ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದೆ. 'ನಿನ್ನ
ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅಶ್ವತರೀ ಎಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟಜಾತಿಯ ಕುದುರೆಯಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದ ರಥವು
ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದೆ. ದಾಸೀ ಸಮೂಹ ಹಾಗೂ ಬಹಳ ಸಂಪತ್ತು ಒದಗಿಬಂದಿದೆ.
ಯಥೇಷ್ಟ ಅನ್ನವನ್ನು ನೀನು ಭಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವಿ. ಪ್ರಿಯವಾದುದನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತಿರುವಿ.
ವೈಶ್ವಾನರನನ್ನು ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ವಿಶ್ವರೂಪನೆಂದು ಯಾರು ಪೂಜಿಸುವನೋ
ಅವನೂ ಯಥೇಷ್ಟ ಅನ್ನವನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸುವನು. ಪ್ರಿಯವಾದುದನ್ನೇ ನೋಡುವನು.
ಅವನ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸ್ಸು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು. ಆದರೆ ನೀನು ಆರಾಧಿಸುತ್ತಿರುವ
ಈ ರೂಪವು ವೈಶ್ವಾನರನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ಕಣ್ಣು ಮಾತ್ರವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು
ತಿಳಿಯಲು ನೀನು ನನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬರದಿರುತ್ತಿದ್ದರೆ, ವೈಶ್ವಾನರನ ಕಣ್ಣನ್ನು ಅರಿಯದಿದ್ದ
ಅಪರಾಧದಿಂದ ನೀನು ಕುರುಡನಾಗುತ್ತಿದ್ದಿ' ಎಂದನು.

ಭಾಷ್ಯ—.....ಸರ್ವರೂಪಾತಿ ದರ್ಶನಾತ್ |

ಚಕ್ಷುಸ್ತು ವಿಶ್ವರೂಪಾಖ್ಯಮಾದಾನಾತ್ ಆಯುಷಾಮಪಿ |

ಆದಿತ್ಯಾಖ್ಯಂ ಚ ಸೂರ್ಯಸ್ಯಾಪ್ಯಾಶ್ರಯಂ ಸರ್ವದಾ ಸ್ಮೃತಂ |

ಅನುವಾದ—ಪರಮಾತ್ಮನ ಕಣ್ಣು ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದಾಗಿ ವಿಶ್ವರೂಪ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳದ್ದು. ಜನರ ಆಯುಷ್ಯವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದಾಗಿ ಹಾಗೂ ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾಗಿರುವುದರಿಂದಾಗಿಯೂ ಆದಿತ್ಯನೆಂದೂ ಅದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ವೈಶ್ವಾನರನ ಪ್ರಾಣವು ವಾಯುನಾಮಕ

ಉಪನಿಷತ್—ಅಥ ಹೋವಾಚೇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನಂ ಭಾಲ್ಗವೇಯಂ ‘ವೈಯಾಘ್ರಪದ್ಯ ಕಂ ತ್ವಮಾತ್ಮಾನಮುಪಾಸ್ಸ’ ಇತಿ । ‘ವಾಯುಮೇವ ಭಗವೋ ರಾಜನ್’ ಇತಿ ಹೋವಾಚ । ‘ಏಷ ವೈ ಪೃಥಗ್ವರ್ತಾಽಽತ್ಮಾ ವೈಶ್ವಾನರೋ ಯಂ ತ್ವಮಾತ್ಮಾನಮುಪಾಸ್ಸೇ । ತಸ್ಮಾತ್ ತ್ವಾ ಪೃಥಗ್ವಲಯ ಆಯಂತಿ ಪೃಥಗ್ ರಥಶ್ರೇಣಿಯೋಽನುಯಂತಿ । ಅತ್ಸ್ಯನ್ನಂ । ಪಶ್ಯಸಿ ಪ್ರಿಯಮ್ । ಅತ್ಸ್ಯನ್ನಂ ಪಶ್ಯತಿ ಪ್ರಿಯಂ, ಭವತ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ವರ್ಚಸಂ ಕುಲೇ, ಯ ಏತಮೇವಮಾತ್ಮಾನಾಂ ವೈಶ್ವಾನರಮುಪಾಸ್ಸೇ । ಪ್ರಾಣಸ್ತ್ವೇಷ ಆತ್ಮನ’ ಇತಿ ಹೋವಾಚ । ‘ಪ್ರಾಣಸ್ತ ಉದಕ್ರಮಿಷ್ಯತ್ ಯನ್ಮಾಂ ನಾಽಗಮಿಷ್ಯ’ ಇತಿ ॥

ಅನುವಾದ—ಭಲ್ಲವಿ ಎಂಬುವನ ಮಗನಾದ ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನನನ್ನು ರಾಜನು ‘ವ್ಯಾಘ್ರಪಾದನ ಗೋತ್ರದವನೇ, ನೀನು ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ವೈಶ್ವಾನರನನ್ನು ಯಾವ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಆರಾಧಿಸುತ್ತಿರುವಿ?’ ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನನು ‘ಪೂಜ್ಯನಾದ ರಾಜನೇ! ವಾಯುವಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾಗಿದ್ದು, ಜ್ಞಾನರೂಪಿಯೂ, ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವವನೂ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ವಾಯು ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನೆಂದು ವೈಶ್ವಾನರನನ್ನು ನಾನು ಉಪಾಸಿಸುತ್ತಿರುವೆನು’ ಎಂದನು. ಆಗ ರಾಜನು ‘ನೀನು ಆರಾಧಿಸುತ್ತಿರುವ ರೂಪವು ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳಿಂದ ಸಾಧಿಸಲು ಅಶಕ್ಯವಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವುದರಿಂದ ಪೃಥಗ್ವರ್ತಾ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳದ್ದು ಆಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ನೀನು ಪೃಥಗ್ವರ್ತಾ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ವೈಶ್ವಾನರ ರೂಪವನ್ನು ಆರಾಧಿಸುತ್ತಿರುವ ಕಾರಣ ನಿನಗೆ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಪೂಜಾ ಸಾಧನ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳು ಲಭಿಸುತ್ತಿವೆ. ವಿಲಕ್ಷಣಗಳಾದ ರಥಗಳ ಶ್ರೇಣಿಯೇ ನಿನ್ನನ್ನು ಆರಾಧಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇಂತಹ ಸೌಭಾಗ್ಯಶಾಲಿ ನೀನಾಗಿರುವಿ. ‘ಯಥೇಷ್ಟ ಅನ್ನವನ್ನು ನೀನು ಸೇವಿಸುತ್ತಿರುವಿ. ಪ್ರಿಯವಾದುದನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತಿರುವಿ. ನಿನ್ನಂತೆ ಯಾರು ಈ ರೂಪವನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವನೋ ಅವನೂ ಯಥೇಷ್ಟ ಅನ್ನವನ್ನು ಉಣ್ಣುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಿಯವಾದುದನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ಅವನ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸ್ಸು ಫಲಿಸುವುದು. ಆದರೆ ನೀನು

ಆರಾಧಿಸುತ್ತಿರುವ ಈ ರೂಪವು ವೈಶ್ವಾನರನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರಾಣವಾಯು ಮಾತ್ರವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಅರಿಯಲು ನೀನು ನನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ಬರದೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದರೆ, ವೈಶ್ವಾನರನ ಪ್ರಾಣವಾಯುವಿನ ಪರಿಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ ಉಪಾಸನೆಗೈಯುತ್ತಿರುವ ಕಾರಣದಿಂದ, ನಿನ್ನ ಪ್ರಾಣವು ನಿನ್ನಿಂದ ದೂರವಾಗುತ್ತಿತ್ತು' ಎಂದು ಹೇಳಿದನು.

ಭಾಷ್ಯ—ವಾಯಾದಿಪ್ರಾಣಶಕ್ಯಂ ನ ಯತ್ ತತ್ಕರ್ತಾ ಹರೇರ್ಯತಃ |

ಪ್ರಾಣಸ್ತೇನ ಪೃಥಗ್ವತ್ತ್ವಾ ವಾಯುರ್ಜ್ಞಾನಾಯುರೂಪತಃ |

ವಾಯೋರಪ್ಯಾಶ್ರಯೋ ನಿತ್ಯಂ.... |

ಅನುವಾದ—ವಾಯು ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಣರಿಂದ ಯಾವುದು ಅಸಾಧ್ಯವೋ ಅಂತಹ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದರಿಂದ ಹರಿಯ ಪ್ರಾಣವು ಪೃಥಗ್ವತ್ತ್ವಾ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ. ಜ್ಞಾನರೂಪಿಯಾಗಿದ್ದು ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವುದರಿಂದ ಹಾಗೂ ವಾಯುವಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ವಾಯು ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಇದೆ.

ವೈಶ್ವಾನರಶರೀರದ ಮಧ್ಯ ಭಾಗ ಆಕಾಶನಾಮಕ

ಉಪನಿಷತ್—ಅಥ ಹೋವಾಚ ಜನಂ ಶಾರ್ಕರಾಕ್ಷ್ಯಂ 'ಶಾರ್ಕರಾಕ್ಷ್ಯ, ಕಂ ತ್ವಮಾತ್ಮಾನಮುಪಾಸ್ಮ' ಇತಿ | 'ಆಕಾಶಮೇವ ಭಗವೋ ರಾಜನ್' ಇತಿ ಹೋವಾಚ | 'ಏಷ ವೈ ಬಹುಲ ಆತ್ಮಾ ವೈಶ್ವಾನರೋ ಯಂ ತ್ವಮಾತ್ಮಾನಮುಪಾಸ್ಮೇ | ತಸ್ಮಾತ್ ತ್ವಂ ಬಹುಲೋಽಸಿ ಪ್ರಜಯಾ ಚ ಧನೇನ ಚ | ಅತ್ಯನ್ಯಂ | ಪಶ್ಯಸಿ ಪ್ರಿಯಮ್ | ಅತ್ಯನ್ಯಂ, ಪಶ್ಯತಿ ಪ್ರಿಯಂ, ಭವತ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸಂ ಕುಲೇ, ಯ ಏತಮೇವಮಾತ್ಮಾನಂ ವೈಶ್ವಾನರಮುಪಾಸ್ಮೇ | ಸಂದೋಹಸ್ತೇಷ್ವ ಆತ್ಮನ' ಇತಿ ಹೋವಾಚ | 'ಸಂದೋಹಸ್ತೇ ವ್ಯಶೀರ್ಯತ್ ಯನ್ಮಾಂ ನಾಽಗಮಿಷ್ಯ' ಇತಿ || ಖಂಡ ೧೫ ||

ಅನುವಾದ—ಆಮೇಲೆ ರಾಜನು ಶಾರ್ಕರಾಕ್ಷನ ಮಗನಾದ ಜನ ಎಂಬವನನ್ನು 'ಶಾರ್ಕರಾಕ್ಷ್ಯನೇ, ನೀನು ವೈಶ್ವಾನರನನ್ನು ಯಾವ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಆರಾಧಿಸುತ್ತಿರುವಿ?' ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದನು. ಆಗ ಜನನು 'ಪೂಜ್ಯನಾದ ರಾಜನೇ! ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯನಾಗಿದ್ದು, ಸರ್ವತ್ರ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ, ಆಕಾಶ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನೆಂದು ವೈಶ್ವಾನರನನ್ನು ನಾನು ಆರಾಧಿಸುತ್ತಿರುವೆ' ಎಂದುತ್ತರಿಸಿದನು. ಆಗ ರಾಜನು 'ನಿನ್ನಿಂದ ಆರಾಧಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ ಆಕಾಶನಾಮಕವಾದ ಈ ವೈಶ್ವಾನರ

ರೂಪವು ಅತಿವಿಸ್ತಾರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಬಹುಲ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳದ್ದೂ ಆಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಬಹುಲನಾಮಕ ರೂಪವನ್ನು ಆರಾಧಿಸುತ್ತಿರುವ ಕಾರಣ ನೀನು ಸಂತತಿ ಹಾಗೂ ಸಂಪತ್ತು ಇವುಗಳಿಂದ ಸಮೃದ್ಧನಾಗಿರುವಿ. ಯಥೇಷ್ಟ ಅನ್ನವನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವಿ. ಪ್ರಿಯವಾದುದನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತಿರುವಿ. ಯಾರು ನಿನ್ನಂತೆ ವೈಶ್ವಾನರ ರೂಪವನ್ನು ಪೂಜಿಸುವನೋ ಅವನೂ ಕೂಡಾ ಯಥೇಷ್ಟ ಅನ್ನವನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸುವನು. ಪ್ರಿಯವಾದುದನ್ನೇ ನೋಡುವನು. ಅವನ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸ್ಸು ಫಲಿಸುವುದು. ಆದರೆ ನೀನು ಆರಾಧಿಸುತ್ತಿರುವ ರೂಪವು ವೈಶ್ವಾನರನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ಮಧ್ಯದೇಹವಷ್ಟೇ ಆಗಿದೆ. ಇದನ್ನರಿಯಲು ನೀನು ನನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ಬರದೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದರೆ, ವೈಶ್ವಾನರನ ಮಧ್ಯದೇಹವನ್ನರಿಯದೆ ಉಪಾಸನೆಗೈದುದರ ಅಪರಾಧದಿಂದ ನಿನ್ನ ಮಧ್ಯದೇಹವು ಚೂರು ಚೂರಾಗುತ್ತಿತ್ತು' ಎಂದನು.

ಭಾಷ್ಯ—ಬಹುತ್ವಾತ್ ಬಹುಲಃ ಸ್ಮೃತಃ |

ಆಕಾಶನಾಮಾ ಚಾದೀಪ್ತೇರ್ಮಧ್ಯದೇಹೋ ರಮಾಪತೇಃ |

ಅನುವಾದ—ರಮಾಪತಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಮಧ್ಯದೇಹವು ಅತಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಬಹುಲ ಎಂದೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ ಕಾರಣ ಆಕಾಶ ಎಂದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ವೈಶ್ವಾನರನ ಕಟಿಪ್ರದೇಶ ಅಪ್ ನಾಮಕ

ಉಪನಿಷತ್—ಅಥ ಹೋವಾಚ ಬುಡಿಲಮಾಶ್ವತರಾಶ್ವಿಂ 'ವೈಯಾಘ್ರಪದ್ಯ, ಕಂ ತ್ವಮಾತ್ಮಾನಮುಪಾಸ್' ಇತಿ | 'ಅಪ ಏವ ಭಗವೋ ರಾಜನ್' ಇತಿ ಹೋವಾಚ | 'ಏಷ ವೈ ರಯಿರಾತ್ಮಾ ವೈಶ್ವಾನರೋ ಯಂ ತ್ವಮಾತ್ಮಾನಮುಪಾಸ್ತೇ | ತಸ್ಮಾತ್ ತ್ವಂ ರಯಿಮಾನ್ ಪುಷ್ಪಿಮಾನಸಿ | ಅತ್ಯನ್ನಂ | ಪಶ್ಯಸಿ ಪ್ರಿಯಮ್ | ಅತ್ಯನ್ನಂ, ಪಶ್ಯತಿ ಪ್ರಿಯಂ, ಭವತ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸಂ ಕುಲೇ, ಯ ಏತಮೇವಮಾತ್ಮಾನಂ ವೈಶ್ವಾನರಮುಪಾಸ್ತೇ | ವಸ್ತಿಸ್ತೇಷ ಆತ್ಮನ' ಇತಿ ಹೋವಾಚ | 'ವಸ್ತಿಸ್ತೇ ವ್ಯಭೇತ್ಸ್ಯತ್ ಯನ್ಮಾಂ ನಾಽಗಮಿಷ್ಯ' ಇತಿ ||

|| ಖಂಡ ೧೬ ||

ಅನುವಾದ—ಅನಂತರ ರಾಜನು ಅಶ್ವತರಾಶ್ವನ ಮಗನಾದ ಬುಡಿಲನನ್ನು 'ವ್ಯಾಘ್ರಪಾದನ ಗೋತ್ರದವನೇ, ವೈಶ್ವಾನರ ನಾಮಕನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಯಾವ ಹೆಸರಿನಿಂದ ನೀನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಿರುವೆ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. ಆಗ ಬುಡಿಲನು 'ಪೂಜ್ಯನಾದ ರಾಜನೆ! ನೀರಿನಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದಾಗಿಯೂ, ಎಲ್ಲ ಕಡೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವು

ದರಿಂದಾಗಿಯೂ, ಅಪ್ ಎಂದು ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವವನೆಂದು ವೈಶ್ವಾನರನನ್ನು ನಾನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಿರುವೆನು' ಎಂದುತ್ತರಿಸಿದನು. ಆಗ ರಾಜನು 'ನೀನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಿರುವ ಈ ರೂಪವು ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಕಾರಣ ರಯಿ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳದ್ದೂ ಆಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ರಯಿ ಎಂದು ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನ ರೂಪವನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ನೀನು ಸಂಪತ್ತುಳ್ಳವನೂ, ದಷ್ಟಪುಷ್ಟನೂ ಆಗಿರುವಿ. ಯಥೇಷ್ಟ ಅನ್ನವನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಿರುವಿ. ಪ್ರಿಯವಾದುದನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತಿರುವಿ. ನಿನ್ನಂತೆ ಯಾರು ಅಪ್ ಹಾಗೂ ರಯಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿರುವ ವೈಶ್ವಾನರನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪೂಜಿಸುವನೋ ಅವನೂ ಯಥೇಷ್ಟ ಅನ್ನವನ್ನು ಸೇವಿಸುವನು. ಪ್ರಿಯವಾದುದನ್ನೇ ನೋಡುವನು. ಅವನ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸ್ಸು ಫಲಿಸುವುದು. ಆದರೆ ನೀನು ಉಪಾಸಿಸುತ್ತಿರುವ ರೂಪವು ವೈಶ್ವಾನರನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ಕಟಿ ಪ್ರದೇಶವಷ್ಟೇ ಆಗಿದೆ. ಇದನ್ನರಿಯಲು ನೀನು ನನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ಬರದೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದರೆ, ವೈಶ್ವಾನರನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ಕಟಿಪ್ರದೇಶವನ್ನರಿಯದೆ ಉಪಾಸನೆಗೈದುದರ ತಪ್ಪಿಗಾಗಿ ನಿನ್ನ ಕಟಿಪ್ರದೇಶವು ಮುರಿದು ಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು' ಎಂದನು.

ಭಾಷ್ಯ—ವ್ಯಾಪ್ತತ್ವಾತ್ ಆಪ ಇತ್ಯುಕ್ತೋ ರಯೀ ರತಿಕರತ್ವತಃ ।

ವಸ್ತಿರಾಕಾಶವಾಯೋಶ್ಚತಾವಾಧಾರೌ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತೌ ॥

ಅನುವಾದ—ಪರಮಾತ್ಮನ ಕಟಿಪ್ರದೇಶವು ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದಾಗಿ ಅಪ್ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಸಂತೋಷಜನಕವಾದುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ರಯಿ ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಇದೆ. ಪರಮಾತ್ಮನ ಮಧ್ಯದೇಹವು ಆಕಾಶವೆನಿಸಲು, ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಅದು ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವುದೂ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಕಟಿಪ್ರದೇಶವು ಅಪ್ ಎನಿಸಲು ಅದು ನೀರಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವುದೂ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ.

ವೈಶ್ವಾನರನ ಪಾದಗಳು ಪೃಥಿವೀ ನಾಮಕ

ಉಪನಿಷತ್—ಅಥ ಹೋವಾಚೋದ್ಧಾಲಕಮಾರುಣಿಂ 'ಗೌತಮ ! ಕಂ ತ್ವಮಾತ್ಮಾನಮುಪಾಸ್' ಇತಿ । 'ಪೃಥಿವೀಮೇವ ಭಗವೋ ರಾಜನ್' ಇತಿ ಹೋವಾಚ । 'ಏಷ ವೈ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾತ್ಮಾ ವೈಶ್ವಾನರೋ ಯಂ ತ್ವಮಾತ್ಮಾನಮುಪಾಸ್ತೇ । ತಸ್ಮಾತ್ ತ್ವಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತೋಽಸಿ ಪ್ರಜಯಾ ಚ ಪಶುಭಿಶ್ಚ । ಅತ್ಸ್ಯನ್ನಮ್ । ಪಶ್ಯಸಿ ಪ್ರಿಯಮ್ । ಅತ್ಯನ್ನಂ, ಪಶ್ಯತಿ ಪ್ರಿಯಂ, ಭವತ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸಂ ಕುಲೇ, ಯ ಏತಮೇವಮಾತ್ಮಾನಂ ವೈಶ್ವಾನರಮುಪಾಸ್ತೇ । ಪಾದೌ ತ್ವೇತಾವಾತ್ಮನ' ಇತಿ ಹೋವಾಚ ।

‘ಪಾದೌ ತೇ ವ್ಯಮ್ಲಾಸ್ಯೇತಾಂ ಯನ್ಮಾಂ ನಾಽಗಮಿಷ್ಯ’ ಇತಿ ।

॥ ಖಂಡ ೧೭ ॥

ಅನುವಾದ—ಆಮೇಲೆ ರಾಜನು ಅರುಣನ ಮಗನಾದ ಉದ್ಬಾಲಕನನ್ನು ‘ಗೌತಮನೇ! ವೈಶ್ವಾನರ ನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ನೀನು ಯಾವ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಆರಾಧಿಸುತ್ತಿರುವಿ?’ ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದನು. ಆಗ ಉದ್ಬಾಲಕನು ‘ಪೂಜ್ಯನಾದ ರಾಜನೇ! ಪೃಥಿವಿಗೆ ಆಧಾರನಾಗಿದ್ದು ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದ ಅನಂತಗುಣಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಪೃಥಿವೀ ಎಂದು ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವವನೆಂದು ವೈಶ್ವಾನರನನ್ನು ನಾನು ಆರಾಧಿಸುತ್ತಿರುವೆನು’ ಎಂದುತ್ತರಿಸಿದನು. ಆಗ ರಾಜನು ‘ನೀನು ಆರಾಧಿಸುತ್ತಿರುವ ಪೃಥಿವೀನಾಮಕವಾದ ವೈಶ್ವಾನರ ರೂಪವು ಎಲ್ಲರ ಸ್ಥಿತಿಗೂ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳದ್ದೂ ಆಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನಾಮಕವಾದ ರೂಪವನ್ನು ಆರಾಧಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ನೀನು ಸಂತತಿ ಹಾಗೂ ಪಶುಗಳಿಂದ ಸುಸ್ಥಿತನಾಗಿರುವಿ. ನಿನ್ನಂತೆ ಯಾರು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನಾಮಕ ವೈಶ್ವಾನರ ರೂಪವನ್ನು ಆರಾಧಿಸುತ್ತಾನೋ ಅವನೂ ಯಥೇಷ್ಟ ಅನ್ನವನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸುವನು, ಪ್ರಿಯವಾದುದನ್ನೇ ನೋಡುವನು. ಅವನ ಕುಲವು ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸ್ಸುಳ್ಳದ್ದಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ನೀನು ಆರಾಧಿಸುತ್ತಿರುವ ಈ ರೂಪವು ವೈಶ್ವಾನರನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದಗಳಷ್ಟೇ ಆಗಿದೆ. ಇದನ್ನರಿಯಲು ನೀನು ನನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ಬರದೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದರೆ, ವೈಶ್ವಾನರನ ಪಾದಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಇದ್ದ ಅಪರಾಧದಿಂದ ನಿನ್ನ ಪಾದಗಳು ಮುರಿದು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದವು’ ಎಂದನು.

ಭಾಷ್ಯ—ಪ್ರಥನಾತ್ ಪೃಥಿವೀನಾಮಾ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಚ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತೇಃ ।

ಪಾದೌ ಭಗವತೋ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪೃಥಿವ್ಯಾಶ್ರಯ ಏವ ಚ ॥

ಅನುವಾದ—ಪರಿಪೂರ್ಣ ಅನಂತಗುಣಗಳಿರುವುದರಿಂದಾಗಿಯೂ, ಪೃಥಿವಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದಾಗಿಯೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದಗಳು ಪೃಥಿವೀ ಎಂದು ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿವೆ. ಎಲ್ಲರ ಸುಸ್ಥಿತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದಾಗಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಎಂದೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ಹೆಸರಿದೆ.

ಭಾಷ್ಯ—ಉತ್ತಮಾನಾಂ ಹಿ ಪಾದೇನ ಸರ್ವಂ ರೂಪಂ ಹಿ ಕಥ್ಯತೇ ।

ವಿಷ್ಣೋಃ ಪದಮಿತಿ ಹ್ಯಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಥಿತಿವೈದಿಕೀ ಸ್ಮೃತಾ ॥

ಅನುವಾದ—ಪಾದಶಬ್ದದಿಂದ ಉತ್ತಮರಾದವರ ಇಡೀ ದೇಹವೇ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ, ಕೇವಲ ಪಾದವಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ‘ತದ್ವಿಷ್ಣೋಃ

ಪರಮಂ ಪದಂ' ಎಂಬ ವೇದವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಇಡೀ ದೇಹ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪಾದಶಬ್ದದ ಪರ್ಯಾಯವಾದ ಪದ ಶಬ್ದವು ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ವಿವರಣೆ—‘ಸೂಲಭುಕ್ ವೈಶ್ವಾನರಃ ಪ್ರಥಮಃ ಪಾದಃ’ ಎಂದು ಶ್ರುತಿ ವಾಕ್ಯವು ವೈಶ್ವಾನರನ ಇಡೀ ದೇಹವನ್ನೇ ‘ಪಾದ’ ಎಂದಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ‘ವೈಶ್ವಾನರನಿಗೆ ಪೃಥಿವಿಯೇ ಪಾದವೆಂದು’ ಒಂದು ಅಂಗಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಪಾದ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಎಂದು ಉಪನಿಷತ್ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಇದು ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲವೇ? ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಇದು ಸಮಾಧಾನ—‘ಸೂಲಭುಕ್ ವೈಶ್ವಾನರಃ ಪ್ರಥಮಃ ಪಾದಃ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪಾದಶಬ್ದವು ಉತ್ತಮರ ಇಡೀ ದೇಹವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ‘ತದ್ವಿಷ್ಟೋಃ ಪರಮಂ ಪದಂ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪಾದಶಬ್ದದ ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದವಾದ ಪದಶಬ್ದವನ್ನು ಭಗವಂತನ ಇಡೀ ದೇಹ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿರುವ ಕಾರಣ ಪಾದಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಈ ಅರ್ಥ ಇದೆ. ಪೃಥಿವಿಯು ಪಾದ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪಾದಶಬ್ದ ಇರುವುದು ಚರಣ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ.

ಇನ್ನೊಂದು ಆಕ್ಷೇಪವೂ ಬರಬಹುದು—‘ತದ್ವಿಷ್ಟೋಃ ಪರಮಂ ಪದಂ ಸದಾ ಪಶ್ಯಂತಿ ಸೂರಯಃ | ದಿವೀವ ಚಕ್ಷುರಾತತಂ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಟುಪಾದ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪೃಥಿವಿಯೇ ಪಾದವೆಂದು ವಿಷ್ಟುಪಾದ ಕೇವಲ ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿದೆ ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧ ಎಂದು. ಇದಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನ—ತದ್ವಿಷ್ಟೋಃ ಪರಮಂ ಪದಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪಾದಶಬ್ದ ಉತ್ತಮರ ಇಡೀ ದೇಹ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪ್ತ ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಪಾದಶಬ್ದವು ಚರಣ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ. ಅದು ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ. || ಖಂಡ ೧೭ ||

ಹೃದಯಕಮಲದಲ್ಲಿ ವೈಶ್ವಾನರ

ಉಪನಿಷತ್—ತಾನ್ ಹೋವಾಚ ‘ಏತೇ ವೈ ಖಿಲು ಯೂಯಂ ಪ್ರಥಗಿವೇಮಮಾತ್ಮಾನಂ ವೈಶ್ವಾನರಂ ವಿದ್ವಾಂಸೋಽನ್ಯಮತ್ಥ | ಯಸ್ತೇ ತಮೇವಂ ಪ್ರಾದೇಶಮಾತ್ರಮಭಿವಿಮಾನಮಾತ್ಮಾನಂ ವೈಶ್ವಾನರ-ಮುಪಾಸ್ತೇ ಸ ಸರ್ವೇಷು ಲೋಕೇಷು ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು ಸರ್ವೇಷ್ವಾತ್ಮತ್ವಸ್ತನ್ನಮತ್ತಿ’ ||

ಅನುವಾದ—ನೀವೆಲ್ಲರೂ ವೈಶ್ವಾನರನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅವಯವಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ತಿಳಿದು ಅದರ ಫಲವಾಗಿ ಯಥೇಷ್ಟ ಅನ್ನವನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತಿರುವಿರಿ. ಯಾರು ಪ್ರಾದೇಶದಷ್ಟಿರುವ ಹೃದಯಕಮಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾದೇಶಪರಿಮಾಣದಿಂದ

ಇದ್ದು ಪ್ರಾದೇಶಮಾತ್ರನೆಂದೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ, ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ವೈಶ್ವಾನರ ನನ್ನು, ಮುಂದೆ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಸುತೇಜ ಎಂದು ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲ ಅವಯವಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಆರಾಧಿಸುವನೋ, ಅವನು ದೇವತಾಪುರುಷನಾಗಿದ್ದರೆ ಎಲ್ಲ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ, ಎಲ್ಲ ಜಡ ಹಾಗೂ ಚೇತನರಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಹಿತವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಅನ್ನವನ್ನೂ ತಿನ್ನುವನು.

ತಸ್ಯ ಹ ವಾ ಏತಸ್ಯಾತ್ಮನೋ ವೈಶ್ವಾನರಸ್ಯ ಮೂರ್ಧೈವ ಸುತೇಜಾಃ |
ಚಕ್ಷುರ್ವಿಶ್ವರೂಪಃ | ಪ್ರಾಣಃ ಪೃಥಗ್ವತ್ಸಾ | ಸಂದೋಹೋ ಬಹುಲಃ |
ವಸ್ತಿರೇವ ರಯಿಃ | ಪೃಥಿವ್ಯೇವ ಪಾದೌ | ಉರ ಏವ ವೇದಿಃ |
ಲೋಮಾನಿ ಬಹಿಃ | ಹೃದಯಂ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಃ |
ಮನೋಽನ್ವಾಹಾರ್ಯಪಚನಃ | ಆಸ್ಯಮಾಹವನೀಯಃ || ಖಂಡ ೧೮||

ಅನುವಾದ—ವೈಶ್ವಾನರನ ಶಿರಸ್ಸು ಸುತೇಜ, ಕಣ್ಣು ವಿಶ್ವರೂಪ, ಪ್ರಾಣ ವಾಯುವು ಪೃಥಗ್ವತ್ಸಾ, ಮಧ್ಯದೇಹವು ಬಹುಲ, ಕಟಿಪ್ರದೇಶವು ರಯಿ, ಪಾದಗಳು ಪೃಥಿವೀ ಎದೆಯು ಯಜ್ಞವೇದಿಯ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಯಜ್ಞ ಕುಂಡಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿದ್ದು ಯಜ್ಞವೇದಿಕೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ರೋಮಗಳು ಬರ್ಹಿಯಲ್ಲಿಯೂ, ಹೃದಯವು ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿಯೂ, ಮನಸ್ಸು ಅನ್ವಾಹಾರ್ಯಪಚನದಲ್ಲಿಯೂ, ಮುಖವು ಆಹವನೀಯಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ.

“ಪ್ರಾಣಾಯ ಸ್ವಾಹಾ” ಎಂಬ ಆಹುತಿಯ ಫಲ

ಉಪನಿಷತ್—ತತ್ ಯತ್ ಭಕ್ತಂ ಪ್ರಥಮಮಾಗಚ್ಛೇತ್ ತತ್
ಹೋಮೀಯಂ | ಸ ಯಾಂ ಪ್ರಥಮಾಮಾಹುತಿಂ ಜುಹುಯಾತ್ ತಾಂ
ಜುಹುಯಾತ್ ‘ಪ್ರಾಣಾಯ ಸ್ವಾಹಾ’ ಇತಿ | ಪ್ರಾಣಸೃಷ್ಟಿ |

ಅನುವಾದ—ಭೋಜನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅನ್ನದ ತುತ್ತು ಪ್ರಥಮತಃ ಉಣ್ಣುವವನ ಬಾಯಿಯನ್ನು ತಲುಪುತ್ತದೋ ಅದು ಹೋಮಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಹವಿಸ್ಸು. ಉಣ್ಣುವವನು ಈ ಪ್ರಥಮ ಆಹುತಿಯನ್ನು ‘ಪ್ರಾಣಾಯ ಸ್ವಾಹಾ’ ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಹೋಮಿಸಬೇಕು. ನಮ್ಮ ಹೃದಯಕಮಲದಲ್ಲಿ ವೈಶ್ವಾನರನಿರುವನು. ಅವನ ಮಂದಿರವಾದ ಈ ಹೃದಯಕಮಲದ ಪೂರ್ವದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಪಾಲಕನಾಗಿ ಪ್ರಾಣವಾಯುವಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಆದಿತ್ಯನ ಒಂದು ರೂಪವಿದೆ. ಆದಿತ್ಯನ ಈ ರೂಪವು ಪ್ರಥಮತಃ ಕೊಡಲ್ಪಡುವ ಆಹುತಿಯಿಂದ ತೃಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಾಣೇ ತೃಪ್ಯತಿ ಚಕ್ಷುಃ | ಚಕ್ಷುಷಿ ತೃಪ್ಯತ್ಯಾದಿತ್ಯಃ ತೃಪ್ಯತಿ | ಆದಿತ್ಯೇ ತೃಪ್ಯತಿ

ದ್ಯೌಃ ತೃಪ್ಯತಿ | ದಿವಿ ತೃಪ್ಯಂತ್ಯಾಂ ಯತ್ಕಿಂ ಚ ದ್ಯೌಶ್ಚಾದಿತ್ಯಶ್ಚಾಧಿತಿಷ್ಠತಃ
ತತ್ ತೃಪ್ಯತಿ | ತಸ್ಯಾನುತ್ಪತ್ತಿಂ ತೃಪ್ಯತಿ ಪ್ರಜಯಾ ಪಶುಭಿರನ್ನಾದ್ಯೇನ
ತೇಜಸಾ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸೇನೇತಿ || || ಖಂಡ ೧೯ ||

ಅನುವಾದ—ಪ್ರಾಣಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಆದಿತ್ಯರೂಪವು ತೃಪ್ತವಾಗುತ್ತಿರುವ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಆದಿತ್ಯನ ಇನ್ನೊಂದು ರೂಪವೂ ತೃಪ್ತಿಹೊಂದುವುದು. ಅದರ ತೃಪ್ತಿಯಿಂದ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಆದಿತ್ಯನ ಮತ್ತೊಂದು ರೂಪವೂ ತೃಪ್ತಿಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ದ್ಯುಲೋಕಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಭಾರತೀ ದೇವಿಯೂ ತೃಪ್ತಳಾಗುವಳು. ಆಗ ಯಾವ ಜ್ಞಾನಾನಂದಮಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯೂ, ಪ್ರಾಣ, ಚಕ್ಷುಸ್ ಹಾಗೂ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಆದಿತ್ಯನೂ ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವರೋ ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ತೃಪ್ತಿಹೊಂದುವನು. ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ತೃಪ್ತಿಹೊಂದಿದಾಗ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಹುತಿ ಯನ್ನು ಕೊಡುವ ಉಪಾಸಕನು ಸಂತತಿ, ಪಶು, ಅನ್ನವೇ ಮೊದಲಾದ ಭೋಗ್ಯವಸ್ತುಗಳು ತೇಜಸ್ಸು ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮ ವರ್ಚಸ್ಸು ಇವುಗಳಿಂದ ಸಮೃದ್ಧನಾಗಿ ತೃಪ್ತಿಹೊಂದುವನು.

ಭಾಷ್ಯ—ಪ್ರಾಣಃ ಚಕ್ಷುಃ ತಥಾದಿತ್ಯ ಇತ್ಯೇತಾ ದೇವತಾಃ ಸ್ಮೃತಾ |
ಪೂರ್ವದ್ವಾರಪತಿರ್ವಿಷ್ಣೋಃ.....||

ಅನುವಾದ—ಪ್ರಥಮಪ್ರಾಣಾಹುತಿಯಿಂದ ತೃಪ್ತಿಹೊಂದುವವೆಂದು ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿರುವ ಪ್ರಾಣ, ಚಕ್ಷುಸ್ ಹಾಗೂ ಆದಿತ್ಯ ಇವುಗಳ ಅಭಿಮಾನಿಗಳು ಆದಿತ್ಯ ಎಂಬ ಒಬ್ಬನೇ ದೇವತೆಯ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರೂಪಗಳು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದವಿಲ್ಲ. ಈ ಆದಿತ್ಯನು ವೈಶ್ವಾನರರೂಪಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಮಂದಿರವಾದ ಹೃದಯ ಕಮಲದ ಪೂರ್ವದ್ವಾರಪಾಲಕನಾಗಿರುವನು.

“ವ್ಯಾನಾಯ ಸ್ವಾಹಾ” ಎಂಬ ಆಹುತಿಯ ಫಲ

ಉಪನಿಷತ್—ಅಥ ಯಾಂ ದ್ವಿತೀಯಾಂ ಜುಹುಯಾತ್ ತಾಂ ಜುಹುಯಾತ್
‘ವ್ಯಾನಾಯ ಸ್ವಾಹಾ’ ಇತಿ | ವ್ಯಾನಃ ತೃಪ್ಯತಿ ||

ವ್ಯಾನೇ ತೃಪ್ಯತಿ ಶ್ರೋತ್ರಂ ತೃಪ್ಯತಿ | ಶ್ರೋತ್ರೇ ತೃಪ್ಯತಿ ಚಂದ್ರಮಾಃ ತೃಪ್ಯತಿ |
ಚಂದ್ರಮಸಿ ತೃಪ್ಯತಿ ದಿಶಃ ತೃಪ್ಯಂತಿ | ದಿಕ್ಷು ತೃಪ್ಯಂತೀಷು ಯತ್ ಕಿಂಚ ದಿಶಶ್ಚ
ಚಂದ್ರಮಾಶ್ಚಾಧಿತಿಷ್ಠಂತಿ ತತ್ ತೃಪ್ಯತಿ | ತಸ್ಯಾನುತ್ಪತ್ತಿಂ ತೃಪ್ಯತಿ ಪ್ರಜಯಾ

ಪಶುಭಿರನ್ನಾದ್ಯೇನ ತೇಜಸಾ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸೇನೇತಿ || || ಖಂಡ ೨೦ ||

ಅನುವಾದ—ಎರಡನೆಯ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಆಹುತಿರೂಪದಿಂದ ‘ವ್ಯಾನಾಯ ಸ್ವಾಹಾ’ ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಹೋಮಿಸಬೇಕು. ವೈಶ್ವಾನರನ ಹೃದಯಕಮಲ ವೆಂಬ ಮಂದಿರದ ದಕ್ಷಿಣದ್ವಾರಪಾಲಕನಾಗಿ ವ್ಯಾನವಾಯುವಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಚಂದ್ರರೂಪವಿದೆ. ಈ ರೂಪವು ಈ ಎರಡನೆಯ ಆಹುತಿಯಿಂದ ತೃಪ್ತ ವಾಗುವುದು.

ಚಂದ್ರನ ಈ ಸ್ವರೂಪವು ತೃಪ್ತಿಹೊಂದಿದಾಗ ಶ್ರೋತ್ರಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಚಂದ್ರನ ಇನ್ನೊಂದು ರೂಪವು ತೃಪ್ತವಾಗುವುದು. ಈ ರೂಪದ ತೃಪ್ತಿಯಿಂದ ಚಂದ್ರಮಂಡಲಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಚಂದ್ರನ ಇನ್ನೊಂದು ರೂಪವೂ ತೃಪ್ತವಾಗು ವುದು. ಆಗ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೆ ತೃಪ್ತಿ. ಇದರಿಂದ ಯಾವ ಜ್ಞಾನಾನಂದಮಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ ಹಾಗೂ ಮೂರು ರೂಪಗಳುಳ್ಳ ಚಂದ್ರನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವರೋ ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ತೃಪ್ತನಾಗು ವನು. ಅವನು ತೃಪ್ತಿಹೊಂದುವಾಗ, ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಹುತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವ ಉಪಾಸಕನು ಸಂತತಿ, ಪಶು, ಅನ್ನವೇ ಮೊದಲಾದ ಭೋಗ್ಯವಸ್ತು, ತೇಜಸ್ಸು ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸ್ಸು ಇವುಗಳಿಂದ ಸಮೃದ್ಧನಾಗಿ ತೃಪ್ತಿ ಹೊಂದುವನು.

ಭಾಷ್ಯ—.....ವ್ಯಾನಃ ಶ್ರೋತ್ರಂ ಚ ಚಂದ್ರಮಾಃ |

ದಕ್ಷಿಣದ್ವಾರಪಸ್ತೇ ಲೇಕಃ..... ||

ಅನುವಾದ—ವ್ಯಾನಾಭಿಮಾನಿ, ಶ್ರೋತ್ರಾಭಿಮಾನಿ ಚಂದ್ರಮಂಡಲಾಭಿ ಮಾನಿ ಇವು ಒಬ್ಬನೇ ಚಂದ್ರದೇವತೆಯ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಮೂರು ರೂಪಗಳು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವಿಲ್ಲ. ಈ ಚಂದ್ರನು ಹೃದಯಕಮಲವೆಂಬ ವೈಶ್ವಾನರ ಮಂದಿರದ ದಕ್ಷಿಣ ದ್ವಾರಪಾಲಕನಾಗಿರುವನು.

“ಅಪಾನಾಯ ಸ್ವಾಹಾ” ಎಂಬ ಆಹುತಿಯ ಫಲ

ಉಪನಿಷತ್—ಅಥ ಯಾಂ ತೃತೀಯಾಂ ಜುಹುಯಾತ್ ತಾಂ ಜುಹುಯಾತ್

‘ಅಪಾನಾಯ ಸ್ವಾಹಾ’ ಇತಿ | ಅಪಾನಃ ತೃಪ್ಯತಿ ||

ಅಪಾನೇ ತೃಪ್ಯತಿ ವಾಕ್ ತೃಪ್ಯತಿ | ವಾಚಿ ತೃಪ್ಯಂತ್ಯಾಮಗ್ನಿಸ್ತೃಪ್ಯತಿ | ಅಗ್ನಿ ತೃಪ್ಯತಿ ಪೃಥಿವೀ ತೃಪ್ಯತಿ | ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ ತೃಪ್ಯಂತ್ಯಾಂ ಯತ್ ಕಿಂಚ ಪೃಥಿವೀಚಾಗ್ನಿಶ್ಚಾಧಿಷ್ಠಿತಃ ತತ್ ತೃಪ್ಯತಿ | ತಸ್ಯಾನುತೃಪ್ತಿಂ ತೃಪ್ಯತಿ ಪ್ರಜಯಾ

ಪಶುಭಿರನ್ನಾದ್ಯೇನ ತೇಜಸಾ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸೇನೇತಿ || ೨೦ || ಖಂಡ ೨೦ ||

ಅನುವಾದ—ಮೂರನೆಯ ತುತ್ತು ಮೂರನೆಯ ಆಹುತಿ. ಇದನ್ನು ‘ಅಪಾನಾಯ ಸ್ವಾಹಾ’ ಎಂಬ ಮಂತ್ರಹೇಳಿ ಹೋಮಿಸಬೇಕು. ಹೃದಯಕಮಲ ವೆಂಬ ವೈಶ್ವಾನರ ಮಂದಿರದ ಪಶ್ಚಿಮದ್ವಾರಪಾಲಕನಾದ ಅಪಾನವಾಯ್ವಾಭಿಮಾನಿ ಅಗ್ನಿದೇವನ ರೂಪವು ಈ ಆಹುತಿಯಿಂದ ತೃಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಗ್ನಿದೇವನ ಈ ರೂಪವು ತೃಪ್ತವಾಗುತ್ತಿರಲು, ವಾಗಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿ ಯಾದ ಅಗ್ನಿಯ ಇನ್ನೊಂದು ರೂಪವು ತೃಪ್ತಿಹೊಂದುವುದು. ಈ ರೂಪವು ತೃಪ್ತವಾಗುತ್ತಿರಲು, ಭೂತಾಗ್ನಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಅಗ್ನಿರೂಪವು ತೃಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಮೂರು ರೂಪವುಳ್ಳ ಅಗ್ನಿದೇವನ ತೃಪ್ತಿಯಿಂದ ಪೃಥಿವ್ಯಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಶ್ರೀದೇವಿಗೆ ತೃಪ್ತಿ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಯಾವ ಜ್ಞಾನಾನಂದಮಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪ ವನ್ನು ಪೃಥಿವ್ಯಾಭಿಮಾನಿ ಶ್ರೀದೇವಿ ಹಾಗೂ ಮೂರು ರೂಪಗಳುಳ್ಳ ಅಗ್ನಿದೇವನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವರೋ, ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ತೃಪ್ತನಾಗುವನು. ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ತೃಪ್ತನಾಗುತ್ತಿರಲು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಹುತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವ ಉಪಾಸಕನು ಸಂತತಿ ಪಶು ಅನ್ನವೇ ಮೊದಲಾದ ಭೋಗ್ಯವಸ್ತು, ತೇಜಸ್ಸು ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸ್ಸು ಇವುಗಳಿಂದ ಸಮೃದ್ಧನಾಗಿ ತೃಪ್ತಿಹೊಂದುವನು.

ಭಾಷ್ಯ—.....ವಾಗಪಾನೋಽಗ್ನಿರೇವ ಚ |

ಪಶ್ಚಿಮದ್ವಾರಪೋಽಪ್ಯೇಕಃ.....||

ಅನುವಾದ—ವಾಗಿಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿ, ಅಪಾನವಾಯ್ವಾಭಿಮಾನಿ ಹಾಗೂ ಭೂತಾಗ್ನಿಾಭಿಮಾನಿ ಈ ಮೂರು ಒಬ್ಬನೇ ಅಗ್ನಿದೇವನ ಬೇರೆಬೇರೆ ರೂಪ ಗಳಾಗಿದ್ದು ಪರಸ್ಪರ ಭಿನ್ನವಾಗಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಅಗ್ನಿದೇವನು ವೈಶ್ವಾನರನ ಮಂದಿರ ವಾದ ಹೃದಯ ಕಮಲದ ಪಶ್ಚಿಮದ್ವಾರಪಾಲಕನಾಗಿರುವನು. || ೨೦ || ಖಂಡ ೨೦ ||

‘ಸಮಾನಾಯ ಸ್ವಾಹಾ’ ಎಂಬ ಆಹುತಿಯ ಫಲ

ಉಪನಿಷತ್—ಅಥ ಯಾಂ ಚತುರ್ಥೀಂ ಜುಹುಯಾತ್ ತಾಂ ಜುಹುಯಾತ್

‘ಸಮಾನಾಯ ಸ್ವಾಹಾ’ ಇತಿ | ಸಮಾನಃ ತೃಪ್ಯತಿ ||

ಸಮಾನೇ ತೃಪ್ಯತಿ ಮನಃ ತೃಪ್ಯತಿ | ಮನಸಿ ತೃಪ್ಯತಿ ಪರ್ಜನ್ಯಃ ತೃಪ್ಯತಿ | ಪರ್ಜನ್ಯೇ ತೃಪ್ಯತಿ ವಿದ್ಯುತ್ ತೃಪ್ಯತಿ | ವಿದ್ಯುತಿ ತೃಪ್ಯಂತ್ಯಾಂ ಯತ್ ಕಿಂಚ ವಿದ್ಯುತ್ ಚ ಪರ್ಜನ್ಯಶ್ಚಾಧಿಷ್ಠಿತಃ ತತ್ ತೃಪ್ಯಂತಿ | ತಸ್ಯಾನು ತೃಪ್ತಿಂ ತೃಪ್ಯತಿ

ಪ್ರಜಯಾ ಪಶುಭಿರನ್ನಾದ್ಯೇನ ತೇಜಸಾ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸೇನೇತಿ ||

|| ಖಂಡ ೨೨ ||

ಅನುವಾದ—ನಾಲ್ಕನೆಯ ತುತ್ತು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಆಹುತಿಯಾಗಿದ್ದು ಅದನ್ನು 'ಸಮಾನಾಯ ಸ್ವಾಹಾ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಹೋಮಿಸಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ಹೃದಯಕಮಲವೆಂಬ ವೈಶ್ವಾನರನ ಮಂದಿರದ ಉತ್ತರದ್ವಾರಪಾಲನಾದ ಸಮಾನ ವಾಯ್ವಾಭಿಮಾನಿ ಇಂದ್ರದೇವನ ರೂಪವು ತೃಪ್ತವಾಗುವುದು.

ಆದು ತೃಪ್ತಿಹೊಂದಿದಾಗ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಇಂದ್ರರೂಪಕ್ಕೆ ತೃಪ್ತಿ. ಆ ರೂಪ ತೃಪ್ತಿಹೊಂದಿದಾಗ ಪರ್ಜಾನ್ಯಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಇಂದ್ರರೂಪವೂ ತೃಪ್ತವಾಗುವುದು. ಆಗ ವಿದ್ಯುದಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ಭಾರತೀದೇವಿಯು ತೃಪ್ತಿಹೊಂದುವಳು. ಅವಳು ತೃಪ್ತಿಹೊಂದಿದಾಗ, ಯಾವ ಜ್ಞಾನಾನಂದಮಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವಿದ್ಯುದಭಿಮಾನಿನಿ ಭಾರತೀದೇವಿ ಹಾಗೂ ಮೂರು ರೂಪಗಳಿಂದಿರುವ ಇಂದ್ರದೇವನೂ ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವರೋ ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ತೃಪ್ತಿ ಹೊಂದುವನು. ಅವನು ತೃಪ್ತನಾದಾಗ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಆಹುತಿ ಯನ್ನರ್ಪಿಸಿದ ಉಪಾಸಕನು ಸಂತತಿ, ಪಶು, ಅನ್ನಾದಿಭೋಗ್ಯವಸ್ತುಗಳು, ತೇಜಸ್ಸು, ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸ್ಸು ಇವುಗಳಿಂದ ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿ ತೃಪ್ತನಾಗುವನು.

ಭಾಷ್ಯ—.....ಸಮಾನೋ ಮನ ಏವ ಚ |

ಇಂದ್ರ ಇತ್ಯೇಕ ಏವೋಕ್ತಃ ಉತ್ತರದ್ವಾರರಕ್ಷಕಃ ||

ಅನುವಾದ—ಸಮಾನವಾಯ್ವಾಭಿಮಾನಿ ಮನ ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿ ಹಾಗೂ ಪರ್ಜಾನ್ಯಾಭಿಮಾನಿ ಈ ಮೂವರೂ ಒಬ್ಬನೇ ಇಂದ್ರದೇವನ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಮೂರು ರೂಪಗಳಾಗಿದ್ದು ಒಂದೇ ಆಗಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದವಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಮೂರು ರೂಪಗಳುಳ್ಳ ಇಂದ್ರದೇವನು ವೈಶ್ವಾನರಮಂದಿರವಾದ ಹೃದಯಕಮಲದ ಉತ್ತರ ದ್ವಾರಪಾಲಕನಾಗಿರುವನು. || ಖಂಡ ೨೨ ||

“ಉದಾನಾಯ ಸ್ವಾಹಾ” ಎಂಬ ಆಹುತಿಯ ಫಲ

ಉಪನಿಷತ್—ಅಥ ಯಾಂ ಪಂಚಮೀಂ ಜುಹುಯಾತ್ ತಾಂ ಜುಹುಯಾತ್

‘ಉದಾನಾಯ ಸ್ವಾಹಾ’ | ಉದಾನಃ ತೃಪ್ಯತಿ ||

ಉದಾನೇ ತೃಪ್ಯತಿ ತ್ವಕ್ ತೃಪ್ಯತಿ | ತ್ವಚಿ ತೃಪ್ಯಂತ್ಯಾಂ ವಾಯುಃ ತೃಪ್ಯತಿ

ವಾಯೌ ತೃಪ್ಯತ್ಯಾಕಾಶಃ ತೃಪ್ಯತಿ | ಆಕಾಶೇ ತೃಪ್ಯತಿ ಯತ್ ಕಿಂಚ
ವಾಯುಶ್ಚಾಕಾಶಶ್ಚಾಧಿತಿಷ್ಠತಃ ತತ್ ತೃಪ್ಯತಿ | ತಸ್ಯಾನು ತೃಪ್ತಿಂ ತೃಪ್ಯತಿ
ಪ್ರಜಯಾ ಪಶುಭಿರನ್ನಾದ್ಯೇನ ತೇಜಸಾ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸೇನೇತಿ ||

|| ಖಂಡ ೨೩ ||

ಅನುವಾದ—ಐದನೆಯ ತುತ್ತು ಐದನೆಯ ಆಹುತಿ. ಇದನ್ನು 'ಉದಾನಾಯ ಸ್ವಾಹಾ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಹೋಮಿಸಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ವೈಶ್ವಾನರನ ಮಂದಿರದ ಉರ್ಧ್ವದ್ವಾರಕ್ಕೆ ಪಾಲಕರಾಗಿರುವ ಉದಾನವಾಯ್ವಾಭಿಮಾನಿ ಪ್ರಾಣದೇವರು ತೃಪ್ತರಾಗುವರು.

ಇವರು ತೃಪ್ತರಾದಾಗ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನ ಇನ್ನೊಂದು ರೂಪವು ತೃಪ್ತಿಹೊಂದುವುದು. ಈ ರೂಪ ತೃಪ್ತಿಹೊಂದಿದಾಗ ಭೂತ ವಾಯ್ವಾಭಿಮಾನಿ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣರೂಪಕ್ಕೆ ತೃಪ್ತಿ. ಇದು ತೃಪ್ತವಾದಾಗ ಆಕಾಶಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ವಿಶೇಷಸನ್ನಿಧಿಯುಳ್ಳ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ ರೂಪವು ತೃಪ್ತವಾಗುವುದು. ಅದು ತೃಪ್ತವಾದಾಗ ಆಕಾಶಾಭಿಮಾನಿ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸನ್ನಿಹಿತಳಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ ಹಾಗೂ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ರೂಪತ್ರಯವುಳ್ಳ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣದೇವರು ಇವರಿಬ್ಬರು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಜ್ಞಾನಾನಂದಮಯ ನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನೂ ತೃಪ್ತನಾಗುವನು, ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ತೃಪ್ತನಾದರೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಹುತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಉಪಾಸಕನು ಸಂತತಿ, ಪಶು, ಅನ್ನವೇ ಮೊದಲಾದ ಭೋಗ್ಯವಸ್ತುಗಳು, ತೇಜಸ್ಸು, ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸ್ಸು ಇವುಗಳಿಂದ ಸಮೃದ್ಧನಾಗಿ ತೃಪ್ತಿಹೊಂದುವನು.

ಭಾಷ್ಯ—ಉದಾನೋ ವಾಯುರಿತ್ಯೇಕ ಉರ್ಧ್ವದ್ವಾರಾಧಿಪತ್ಯ ಸಃ |

ಸ ಏವಾಕಾಶನಾಮಾ ಚ ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾ ವಿಷ್ಣೋ ವಿಶೇಷತಃ ||

ಅನುವಾದ—ಉದಾನ ವಾಯ್ವಾಭಿಮಾನಿ ಭೂತವಾಯ್ವಾಭಿಮಾನಿ ಹಾಗೂ ಆಕಾಶಾಭಿಮಾನಿ ಇವು ಮೂರು ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ ದೇವರ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರೂಪಗಳು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವಿಲ್ಲ. ಆಕಾಶಾಭಿಮಾನಿ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣರೂಪದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ವಿಶೇಷಸನ್ನಿಧಾನವಿದೆ. ಈ ಮೂರು ರೂಪಗಳುಳ್ಳ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಣದೇವರು ವೈಶ್ವಾನರ ಮಂದಿರದ ಉರ್ಧ್ವದ್ವಾರಪಾಲಕರಾಗಿರುವರು.

ಭಾಷ್ಯ—ಪೃಥಿವೀನಾಮಿಕಾ ಶ್ರೀಸ್ತು ದ್ಯೌರ್ದಿತೋ ವಿದ್ಯುದೇವ ಚ |

ವಾಯುಪತ್ನೀ ಸಮುದ್ರಿಷ್ಟಾ ತತ್ತದ್ವಾ ರಾಧಿಪಾಶ್ಚ ತೇ ||
 ಅಧಿತಿಷ್ಠಂತಿ ತೇ ಸರ್ವೇ ನಾರಾಯಣಮನಾಮಯಂ |
 ಯದ್ ವಿಷ್ಣುಃ ಜ್ಞಾನರೂಪತ್ವಾತ್ ಕಿಮಾನಂದ ಸ್ವರೂಪತಃ |
 ಏತೇಷು ತೃಪ್ತೇಷು ಹರಿಃ ತೃಪ್ಯತೈಷಾಂ ಪ್ರಿಯೋ ಹ್ಯಸೌ ||

ಅನುವಾದ—ಭೂರೂಪಳಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೆ ಪೃಥಿವೀ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಆದುದರಿಂದ 'ಅಪಾನೇ ತೃಪ್ಯತಿ ವಾಕ್ ತೃಪ್ಯತಿ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಪೃಥಿವೀ ಶಬ್ದದಿಂದ ಈ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅವಳು ವೈಶ್ವಾನರ ಮಂದಿರದ ಪಶ್ಚಿಮದ್ವಾರಪಾಲಿಕೆಯಾಗಿರುವಳು. 'ಪ್ರಾಣೇ ತೃಪ್ಯತಿ ಚಕ್ಷುಃ ತೃಪ್ಯತಿ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ದ್ಯೌ ಅಂದರೆ ದ್ಯುಲೋಕಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಭಾರತೀದೇವಿ ಎಂದರ್ಥ. ಇವಳು ವೈಶ್ವಾನರ ಮಂದಿರದ ಪೂರ್ವದ್ವಾರಪಾಲಿಕೆ. 'ವ್ಯಾನೇ ತೃಪ್ಯತಿ ಶ್ರೋತ್ರಂ ತೃಪ್ಯತಿ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ವಿದ್ಯುತ್ ಶಬ್ದದಿಂದಲೂ ದಿಕ್ ಹಾಗೂ ವಿದ್ಯುತ್ ಇವುಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಭಾರತೀದೇವಿಯನ್ನೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅವಳು ದಿಗಭಿಮಾನಿಯಾಗಿದ್ದು ವೈಶ್ವಾನರ ಮಂದಿರದ ದಕ್ಷಿಣದ್ವಾರಪಾಲಿಕೆಯೂ, ವಿದ್ಯುದಭಿಮಾನಿಯಾಗಿದ್ದು ಉತ್ತರದ್ವಾರಪಾಲಿಕೆಯೂ ಆಗಿರುವಳು.

'ಯತ್ ಕಿಂಚ ದ್ಯೌಶ್ಚಾದಿತ್ಯಶ್ಚಾಧಿತಿಷ್ಠತಃ, ಯತ್ ಕಿಂಚ ದಿಶಶ್ಚ ಚಂದ್ರಮಾ-ಶ್ಚಾಧಿತಿಷ್ಠಂತಿ' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಹೇಳಿರುವ ಯತ್ ಹಾಗೂ ಕಿಂ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ನಾರಾಯಣನನ್ನೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಜ್ಞಾನರೂಪಿಯಾದ ಕಾರಣ ಅವನಿಗೆ ಯತ್ ಎಂದೂ ಆನಂದರೂಪಿಯಾದುದರಿಂದ ಕಿಂ ಎಂದೂ ಹೆಸರು. ಹೀಗೆ ಯತ್ ಹಾಗೂ ಕಿಂ ಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಆದಿತ್ಯ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಅವರೆಲ್ಲರೂ ವೈಶ್ವಾನರ ರೂಪದಿಂದಿರುವ ಆ ನಾರಾಯಣನನ್ನು ದ್ವಾರಪಾಲಕರಾಗಿರುವ ಆದಿತ್ಯನೇ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ವೈಶ್ವಾನರ ರೂಪ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರಿಯನಾದ ಕಾರಣ ಅವರಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಾದರೆ ಆ ಪರಮಾತ್ಮನೂ ತೃಪ್ತನಾಗುವನು.

ವೈಶ್ವಾನರೋಪಾಸಕರ ನಾನಾವರ್ಗಗಳು

ಭಾಷ್ಯ—ಸೂರ್ಯ ಪ್ರಸಾದಾತ್ ನರಾಃ ಪೂರ್ವದ್ವಾರೇಣ ಕೇಶವಂ |
 ಪ್ರಾಪ್ನುವಂತ್ಯಥ ಸೋಮಸ್ಯ ಪ್ರಸಾದಾತ್ ಪಿತರಃ ತಥಾ ||
 ದ್ವಾರೇಣ ದಕ್ಷಿಣೇನೈವ, ಗಂಧರ್ವಾಃ ಪಶ್ಚಿಮೇನ ತು |
 ಅಗ್ನಿಪ್ರಸಾದಾತ್ ಋಷಯ ಉತ್ತರೇಣೇಂದ್ರ ಸಂಪ್ರಯಾತ್ |

ಶಿವಾದ್ಯಾಃ ವಾಯುಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ಯಾಂತ್ಯೂರ್ಧ್ವೇನ ಹರಿಂ ಸುರಾಃ |
ವೈಶ್ವಾನರಾಖ್ಯ ವಿಷ್ಣೋಸ್ತು ಸಮ್ಯಗ್ಜ್ಞಾನೇನ ಸರ್ವಶಃ |

ಅನುವಾದ—ಮೊದಲನೆಯ ಪ್ರಾಣಾಹುತಿಯಿಂದ ತೃಪ್ತನಾದ, ಹೃದಯ ಕಮಲವೆಂಬ ವೈಶ್ವಾನರ ಮಂದಿರದ ಪೂರ್ವದ್ವಾರಪಾಲಕನಾದ ಆದಿತ್ಯನ ಪ್ರಸಾದ ದಿಂದ ಪೂರ್ವದ್ವಾರೋಪಾಸಕರಾದ ಮನುಷ್ಯರು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಐಹಿಕಫಲವನ್ನು ಹೊಂದುವರು. ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ, ಶ್ವೇತದ್ವೀಪದ ಪೂರ್ವದ್ವಾರದ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರುತ್ತಾರೆ. ಎರಡನೆಯ ಆಹುತಿಯಿಂದ ತೃಪ್ತನಾದ ವೈಶ್ವಾನರ ಮಂದಿರದ ದಕ್ಷಿಣದ್ವಾರಪಾಲಕನಾದ ಚಂದ್ರನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ದಕ್ಷಿಣದ್ವಾರೋಪಾಸಕರಾದ ಪಿತೃದೇವತೆಗಳು ಶ್ವೇತದ್ವೀಪದ ದಕ್ಷಿಣದ್ವಾರದ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ತಲುಪುತ್ತಾರೆ. ಮೂರನೆಯ ಆಹುತಿಯಿಂದ ತೃಪ್ತನಾದ, ವೈಶ್ವಾನರಮಂದಿರದ ಪಶ್ಚಿಮದ್ವಾರಪಾಲಕನಾದ ಅಗ್ನಿದೇವನ ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮದ್ವಾರೋಪಾಸಕರಾದ ಗಂಧರ್ವರು ಪಶ್ಚಿಮದ್ವಾರದ ಮೂಲಕ ಶ್ವೇತದ್ವೀಪವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪ್ರಾಣಾಹುತಿಯಿಂದ ತೃಪ್ತನಾದ, ಉತ್ತರದ್ವಾರಪಾಲಕನಾದ ಇಂದ್ರದೇವರ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಉತ್ತರದ್ವಾರೋಪಾಸಕರಾದ ಋಷಿಗಳು ಶ್ವೇತದ್ವೀಪದ ಉತ್ತರ ದ್ವಾರದ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರುತ್ತಾರೆ. ವೈಶ್ವಾನರ ಮಂದಿರದ ಊರ್ಧ್ವದ್ವಾರಪಾಲಕರಾದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣದೇವರು ಐದನೇ ಪ್ರಾಣಾಹುತಿಯಿಂದ ತೃಪ್ತರಾಗಿ ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡಿದಾಗ ಊರ್ಧ್ವದ್ವಾರೋಪಾಸಕರಾದ ರುದ್ರದೇವರೇ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳು ಶ್ವೇತದ್ವೀಪದ ಊರ್ಧ್ವದ್ವಾರದ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ತಲುಪುತ್ತಾರೆ. ನರಾದಿ ಸುರಾಂತ ಈ ಎಲ್ಲ ಸಾಧಕರು ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ತಲುಪಬೇಕಾದರೆ ಆಯಾ ದ್ವಾರಪಾಲಕರಾದ ಆದಿತ್ಯಾದಿಗಳ ಪ್ರಸಾದ ಒಂದೇ ಸಾಲದು. ಪ್ರಾಣಾಹುತಿಗಳಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಉಪಾಸ್ಯನಾದ ವೈಶ್ವಾನರ ನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವೂ ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕ. || ಖಂಡ ೨೩ ||

ಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕ ಕರ್ಮವೇ ಫಲಪ್ರದ

ಉಪನಿಷತ್—ಅಥ ಸ ಯ ಇದಮವಿದ್ವಾನ್ಗಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹೋತಿ ಯಥಾ
ಅಂಗಾರಾನಪೋಹ್ಯ ಭಸ್ಮನಿ ಜುಹುಯಾತ್ ತಾದೃಕ್ ತತ್ ಸ್ಯಾತ್ ||

ಅಥ ಯ ಏತದೇವಂ ವಿದ್ವಾನ್ಗಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹೋತಿ ತಸ್ಯ ಸರ್ವೇಷು
ಲೋಕೇಷು ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು ಸರ್ವೇಷ್ವಾತ್ಮಸು ಹುತಂ ಭವತಿ |

ಅನುವಾದ—ಉಣ್ಣುವ ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುವಂತೆ ವೈಶ್ವಾನರಸ್ವರೂಪ, ಪ್ರಾಣಾಹುತಿಯಿಂದ ತೃಪ್ತರಾಗುವ ದೇವತೆಗಳು ಇವೇ ಮೊದಲಾದುವನ್ನರಿಯದೆ ಪ್ರಾಣಾಗ್ನಿಹೋತ್ರವನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಾನೋ ಅಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಅರ್ಪಿಸುವ ಪ್ರಾಣಾಹುತಿಯು ಜ್ವಲಿಸುವ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕೇವಲ ಬೂದಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮ ಮಾಡಿದಂತೆ ವ್ಯರ್ಥವೆನಿಸುವುದು.

ವೈಶ್ವಾನರ ಸ್ವರೂಪಾದಿಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಯಾರು ಪ್ರಾಣಾಗ್ನಿ ಹೋತ್ರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅವನಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿರುವ, ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಅಂತರ್ಗತರಾದ ಆತ್ಮರಲ್ಲಿ ಹೋಮ ಮಾಡಿದ ಫಲ ದೊರಕುತ್ತದೆ.

ತದ್ಯಥೈಷೀಕಾತೂಲಮಗ್ನೌ ಪ್ರೋತಂ ಪ್ರದೂಯೇತ ಏವಂ ಹೈವಾಸ್ಯ
ಸರ್ವೇ ಪಾಪ್ಮಾಢಃ ಪ್ರದೂಯಂತೇ ಯ ಏತದೇವಂ ವಿದ್ವಾನ್ಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ
ಜುಹೋತಿ ||

ತಸ್ಮಾದು ಹೈವಂವಿತ್ ಯದ್ಯಪಿ ಚಂಡಾಲಾಯೋಚ್ಛಿಷ್ಟಂ ಪ್ರಯಚ್ಛೇತ್
ಆತ್ಮನಿ ಹೈವಾಸ್ಯ ತತ್ ವೈಶ್ವಾನರೇ ಹುತಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ||

ಅನುವಾದ—ಯಾರು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ವೈಶ್ವಾನರ ಸ್ವರೂಪಾದಿ
ಗಳನ್ನರಿತುಕೊಂಡು, ಪ್ರಾಣಾಗ್ನಿ ಹೋತ್ರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅವನ ಪಾಪವೆಲ್ಲಾ
ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟ ಹುಲ್ಲು ಮತ್ತು ಹತ್ತಿ ಸುಟ್ಟು ಬೂದಿಯಾಗುವಂತೆ
ನಿಶ್ಚೇಷವಾಗಿ ನಾಶವಾಗುವುದು.

ವೈಶ್ವಾನರನ ಜ್ಞಾನವು ಸಕಲಪಾಪಕ್ಷಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದುದರಿಂದಲೇ, ಯಾವ
ಚಂಡಾಲನ ಸ್ಮರಣೆಯು ಪಾಪಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೋ ಅಂತಹ ಚಂಡಾಲನಿಗೆ ವೈಶ್ವಾನರೋ
ಪಾಸಕನು ತನ್ನ ಉಚ್ಛಿಷ್ಟವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೂ ಅವನಿಗೆ ಅದರಿಂದ ಪಾಪಲೇಪ
ವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ಚಂಡಾಲನ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ
ವೈಶ್ವಾನರನಲ್ಲಿ ಹೋಮಿಸಿದಂತಾಗಿ ಮಹಾಪುಣ್ಯವೇ ಲಭಿಸುವುದು.

ಉಪನಿಷತ್—ತದೇಷ ಶ್ಲೋಕಃ—

ಯಥೇಹ ಕ್ಷುಧಿತಾ ಬಾಲಾಃ ಮಾತರಂ ಪರ್ಮಪಾಸತೇ |

ಏವಂ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನ್ಯಗ್ನಿಹೋತ್ರಮುಪಾಸತೇ ಇತಿ

ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಮುಪಾಸತ ಇತಿ |

|| ಇತಿ ಶ್ರೀಭಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷದಿ ಪಂಚಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ ||

ವೈಶ್ವಾನರೋಪಾಸನೆಯು ಸರ್ವಾಭೀಷ್ಟಪ್ರದಾಯಕ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕ ಸಮೃತ್ತಿಸುತ್ತಿದೆ—

ಹಸಿದ ಮಕ್ಕಳು ಹಸಿವೆಯನ್ನು ತಣಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಹೇಗೆ ತಾಯಿಯ ಮೊರೆ ಹೊಕ್ಕುವರೋ ಹಾಗೆಯೇ, ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಅಭೀಷ್ಟವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಬಯಸುವ ಎಲ್ಲರೂ ಪ್ರಾಣಾಗ್ನಿಹೋತ್ರದಿಂದ ವೈಶ್ವಾನರ ಉಪಾಸನೆ ಗೈಯುತ್ತಾರೆ.

ಭಾಷ್ಯ—ವೈಶ್ವಾನರಜ್ಞಾನಯೋಗ್ಯಾಃ ಸಾಕ್ಷಾದೇವ ಸುರಾಃ ಸ್ಮೃತಾಃ |

ತಸ್ಮಾತ್ ತೇಷಾಂ ಫಲಂ ಸರ್ವಮನ್ಯೇಷಾಂ ತು ಸ್ವಯೋಗ್ಯತಃ ||

ಇತಿ ವೈಶ್ವಾನರವಿದ್ಯಾಯಾಂ |

ಅನುವಾದ—ವೈಶ್ವಾನರನ ಉಪಾಸನೆಗೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಯೋಗ್ಯರು ದೇವತೆಗಳು. ಆದುದರಿಂದ ವೈಶ್ವಾನರವಿದ್ಯೆಗೆ ಹೇಳಿದ ಫಲವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ದೊರೆಯುವುದು ಅವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ. ಇತರರು ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನನುಸರಿಸಿ ವೈಶ್ವಾನರನನ್ನಾರಾಧಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ವೈಶ್ವಾನರವಿದ್ಯಾ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ವೈಶ್ವಾನರನು ವಿಷ್ಣುವೇ

ಭಾಷ್ಯ—‘ಕೋ ನ ಆತ್ಮಾ ಕಿಂ ಬ್ರಹ್ಮ’ ‘ಸೋಽಯಮಾತ್ಮಾಚಿತುಷ್ವಾತ್’
‘ಸ್ಥೂಲಭುಕ್ ವೈಶ್ವಾನರಃ ಪ್ರಥಮಃ ಪಾದಃ’ ‘ಓಂ ವೈಶ್ವಾನರಃ
ಸಾಧಾರಣಶಬ್ದವಿಶೇಷಾತ್ ಓಂ’ ‘ಅಹಂ ವೈಶ್ವಾನರೋ ಭೂತ್ವಾ
ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ದೇಹಮಾಶ್ರಿತಃ’ ಇತ್ಯಾದೇಶ್ಚ ವೈಶ್ವಾನರೋ ವಿಷ್ಣುರಿತಿ ಸಿದ್ಧಂ |

ಅನುವಾದ—ಇಲ್ಲಿ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ವೈಶ್ವಾನರನೆಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನೆ. ಜಾಠರಾಗ್ನಿಯಾಗಲೀ ಅದರ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಯಾಗಲೀ ಅಲ್ಲ. ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ‘ಕೋ ನ ಆತ್ಮಾ ಕಿಂ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಎಂದು ಪರಮಾತ್ಮಪರವಾದ ಆತ್ಮ ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮ ಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಾಗಿಯೂ ಮುಂಡಕೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ “ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ನಾಲ್ಕು ಅಂಶಗಳುಳ್ಳವನು. ಶುಭವನ್ನುಣ್ಣವ ವೈಶ್ವಾನರನು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಅಂಶ” ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ “ಪರಮಾತ್ಮನೇ ವೈಶ್ವಾನರನು ಅಗ್ನಿ ಹಾಗೂ ವಿಷ್ಣು ಇವರಿಬ್ಬರಲ್ಲೂ ಸಾಧಾರಣವಾದ ವೈಶ್ವಾನರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ‘ಆತ್ಮಾನಂ ವೈಶ್ವಾನರಂ’ ಎಂದು ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ” ಎಂದು ಹೇಳಿರುವ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ, ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ‘ನಾನೇ ವೈಶ್ವಾನರ ರೂಪದಿಂದ

ಪ್ರಾಣಿಗಳ ದೇಹದಲ್ಲಿರುವೆನು' ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ವೈಶ್ವಾನರನು ವಿಷ್ಣುವೇ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಭಾಷ್ಯ—‘ಸ ವಾಯುಃ ಸ ಆಕಾಶಃ’ ‘ವಾಯುಶ್ಚಾಕಾಶಶ್ಚಾಧಿಪತಿಷ್ಠತಃ’ ಇತಿ ವಚನಾತ್ ವಾಯೋ ರೂಪಮನ್ಯಾಧಿಷ್ಠಿತಮಾಕಾಶಾಖ್ಯಂ ವಾಯೋಃ ಸ್ವರೂಪಮಿತಿ ವಿಜ್ಞಾಯತೇ |

ಆಕಾಶನಾಮಾ ವಿಘ್ನೇಶೋ ವಾಯುಶ್ಚಾಕಾಶಕಃ ಸ್ಮೃತಃ |

ಆಕಾಶ ಇತಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ್ಚ ತಥಾಕಾಶೋ ಹರಿಃ ಸ್ವಯಂ ||

ಇತಿ ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯೇ ||

ಅನುವಾದ—ಹಿಂದೆ ದೇವಸುಷಿ ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ‘ಸ ಉದಾನಃ ಸ ವಾಯುಃ ಸ ಆಕಾಶಃ’ ‘ಅವನೇ ಉದಾನ, ಅವನೇ ವಾಯು, ಅವನೇ ಆಕಾಶ’ ಎಂದು ಆಕಾಶ ವಾಯುಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವೂ, ಇಲ್ಲಿ ‘ವಾಯುಶ್ಚಾಕಾಶಶ್ಚಾಧಿಪತಿಷ್ಠತಃ’ ಎಂಬ ಚ ಶಬ್ದದಿಂದ ವಾಯು ಹಾಗೂ ಆಕಾಶಗಳಿಗೆ ಭೇದವೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ವಾಯುರೂಪವು ಅನ್ಯರಿಂದ ಅಧಿಷ್ಠಿತವಾಗದಿದ್ದಾಗ ವಾಯು ಎಂದೂ, ಆಕಾಶ ನಾಮಕಳಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿಂದ ಅಧಿಷ್ಠಿತವಾದಾಗ ಆಕಾಶ ಎಂದೂ, ಅನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆಂಬುದು ವೇದ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.

‘ವಿಘ್ನೇಶನೂ ವಾಯುವೂ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯೂ ಆಕಾಶವೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಾರೆ. ಹರಿಯೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಆಕಾಶನೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನು’ ಎಂದು ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯ ದಲ್ಲಿದೆ.

ಭಾಷ್ಯ—ಸುತೇಚೋವಿಶ್ವರೂಪಾದಿಭೇದೇನಾಂಗಾನಿ ಮಾಪತೇಃ |

ಅಭಿನ್ನಾನ್ಯಪಿ ಕಥ್ಯಂತೇ ಲೋಕದೃಷ್ಟಿ ವಿಭೇದತಃ | ಇತಿ ಚ ||

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ ಛಾಂದೋಗ್ಯಭಾಷ್ಯೇ ಪಂಚಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ

ಅನುವಾದ—‘ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಂಗಗಳಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದಲೂ ಪರಸ್ಪರ ವಾಗಿಯೂ ಭೇದವಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿದ್ದರೂ, ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಂಗಾಂಗಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದ ವಿರುವ ಕಾರಣ, ಲೋಕದೃಷ್ಟಿಯನ್ನನುಸರಿಸಿ ಉಪಾಸಕರಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಲೆಂದು ಪರಮಾತ್ಮನ ತಲೆಯನ್ನು ಸುತೇಜಾ ಎಂದೂ, ಕಣ್ಣನ್ನು ವಿಶ್ವರೂಪವೆಂದೂ ಇತರ ಅಂಗಗಳನ್ನು ಪೃಥಗ್ವರ್ತ, ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದದಿಂದಲೂ ಉಪನಿಷತ್ ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಿದೆ’ ಎಂದು ಕೂಡಾ ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿದೆ.

ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್ ಭಾಷ್ಯದ ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು.

ಆರನೇ ಅಧ್ಯಾಯ

ಉಪನಿಷತ್—ಓಂ || ಶ್ವೇತಕೇತುರ್ಹಾರುಣೇಯ ಆಸ| ತಂ ಹ ಪಿತೋವಾಚ
'ಶ್ವೇತಕೇತೋ ವಸ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಂ| ನ ವೈ ಸೋಮ್ಯಾಸ್ಮತ್
ಕುಲೀನೋಽನನೂಚ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಬಂಧುರಿವ ಭವತಿ' ಇತಿ ||

ಅನುವಾದ—ಅರುಣನ ಮೊಮ್ಮಗ ಶ್ವೇತಕೇತು ಎಂಬುವನಿದ್ದ. ಅವನ
ತಂದೆಯು ಅವನಿಗೆ ಶ್ವೇತಕೇತುವೇ! ನಮ್ಮ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಬಂದವರಾರೂ
ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡದೇ ನಿಂದಿತ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಂತಾದುದಕ್ಕೆ ನಿದರ್ಶನವಿಲ್ಲ.
ಆದುದರಿಂದ ವೇದ್ಯಾಧ್ಯಯನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಗುರುಕುಲವಾಸವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳು'
ಎಂದರು.

ಶ್ವೇತಕೇತುವಿನ ಅಹಂಕಾರ ಪರಿಹಾರ

ಉಪನಿಷತ್—ಸ ಹ ದ್ವಾದಶವರ್ಷ ಉಪೇತ್ಯ ಚತುರ್ವಿಂಶತಿವರ್ಷಃ ಸರ್ವಾನ್
ವೇದಾನಧೀತ್ಯ ಮಹಾಮನಾಃ ಅನೂಚಾನಮಾನೀ ಸ್ತಬ್ಧ ಏಯಾಯ | ತಂ
ಹಂ ಪಿತೋವಾಚ 'ಶ್ವೇತಕೇತೋ ಯನ್ನು ಖಿಲು ಸೋಮ್ಯೇದಂ
ಮಹಾಮನಾ ಅನೂಚಾನಮಾನೀ ಸ್ತಬ್ಧೋಽಸಿ | ಉತ
ತಮಾದೇಶಮಪ್ರಾಕ್ಷ್ಯಃ, ಯೇನಾಶ್ರುತಂ ಶ್ರುತಂ ಭವತ್ಯಮತಂ
ಮತಮವಿಜ್ಞಾತಂ ವಿಜ್ಞಾತಮ್' ಇತಿ ||

ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷ ವಯಸ್ಸಿನ ಆ ಶ್ವೇತಕೇತುವು ಗುರುಕುಲಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ತನ್ನ
ಇಪ್ಪತ್ತಾಲ್ಕು ವಯಸ್ಸಿನ ತನಕ ಎಲ್ಲಾ ವೇದಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ, ತಾನು
ಷಡಂಗ ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದವನೆಂದೂ, ಬಹಳ ಶ್ರೇಷ್ಠನೆಂದೂ ಅಹಂಕಾರ
ಉಳ್ಳವನಾಗಿ ಅವಿನೀತನಾಗಿ ಮನೆಗೆ ಮರಳಿದನು.

ಆ ಶ್ವೇತಕೇತುವನ್ನು ನೋಡಿ ವಿಷಣ್ಣನಾದ ತಂದೆಯು, ಸರ್ವನಿಯಾಮಕ
ನಾಗಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾಗಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅರಿವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಮಗನ
ಈ ಅಹಂಕಾರ ಎಂದರಿತು 'ಶ್ವೇತಕೇತುವೇ! ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಂಗವೇದಾಧ್ಯಯನ
ಮಾಡಿರುವನೆಂದು ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ತಾನೇ ಶ್ರೇಷ್ಠನೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡವನಾಗಿ
ಅವಿನೀತನಾಗಿರುವೆಯಷ್ಟೆ. ಯಾವ ಪರಮ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಉಪದೇಶ ಪಡೆದರೆ
ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಉಪದೇಶ ಪಡೆದಂತಾಗುತ್ತದೋ, ಯಾವುದನ್ನು ಮನನ ಮಾಡಿದರೆ
ಎಲ್ಲವನ್ನು ಮನನ ಮಾಡಿದಂತಾಗುವುದೋ, ಯಾವುದನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅರಿತರೆ

ಬೇರೆಲ್ಲವನ್ನೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅರಿತಂತಾಗುವುದೋ ಅಂತಹ ವೇದಾಧ್ಯಯನದ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮತತ್ವವನ್ನು ಕೇಳಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುವ ಯೇನು?' ಎಂದು ಕೇಳಿದನು.

ಭಾಷ್ಯ—ಅಧೀತ್ಯಬ್ದದ್ವಾದಶತ್ವಾತ್ ದ್ವಾದಶಾಬ್ದ ಇತಿರಿತಃ ।

ಶ್ವೇತಕೇತುರ್ಭಾರತೇತು ನೋತ್ಪತ್ತಿದ್ವಾದಶತ್ವತಃ॥ ಇತಿ ವಾಕ್ಯನಿರ್ಣಯೇ ॥

ಅನುವಾದ—‘ಶ್ವೇತಕೇತುವಿನ ಗುರುಕುಲಾಧ್ಯಯನದ ಅವಧಿಯು ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷಗಳಾದುದರಿಂದ, ಮನೆಗೆ ಮರಳಿದ ಶ್ವೇತಕೇತುವು ಅಧ್ಯಯನಾವಧಿ ವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದ ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷದವನೆಂದು ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಹುಟ್ಟಿದಂದಿನಿಂದ ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷದವನೆಂದು ಅದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಲ್ಲ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯನಿರ್ಣಯ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿದೆ.

ವಿವರಣೆ—‘ಸರ್ವಾನ್ ವೇದಾನ್ ಶ್ವೇತಕೇತುರಧೀತ್ಯ ದ್ವಾದಶಾಬ್ದಕ್ಃ। ಪಿತುಃ ಸಮೀಪಮೇಯಾಯ...’ ಎಂದು ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ‘ಇಪ್ಪತ್ತಾಲ್ಕು ವರ್ಷ ವಯಸ್ಸಿನ ಶ್ವೇತಕೇತುವು ಎಲ್ಲ ವೇದಗಳನ್ನೂ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ ಹಿಂದಿರುಗಿದನು’ ಎಂದಿದೆ. ಹೀಗೆ ಶ್ವೇತಕೇತುವಿನ ವಯಸ್ಸಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತ ಹಾಗೂ ಉಪನಿಷತ್ತಿಗೆ ಇರುವ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವನ್ನು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಪರಿಹರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದರೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದಂತೆ

ಉಪನಿಷತ್—‘ಕಥಂ ನು ಭಗವಃ ಸ ಆದೇಶೋ ಭವತೀ’ತಿ ॥

ಅನುವಾದ—‘ಪೂಜ್ಯರೇ! ಒಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಶ್ರವಣ ಮನನ ಹಾಗೂ ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಅರಿತುಕೊಂಡಾಗ ಬೇರೆ ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳ ಶ್ರವಣ ಮನನ ಧ್ಯಾನಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಈ ಉಪದೇಶವು ಹೇಗೆ ಯುಕ್ತವಾದೀತು’ ಎಂದು ಶ್ವೇತಕೇತುವು ತಂದೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದನು.

ಉಪನಿಷತ್—‘ಯಥಾ ಸೋಮೈಕ್ಯಕೇನ ಮೃತ್‌ಪಿಂಡೇನ ಸರ್ವಂ ಮೃಣ್ಮಯಂ ವಿಜ್ಞಾತಂ ಸ್ಯಾತ್ । ವಾಚಾರಂಭಣಂ ವಿಚಾರೋ, ನಾಮಧೇಯಂ ಮೃತ್ತಿಕೇತ್ಯೇವ ಸತ್ಯಮ್ ॥

ಅನುವಾದ—ಮಗನ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಉದ್ದಾಲಕರು ‘ಎಲೋ ಮಂಗಳ ಸ್ವರೂಪನೇ, ಒಂದು ಮಣ್ಣಿನ ಮುದ್ದೆಯನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡರೆ, ಮಣ್ಣಿನಿಂದಾದ

ಇತರ ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳೂ ಮಣ್ಣೇ ಎಂದು ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತವೋ ಹಾಗೆಯೇ, ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸತ್ಯ ಎಂದರಿತುಕೊಂಡರೆ, ಅವನಂತೆಯೇ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದ ಜಗತ್ತು ಸತ್ಯ ಎಂದು ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತವೆ.

ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷೆಗಿಂತ ಇತರವಾದ ಎಲ್ಲಾ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಣ್ಣು ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ವಾಗಿದ್ರಿಯದಿಂದ ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಉಚ್ಚಾರಣೆ ಮಾಡುವುದು, ಆ ಶಬ್ದಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯೇ ಆಗಿದೆ. ಮೃತ್ತಿಕಾ ಮೊದಲಾದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳಂತೆ ಮೊದಲೇ ಇರುವವುಗಳ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಆ ಶಬ್ದಗಳೆಲ್ಲಾ ಅನಿತ್ಯ. ಮೃತ್ತಿಕಾ ಮೊದಲಾದ ಸಂಸ್ಕೃತ ನಾಮಧೇಯಗಳು ನಿತ್ಯ. ಹೀಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತಪದಗಳು ಪ್ರಧಾನ. ಸಂಸ್ಕೃತೇತರ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪದಗಳು ಅಪ್ರಧಾನ. ಹೇಗೆ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಸಂಸ್ಕೃತಪದಗಳನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಇತರ ಭಾಷೆಗಳನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ ಸಿಗಬಹುದಾದ ಕೀರ್ತಿ, ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಯೋಜನವು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಧಾನನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡರೆ ಕರ್ಮ, ದೇವತೆ ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಜಗತ್ತನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡದ್ದರಿಂದ ಸಿಗುವ ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಫಲವೆಲ್ಲವೂ ಲಭಿಸುತ್ತವೆ.

ಉಪನಿಷತ್—ಯಥಾ ಸೋಮೈಕ್ಯಕೇನ ಲೋಹಮಣಿನಾ ಸರ್ವಂ ಲೋಹಮಯಂ ವಿಜ್ಞಾತಂ ಸ್ಯಾತ್ | ವಾಚಾರಂಭಣಂ ವಿಕಾರೋ, ನಾಮಧೇಯಂ | ಲೋಹಮಣಿರಿತ್ಯೇವ ಸತ್ಯಮ್ |

ಅನುವಾದ—ಲೋಹಗಳೆಲ್ಲಾ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿದ್ದು ಲೋಹಮಣಿ (ಲೋಹಶ್ರೇಷ್ಠ) ಎನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಸುವರ್ಣವನ್ನು ಲೋಹವೆಂದು ಅರಿತರೆ, ಇತರ ಎಲ್ಲಾ ಲೋಹಮಯವಾದ ವಸ್ತುಗಳು ಲೋಹವೆಂದು ಸುಲಭವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಹಾಗೆಯೇ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಜ್ಞಾನಾನಂದ ರೂಪನೆಂದು ಅರಿತರೆ, ಅವನಂತೆ ಚೇತನರಾದ ಜೀವರನ್ನೂ ಹಾಗೇ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ವಾಗಿದ್ರಿಯದಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತೇತರ ಭಾಷಾ ಶಬ್ದಗಳ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯು ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ ಕಾರಣ ಅಂತಹ ಶಬ್ದಗಳು ಅನಿತ್ಯ. ಲೋಹಮಣಿ ಎಂದು ಮುಂತಾದ ಸಂಸ್ಕೃತ ನಾಮಧೇಯಗಳು ನಿತ್ಯ. ಹೀಗೆ ನಿತ್ಯವಾಗಿದ್ದು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುವ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯನ್ನರಿತುಕೊಂಡ ಮಾತ್ರದಿಂದ, ಅನಿತ್ಯವಾಗಿದ್ದು ಅಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುವ ಇತರ ಭಾಷಾ ಪರಿಜ್ಞಾನದಿಂದ ದೊರಕಬಹುದಾದ ಸಂಪತ್ತು ಮನ್ನಣೆಯೇ ಮೊದಲಾದ ಫಲಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಹಾಗೆಯೇ

ಪರಮಾತ್ಮನು ಇತರ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರಧಾನನಾದ ಕಾರಣ ಅವನನ್ನು ಅರಿತು ಕೊಂಡರೆ ಅಷ್ಟರಿಂದಲೇ ಅಪ್ರಧಾನವಾದ ಕರ್ಮ, ದೇವತೆಗಳೇ ಮೊದಲಾದ ಜಗತ್ತಿನ ಪರಿಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸಿಗಬಹುದಾದ ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಪ್ರಯೋಜನವು ಕೈಗೊಂಡುತ್ತದೆ.

ಉಪನಿಷತ್—ಯಥಾ ಸೋಮೈಕ್ಯಕೇನ ನಖನಿಕ್ಯಂತನೇನ ಸರ್ವಂ ಕಾರ್ಷ್ಣಾಯಸಂ ವಿಜ್ಞಾತಂ ಸ್ಯಾತ್ | ವಾಚಾರಂಭಣಂ ವಿಕಾರೋ, ನಾಮಧೇಯಂ ಕಾರ್ಷ್ಣಾಯಸಮಿತ್ಯೇವ ಸತ್ಯಮ್ | ಏವಂ ಸೋಮೈ ಸ ಆದೇಶೋ ಭವತಿ' ಇತಿ ||

ಅನುವಾದ—ಅಲ್ಪವಾದ ಕಬ್ಬಿಣದಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಒಂದು ಉಗುರು ಕತ್ತಿಯನ್ನು, ಇದು ಕಬ್ಬಿಣ ಎಂದು ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ, ಅದಕ್ಕೆ ಸದೃಶ ವಾಗಿರುವುದರಿಂದಾಗಿ ಕಬ್ಬಿಣದಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಬ್ಬಿಣವೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಎಂದಮೇಲೆ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸತ್ಯ ಎಂದು ಅರಿತುಕೊಂಡರೆ, ಅವನಂತೆ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಿದ್ದು ಅವನಿಗೆ ಸದೃಶವಾದ ಅಲ್ಪವಾದ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸತ್ಯವೆಂದು ಅರಿತಂತಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಬೇರೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ವಾಗಿದ್ರಿಯದಿಂದ ಕಬ್ಬಿಣ ಎಂದು ಮೊದಲಾದ ಸಂಸ್ಕೃತೇತರ ಶಬ್ದಗಳ ಅನಿತ್ಯ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯು ನಾನಾ ವಿಧವಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ ಕಾರಣ ಆ ಶಬ್ದಗಳು ಅನಿತ್ಯ ಕಾರ್ಷ್ಣಾಯಸ ಮೊದಲಾದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಪದಗಳ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯು ಅವುಗಳ ಉತ್ತತ್ತಿಯಾಗಿರದೆ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಮಾತ್ರವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವು ನಿತ್ಯ. ಹೀಗೆ ನಿತ್ಯವಾಗಿದ್ದು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುವ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯನ್ನರಿತುಕೊಂಡ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಅಪ್ರಧಾನವಾದ ಇತರ ಭಾಷೆಗಳ ಅರಿವಿನಿಂದ ದೊರಕಬಹುದಾದ ಪ್ರಯೋಜನವೆಲ್ಲಾ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಜಗತ್ತಿಗಿಂತ ಪರಮಾತ್ಮ ಪ್ರಧಾನನಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡರೆ ಅಪ್ರಧಾನವಾದ ಜಗತ್ತನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯಾಸ ಪಡದಿದ್ದರೂ ಅದರ ಅರಿವಿನಿಂದ ಲಭಿಸಬಹುದಾದ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ.

ಮೃತ್ಪಿಂಡಾದಿ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳ ಪ್ರಯೋಜನ

ಭಾಷ್ಯ—ಯಥಾ ಮೃತ್ಪಿಂಡ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ ಸಾದೃಶ್ಯಾದೇವ ಮೃಣ್ಮಯಾಃ |

ವಿಜ್ಞಾಯಂತೇ ತಥಾ ವಿಷ್ಣೋಃ ಸಾದೃಶ್ಯಾತ್ ಜಗದೇವ ಚ |

ಯಥಾ ಸ್ವರ್ಣಸ್ಯ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ ಸರ್ವೇ ಲೋಹಮಯಾಸ್ತಥಾ |

ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಾದ್ ವಿಷ್ಣುವಿಜ್ಞಾನಾತ್ ವಿಜ್ಞಾತಂ ಸ್ಯಾಜ್ಜಗತ್ ಸದಾ ।
 ಅತ್ಯಲ್ಪೇಽಪಿ ಹಿ ವಿಜ್ಞಾತೇ ಸದೃಶೇ ತಾದೃಶಂ ಬಹು ।
 ಜ್ಞಾಯತೇ ನಖಿಕೃಂತನ್ಯಾ ಯಥಾ ಸರ್ವಮಯೋಮಯಂ ।
 ಕಿಮು ವಿಷ್ಣೋರ್ಬಹೋರ್ಜ್ಞಾನಾತ್ ಅತ್ಯಲ್ಪಂ ಜಗದೀದೃಶಂ ।
 ಅನನ್ಯಾಧೀನ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ ಅನ್ಯಾಧೀನಂ ತಥೈವ ಚ ।
 ಮೃದಯೋಲೋಹನಾಮ್ನಾಂ ಹಿ ಜ್ಞಾನಾತ್ ಸಾಂಕೇತಿಕಂ ಯಥಾ
 ಇತ್ಯಾದಿ ಸಾಮಸಂಹಿತಾಯಾಂ ॥
 ಸ್ವರ್ಣಂ ಲೋಹಮಣಿಶ್ಚೈವ ಪುರಟಂ ಚಾಭಿಧೀಯತೇ ॥
 ಇತಿ ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯೇ ॥

ಅನುವಾದ—ಮಣ್ಣಿನ ಮುದ್ದೆಯ ಪರಿಚಯದಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಕೇವಲ ಸದೃಶವಾದ ಮಣ್ಣಿನ ಮಡಿಕೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳೂ ಹೇಗೆ ಪರಿಚಿತವಾಗುವವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಸತ್ಯನೆಂದು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡಾಗ ಪರಮಾತ್ಮನಂತೆಯೇ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಕೇವಲ ಸದೃಶವಾದ ಜಗತ್ತು ಸತ್ಯ ಎಂಬುದರ ಅರಿವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಲೋಹಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಚಿನ್ನವನ್ನು ಲೋಹವೆಂದರಿತುಕೊಂಡರೆ ಅಪ್ರಧಾನವಾದ ಇತರ ಲೋಹಗಳನ್ನೂ ಲೋಹವೆಂದು ಅರಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಧಾನವಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಜ್ಞಾನಾನಂದಸ್ವರೂಪನೆಂದು ಅರಿತುಕೊಂಡರೆ ಅವನಂತೆ ಚೇತನರಾದ ಜೀವರೂ ಜ್ಞಾನಾನಂದಸ್ವರೂಪರೆಂದು ಅನುಮಾನದಿಂದ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯ. ಒಂದು ಚಿಕ್ಕದಾದ ಉಗುರುಕತ್ತರಿಯ ಪರಿಚಯವಾದಾಗಲೂ, ಅದರಂತೆಯೇ ಕಬ್ಬಿಣದಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಇತರ ಎಲ್ಲಾ ದೊಡ್ಡ ವಸ್ತುಗಳ ಪರಿಚಯ ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಪರಮಾತ್ಮನು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸದೃಶನಷ್ಟೇ ಆಗಿರದೆ, ಜಗತ್ತಿಗಿಂತ ಎಲ್ಲಾ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿರುವನು. ಅಲ್ಪವಾದ ವಸ್ತುವಿನ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಸದೃಶವಾದ ಇತರ ದೊಡ್ಡ ವಸ್ತುಗಳ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವುದಾದರೆ, ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಸದೃಶವಾದ ಅಲ್ಪವಾದ ಜಗತ್ತಿನ ಜ್ಞಾನ ಉಂಟಾಗಲಾರದೆ? ಮೃತ್ತಿಕಾ ಲೋಹಮಣಿ ಕೃಷ್ಣಾಯಸ ಮೊದಲಾದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳೆಲ್ಲಾ ನಿತ್ಯವಾಗಿದ್ದು ಅನ್ಯಭಾಷಾಧೀನವಲ್ಲ. ಇತರ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಇದೇ ಅರ್ಥ ಬರುವ ಶಬ್ದಗಳೆಲ್ಲಾ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯನ್ನವಲಂಬಿಸಿಕೊಂಡಿವೆ. ಹೀಗೆ ಅನ್ಯ ಭಾಷಾಧೀನವಾಗದೆ ಇರುವ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷಾ ಪದಗಳು ಪ್ರಧಾನ. ಅವನ್ನವಲಂಬಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಇತರ ಭಾಷಾಪದಗಳು ಅಪ್ರಧಾನ. ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುವ

ಸಂಸ್ಕೃತ ಪದಗಳನ್ನರಿತುಕೊಂಡರೆ, ಅಪ್ರಧಾನವಾದ ಇತರ ಭಾಷಾ ಶಬ್ದಗಳ ಅರಿವಿನ ಪ್ರಯೋಜನ ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಅನನ್ಯಾಧೀನನಾಗಿದ್ದು ಪ್ರಧಾನನಾಗಿರುವ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅರಿವಿನಿಂದ ಅವನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಅಪ್ರಧಾನವಾದ ಜಗತ್ತಿನ ಅರಿವಿನ ಪ್ರಯೋಜನ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಸಾಮಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿದೆ.

ಬಂಗಾರವೇ ಲೋಹಮಣಿ ಎಂದೂ ಪುರಟ ಎಂದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

ವಿವರಣೆ—‘ಮಣ್ಣಿನ ಪರಿಚಯವಾದರೆ ಮಣ್ಣಿನಿಂದಾದ ಮಡಿಕೆ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಪರಿಚಯವೂ ಆಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಪರಿಣಾಮ ರೂಪವಾದ ಜಗತ್ತಿನ ತಿಳುವಳಿಕೆಯೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ’ ಎಂದು ಮಾಯಾವಾದಿಗಳು ‘ಯಥಾ ಸೋಮೈಕ್ಯೇನ ಮೃತ್ತಿಂಡೇನ ಸರ್ವಂ ಮೃಣ್ಮಯಂ ವಿಜ್ಞಾತಂ ಸ್ಯಾತ್’ ಎಂಬ ಉಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವುದು ಸಾಮ ಸಂಹಿತಾವಚನಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದ್ದು, ಅಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿದೆ.

ವಸ್ತುತಃ ಮಣ್ಣಿನ ಪರಿಣಾಮ ಮಡಿಕೆ ಮುಂತಾದವು ನಿಜ. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಪರಿಣಾಮ ಜಗತ್ತೆಂಬುದು ಮಾಯಾವಾದಿಗಳಿಗೂ ಅಸಂಮತ. ಜಗತ್ತು ಪರಿಣಾಮವಾಗಿದ್ದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನಂತೆಯೇ ಸತ್ಯವಾಗಬೇಕಾದೀತು. ‘ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತು ಆರೋಪಿತ, ಶುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ರಜತದಂತೆ’ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳು. ಶುಕ್ತಿಯನ್ನು ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ತಿಳಿದಾಗ ರಜತಜ್ಞಾನ ಬರುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವುದು ಸುಳ್ಳು. ಬರುವುದಿರಲಿ, ಅದು ಇದ್ದರೂ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪ್ರಪಂಚಜ್ಞಾನ ಮಾಯಾವಾದಿರೀತ್ಯಾ ಅಸಂಭಾವಿತವೇ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಯುಕ್ತವಿರುದ್ಧವೂ ಆಗಿದೆ.

ಅವರ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಸಾಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳಿಗಿರುವ ಅಭೇದವು ಒಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದಲೇ ಸುಲಭವಾಗಿ ಅರಿವಾಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಭಾಷ್ಯಾನುಸಾರ ಮೃತ್ತಿಂಡಾದಿ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿವೆ, ಸುಂದರವಾಗಿವೆ.

ಮೃತ್ತಿಂಡ, ಲೋಹಮಣಿ, ನಖನಿಕ್ಯಂತನ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳು ಸಾದೃಶ್ಯ ಮೂಲಕವಾಗಿವೆ. ಮೃತ್ತಿಕಾ, ಲೋಹಮಣಿ, ಕೃಷ್ಣಾಯಸ ಎಂಬ ಮೂರು ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳು ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ ಮೂಲಕವಾಗಿವೆ.

ಸಾದೃಶ್ಯಮೂಲಕ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮೃತ್ಪಿಂಡದೃಷ್ಟಾಂತವು ಕೇವಲ ಸಾದೃಶ್ಯಮೂಲಕ. ಏಕೆಂದರೆ ಮೃತ್ಪಿಂಡದಲ್ಲಿ ಘಟಾದಿ ಮೃಣ್ಮಯ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗಿಂತ ಅಧಿಕೃತವೇನೂ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಕೇವಲ ಸಾದೃಶ್ಯವಿದ್ದರೂ ಒಂದರ ಅರಿವಿನಿಂದ ಇನ್ನೊಂದರ ಅರಿವಾಗುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸತ್ಯವೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಅರಿತಾಗ ಅವನಂತೆ ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾದ ಜಗತ್ತು ಸತ್ಯವೆಂದು ಅರಿಯಬಹುದು.

ಲೋಹಮಣಿ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಕೇವಲ ಸಾದೃಶ್ಯ ಮೂಲಕವಲ್ಲ. ಲೋಹಮಣಿ ಎಂದರೆ ಚಿನ್ನ. ಅದು ಇತರ ಲೋಹಗಳಿಗಿಂತ ಪ್ರಧಾನ. ಪ್ರಧಾನವಾದ ಚಿನ್ನವೆಂಬ ಲೋಹವನ್ನು ಲೋಹವೆಂದು ತಿಳಿದರೆ, ಹಾಗೇ ಇತರ ಲೋಹಗಳನ್ನೂ ಲೋಹವೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಜ್ಞಾನಾನಂದಮಯನೆಂದು ತಿಳಿದರೆ, ಅವನಂತೆ ಚೇತನರಾದ ಜೀವರನ್ನು ಜ್ಞಾನಾನಂದರೂಪರೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಇದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಜೀವರೂ ಪರಮಾತ್ಮನಂತೆಯೇ ಪೂರ್ಣ ಜ್ಞಾನಾನಂದರೂಪರೆಂದು ಮಾತ್ರ ತಿಳಿಯಲಾಗದು. ಅಬಾಧಿತ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೇ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಾಗುವುದರಿಂದ, ಸಾತ್ವಿಕ ಜೀವರು ಮಾತ್ರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಜ್ಞಾನಾನಂದಪೂರ್ಣರು ಎಂದೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು.

ನಖಿನಿಕ್ಯಂತನ ದೃಷ್ಟಾಂತವೂ ಕೇವಲ ಸಾದೃಶ್ಯಮೂಲಕವಲ್ಲ. ಕಬ್ಬಿಣದ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಅದೊಂದು ಅಲ್ಪವಸ್ತು ಎಂಬುದೂ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಲ್ಪಪದಾರ್ಥ ಒಂದನ್ನು ತಿಳಿದರೂ ಸಾದೃಶ್ಯದಿಂದ ದೊಡ್ಡಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಅರಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವೆಂದಾದರೆ, ಮಹಾವಸ್ತು ಒಂದನ್ನು ತಿಳಿದಾಗ ಸಾದೃಶ್ಯದಿಂದ ಅಲ್ಪವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದರಲ್ಲಿ ಏನು ಕಷ್ಟವಿದೆ, ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತವಿದೆ.

ಮೃತ್ರಿಕಾ ಮುಂತಾದ ಮೂರು ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದಗಳ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಕೇವಲ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ ಮೂಲಕವಾಗಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಸಾದೃಶ್ಯ ವಿವಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲ. ಒಂದರ ಅರಿವಿನಿಂದ ಇನ್ನೊಂದರ ಅರಿವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿಲ್ಲ. ಪ್ರಧಾನದ ಅರಿವಿನಿಂದ ಅಪ್ರಧಾನದ ಅರಿವಿನ ಪ್ರಯೋಜನ ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ-ಸಂಸ್ಕೃತಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಯ ಜ್ಞಾನದಿಂದಾಗುವ ಪ್ರಯೋಜನ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಯೋಜನವು ಲಭಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪ್ರಪಂಚಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಯೋಜನ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಯೋಜನ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ.

ಮೂರು ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು ಇಡೀ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ. ಇದನ್ನು ಮೂರು ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳದೆ ಒಂದೇ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ ಮುಗಿಸಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಮೃತ್ತಿನ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಬಂದಾಗ ಮೃತ್ತಿಕಾಶಬ್ದ, ಲೋಹಮಣಿ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಬಂದಾಗ ಲೋಹಮಣಿ ಶಬ್ದ ಮತ್ತು ಕೃಷ್ಣಾಯಸ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಬಂದಾಗ ಕೃಷ್ಣಾಯಸ ಶಬ್ದ ಎಂದು ಆಯಾ ವಸ್ತುವಿನ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಯಲ್ಲಿ ಆಯಾವಸ್ತುವಿನ ವಾಚಕವಾದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಮೂರು ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕಾಯಿತು. ಮೃಣ್ಮಯಾದಿ ಉಪಾದೇಯಗಳ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಬಂದಾಗ ಮೃತ್ತಿಕಾದಿ ಉಪಾದಾನಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ ಎಂದು ಮಾಯಾವಾದಿಗಳೂ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದೆ ತಾನೆ?

‘ತಮೇವಂ ವಿದ್ವಾನ್ ಅಮೃತಂ ಇಹ ಭವತಿ ನಾನ್ಯಃ ಪಂಥಾ ಅಯನಾಯ ವಿದ್ಯತೇ’ ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಂತೆ ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥವಾದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕಾದರೆ ಪರಮಾತ್ಮಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಯ ಅರಿವು ಅವಶ್ಯಕ. ಜಗತ್ತಿನ ಅರಿವು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡಾಗ, ಅವನ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ, ಆದರೆ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಅರಿಯಲೇಬೇಕಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಯ ಅರಿವು ಜಗತ್ತು ಸತ್ಯ ಎಂದು ಅರಿತಾಗ ಅದರ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಉಂಟಾಗಲಾರದು. ಆದುದರಿಂದ ಜಗತ್ತು ಪರಮಾತ್ಮ ಸದೃಶವಾದ ಕಾರಣ, ಪರಮಾತ್ಮ ಸತ್ಯವೆಂದರಿ ತಾಗ ಜಗತ್ತು ಸತ್ಯ ಎಂದು ಅರಿವು ಮೂಡುವಂತೆ, ಜಗತ್ತು ಸತ್ಯವೆಂದರಿತಾಗಲೂ ಸಾದೃಶ್ಯವಶಾತ್ ಪರಮಾತ್ಮ ಸತ್ಯ ಎಂಬ ಅರಿವು ಮೂಡಬಹುದಾದುದರಿಂದ ‘ಯೇನಾಶ್ರುತಂ ಶ್ರುತಂ ಭವತಿ’ ಎಂಬುದು ಪರಮಾತ್ಮನ ಹೆಗ್ಗಳಿಕೆಯಾಗಲಾರದು, ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಮೃತ್ತಿಂದಾದಿ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳು ಅದ್ವೈತಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಲ್ಲ

ಭಾಷ್ಯ—ವಿಕಾರತ್ವವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಏಕಪಿಂಡಮಣಿಶಬ್ದಾಃ ವ್ಯರ್ಥಾಃ ಸ್ಯುಃ |

ಅನುವಾದ—ಯಥಾ ಸೋಮ್ಯ ಎಂದು ಮುಂತಾದ ಮೂರು ದೃಷ್ಟಾಂತ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮೃತ್ ಮೃಣ್ಮಯಗಳಿಗೂ, ಲೋಹ ಲೋಹಮಯಗಳಿಗೂ, ಕೃಷ್ಣಾಯಸ ಹಾಗೂ ಕಾಷ್ಠಾಯಸಗಳಿಗೂ ಉಪಾದಾನ ಉಪಾದೇಯಭಾವವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ, ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಪಿಂಡ ಮಣಿ ನಖಿನಿಕ್ರಂತನ ಸರ್ವ ಶಬ್ದಗಳು ನಿರರ್ಥಕವಾಗುವುವು. ಏಕ, ಸರ್ವ ಶಬ್ದಗಳು ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥವುಳ್ಳವುಗಳೂ ಆಗುವುವು.

ವಿವರಣೆ—ಉಪನಿಷತ್ತು 'ಯೇನಾಶ್ರುತಂ ಶ್ರುತಂ ಭವತಿ', ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ಇತರ ಜಗತ್ತಿನ ಜ್ಞಾನ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು 'ಯಥಾ ಸೋಮೈಕ್ಯೇನ ಮೃತ್‌ಪಿಂಡೇನ, ಯಥಾ ಸೋಮೈಕ್ಯೇನ ಲೋಹಮಣಿನಾ, ಯಥಾ ಸೋಮೈಕ್ಯೇನ ನಖನಿಕೃಂತನೇನ' ಎಂದು ಮೂರು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಮಾಯಾವಾದಿಗಳು, 'ಮೃತ್ ಅಂದರೆ ಮಣ್ಣು ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣ. ಮಡಿಕೆ ಮೊದಲಾದ ಮೃಣ್ಮಯಗಳು ಉಪಾದೇಯ ಅಂದರೆ ಮಣ್ಣಿನ ಕಾರ್ಯ. ಕಾರಣಕ್ಕಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ಕಾರ್ಯವೆಂಬುದಿಲ್ಲ. ಅದು ಕಾರಣಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಕಾರಣವಾದ ಮೃತ್ ಲೋಹ ಹಾಗೂ ಕೃಷ್ಣಾಯಸ್‌ಗಳನ್ನರಿತುಕೊಂಡರೆ, ಅವುಗಳ ವಿಕಾರವಾಗಿದ್ದು ಅವುಗಳ ಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿರುವ ಮಡಿಕೆ ಮೊದಲಾದ ಮೃಣ್ಮಯ ವಸ್ತು ಲೋಹದಿಂದ ಹಾಗೂ ಕಬ್ಬಿಣದಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ವಸ್ತುಗಳು ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಅರಿತಂತೆಯೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣ, ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಜಗತ್ತಿನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಾರಣ ಅದು ಬ್ರಹ್ಮನ ಕಾರ್ಯ. ಕಾರ್ಯವು ಕಾರಣ ಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡರೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಂತೆಯೇ ಆಯಿತು. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು 'ಯೇನಾಶ್ರುತಂ ಶ್ರುತಂ ಭವತಿ', ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ಇತರ ಸಕಲ ಜಗತ್ತಿನ ಜ್ಞಾನ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆಂದು ಉಪನಿಷತ್ತು ಸಾರುತ್ತಿದೆ'. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮಾಯಾವಾದಿಗಳ ಈ ವಿವರಣೆ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಸೋಮೈಕ್ಯೇನ ಎಂದು ಆರಂಭಗೊಳ್ಳುವ ಮೂರು ದೃಷ್ಟಾಂತ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಾದಾನ ಉಪಾದೇಯ ಭಾವವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಮೃತ್ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೃಣ್ಮಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಜ್ಞಾನ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ, ಮೃತ್ತಿಂಡೇನ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪಿಂಡಶಬ್ದ ವ್ಯರ್ಥ. 'ಮೃದಾ ಸರ್ವಂ ಮೃಣ್ಮಯಂ ವಿಜ್ಞಾತಂ ಸ್ಯಾತ್' ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದ್ದರೆ ಸಾಕಾಗಿತ್ತು. ಮಡಿಕೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ಮಣ್ಣು ಕಾರಣ. ಅದನ್ನು ಮಣ್ಣು ಎಂದರೆ ಸಾಕು. ಮಣ್ಣಿನ ಮುದ್ದೆ ಎನ್ನಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಲೋಹಮಣಿನಾ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮಣಿಶಬ್ದವೂ ವ್ಯರ್ಥ. ಲೋಹಮಯಗಳು ಎಲ್ಲವೂ ಲೋಹದ ಕಾರ್ಯ ಲೋಹಮಣಿಯ ಕಾರ್ಯವೇನೂ ಅಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯೂ 'ಲೋಹೇನ ಸರ್ವಂ ಲೋಹಮಯಂ ವಿಜ್ಞಾತಂ ಸ್ಯಾತ್' ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದರೆ ಸಾಕು. ನಖನಿಕೃಂತನೇನ ಎಂದು ನಖನಿಕೃಂತನ ಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದೂ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಕಬ್ಬಿಣದಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ವಸ್ತುಗಳು

ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಾರ್ಯವಾಗಿವೆ ಹೊರತು ಸ್ವತಃ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಾರ್ಯವಾದ ನಖನಿಕ್ಯಂತನದ ಕಾರ್ಯ ಅಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯೂ 'ಕೃಷ್ಣಾಯಸೇನ ಸರ್ವಂ ಕಾಷ್ಟಾಣ್ಯಸಂ ವಿಜ್ಞಾತಂ ಸ್ಯಾತ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಸರಿಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನಿಟ್ಟು ಕೊಂಡಾಗ ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಏಕೇನ ಮೃತ್ತಿಂಡೇನ ಸರ್ವಂ ಮೃಣ್ಮಯಂ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಏಕ ಹಾಗೂ ಸರ್ವ ಶಬ್ದಗಳು ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧವೆನಿಸುತ್ತವೆ. ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಮೃಣ್ಮಯಗಳೆಲ್ಲವೂ ಒಂದೇ ಮಣ್ಣಿನ ಮುದ್ದೆಯ ಕಾರ್ಯವಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಹೀಗೆ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಅನೇಕ ಶಬ್ದಗಳು ವ್ಯರ್ಥವೂ, ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥವೂ ಆಗುವುದರಿಂದ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳ ವಿವರಣೆ ಸರಿಯೆನಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಷಾರ್ಯರು ಕೊಟ್ಟಿರುವ ವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಈ ದೋಷಗಳಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲ ಮೃಣ್ಮಯಗಳೂ ಒಂದೇ ಮೃತ್ತಿಂಡಕ್ಕೆ ಸದೃಶವಾದುದರಿಂದ, ಒಂದು ಮೃತ್ತಿಂಡದ ಪರಿಚಯದಿಂದ ಎಲ್ಲ ಮೃಣ್ಮಯಗಳ ಪರಿಚಯ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಏಕ ಸರ್ವಶಬ್ದಗಳು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿವೆ. ಪಿಂಡಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇಳದಿರುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಮೃಣ್ಮಯಗಳು ಮಣ್ಣಿಗೆ ಸದೃಶ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸಾದೃಶ್ಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾವ ವಸ್ತುವಿನ ಸಾದೃಶ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇವೋ ಅದು ಸಾದೃಶ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯೋಗಿ. ಯಾವ ವಸ್ತುವಿನ ಸಾದೃಶ್ಯ ಹೇಳುತ್ತೇವೋ ಅದು ಅನುಯೋಗಿ. ಉದಾಹರಣೆ— ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಸದೃಶ ಮುಖ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನ ಸಾದೃಶ್ಯ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಚಂದ್ರನು ಪ್ರತಿಯೋಗಿ. ಮುಖದಲ್ಲಿ ಸಾದೃಶ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಮುಖವು ಅನುಯೋಗಿ. ಸಾದೃಶ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಯಾಗಬೇಕಾದರೆ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಅನುಯೋಗಿಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದೇ ಇರುವ ಧರ್ಮವು ಕಾಣುತ್ತಿರಬೇಕು. ಆಗ ಮಾತ್ರ ಸಾದೃಶ್ಯದ ನಿರೂಪಣೆಯು ಸಾಧ್ಯವೆನಿಸುವುದು. ಮೃತ್‌ಪಿಂಡ ಸದೃಶವಾದದ್ದು ಮೃಣ್ಮಯ ಎಂದಾಗ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಯಾದ ಮೃತ್ತಿಂಡದಲ್ಲಿ ಅನುಯೋಗಿಯಾದ ಮೃಣ್ಮಯದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದೇ ಇರುವ ಪಿಂಡತ್ವ ಧರ್ಮವಿರುವ ಕಾರಣ ಅದು ಪ್ರತಿಯೋಗಿ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅರ್ಹವಾಗುತ್ತದೆ. ಮೃತ್ ಸದೃಶವಾದದ್ದು ಮೃಣ್ಮಯ ಎಂದರೆ ಮೃತ್‌ನಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮ ಮೃತ್ವ ಒಂದೇ. ಅದು ಅನುಯೋಗಿಯಾದ ಮಡಿಕೆ ಮೊದಲಾದ ಮೃಣ್ಮಯದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ. ಅನುಯೋಗಿಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದೇ ಇರುವ ಧರ್ಮವು ಪ್ರತಿಯೋಗಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವುದೂ ಕಾಣದೇ ಇರುವುದರಿಂದ, ಈ ರೀತಿಯ ಸಾದೃಶ್ಯನಿರೂಪಣೆಯು ಸಮರ್ಪಕವೆನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಸಾದೃಶ್ಯನಿರೂಪಣೆಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಲೆಂದು ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪಿಂಡ ಎಂಬ

ಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇಳಿರುವ ಕಾರಣ, ಆಚಾರ್ಯರ ವಿವರಣೆಯನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡಾಗ ಅದು ಸಾರ್ಥಕವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಲೋಹಮಣಿ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ ಹಾಗೂ ಸಾದೃಶ್ಯವನ್ನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಯಥಾ ಸೋಮೈಕ್ಯೇನ ಲೋಹೇನ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದೆ. ಮಣಿಶಬ್ದವನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ, ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಸಾದೃಶ್ಯನಿರೂಪಣೆಯೂ ಸಮರ್ಪಕವಾದಂತಾಯಿತು. ಲೋಹಮಣಿ ಎಂದರೆ ಚಿನ್ನವಾಗಿದ್ದು ಅದು ಲೋಹಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ ವನ್ನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ದೃಷ್ಟಾಂತ ಹೇಳಿದಂತೆಯೂ ಆಯಿತು. ಆದುದರಿಂದ ಮಣಿಶಬ್ದವೂ ಸಾರ್ಥಕ. ಒಂದು ಅಲ್ಪವಸ್ತು ನಿಖರಿನಿಕ್ಕಂತನ. ಇದನ್ನರಿತುಕೊಂಡಾಗ ಕಬ್ಬಿಣದಿಂದಾದ ಮಹತ್ತಾದ ವಸ್ತುಗಳ ಪರಿಚಯವೂ ಸುಲಭವಾಗುತ್ತದೆಂಬುದು ಅನುಭವಸಿದ್ಧ. ಈ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ 'ಕೃಷ್ಣಾಯಸೇನ ಸರ್ವಂ ಕಾಷ್ಟಾಯಸಂ ವಿಜ್ಞಾತಂ ಸ್ಯಾತ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. 'ನಖ ನಿಕ್ಕಂತನೇನ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಸಾರ್ಥಕವೇ ಆಗಿದೆ.

ಭಾಷ್ಯ—'ಮೃತ್ತಿಕೇನ' 'ಲೋಹಮಣಿರಿತಿ' 'ಕಾಷ್ಟಾಯಸಮಿತಿ' ಅತ್ರ 'ಇತಿ' ಶಬ್ದಾಃ ನಾಮಧೇಯಶಬ್ದಾಶ್ಚ ವ್ಯರ್ಥಾಃ ಸ್ಯುಃ | ವಿಕಾರಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಮೃತ್ತಿಕೈವ ಸತ್ಯಂ, ಲೋಹ ಏವ ಸತ್ಯಂ, ಕಾಷ್ಟಾಯಸಮೇವ ಸತ್ಯಮಿತ್ಯೇವ ಸ್ಯಾತ್ | ನ ತು ನಾಮಧೇಯಾದಿಶಬ್ದಾಃ |

ಅನುವಾದ—'ವಾಚಾರಂಭಣಂ ವಿಕಾರೋ ನಾಮಧೇಯಂ' ಎಂದು ಆರಂಭಗೊಳ್ಳುವ ಮೂರು ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಕ್ಯಗಳ ಉದ್ದೇಶ. ವಿಕಾರಗಳ ಅಸತ್ಯತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದೇ ಆಗಿದೆ ಎಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡಲ್ಲಿ ಮೃತ್ತಿಕೇತಿ, ಮಣಿರಿತಿ, ಕಾಷ್ಟಾಯಸಮಿತಿ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವ ಮೂರು 'ಇತಿ' ಶಬ್ದಗಳೂ, ಈ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ 'ನಾಮಧೇಯ' ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಗೂ ವ್ಯರ್ಥವೆನಿಸುತ್ತವೆ. ಮೃತ್ತಿಕೈವ ಸತ್ಯಂ, ಲೋಹಮೇವ ಸತ್ಯಂ, ಕಾಷ್ಟಾಯಸಮೇವ ಸತ್ಯಂ ಎಂದೇ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು. 'ಇತಿ' ಶಬ್ದ, 'ನಾಮಧೇಯ' ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಬಾರದಿತ್ತು.

ವಿವರಣೆ—ವಾಚಾರಂಭಣಂ ಎಂದು ಆರಂಭಗೊಳ್ಳುವ ಮೂರು ವಾಕ್ಯಗಳು ವಿಕಾರದ ಅಸತ್ಯತೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲು ಹೊರಟಿವೆ ಎಂದು ಮಾಯಾವಾದಿಗಳು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ. 'ವಿಕಾರಃ=ಮಣ್ಣಿನ ವಿಕಾರವಾದ ಮಡಿಕೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳು, ವಾಚಾರಂಭಣಂ=ಕೇವಲ ಮಾತನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿಕೊಂಡಿವೆ.

ನಾಮಧೇಯಂ=ನಾಮಮಾತ್ರದಿಂದ ಇವೆ, ವಸ್ತುತಃ ಇಲ್ಲ. ಮೃತ್ತಿಕೇತೃವ ಸತ್ಯಂ=ಕಾರಣವಾದ ಮಣ್ಣು ಮಾತ್ರ ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿದೆ' ಹೀಗೆ ಅವರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮೃತ್ತಿಕೇತಿ ಎಂದು ಇತಿ ಶಬ್ದ ವ್ಯರ್ಥ. ಮೃತ್ತಿಕೈವ ಸತ್ಯಂ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದ್ದರೆ ಸಾಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇಷ್ಟರಿಂದಲೇ 'ಮಣ್ಣು ಮಾತ್ರ ಸತ್ಯ' ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. 'ನಾಮಧೇಯಂ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವೂ ವ್ಯರ್ಥ. 'ವಿಕಾರೋ ವಾಚಾರಂಭಣಂ' ಎಂದಿಷ್ಟರಿಂದಲೇ ವಿಕಾರವು ಕೇವಲ ಮಾತನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದೆ. ಅಂದರೆ, ನಾಮಮಾತ್ರದಿಂದಿದೆ. ವಸ್ತುತಃ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರೇತಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಪುನಃ ನಾಮಧೇಯ ಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿಯೇ ಆಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿರುವಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಮೃತ್ತಿಕಾ ಮೊದಲಾದ ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದಗಳು ಪ್ರಧಾನ. ಇತರ ಭಾಷಾಪದಗಳು ಅಪ್ರಧಾನ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡಾಗ 'ಇತಿ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಾರ್ಥಕ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. ವ್ಯಾಕರಣಶಾಸ್ತ್ರ ಶಬ್ದಪ್ರಧಾನವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ತೃಜ್ಞತ್ ಕ್ರೋಷ್ಟು' ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ, ಕ್ರೋಷ್ಟು 'ನರಿ' ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ. 'ಕ್ರೋಷ್ಟು ಶಬ್ದ' ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಅರ್ಥ. ಆದರೆ ಇಂತಹ ಶಬ್ದಪ್ರಧಾನ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಇತಿ ಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇಳಿದಾಗ ಅಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳದೇ ಅದರ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಉದಾಹರಣೆ—ಇದೇ ವ್ಯಾಕರಣ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ 'ನ ವಾ ಇತಿ ವಿಭಾಷಾ' ಎಂಬುದನ್ನು 'ನ ವಾ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ವಿಭಾಷಾ ಎಂದು ಹೆಸರು ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸದೆ ನ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಾದ ನಿಷೇಧ ಹಾಗೂ ವಾ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಾದ ವಿಕಲ್ಪ ಇವುಗಳಿಗೆ ವಿಭಾಷಾ ಎಂದು ಹೆಸರು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ವೇದ ಉಪನಿಷತ್ ಮೊದಲಾದವು ವ್ಯಾಕರಣ ಶಾಸ್ತ್ರದಂತೆ ಶಬ್ದಪ್ರಧಾನವಾಗಿರದೆ ಅರ್ಥ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿವೆ. ಆದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಆಯಾ ಶಬ್ದದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅರ್ಥವೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳದೆ, ಅವುಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇತಿ ಶಬ್ದವನ್ನು ಅರ್ಥವೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳದೆ, ಅವುಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇತಿ ಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇಳಿದ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳದೆ ಶಬ್ದದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಉದಾಹರಣೆ—ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಹೋವಾಚಿ ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಶಬ್ದವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಿದನು. ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಅರ್ಥ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಮೃತ್ತಿಕೈವ ಸತ್ಯಂ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರೆ 'ಮೃತ್ತಿಕಾಶಬ್ದವು ಸತ್ಯ' ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರೇತಾರ್ಥವು ಸಿಗದೆ ಮಣ್ಣು ಸತ್ಯ ಎಂದರ್ಥವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಮೃತ್ತಿಕೇತೃವ ಸತ್ಯಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ

ಮೃತ್ತಿಕಾ ಮೊದಲಾದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳು ಸತ್ಯ, ನಿತ್ಯ, ಪ್ರಧಾನ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇತಿ ಶಬ್ದವು ಆಚಾರ್ಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೀತ್ಯಾ ಸಾರ್ಥಕವೇ ಆಗಿದೆ.

ಭಾಷ್ಯ—ನ ಚ 'ವಾಚಾರಂಭಣಮಾತ್ರ' ಮಿತಿ ಮಾತ್ರಶಬ್ದೋಽಸ್ತಿ | ನ ಚಾರಂಭ್ಯಸ್ಯಾರಂಭಣಮಿತಿ ಯುಜ್ಯತೇ ಶಬ್ದಃ | ಕ್ರಿಯಾ ಹ್ಯಾರಂಭಣಂ |

ಅನುವಾದ—ವಾಚಾರಂಭಣಮಾತ್ರಂ ಎಂಬುದಾಗಿ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಶಬ್ದವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಆರಂಭಣ ಎಂಬುದೊಂದು ಕ್ರಿಯೆ. ಅದರ ಕರ್ಮವಾದ ಆರಂಭಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕ ವಸ್ತುವನ್ನು ಹೇಳಲು ಆರಂಭಣ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗವೂ ಅನುಚಿತವಾಗಿದೆ.

ವಿವರಣೆ—ವಾಚಾರಂಭಣಂ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ವಿಕಾರಗಳೆಲ್ಲಾ ಮಿಥ್ಯಾ ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಮಾಯಾವಾದಿಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಆದರೆ ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಿಥ್ಯಾ ಎಂಬ ಅರ್ಥಕೊಡುವ ಯಾವ ಪದವೂ ಇಲ್ಲ. ಅವರು 'ವಾಚಾ ಅಸ್ತಿತಿ ಆರಂಭ್ಯತೇ' ಮಾತಿನಿಂದ ಉಂಟೆಂದು ಆರಂಭಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ತೋರಿಸಿ, 'ಅನ್ನಮಾತ್ರಂ ಭುಕ್ತಂ'—ಕೇವಲ ಅನ್ನವನ್ನು ಮಾತ್ರ ತಿಂದನು—ಎಂದಾಗ ಇತರ ವ್ಯಂಜನವೇನೂ ಇರಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಗೆ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ವಾಚಾರಂಭಣ ಮಾತ್ರಂ, ಕೇವಲ ಮಾತಿಗೆ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ ಎಂದಾಗಲೂ ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಗೆ ದೂರ, ಅವಾಸ್ತವ, ಮಿಥ್ಯಾ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಸಿಗುತ್ತದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಅನ್ನ ಮಾತ್ರಂ ಭುಕ್ತಂ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಂತೆ 'ವಾಚಾರಂಭಣ ಮಾತ್ರಂ ವಿಕಾರಃ' ಎಂದು 'ಮಾತ್ರ' ಶಬ್ದ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ, ಕೇವಲ ವಾಚಾರಂಭಣಶಬ್ದವನ್ನು ಮಿಥ್ಯಾ ಎಂಬ ಅರ್ಥದ ತನಕ ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. 'ಕೃತ್ಯಲ್ಯುಟೋರ್ಬಹುಲಂ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಂತೆ ಪ್ರಬಲ ಕಾರಣವಿರದ ಹೊರತು ಲ್ಯುಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಕರ್ಮಾರ್ಥವಾಗದೆಂದು ವ್ಯಾಕರಣ ಶಾಸ್ತ್ರಹೇಳುವಂತೆ ಆರಂಭ್ಯ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾದಲ್ಲಿ ಆರಂಭಣ ಎಂದು ಹೇಳುವುದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಲ್ಯುಡಂತ ಆರಂಭಣಶಬ್ದವು ಆರಂಭಿಸುವಿಕೆ ಎಂಬ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆರಂಭಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕ ವಸ್ತು ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಅದಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೂ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸರಿಯಲ್ಲ.

ಸಂಸ್ಕೃತವು ಅನಾದಿ, ಇತರ ಭಾಷೆಗಳು ಮತ್ತೆ ಬಂದವು

ಭಾಷ್ಯ—ಅತೋ 'ವಾಚಾ ನಾಮ್ನಾಂ ಆರಂಭಣಂ ವಿಕಾರೋ ವಿವಿಧಾಕಾರೋ

ವಿಕ್ರಿಯಮಾಣಃ | ಸತ್ಯಂ ನಾಮಧೇಯಂ, ಸರ್ವದಾ ವಿದ್ಯಮಾನಂ
ನಾಮಧೇಯಂ ಮೃತ್ತಿಕೇತ್ಯಾದಯಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಸತ್ತ್ವೇನ ಕಾಲತಃ ತತಂ
ಜ್ಞಾಯತೇ ವಿದ್ವದ್ಭಿರಿತಿ ನಿತ್ಯತ್ವೇನ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇವ ಸತ್ಯಮಿತ್ಯತ್ರ ವಿವಕ್ಷಿತಂ |

ಅನುವಾದ—ಮಾಯಾವಾದಿಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಹೀಗೆ ಅಯುಕ್ತವಾದುದರಿಂದ ವಾಚಾರಂಭಣಂ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹೀಗೆ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು—ವಾಗಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತೇತರ ಭಾಷಾಪದಗಳ ಉಚ್ಚಾರಣವು, ವಿಕಾರಃ=ವಿವಿಧಾಕಾರ ಅಂದರೆ ನಾನಾ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಲ್ಪಡುವಂತಹುದು. ಆದುದರಿಂದ ಅಂತಹ ಶಬ್ದಗಳು ಶಾಶ್ವತವಲ್ಲ. ಸತ್ಯಂ=ಯಾವತ್ತೂ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿರುವ, ನಾಮಧೇಯಂ=ಶಬ್ದವೆಂದರೆ, ಮೃತ್ತಿಕೇತಿ=ಮೃತಿಕಾ ಮೊದಲಾದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳೇ, ಸದ್ವ್ಯಾಪದಿಂದ ಕಾಲವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿದೆ ಎಂದು ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವಂಥಹುದು ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ನಿತ್ಯವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವಸ್ತುವೇ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಸತ್ಯಶಬ್ದದಿಂದ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ.

ವಿವರಣೆ—ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಸತ್ಯಂ ಶಬ್ದವನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರು ನಿತ್ಯಂ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸತ್ಯಶಬ್ದವನ್ನು ಸತ್, ತ್, ಯ ಎಂದು ಬಿಡಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ತ್ ಎಂಬುದು 'ತನು ವಿಸ್ತಾರೇ' ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿದ್ದು ಎಲ್ಲ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವಂಥಾದ್ದು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದೆ. ಯ ಎಂಬ ಅಂಶವು ಜ್ಞಾನ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿರುವ 'ಯಾ' ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿದ್ದು, ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದೆ. ಹೀಗೆ ಸತ್ಯ ಎಂದರೆ ಸತ್+ತ್+ಯ ಸತ್‌ರೂಪದಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇರುವಂಥಾದ್ದೆಂದು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ತಿಳಿದಿರುವ ವಸ್ತು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಎಲ್ಲ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಸತ್‌ರೂಪದಿಂದ ಇರತಕ್ಕ ವಸ್ತುವೆಂದರೆ ನಿತ್ಯವೆ. ಇದೇ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ 'ಏತತ್ ಸತ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಪುರಂ' ಎಂದು, ನಿತ್ಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವ ಕಾರಣ, ಆಚಾರ್ಯರು ಸತ್ಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುವಂತಿಲ್ಲ.

ಭಾಷ್ಯ—ಸಂಕೇತೇನ ಕ್ರಿಯಮಾಣಾನಿ ಹ್ಯನ್ಯಾನಿ ನಾಮಾನಿ | ಅತೋ ವಿಕಾರ ರೂಪಾಣಿ | ವಿಕಾರಶಬ್ದಸ್ಯ ನಿಯತಪುಲ್ಲಿಂಗತ್ವಾತ್ 'ಆರಂಭಣಂ ವಿಕಾರಃ' ಇತಿ 'ವೇದಾಃ ಪ್ರಮಾಣಂ' ಇತಿವತ್ ಯುಜ್ಯತೇ |

ಅನುವಾದ—ಸಂಸ್ಕೃತೇತರವಾದ ಮಣ್ಣು ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳು ಆಯಾಯ

ಭಾಷೆಯನ್ನು ಮಾತನಾಡಿಸುವ ಜನರ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿವೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಜನರ ಇಚ್ಛೆಯಲ್ಲಿ ವಿಭಿನ್ನತೆ ಇರುವ ಕಾರಣ ಈ ಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರಯೋಗವೂ ನಾನಾ ರೀತಿಯಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಜನರಿಂದ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಅವು ಅನಿತ್ಯ. ವಾಚಾರಂಭಣಂ ವಿಕಾರಃ ಎಂಬಲ್ಲಿ ವಾಚಾರಂಭಣಶಬ್ದವು ವಿಶೇಷ್ಯವಾಗಿದ್ದು ನಪುಂಸಕಲಿಂಗದಲ್ಲಿದ್ದರೂ, ವಿಕಾರ ಶಬ್ದವು ನಿತ್ಯಪುಲ್ಲಿಂಗಶಬ್ದವಾದ ಕಾರಣ 'ವೇದಾಃ ಪ್ರಮಾಣಂ' ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗದಂತೆ, 'ವಾಚಾರಂಭಣಂ ವಿಕಾರಃ ಎಂದು ವಿಶೇಷಣ-ವಿಶೇಷ್ಯಭಾವ ಯುಕ್ತವೇ ಆಗಿದೆ. ಅನಿಯತ ಲಿಂಗಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಸಮಾನಲಿಂಗತ್ವವಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ವಿಶೇಷಣ—ವಿಶೇಷಭಾವವೆಂದು ನಿಯಮ. ನಿಯತಲಿಂಗವಾದ ವಿಕಾರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಈ ನಿಯಮ ಅನ್ವಯಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯಿಂದ ಇತರ ಭಾಷೆಗಳು ಹುಟ್ಟಿದ ಕ್ರಮ

ಭಾಷ್ಯ—ನ ಚ ಮೃತ್ತಿಕಾದಿನಾಮವಿಕಾರಃ ಸಾಂಕೇತಿಕಂ ನಾಮ |
ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಮೇವಾತ್ರ ಮೃತ್ತಿಕಾದಿ ನಾಮವತ್ ಭಗವತೋ ವಿವಕ್ಷಿತಂ |
ಸೃಷ್ಟಿಶ್ಚ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಾರ್ಥಮೇವಾತ್ರೋಚ್ಯತೇ |

ಅನುವಾದ—'ಮೃತ್ತಿಕಾ' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದಗಳ ಪರಿಣಾಮವೆ 'ಮಣ್ಣು' ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಕೃತಶಬ್ದಗಳಲ್ಲ. ವಾಚಾರಂಭಣಂ ಇತ್ಯಾದಿ ದೃಷ್ಟಾಂತ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಇತರ ಭಾಷಾಶಬ್ದಗಳಿಗಿಂತ ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಿರುವಂತೆ ಜಗತ್ತಿಗಿಂತ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳುವುದೇ ವಿವಕ್ಷಿತ. ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ಈ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಮುಂದೆ ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟಿಯೂ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಿದೆ.

ವಿವರಣೆ—"ವಾಚಾರಂಭಣಂ ವಿಕಾರೋ ನಾಮಧೇಯಂ ಮೃತ್ತಿಕೇತ್ಯೇವ ಸತ್ಯಂ" ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದಗಳು ನಿತ್ಯ. ಪ್ರಾಕೃತಶಬ್ದಗಳು ಅನಿತ್ಯ ಎಂದು ನೀವು ಅರ್ಥೈಸುವುದಾದರೆ ಹಾಗೇ ಅರ್ಥೈಸಿರಿ. ಅದರಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದಗಳ ಪರಿಣಾಮವೇ ಪ್ರಾಕೃತಶಬ್ದ ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರ ಉದಾಹರಣೆಯಿಂದ ಮೃತ್ ಎಂಬುದು 'ಮಣ್ಣು' ಎಂಬ ಶಬ್ದವಾದಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಪ್ರಪಂಚವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿರುವನು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಂತಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಪರಿಣಾಮವಾದ ಪ್ರಪಂಚದ ಜ್ಞಾನವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಸಾಧ್ಯ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾದ ಉದಾಹರಣೆ 'ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದದ ಪರಿಣಾಮವಾದ ಪ್ರಾಕೃತಶಬ್ದದ ಜ್ಞಾನವು

ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದದಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗಿರುವುದು' ಎಂದಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ನಿಮ್ಮ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ನಮಗೇ ಅನುಕೂಲವಾಗುವುದು'' ಎಂದು ಮಾಯಾವಾದಿಗಳು ಹೇಳಬಹುದು. ಅದಕ್ಕೆ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ನೀಡಲಾಗಿದೆ-ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದಗಳು ನಿತ್ಯ, ಪ್ರಾಕೃತ ಅನಿತ್ಯವೆಂದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಪರಿಣಾಮ ಪ್ರಾಕೃತ ಎಂದಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ನಿತ್ಯವಾದ ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದವನ್ನು ನೋಡಿ, ಅದಕ್ಕೆ ಹೋಲುವಂಥ ಪ್ರಾಕೃತಶಬ್ದವನ್ನು ಜನರು ರಚಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ ಹೊರತು ಒಂದು ಶಬ್ದವನ್ನು ಇನ್ನೊಂದಾಗಿ ಪರಿಣಾಮ ಗೊಳಿಸಲು ಯಾರಿಗೂ ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ. ಸಂಸ್ಕೃತ ಪ್ರಾಕೃತ ಎರಡೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜನರ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿರುವಾಗ ಒಂದು ಇನ್ನೊಂದರ ಪರಿಣಾಮ ಎನ್ನಲೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತ ನಿತ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಬೇರೆ ಭಾಷೆಗೆ ಅಧೀನ ವಲ್ಲವೆಂದೂ, ಪ್ರಾಕೃತ ಅನಿತ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ, ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದವನ್ನು ನೋಡಿ ರಚಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂಥಾದ್ದಾದ್ದರಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತಕ್ಕೆ ಅಧೀನವೆಂದೂ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು, ಜಗತ್ತಿಗೆ ಅಧೀನನಲ್ಲದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಅಧೀನವಾದ ಜಗತ್ತಿನ ಜ್ಞಾನದ ಫಲ ಸಿಗುವದೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತವಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳ ಬೇಕು. ಜಗತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮನ ಅಧೀನವೆಂಬುದರ ಸಮರ್ಥನಾಗಿಯೇ ಮುಂದೆ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ.

ಉಪನಿಷತ್—“ನ ವೈ ನೂನಂ ಭಗವಂತಸ್ತಸ್ಯ ಏತದವೇದಿಷುಃ |
ಯದ್ಯೇತದವೇದಿಷ್ಯನ್ ಕಥಂ ಮೇ ನಾವಕ್ಷ್ಯನ್” ಇತಿ | ಭಗವಾಂಸ್ತ್ವೇವ
ಮೇ ತದ್ಬ್ರವೀತು” ಇತಿ | “ತಥಾ ಸೋಮ್ಯ” ಇತಿ ಹೋವಾಚ ||

|| ಖಂಡ ೧ ||

‘ಪರಮಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಇತರ ಎಲ್ಲಾ ಜಗತ್ತಿನ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬೀ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಪೂಜ್ಯರಾದ ನನ್ನ ಗುರುಗಳು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ತಿಳಿದಿರ ಲಾರರು. ಒಂದು ವೇಳೆ ತಿಳಿದಿದ್ದರೆ ಏಕೆ ಹೇಳದೆ ಇರುತ್ತಿದ್ದರು? ಪೂಜ್ಯರಾದ ತಾವೇ ಈ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ನನಗೆ ವಿಶದವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿಕೊಡಿ’ ಎಂದು ಶ್ವೇತಕೇತುವು ತನ್ನ ತಂದೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದನು. ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ತಂದೆಯು ‘ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಲಿ’ ಎಂದರು. || ಖಂಡ ೧ ||

ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ

ಉಪನಿಷತ್—ಸದೇವ ಸೋಮೈದಮಗ್ರ ಆಸೀದೇಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಮ್ |
ತದ್ವೈಕ ಆಹುಃ ‘ಅಸದೇವೇದಮಗ್ರ ಆಸೀದೇಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಮ್’ |

ತಸ್ಮಾದಸತಃ ಸಜ್ಜಾಯತ' ಇತಿ ।

‘ಕುತಸ್ತು ಖಲು ಸೋಮೈವಂ ಸ್ಯಾತ್?’ ಇತಿ ಹೋವಾಚ ‘ಕಥಂ ಅಸತಃ
ಸಜ್ಜಾಯೇತ? ಇತಿ| ಸತ್ ತ್ವೇವ ಸೋಮೈವಮಗ್ರ
ಆಸೀದೇಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಂ’ ।

ಅನುವಾದ—ಸೃಷ್ಟಿಯ ಮೊದಲು ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದುದ
ರಿಂದ ಸತ್ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಪರಮಾತ್ಮನು ಮಾತ್ರ ಇದ್ದನು. ಈ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ
ಅವಯವ ಗುಣಕ್ರಿಯೆ ಇವುಗಳಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಅಭಿನ್ನನಾಗಿರುವನು. ಅವನಿಗೆ
ಸಮಾನರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ, ಅಧಿಕರು ಇನ್ನೆಲ್ಲಿ?

ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿ ಕಾರಣದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶೂನ್ಯವಾದಿಗಳಾದ ಬೌದ್ಧರು
‘ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶೂನ್ಯ ಒಂದೇ ಇತ್ತು.
ಕಾರ್ಯಪ್ರಪಂಚವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಸಹಕಾರಿ ಕಾರಣವಾಗಬಲ್ಲ ಇನ್ನೊಂದು ವಸ್ತುವೂ
ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆ ಶೂನ್ಯದಿಂದ ಪ್ರಪಂಚ ಹುಟ್ಟಿತು’ ಎಂದು ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಸತ್ ಆಗಿರುವ ಶೂನ್ಯವಿತ್ತು ಎಂಬುದು ಹೇಗೆ ತಾನೆ
ಯುಕ್ತವಾದೀತು? ಅಸತ್ತು ಇರುವುದೆಂದರೆ ಸ್ವವ್ಯಾಹತ ಮತ್ತು ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕ.
ಅಸತ್ ಆದ ಶೂನ್ಯದಿಂದ ಜಗತ್ತು ಹುಟ್ಟುವುದು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಸಾಧ್ಯ? ಅಸತ್ತು
ಕಾರಣವಾಗುವುದು ಎಲ್ಲಿಯೂ ದೃಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ, ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ
ತನ್ನ ಅವಯವಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಅತ್ಯಂತ ಅಭಿನ್ನನೂ, ತನಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಹಾಗೂ
ತನಗಿಂತ ಅಧಿಕವಾದ ಬೇರೆ ವಸ್ತು ಇಲ್ಲದವನೂ ಆದ ಸದ್ರೂಪನಾದ
ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಇದ್ದನು ಎಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಭಾಷ್ಯ—ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಂ ಸ್ವಗತಭೇದವರ್ಜಿತಂ ಸಮಾನವರ್ಜಿತಂ ಚ ।

ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಂ ತತ್ ಸಮಾಭ್ಯಧಿಕವರ್ಜನಾತ್ ।

ಸ್ವಗತಾನಾಂ ಚ ಭೇದಾನಾಮಭಾವಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಶಾಶ್ವತಂ ।

ಇತಿ ಪ್ರವೃತ್ತೇ ।

ಭೇದಾಭೇದನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಮೇವಶಬ್ದೋಽವಧಾರಕಃ ।

ಸಮಾಧಿಕನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಮದ್ವಿತೀಯಪದಂ ತಥಾ ॥

ಭೇದಾಭೇದೇಽಪ್ಯೇಕಶಬ್ದೋ ಯತೋಽವಯವಿನಿ ಸ್ಥಿತಃ ।

ಏಕಮೇವೇತ್ಯತಃ ಪ್ರಾಹ ನಾರಾಯಣಮಿಯಂ ಶ್ರುತಿಃ ।

ಸಮೇ ದ್ವಿತೀಯಶಬ್ದಃ ಸ್ಯಾದದ್ವಿತೀಯೋಽಸಮತ್ವತಃ ।

ಸಾಧಿಕಃ ಕುತ ಏವ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾಹ ಪರಮಾ ಶ್ರುತಿಃ |

ಇತಿ ಸಾಮಸಂಹಿತಾಯಾಮ್ |

ಅನುವಾದ—ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಂ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಏಕಮೇವ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಅವಯವ ಗುಣ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಭೇದ ರಹಿತನೆಂದೂ, ಅದ್ವಿತೀಯ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ತನಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಎರಡನೆಯ ವಸ್ತು ಇಲ್ಲದವನೆಂದೂ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ.

ಪ್ರವೃತ್ತ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ 'ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಗುಣಾದಿಗಳಿಂದ ಭೇದ ಇಲ್ಲದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಶಾಶ್ವತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಏಕಮೇವ ಎಂದೂ, ತನ್ನ ಸಮಾನರು ಹಾಗೂ ತನಗಿಂತ ಉತ್ತಮರು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಅದ್ವಿತೀಯ ಎಂದೂ ನಿರೂಪಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ' ಎಂದು ವಿವರಣೆ ಇದೆ.

'ಪರಮಾತ್ಮ ಮತ್ತು ಅವನ ಅವಯವಾದಿಗಳಿಗೆ ಭೇದಾಭೇದವೂ ಇಲ್ಲ. ಅತ್ಯಂತ ಅಭೇದವೇ ಇದೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಏಕಮೇವ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅವಧಾರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಏವ ಶಬ್ದ ಪ್ರಯೋಗ. ಅವನಿಗೆ ಸಮನೂ, ಅವನಿಗಿಂತ ಅಧಿಕನೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಅದ್ವಿತೀಯ ಎಂಬ ಪದವೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ತನ್ನ ಅವಯವಗಳಾದ ನೂಲುಗಳಿಂದ ಭೇದಾಭೇದಉಳ್ಳ ಪಟವನ್ನೂ ಏಕಃ ಪಟಃ ಎಂದು ವ್ಯವಹರಿಸುವ ರೂಢಿ ಇದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಏಕಶಬ್ದ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆಯೇ ಹೊರತು ಭೇದನಿಷೇಧ ಮಾಡಲಾರದು. ಪ್ರಕೃತ ಪರಮಾತ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಏಕಂ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಅವನಿಗೂ ತನ್ನ ಅವಯವಗಳಿಂದ ಭೇದಾಭೇದವೇನೋ ಎಂದು ಸಂಶಯ ಬಂದೀತು. ಹಾಗಾಗದಿರಲಿ ಎಂದು ಅಭೇದ ಒಂದೇ ಇದೆ. ಭೇದವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭೇದ ನಿಷೇಧ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪನಿಷತ್ತು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಏಕಂ ಎಂದಷ್ಟೇ ಅನ್ನದೆ, ಏಕಮೇವ ಅನ್ನುತ್ತಿದೆ. ಸಮನಾದ ಎರಡನೆಯ ವಸ್ತುವನ್ನೇ 'ಅಸ್ಯ ಗೋಃ ದ್ವಿತೀಯಃ ಅನ್ವೇಷ್ಯಷ್ಯಃ' ಎಂಬಿತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ದ್ವಿತೀಯ ಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳುವುದು ಕಂಡಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಉಪನಿಷತ್ತು ಅದ್ವಿತೀಯಂ ಅನ್ನುವುದು. ತನಗೆ ಸಮವಾದ ಎರಡನೆ ವಸ್ತು ಇಲ್ಲದವನು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ ಎಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಮವಾದುದು ಇಲ್ಲವೆಂದ ಮೇಲೆ, ಅಧಿಕವಾದ ವಸ್ತು ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಇದ್ದೀತು? ಹೀಗೆ ಅದ್ವಿತೀಯ ಶಬ್ದದಿಂದ ಸಮ ಹಾಗೂ ಅಧಿಕ ಇವುಗಳಿಂದ ರಹಿತನು ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತಿದೆ' ಎಂದು ಸಾಮ ಸಂಹಿತಾದಲ್ಲಿದೆ.

ವಿವರಣೆ—‘ಏಕಂ’, ‘ಏವ’, ‘ಅದ್ವಿತೀಯಂ’ ಎಂಬ ಮೂರು ವಿಶೇಷಣಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸ್ವಗತಭೇದ. ಸಜಾತೀಯ ಭೇದ, ವಿಜಾತೀಯ ಭೇದಗಳನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತಿವೆ ಎನ್ನುವ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಪ್ರಕಾರ ಅದ್ವಿತೀಯ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿರುವ ದ್ವಿತೀಯ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ, ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ದ್ವಿತೀಯ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೂ ಹೇಳುವ ವಿವಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲ. ಇರುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಸಜಾತೀಯ ದ್ವಿತೀಯವನ್ನೂ ನಿಷೇಧಿಸಿದಂತಾಗಿ, ಸಜಾತೀಯ ಭೇದ ನಿಷೇಧಕವಾದ ಏವಶಬ್ದ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ದ್ವಿತೀಯ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಹೇಳಬಲ್ಲ ದ್ವಿತೀಯ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಜಾತೀಯ ದ್ವಿತೀಯ ಮಾತ್ರವನ್ನು ಹೇಳುವ ವಿವಕ್ಷೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲೇಬೇಕು. ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಅಸ್ಯ ಗೋಃ ದ್ವಿತೀಯೋಽನ್ವೇಷ್ಟವ್ಯಃ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗಾನುಸಾರ ಸದೃಶ್ಯದ್ವಿತೀಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಂಕೋಚವೇಕೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು? ಎಂಬುದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

“ಅದ್ವಿತೀಯ” ಶಬ್ದ ಅದ್ವೈತಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಲ್ಲ

ಭಾಷ್ಯ—ನ ಚ ವಿಜಾತೀಯ ಭೇದವರ್ಜನಂ ನಾಮ ಕುತ್ರಚಿತ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ।

ತತ್ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾಚ್ಚ ।

‘ಏಕ ಏವಾದ್ವಿತೀಯೋ ಭಗವಾನ್ ತತ್ಸದೃಶಃ ಪರೋ ನಾಸ್ತಿ’

ಇತಿ ಚ ಶ್ರುತಿಃ ।

ಏಕೋ ಭಗವಾನ್ ತತ್ಸದೃಶಪರೌ ನ ಸ್ತಃ । ಇತಿ ಚ ।

ಅನುವಾದ—ವಿಜಾತೀಯ ಭೇದರಾಹಿತ್ಯ ಎಂಬ ವಸ್ತುವೇ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದ ಕಾರಣ ಅದನ್ನು ಅದ್ವಿತೀಯ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದ್ವಿತೀಯ ಶಬ್ದದಿಂದ ಆ ಅರ್ಥ ಪ್ರತೀತಿ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅದು ಅರ್ಥ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಇಲ್ಲ. ‘ಪರಮಾತ್ಮನು ಒಬ್ಬನೇ ಅದ್ವಿತೀಯನು. ಅವನಿಗೆ ಸದೃಶವಾದ ಬೇರೆ ವಸ್ತುವಿಲ್ಲ’ ಎಂದೂ, ‘ಪರಮಾತ್ಮ ಒಬ್ಬನೇ. ಅವನಿಗೆ ಸದೃಶವಾದುದೂ, ಅವನಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮವಾದರೂ ಇಲ್ಲ’ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಸಾರುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅದ್ವಿತೀಯ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಜಾತೀಯ ಭೇದರಹಿತ ಎಂದರ್ಥವಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ಉಚಿತವಲ್ಲ.

ವಿವರಣೆ—ಅದ್ವೈತಿಗಳು ‘ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಂ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗೈದಿರುವರು—‘ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಮೂರು ರೀತಿಯಾದ ಭೇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆ—ಒಂದು ಮರವು ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಪತ್ರಪುಷ್ಪಾದಿ

ಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಸ್ವಗತಭೇದ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಅದೇ ಮರಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಮರಗಳಿಂದ ಇರುವ ಭೇದಕ್ಕೆ ಸಜಾತೀಯ ಭೇದ ಎನ್ನುವರು. ಆ ಮರದಲ್ಲಿ ತನಗಿಂತ ವಿಜಾತೀಯವಾದ ಕಲ್ಲು ಮುಳ್ಳು ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಭೇದವಿದೆ. ಇದು ವಿಜಾತೀಯ ಭೇದ. ಇಂತಹ ಒಂದು ಮರದ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ನಲ್ಲೂ ಮೂರು ರೀತಿಯಾದ ಭೇದವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾದರೆ, ಅಂತಹ ಮೂರು ರೀತಿಯಾದ ಭೇದವೂ ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಂ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಏಕಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಸ್ವಗತ ಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಏವಕಾರದಿಂದ ಸಜಾತೀಯ ಭೇದ ಇಲ್ಲವೆಂದೂ, ಅದ್ವಿತೀಯ ಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಜಾತೀಯ ಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಗುಣಾದಿಗಳಿಲ್ಲ, ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಭಿನ್ನವಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಸಜಾತೀಯವಾದ ವಸ್ತುವೂ ಇಲ್ಲ. ವಿಜಾತೀಯವಾದ ವಸ್ತುವೂ ಇಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ನಿರ್ಗುಣನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಮೂರು ವಿಧವಾದ ಭೇದಗಳೂ ಇಲ್ಲ.

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯರು ಅದ್ವಿತೀಯ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಜಾತೀಯ ಭೇದರಹಿತ ಎಂದರ್ಥವೇ ಸರಿಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ತೋರಿಸಿ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ವಿಜಾತೀಯ ಭೇದರಾಹಿತ್ಯ ಎಂಬ ಪದಾರ್ಥವೇ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕ. ಒಂದು ವಸ್ತುವು ಇನ್ನೊಂದು ವಸ್ತುವಿಗಿಂತ ವಿಜಾತೀಯ ಎಂದಾದಮೇಲೆ, ಅದು ಆ ವಸ್ತುವಿನ ಭೇದವುಳ್ಳದ್ದು ಎಂದೇ ಅರ್ಥ. ಒಂದು ಮರದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಭೇದ ಇಲ್ಲ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಅದು ವಿಜಾತೀಯ ಭೇದವಲ್ಲ. ಮರವು ತನಗೆ ತಾನೇ ವಿಜಾತೀಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವೇ? ಆ ಮರಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ವಿಜಾತೀಯವಾಗ ಲರ್ಹವೋ ಅಂತಹ ಕಲ್ಲು, ಮರ ಮೊದಲಾದವಕ್ಕೆ ಭೇದವೇ ಇದೆ. ಭೇದರಾಹಿತ್ಯ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಭೇದ ಇಲ್ಲವೆಂದಾದರೆ ಕಲ್ಲು ಮರ ಮೊದಲಾದವು ವಿಜಾತೀಯ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದು. ಹೀಗೆ ವಿಜಾತೀಯ ಭೇದರಹಿತ ಎಂಬ ಪದಾರ್ಥವೇ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕ. ಆದುದರಿಂದ ಅದ್ವಿತೀಯ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅದು ಅರ್ಥ ಎಂದಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಮೊಲದ ಕೋಡು ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕ. ಹಾಗಿದ್ದರೂ ಅದು ಮೊಲದ ಕೋಡು ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ವಿಜಾತೀಯ ಭೇದರಾಹಿತ್ಯವು ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದರೂ ಅದು ಅದ್ವಿತೀಯ ಪದದ ಅರ್ಥ ಯಾಕಾಗಬಾರದು? ಎಂಬ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಆಕ್ಷೇಪವೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ವಿಜಾತೀಯ ಭೇದರಾಹಿತ್ಯವು ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕವೆಂದಾದರೆ, ವಿಜಾತೀಯಭೇದ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವೇ ಆಯಿತು. ನಮ್ಮ ಉದ್ದೇಶ ಫಲಿಸಿತು.

ಭಾಷ್ಯ—ವಿಜಾತೀಯಾಭಾವೇ 'ಯೇನಾಶ್ರುತಂ ಶ್ರುತಂ ಭವತಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಶೇಷಣಂ ಚ ವ್ಯರ್ಥಂ | ಯಸ್ಯ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಜ್ಞಾನಂ ತಜ್ಞಾನಮೇವ ಭವತೀತಿ | ಅಜ್ಞಾನಮಪಿ ಜ್ಞಾನಮೇವ ಭವತಿ | ಭೇದಾಭಾವಾತ್ |

ಅನುವಾದ—ಬ್ರಹ್ಮನಿಗಿಂತ ವಿಜಾತೀಯವಾದ ವಸ್ತುವೇ ಇಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ವಿಜಾತೀಯ ಭೇದವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾದರೆ, ಯೇನಾಶ್ರುತಂ ಶ್ರುತಂ ಭವತಿ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅಶ್ರುತಂ ಎಂದು ವಿಶೇಷಣವೇ ವ್ಯರ್ಥವಾದೀತು. ವಿಜಾತೀಯವಿದೆ. ಆದರೆ ಅದರ ಭೇದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಲ್ಲ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವಾದಲ್ಲಿ ವಿಜಾತೀಯವೆಲ್ಲವೂ ಬ್ರಹ್ಮಭಿನ್ನವೆಂದಾಯಿತು. ಯಾವುದೇ ಒಂದು ವಿಜಾತೀಯ ವಸ್ತುವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೂ, ಅದು ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಎಂದಂತಾಗಿ ಘಟಾದಿಗಳ ಜ್ಞಾನವು ಪರಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವೇ ಎಂದಾದೀತು. ವಿಜಾತೀಯ ಭೇದವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಅದ್ವಿತೀಯಪದದ ಅರ್ಥವೆಂದಾದರೆ, ಜ್ಞಾನಾಜ್ಞಾನಗಳಿಗೆ ಭೇದವಿಲ್ಲೆಂದಾದೀತು. ಆಗ ಅಜ್ಞಾನವೂ ಜ್ಞಾನವೆನಿಸಿತು.

ವಿವರಣೆ—ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಅದ್ವಿತೀಯ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಜಾತೀಯ ಭೇದರಹಿತ ಎಂದು ಅರ್ಥಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ವಿಜಾತೀಯ ಭೇದರಾಹಿತವು ಎರಡು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಭವನೀಯ. ವಿಜಾತೀಯ ವಸ್ತುವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದಾದರೆ, ವಿಜಾತೀಯ ಭೇದವೂ ಇಲ್ಲ ಎನ್ನಬಹುದು. ಅಥವಾ ವಿಜಾತೀಯವಸ್ತು ಇದ್ದರೂ, ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಅದರ ಭೇದ ಇಲ್ಲದಿರಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಸಂಭವನೀಯವಾದ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿಯೂ ದೋಷವನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ವಿಜಾತೀಯವಸ್ತುವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದಾದರೆ 'ಯೇನಾಶ್ರುತಂ ಶ್ರುತಂ ಭವತಿ' ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಶ್ರುತನಾದರೆ, ಅಶ್ರುತವಾದ ಇತರ ವಸ್ತುವೂ ಶ್ರುತವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಎಂದುದು ಸರಿಯಾಗಲಾರದು. ವಿಜಾತೀಯವಸ್ತು ಇದ್ದರೆ ತಾನೇ, ಅದು ಶ್ರುತ ಅಥವಾ ಅಶ್ರುತ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯ? ವಿಜಾತೀಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಘಟಾದಿಗಳೂ ಪರಬ್ರಹ್ಮನೂ ವಸ್ತುತಃ ಒಂದೇ ಎಂದಾಯಿತು. ಆದುದರಿಂದ ಘಟಾದಿಗಳನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡರೂ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೇ ಅರಿತುಕೊಂಡಂತಾದೀತು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಯೇನ ವಿಜ್ಞಾತೇನಾವಿಜ್ಞಾತಂ ವಿಜ್ಞಾತಂ ಸ್ಯಾತ್ ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನ ವನ್ನು ಶ್ಲಾಘಿಸುವುದು ಯುಕ್ತವಾಗಲಾರದು. ಘಟಜ್ಞಾನದಿಂದ ಎಲ್ಲವೂ ಜ್ಞಾತವಾಗ ಲಾರದಷ್ಟೇ? ವಿಜಾತೀಯ ಭೇದವೇ ಇಲ್ಲದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನ ಅಜ್ಞಾನಗಳೆರಡೂ ಒಂದೇ ಆಗುವುದರಿಂದ ಅವಿಜ್ಞಾತವು ವಿಜ್ಞಾತವಾಗುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವುದೂ ಯುಕ್ತವಾಗ ಲಾರದು.

ಭಾಷ್ಯ—ನ ಚ ಮಿಥ್ಯಾ ಸತ್ಯಮಿತಿ ಭೇದಃ | ತಸ್ಯೈವ ವಿಜಾತೀಯತ್ವಪ್ರಾಪ್ತೇಃ |

ಅನುವಾದ—ಜಗತ್ತು ಮಿಥ್ಯಾ. ಬ್ರಹ್ಮನು ಸತ್ಯ. ಆದುದರಿಂದ ಜಗತ್ತಿಗೂ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ಭೇದವಿದೆ ಅನ್ನುವುದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಜಗತ್ತು ಮಿಥ್ಯಾ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಸತ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗಿಂತ ಅದು ವಿಜಾತೀಯ ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂತಹ ವಿಜಾತೀಯವಾದ ಜಗತ್ತಿನ ಅಭೇದವು ಸತ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಇರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ವಿಜಾತೀಯ ಭೇದರಹಿತ ಎಂದಾಗುವುದು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ?

ಭಾಷ್ಯ—ತದ್ಭೇದಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇ ತದಭೇದಸ್ಯ ಸತ್ಯತ್ವಪ್ರಸಂಗಾಚ್ಚ |
ಮಿಥ್ಯಾಸತ್ಯಯೋರೈಕ್ಯೇ ಇದಂ ಮಿಥ್ಯಾ, ಇದಂ ಸತ್ಯಮಿತಿ
ಭೇದಾಭಾವಾತ್ ಜೀವೇಶಭೇದಾದೇರಪಿ ಸತ್ಯತ್ವಪ್ರಸಂಗಃ | ಅತಃ
ಪರಮಾರ್ಥಂ ಬ್ರಹ್ಮ, ಅನ್ಯತ್ ಮಿಥ್ಯೇತ್ಯಪಿ ನ ಯುಜ್ಯತೇ | ಅತಃ
ಸಜಾತೀಯಃ ಸ್ವಗತಭೇದೋಽಧಿಕಾಖ್ಯಂ ವಿಜಾತೀಯಂ ಚಾತ್ರ
ನಿಷಿದ್ಧತೇ ||

ಅನುವಾದ—ಸತ್ಯ ಹಾಗೂ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವಾದ ವಸ್ತುಗಳಿಗಿರುವ ಭೇದವೂ ಮಿಥ್ಯಾ ಎಂದಾದರೆ ಅವುಗಳ ಅಭೇದವು ಸತ್ಯವೆಂದಾದೀತು. ಸತ್ಯಮಿಥ್ಯೆಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವು ಸತ್ಯವೆಂದಾದರೆ ಜೀವಾದಿಗಳು ಮಿಥ್ಯಾ, ಬ್ರಹ್ಮಮಾತ್ರ ಸತ್ಯ ಎಂಬ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವು ಅಸಂಭಾವಿತವಾಗುವುದರಿಂದ, ಬ್ರಹ್ಮನು ಸತ್ಯವಾದಂತೆ ಅವನಿಂದ ಅಭಿನ್ನವಾದ ಜೀವ ಹಾಗೂ ಈಶ್ವರ ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮನ ವಿಜಾತೀಯ ವಸ್ತುಗಳೂ ಸತ್ಯವೇ ಎಂದಾದೀತು. ಅಥವಾ ಜೀವಾದಿಗಳಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮನೂ ಮಿಥ್ಯಾ ಎಂದಾದರೂ ಆದೀತು. ಹೀಗಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಒಂದೇ ಸತ್ಯ. ಬೇರೆಲ್ಲವೂ ಮಿಥ್ಯಾ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತವೇ ಸರಿಹೊಂದಲಾರದು. ಆದುದರಿಂದ ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಂ ಎಂಬ ಈ ವಾಕ್ಯವು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಜಾತೀಯ ಅಂದರೆ ಸಮಾನ ಇಲ್ಲವೆಂದೂ, ಅವನಲ್ಲಿ ಸ್ವಗತ ಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಅವನಿಗಿಂತ ಅಧಿಕವಾದುದು ಇಲ್ಲವೆಂದೂ ಬೋಧಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಆದಿ ಸೃಷ್ಟಿ

ಉಪನಿಷತ್—ತದೈಕ್ಷತ 'ಬಹು ಸ್ಯಾಂ ಪ್ರಜಾಯೇಯ' ಇತಿ | ತತ್
ತೇಜೋಽಸೃಜತ | ತತ್ ತೇಜ ಐಕ್ಷತ 'ಬಹು ಸ್ಯಾಂ ಪ್ರಜಾಯೇಯ'
ಇತಿ | ತದಪೋಽಸೃಜತ | ತಸ್ಮಾತ್ ಯತ್ರ ಕ್ವಚಿ ಶೋಚತಿ ಸ್ವೇದತೇ ವಾ
ಪುರುಷಃ ತೇಜಸ ಏವ ತದಧ್ಯಾಪೋ ಜಾಯಂತೇ ||

ಅನುವಾದ—ಅಸತ್ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ತಾನು ನಿಯಾಮಕ ನಾನಾ ರೂಪಗಳುಳ್ಳವನಾಗಬೇಕೆಂದೂ, ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ನಿಯಮ್ಯವಾದ ನಾನಾವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಆಲೋಚಿಸಿದನು. ಬಳಿಕ ಆ ಪರಮಾತ್ಮನು ತೇಜ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಶ್ರೀದೇವಿಯನ್ನೂ, ಅವಳಿಂದ ಅಭಿಮನ್ಯಮಾನವಾದ ತೇಜಸ್ಸು ಎಂಬ ಭೂತದ್ರವ್ಯವನ್ನೂ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ಆ ಶ್ರೀದೇವಿಯು ತಾನು ನಿಯಾಮಕವಾದ ನಾನಾರೂಪಗಳನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕೆಂದೂ, ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ನಿಯಮ್ಯವಾದ ನಾನಾ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಯೋಚಿಸಿದಳು. ಬಳಿಕ ನೀರಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಅಪ್ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣದೇವರನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ, ಅವರಿಂದ ಅಭಿಮನ್ಯಮಾನವಾದ ನೀರನ್ನು, ತನ್ನಿಂದ ಅಭಿಮನ್ಯಮಾನವಾದ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದಳು. ನೀರು ತೇಜಸ್ಸಿನ ಸೃಷ್ಟಿಯಾದುದರಿಂದಲೇ, ಮನುಷ್ಯನು ತಾಪದಿಂದ ದುಃಖಿಸುವಾಗ ಬೆವರುವಾಗ ಸಂತಾಪಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಕಣ್ಣೀರು ಬೆವರುಗಳ ರೂಪದಿಂದ ನೀರು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ಭಾಷ್ಯ—ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಾತ್ ಸನ್ನಾಮಾ ಹರ್ನಾರಾಯಣಃ ಪ್ರಭುಃ |

ಸೋಽಸೃಜತ್ ಪ್ರಥಮಂ ದೇವೀಂ ತೇಜ ಆಖ್ಯಾಂ ಶ್ರಿಯಂ ಸತೀಂ |

ತತೇ ಸ್ಥಿತೇನ ರೂಪೇಣ ಸಾಽಚ್ಛೇವ ಹಿ ಯತಃ ಸದಾ |

ತೇಜ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ತಸ್ಮಾತ್ ಜನೇರ್ವಾ ತತ ಏವ ತು |

ಯದಸ್ಯಾಃ ಸೃಷ್ಟಿಕೃತ್ ರೂಪಂ ವಿದ್ಯಾಖ್ಯಾಂ ಜಾಯತೇ ಹರೇಃ |

ಅನುವಾದ—ಸರ್ವ ಸಮರ್ಥನಾದ ಸಕಲಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಕಾರಣ 'ಸದೇವ ಸ್ಯೋಮ ಇದಮಗ್ರ ಆಸೀತ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಸತ್ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನಾಗಿರುವನು. ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಳಯದಲ್ಲೂ ತನ್ನೊಡನೆ ಇದ್ದ ತೇಜ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಶ್ರೀದೇವಿಯನ್ನು ರೂಪಾಂತರದಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ, ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಸದಾ ಇರುವ ತನ್ನ ರೂಪದಿಂದ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಇಲ್ಲದಳಾದುದರಿಂದ, ಶ್ರೀದೇವಿಯು ತೇಜ ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಾಳೆ. ಆ ಶ್ರೀದೇವಿಯ ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ವಿದ್ಯಾ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ರೂಪವು, ಆ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಆ ಕಾರಣವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡಾಗಲೂ ಅವಳಿಗೆ ತೇಜ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಅನ್ವರ್ಥವೆನಿಸುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ—‘ಸದ್ ಇತಿ ಅಸ್ತಿತಾಮಾತ್ರಂ ವಸ್ತು ಸೂಕ್ಷ್ಮಂ ನಿರ್ವಿಶೇಷಂ ಸರ್ಗಗತಂ ಏಕಂ ನಿರಂಜನಂ ನಿರವಯವಂ ವಿಜ್ಞಾನಂ, ಯದ್ ಅವಗಮ್ಯತೇ

ಸರ್ವ ವೇದಾಂತೇಭ್ಯಃ' ಎಂದು ಮಾಯಾವಾದಿಗಳು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಸತ್ ಎಂದೊಡನೆ ಅಸ್ತಿತಾಮಾತ್ರ ಎಂದು ಅರ್ಥಪ್ರತೀತಿಯಾಗ ಲಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಶಬ್ದವಿಲ್ಲ. ಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವ ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವಾದಿಗಳು ಸತ್ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವೆನ್ನಲು ಪ್ರಮಾಣವೂ ಇಲ್ಲ. ಸತ್ ಎಂದರೆ ಸನ್ಮಾತ್ರ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೂ ಆ 'ಮಾತ್ರ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಅಸತ್ ಅಲ್ಲ ಎಂದು ಅರ್ಥ ಸಿಕ್ಕಿತೇ ಹೊರತು, ಸ್ಥೂಲ ಅಲ್ಲ, ಸವಿಶೇಷ ಅಲ್ಲ ಎಂದು ಮುಂತಾದ ಅರ್ಥ ಸಿಗಲಾರದು. ಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವಾದಿ ವಿಶೇಷಗಳಿರುವಾಗ ನಿರ್ವಿಶೇಷ ಎನ್ನುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಸೂಕ್ಷ್ಮವೂ ಹೌದು ಸರ್ವಗತವೂ ಹೌದು ಎನ್ನುವುದು ಸ್ವವ್ಯಾಹತ. ಏಕೆಂದರೆ ನಮ್ಮ ಪರಮಾತ್ಮನಂತೆ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಬ್ರಹ್ಮ ಅಚಿಂತ್ಯಶಕ್ತಿವುಳ್ಳದ್ದಲ್ಲ, ಹೀಗೆ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಸತ್ ಶಬ್ದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ ಪುರಸ್ಕರವಾಗಿ ಬೇರೆ ರೀತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

'ಸತ್ ಶಬ್ದ ಉತ್ತಮಂ ಬ್ರೂಯಾತ್' ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣಾನುಸಾರೇಣ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಸತ್ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಅಂತಹ ಸರ್ವೋತ್ತಮನು ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ ನಾರಾಯಣನೊಬ್ಬನೇ. ಆದುದರಿಂದ ಸದೇವ ಸೋಮ್ಯ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸತ್ ಎಂದರೆ ಅವನೇ ಹೊರತು ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಹೇಳುವಂತೆ ನಿರ್ಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲ. 'ತತ್ ತೇಜಃ ಅಸೃಜತ' ಎಂಬಲ್ಲಿ, ತೇಜಃ ಎಂದರೆ ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ತೇಜಸ್ಸು ಎಂಬ ಜಡಪದಾರ್ಥವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಜಡಪದಾರ್ಥ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರಪ್ರಥಮ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲ. ಜಡಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಮುಂದೆ ತದೈಕ್ಯತೆ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವ ಆಲೋಚನೆಯೂ ಸರಿಹೊಂದಲಾರದು. ಆ ಆಲೋಚನೆಯು ಚೇತನ ಧರ್ಮ. ಜಡವಾದ ತೇಜಸ್ಸಿನ ಧರ್ಮವಾಗಲಾರದು. ಆದುದರಿಂದ ಭಗವಂತನಿಂದ ಪ್ರಪ್ರಥಮ ಸೃಷ್ಟಿಕಾದ, ತೇಜಸ್ಸಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿ ಯಾದ ಶ್ರೀದೇವಿಯನ್ನು ತೇಜಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. ತೇ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ವಿಸ್ತಾರ(ವ್ಯಾಪ್ತಿ) ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ತನ್ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿದ್ದು, ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮ ಅಥವಾ ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ಪ್ರಕೃತಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ತೇ=ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮ ಅಥವಾ ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ರೂಪದಿಂದ, ಅಜಃ=ಉತ್ಪತ್ತಿ ಇಲ್ಲದವಳು, ನಿತ್ಯಳಾಗಿ ಇರುವವಳು ಎಂದರ್ಥ ತೇಜಃ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಲಭಿಸುವ ಕಾರಣ ತೇಜಃ ಎಂದು ಶ್ರೀದೇವಿಯ ಹೆಸರೂ ಆಗುತ್ತದೆ. ತೇಜಃ ಎಂಬಲ್ಲಿ ತೇ ಎಂಬ ಪದವು ವ್ಯಾಪ್ತ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿರುವ ತ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಸಪ್ತಮೀ ವಿಭಕ್ತಿಯ ರೂಪ. ಇಲ್ಲಿ ಪಂಚಮ್ಯರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಮೀ ವಿಭಕ್ತಿ ಎಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ತಾತ್ ಜಃ=ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ

ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವಳು ಎಂದರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಮೂಲರೂಪದಿಂದ ನಿತ್ಯ ಳಾಗಿದ್ದರೂ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ವಿದ್ಯಾ ಎಂಬ ರೂಪದಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಶ್ರೀದೇವಿಯು ಜನಿಸುವುದರಿಂದಲೂ ಅವಳಿಗೆ ತೇಜಃ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಅನ್ವರ್ಥವೆನಿಸಿದೆ. ವಾಯುವೆ ಮುಂದೆ ಬ್ರಹ್ಮನಾಗುವನೆಂದು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಾಯುಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳಿ, ಅನಂತರ ಬ್ರಹ್ಮಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಭಾಷ್ಯ—ಮನ್ವಾಖ್ಯಃ ಪ್ರಾಣ ಏವಾಸ್ಯಾ ಅಮ್ನಾಮಾ ಜಾಯತೇಽಥ ಚ |

ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿ ಚತುರ್ವರ್ಣಃ..... |

ಅನುವಾದ—ತೇಜಸ್ಸಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ತೇಜ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಶ್ರೀದೇವಿಯಿಂದ, ಮನು ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನೂ, ನೀರಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾಗಿದ್ದು ಅಪ್ ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನೂ ಹೊಂದಿರುವ ಪ್ರಾಣದೇವರು ಹುಟ್ಟುತ್ತಾರೆ. ಆ ಶ್ರೀದೇವಿಯಿಂದಲೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿ ಚತುರ್ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೂ ಜನಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಉಪನಿಷತ್—ತಾ ಆಪ ಐಕ್ಷಂತ 'ಬಹ್ವ್ಯಃ ಸ್ಯಾಮ ಪ್ರಜಾಯೇಮಹಿ' ಇತಿ | ತಾ ಅನ್ನಮಸೃಜಂತ | ತಸ್ಮಾತ್ ಯತ್ರ ಕ್ವಚ ವರ್ಷತಿ ತದೇವ ಭೂಯಿಷ್ಠಮನ್ನಂ ಭವತಿ | ಅದ್ಭ್ಯ ಏವ ತದನ್ನಾದ್ಯಂ ಜಾಯತೇ | || ಖಂಡ ೨ ||

ನೀರಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಆ ಪ್ರಾಣದೇವರು ತಾನು ನಿಯಾಮಕ ಬಹು ರೂಪ ಉಳ್ಳವರಾಗಬೇಕೆಂದೂ, ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ತನ್ನಿಂದ ಅಭಿಮನ್ಯಮಾನವಾಗುವ ಅನೇಕ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಯೋಚಿಸಿದರು. ಹೀಗೆ ಯೋಚಿಸಿದ ಅವರು ಪೃಥಿವಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ರುದ್ರದೇವರನ್ನೂ, ಆ ರುದ್ರದೇವರಿಂದ ಅಭಿಮನ್ಯಮಾನವಾದ ಪೃಥಿವೀ ಎಂಬ ಭೂತದ್ರವ್ಯವನ್ನೂ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದರು. ಪೃಥಿವಿಯು ನೀರಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ, ಯಾವ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಳೆ ಸುರಿಯುತ್ತದೆಯೋ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿ ಪಾರ್ಥಿವವಸ್ತುಗಳು ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ.

ಭಾಷ್ಯ—.....ತತಶ್ಚಾನ್ನಾಭಿಧೋ ಹರಃ |

ತೇಜಸ್ಸಂಸ್ಥಾ ಚ ಸಾ ದೇವೀ ಪ್ರಾಣೋಽಪ್ಸು ಸ್ಥಿತ ಏವ ಚ |

ತತಃ ತೇಜಸ ಏವಾಪೋ ಜಾಯಂತೇಽನ್ನಸ್ಥಿತೋ ಹರಃ |

ಜಾಯತೇಽತೋಽದ್ಭ್ಯ ಏವಾನ್ನಂ ಪೃಥಿವೀ ತ್ವನ್ನರೂಪಿಣೀ ||

ಅನುವಾದ—ಹೀಗೆ ಅಪ್‌ಗೆ(ನೀರಿಗೆ) ಅಭಿಮಾನಿಯಾಗಿದ್ದು ಅಪ್ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣದೇವರಿಂದ ಅನ್ನಕ್ಕೆ(ಪೃಥಿವಿಗೆ) ಅಭಿಮಾನಿಯಾಗಿದ್ದು ಅನ್ನ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ರುದ್ರ ದೇವರು ಜನಿಸುತ್ತಾರೆ. ತೇಜ ಹಾಗೂ ವಿದ್ಯಾ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಆ ಶ್ರೀದೇವಿಯು ತೇಜಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಹಿತಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ಮನು ಹಾಗೂ ಅಪ್ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣದೇವರು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾರೆ. ತೇಜಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೀದೇವಿಯಿಂದ ಅಪ್ ಹಾಗೂ ಅಪ್‌ನಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಣದೇವರ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗುವ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ತೇಜಸ್ಸು ಅಪ್‌ಗೆ ಕಾರಣವೆಂದಾಯಿತು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ತಾಪ ರೂಪವಾದ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಬೆವರು ಹಾಗೂ ಕಣ್ಣೀರುರೂಪದ ನೀರಿನ ಸೃಷ್ಟಿಯು ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಅಪ್‌ನಲ್ಲಿದ್ದು ಅಪ್ ನಾಮಕರಾದ ಪ್ರಾಣದೇವರಿಂದ ಜನಿಸುವ ರುದ್ರದೇವರು ಅನ್ನದಲ್ಲಿರುವರು. ಹೀಗೆ ಅಪ್ ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದಾಯಿತು. ಆದುದರಿಂದಲೇನೇ ನೀರಿದ್ದಲ್ಲಿಯೇ ಅನ್ನವು ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅನ್ನ ಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನ್ನವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳದೆ ಪೃಥಿವಿಯನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ—ತತ್ ತೇಜೋಽಸೃಜತ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳುವಂತೆ ತದಪೋಽಸೃಜತ, ತಾಃ ಅನ್ನಮಸೃಜಂತ ಇತ್ಯಾದಿ ಕಡೆಯಲ್ಲೂ ಕೂಡಾ ಅಪ್ ಹಾಗೂ ಅನ್ನಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಜಡಪದ್ಧವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳದೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೆ 'ತಾ ಆಪಃ ಐಕ್ಷಂತ' ಎಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಕ್ಷಣವು ಸರಿಹೊಂದಲಾರದು. ತೇಜಃ ಹಾಗೂ ಅಪ್ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡಮೇಲೆ, ಅವುಗಳ ಸರಣಿಯಲ್ಲೇ ಇರುವ ಅನ್ನ ಶಬ್ದದಿಂದಲೂ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದೇ ನ್ಯಾಯ. ಭೂತದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆಕಾಶಾದ್ವಾಯುಃ, ವಾಯೋರಗ್ನಿಃ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಕಾಶದಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಭೂತ ವಿವಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ತ್ರಿವೃತ್ತಕರಣವೂ ಸರಿಯಾಗಲಾರದು. ಪಂಚೀಕರಣವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದರೂ ತೇಜ ಅಪ್ ಅನ್ನ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಜಡಪದಾರ್ಥಗಳೂ ವಿವಕ್ಷಿತವೇ. ಆಕಾಶ ವಾಯುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತೇಜ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಹೇಳಿದುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಜಡಪದಾರ್ಥ ವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದ. ಪ್ರಥಮಸೃಷ್ಟಿ, ಆಲೋಚನೆ ಮುಂತಾದವು ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳೇ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. || ಖಂಡ ೨ ||

ನಾಮರೂಪಾತ್ಮಕ ಪ್ರಪಂಚದ ಸೃಷ್ಟಿ

ಉಪನಿಷತ್—ತೇಷಾಂ ಖಿಲ್ವೇಷಾಂ ಭೂತಾನಾಂ ತ್ರೀಣೈವ ಬೀಜಾನಿ ಭವಂತ್ಯಂಡಜಂ ಜೀವಜಮುದ್ಭಿಜ್ಜಮಿತಿ ||

ಅನುವಾದ—ಪಕ್ಷಿ ಹಾವು ಇತ್ಯಾದಿ ಅಂಟಜಂತುಗಳು. ಜರಾಯುಜವೆನಿಸಿರುವ ಮನುಷ್ಯ ಮುಂತಾದ ಜೀವ ಜಂತುಗಳು, ಮರ ಗಿಡ ಮುಂತಾದ ಉದ್ಭಿಜಜಂತುಗಳು ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಎಲ್ಲಾ ಈ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ತೇಜಃ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಶ್ರೀದೇವಿ, ಅಪ್ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣ, ಅನ್ನ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ರುದ್ರ ಈ ಮೂರು ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳ ದ್ವಾರಾ ತೇಜಸ್ಸು ನೀರು ಹಾಗೂ ಪೃಥಿವೀ ಈ ಮೂರೇ ಕಾರಣವಾಗಿವೆ.

ಉಪನಿಷತ್—ಸೇಯಂ ದೇವತೈಕ್ಷತ 'ಹಂತಾಹಮಿಮಾಃ ತಿಸ್ರೋ ದೇವತಾಃ ಅನೇನ ಜೀವೇನಾತ್ಮನಾಽನುಪ್ರವಿಶ್ಯ ನಾಮರೂಪೇ ವ್ಯಾಕರವಾಣಿ' ಇತಿ | 'ತಾಸಾಂ ತ್ರಿವೃತಂ ತ್ರಿವೃತಮೇಕೈಕಾಂ ಕರವಾಣಿ' ಇತಿ | ಸೇಯಂ ದೇವತೇಮಾಃ ತ್ರಿಸೋ ದೇವತಾ ಅನೇನೈವ ಜೀವೇನಾತ್ಮನಾಽನುಪ್ರವಿಶ್ಯ ನಾಮರೂಪೇ ವ್ಯಾಕರೋತ್ |

ಅನುವಾದ—ಜಗತ್ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತೃವಾಗಿ ಹಿಂದೆ ನಿರೂಪಿತನಾದ ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯು 'ನಾನು ಜೀವ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ನನ್ನ ಅನಿರುದ್ಧ ಎಂಬ ರೂಪದಿಂದ. ನನ್ನಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಸೃಷ್ಟಿ ತೇಜಸ್ಸು ನೀರು ಹಾಗೂ ಪೃಥಿವೀಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತರಾದ, ಅವುಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ಶ್ರೀದೇವಿ ಪ್ರಾಣ ಹಾಗೂ ರುದ್ರ ಈ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ನಾಮರೂಪಸ್ವರೂಪದಿಂದಿರುವ ಈ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಬೇಕು' ಎಂದೂ, 'ಈ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳು ಹಾಗೂ ಅವುಗಳಿಂದ ಅಭಿಮನ್ಯಮಾನಗಳಾದ ಮೂರು ಭೂತಗಳು, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದನ್ನೂ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಮಿಶ್ರ ಗೊಂಡವುಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವೆನು. ಅಂದರೆ ಶ್ರೀದೇವಿ. ಪ್ರಾಣದೇವರು ಹಾಗೂ ರುದ್ರದೇವರು ಎಂಬ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಮೂರು ಮೂರು ಅಂಶಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಅಂಶವನ್ನು ಈ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿ ಪರಸ್ಪರ ಅಂಶಯುಕ್ತರನ್ನಾಗಿಯೂ, ತೇಜಸ್ಸು ನೀರು ಹಾಗೂ ಪೃಥಿವೀ ಎಂಬ ಮೂರು ಭೂತ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ಮೂರು ಮೂರು ಅಂಶಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದಂಶವನ್ನು ಆ ತೇಜಸ್ಸು ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಸೇರಿಸಿ ಆ ಮೂರು ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಪರಸ್ಪರ ಅಂಶಯುಕ್ತಗಳನ್ನಾಗಿಯೂ ಮಾಡುವೆನು' ಎಂದೂ ಆಲೋಚಿಸಿದನು. ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಆ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಹಾಗೂ ಅವರಿಂದ ಅಭಿಮನ್ಯಮಾನಗಳಾದ ಮೂರು ಭೂತದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನೂ ಜೀವ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ತನ್ನ ಅನಿರುದ್ಧ ರೂಪದಿಂದ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ದೇವದಾನವ ಮನುಷ್ಯಾದಿಗಳ ಇಂದ್ರ ಅಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದ ಹೆಸರುಗಳನ್ನೂ, ಅವರ ಶರೀರವೇ ಮೊದಲಾದ

ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು.

**ಉಪನಿಷತ್—ತಾಸಾಂ ತ್ರಿವೃತಂ ತ್ರಿವೃತಮೇಕೈಕಾಮಕರೋತ್ | ಯಥಾ ತು
ಖಿಲು ಸೋಮ್ಯೇಮಾಃ ತಿಸ್ರೋ ದೇವತಾಃ ತ್ರಿವೃತ್ ತ್ರಿವೃದೇಕೈಕಾ ಭವತಿ
ತಸ್ಯೇ ವಿಜಾನೀಹೀತಿ | || ಖಂಡ ೩ ||**

ಅನುವಾದ—ಆ ಶ್ರೀದೇವಿ, ಪ್ರಾಣ, ರುದ್ರ ಎಂಬ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರನ್ನೂ ಪರಸ್ಪರವಾದ ಮೂರು ಮೂರು ಅಂಶವುಳ್ಳವರನ್ನಾಗಿ, ಅವರಿಂದ ಅಭಿಮನ್ಯಮಾನವಾದ ಮೂರು ಭೂತದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದನ್ನೂ ಪರಸ್ಪರವಾದ ಮೂರು ಮೂರು ಅಂಶಯುಕ್ತವನ್ನಾಗಿಯೂ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಮಾಡಿದನು. ಈ ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲ ಹೇಗೆ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಮೂರು ಮೂರು ಅಂಶವುಳ್ಳವರಾಗಿರುವರು. ಇತರ ಎಲ್ಲವೂ ಹೇಗೆ ತಮ್ಮಿಂದ ಅಭಿಮನ್ಯಮಾನಗಳಾದ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ಸಹಿತರಾದ ಈ ದೇವತೆಗಳ ಕಾರ್ಯವಾಗಿದೆ. ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳ ನಾಮರೂಪಗಳೂ ಹೇಗೆ ಈ ದೇವತೆಗಳ ಅಧೀನವಾಗಿವೆ ಎಂಬೀ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ನನ್ನಿಂದ ತಿಳಿದುಕೋ ಎಂದು ಉದ್ಘಾಟಕರು ತನ್ನ ಮಗನಿಗೆ ಹೇಳಿದನು.

ಭಾಷ್ಯ—ಸೃಷ್ಟೇಷ್ಟೇತೇಷು ಭಗವಾನೀಕ್ಷಾಂಚಕ್ರೇ ಸ ಕೇಶವಃ |

ಜೀವಾಪ್ಯೇನೈವ ರೂಪೇಣ ಯೋಽನಿರುದ್ಧ ಇತಿ ಸ್ಮೃತಃ |

ತೇನ ರೂಪೇಣ ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾದೀನ್ ಪ್ರವಿಷ್ಟೋ ರೂಪ ನಾಮನೀ |

ಕರಿಷ್ಯೇ ತ್ರಿವೃತಶ್ಚೈತಾನೇಕೈಕಂ ಕರವಾಣಿ ಚ |

ಇತಿ ಮತ್ವಾ ಪ್ರವಿಶ್ಯಾಥ ತೇಭ್ಯ ಇಂದ್ರಾದಿನಾಮಪಿ |

ನಾಮರೂಪಾಣಿ ಕೃತವಾನ್ ತಾಂಶ್ಚಾನೈನ್ಯ ಪ್ರವೇಶಿನಃ |

ಕೃತ್ವಾಽಗ್ನಿ ಸೋಮ ಸೂರ್ಯಾದಿಷ್ಟೇತಾನ್ ತ್ರೀನ್ ವಿದಧೇ ಪುನಃ |

|| ಖಂಡ ೩ ||

ಅನುವಾದ—ಶ್ರೀದೇವಿ, ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ ಹಾಗೂ ರುದ್ರದೇವರು ಮತ್ತು ಅವರಿಂದ ಅಭಿಮನ್ಯಮಾನವಾದ ಮೂರು ಭೂತದ್ರವ್ಯಗಳು ಇವುಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಯ ನಂತರ ಜೀವ ಎಂಬ ರೂಪದಿಂದ ಅನಿರುದ್ಧ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಭಗವಾನ್ ಕೇಶವನು ಆ ಜೀವ ಎಂಬ ರೂಪದಿಂದ ಶ್ರೀದೇವಿ. ಪ್ರಾಣದೇವರು ಹಾಗೂ ರುದ್ರದೇವರನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ 'ಎಲ್ಲ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ, ಅವುಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನೂ ಸೃಷ್ಟಿಸುವೆನು' ಈ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪರಸ್ಪರ ಅಂಶಯುಕ್ತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವೆನು' ಎಂದು ಆಲೋಚಿಸಿದನು. ಹಾಗೆ ಆಲೋಚಿಸಿ ಆ ದೇವತೆಗಳನ್ನು

ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅವರಿಂದ ಇಂದ್ರಾದಿಗಳ ಹೆಸರು ಹಾಗೂ ರೂಪಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿ ಸಿದನು. ಆ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪುನಃ ಅಗ್ನಿ ಸೋಮ ಸೂರ್ಯ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿಸಿದನು. || ಖಂಡ ೩ ||

ಸೃಷ್ಟಿಯು ಶ್ರೀದೇವಿ, ಪ್ರಾಣ, ರುದ್ರರ ದ್ವಾರಾ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನ

ಉಪನಿಷತ್—ಯದಗ್ನೇಃ ರೋಹಿತಂ ರೂಪಂ ತೇಜಸಃ ತದ್ರೂಪಂ | ಯತ್ ಶುಕ್ಲಂ ತದಪಾಂ | ಯತ್ ಕೃಷ್ಣಂ ತದನ್ನಸ್ಯ | ಅಪಾಗಾದಗ್ನೇರಗ್ನಿತ್ವಂ | ವಾಚಾರಂಭಣಂ ವಿಕಾರೋ ನಾಮಧೇಯಂ | ತ್ರೀಣಿ ರೂಪಾಣೀತ್ಯೇವ ಸತ್ಯಂ |

ಅನುವಾದ—ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಕೆಂಪು ವರ್ಣವಿದೆಯೋ ಅದು ತೇಜಸ್ಸಿನ ರೂಪದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು, ತೇಜಸ್ಸಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಶ್ರೀದೇವಿಯ ಅಧೀನ ವಾಗಿದೆ. ಅಗ್ನಿಯ ಯಾವ ಬಿಳಿ ವರ್ಣವಿದೆಯೋ ಅದು ನೀರಿನ ರೂಪದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ನೀರಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಪ್ರಾಣದೇವರ ಅಧೀನವಾಗಿದೆ. ಅಗ್ನಿ ಯಲ್ಲಿರುವ ಕಪ್ಪುವರ್ಣವು ಪೃಥಿವಿಯ ರೂಪದಿಂದ ಉಂಟಾಗಿದ್ದು ಪೃಥಿವ್ಯಭಿಮಾನಿ ರುದ್ರದೇವರ ಅಧೀನವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅಗ್ನಿತ್ವವು ಈ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳ ಅಧೀನವಾದುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಅದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಶಬ್ದ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯು ಸಾಂಕೇತಿಕವಾಗಿದ್ದು ಅಮುಖ್ಯ ವಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀದೇವಿ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣದೇವರು, ಹಾಗೂ ರುದ್ರದೇವರು ಎಂಬ ಮೂವರಲ್ಲಿಯೇ ಅಗ್ನಿ ಶಬ್ದವು ಮುಖ್ಯ. ಈ ಮೂವರಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಂತ ಮುಖ್ಯವಾದ ನಾಮಗಳು ತ್ರೀಣಿ ರೂಪಾಣಿ ಎಂದರೆ ತೇಜ, ಅಪ್, ಅನ್ನ ಎಂದು.

ಉಪನಿಷತ್—ಯದಾದಿತ್ಯಸ್ಯ ರೋಹಿತಂ ರೂಪಂ ತೇಜಸಃ ತದ್ರೂಪಂ | ಯತ್ ಶುಕ್ಲಂ ತದಪಾಂ | ಯತ್ ಕೃಷ್ಣಂ ತದನ್ನಸ್ಯ | ಅಪಾಗಾದಾದಿತ್ಯಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ್ವಂ | ವಾಚಾರಂಭಣಂ ವಿಕಾರೋ ನಾಮಧೇಯಂ | ತ್ರೀಣಿ ರೂಪಾಣೀತ್ಯೇವ ಸತ್ಯಂ |

ಅನುವಾದ—ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವ ಕೆಂಪುವರ್ಣ ತೇಜಸ್ಸಿನ ರೂಪದಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸಿದ್ದು ತೇಜಸ್ಸಿನ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಶ್ರೀದೇವಿಯ ಅಧೀನವಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲಿರುವ ಶುಕ್ಲ ರೂಪವು ನೀರಿನ ರೂಪದಿಂದ ಉಂಟಾಗಿದ್ದು ನೀರಿನ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಪ್ರಾಣದೇವರ ಅಧೀನವಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಆ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವ ಕಪ್ಪುವರ್ಣವು ಪೃಥಿವಿಯ ರೂಪದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ಪೃಥಿವ್ಯಭಿಮಾನಿಯಾದ

ರುದ್ರದೇವರ ಅಧೀನ. ಸೂರ್ಯನಲ್ಲಿರುವ ಆದಿತ್ಯತ್ವ ಈ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳ ಅಧೀನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸೂರ್ಯನಲ್ಲಿ ಅದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೂರ್ಯನಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದೋಚ್ಚಾರಣೆಯು ಸಾಂಕೇತಿಕವಾಗಿದ್ದು ಅವನಲ್ಲಿ ಆ ಹೆಸರು ಅಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀದೇವಿ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ ಹಾಗೂ ರುದ್ರದೇವರೆಂಬ ಈ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದವು ಮುಖ್ಯ. ಆದರೂ ಈ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿರುವ ಮುಖ್ಯನಾಮಗಳು ತೇಜ ಅಪ್ ಅನ್ನ ಎಂದು.

ಉಪನಿಷತ್—ಯತ್ ಚಂದ್ರಮಸೋ ರೋಹಿತಂ ರೂಪಂ ತೇಜಸಃ ತದ್ರೂಪಂ | ಯತ್ ಶುಕ್ಲಂ ತದಪಾಂ | ಯತ್ ಕೃಷ್ಣಂ ತದನ್ನಸ್ಯ | ಅಪಾಗಾತ್ ಚಂದ್ರಮಸಃ ಚಂದ್ರತ್ವಂ | ವಾಚಾರಂಭಣ ವಿಕಾರೋ ನಾಮಧೇಯಂ | ತ್ರೀಣಿ ರೂಪಾಣೀತ್ಯೇವ ಸತ್ಯಂ |

ಅನುವಾದ—ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿರುವ ಕೆಂಪುವರ್ಣವು ತೇಜಸ್ಸಿನ ರೂಪದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ತೇಜಸ್ಸಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಶ್ರೀದೇವಿಯ ಅಧೀನ. ಅಲ್ಲಿರುವ ಶುಕ್ಲವರ್ಣವು ನೀರಿನ ರೂಪದಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸಿದ್ದು ನೀರಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಪ್ರಾಣದೇವರ ಅಧೀನವಾಗಿದೆ. ಕೃಷ್ಣವರ್ಣವು ಪೃಥಿವಿಯ ರೂಪದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿದ್ದು ರುದ್ರದೇವರ ಅಧೀನ. ಹೀಗೆ ಚಂದ್ರದೇವರಲ್ಲಿರುವ ಚಂದ್ರತ್ವವು ಈ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅಧೀನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಅವನಲ್ಲಿ ಅಮುಖ್ಯ. ಆದುದರಿಂದ ಚಂದ್ರನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ವಾಗಿದ್ರಿಯದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿದ್ದು ಸಾಂಕೇತಿಕ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿ ಆ ಹೆಸರು ಅಮುಖ್ಯ. ಶ್ರೀದೇವಿ ಪ್ರಾಣದೇವರು ಹಾಗೂ ರುದ್ರದೇವರಲ್ಲೇ ಚಂದ್ರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆ. ಆದರೂ ಈ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿರುವ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯನಾಮಗಳು ತೇಜ, ಅಪ್, ಅನ್ನ ಎಂದು.

ಉಪನಿಷತ್—ಯತ್ ವಿದ್ಯುತೋ ರೋಹಿತಂ ರೂಪಂ ತೇಜಸಃ ತದ್ರೂಪಂ | ಯತ್ ಶುಕ್ಲಂ ತದಪಾಂ | ಯತ್ ಕೃಷ್ಣಂ ತದನ್ನಸ್ಯ | ಅಪಾಗಾತ್ ವಿದ್ಯುತೋ ವಿದ್ಯುತ್ತ್ವಂ | ವಾಚಾರಂಭಣ ವಿಕಾರೋ ನಾಮಧೇಯಂ | ತ್ರೀಣಿ ರೂಪಾಣೀತ್ಯೇವ ಸತ್ಯಂ |

ಅನುವಾದ—ಮಿಂಚಿನಲ್ಲಿರುವ ಕೆಂಪುವರ್ಣವು ತೇಜಸ್ಸಿನ ರೂಪದಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸಿದ್ದು ತೇಜಸ್ಸಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಶ್ರೀದೇವಿಯು ಅಧೀನವೂ, ಶುಕ್ಲವರ್ಣವು ನೀರಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ನೀರಿನ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಪ್ರಾಣದೇವರ

ಅಧೀನವೂ, ಕೃಷ್ಣವರ್ಣವು ಪೃಥಿವಿಯ ರೂಪದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿದ್ದು ಪೃಥಿವ್ಯಭಿ
ಮಾನಿಯಾದ ರುದ್ರದೇವರ ಅಧೀನವೂ ಆಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಮಿಂಚಿನಲ್ಲಿರುವ
ವಿದ್ಯುತ್ತ್ವ ಈ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳ ಅಧೀನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಮಿಂಚಿನಲ್ಲಿ
ಅಮುಖ್ಯ. ಅದುದರಿಂದ ಮಿಂಚಿನಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯುತ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವು
ವಾಗಿದ್ದಿರಬಹುದೆಂದು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿದ್ದು ಸಾಂಕೇತಿಕವಾಗಿದೆ. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಆ
ಹೆಸರು ಮಿಂಚಿನಲ್ಲಿ ಅಮುಖ್ಯ. ಶ್ರೀದೇವಿ ಪ್ರಾಣದೇವರು ಹಾಗೂ ರುದ್ರ
ದೇವರಲ್ಲಿಯೇ ವಿದ್ಯುತ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದಮುಖ್ಯ. ಆದರೆ ಈ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ
ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿರುವ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ ನಾಮಗಳು ತೇಜ, ಅಪ್, ಅನ್ನ ಎಂದು.

ಉಪನಿಷತ್—ಏತದ್ಧ ಸ್ಮ ವೈ ತದ್ವಿದ್ವಾಂಸ ಆಹುಃ ಪೂರ್ವೇ ಮಹಾಶಾಲಾ
ಮಹಾಶ್ರೋತ್ರಿಯಾ 'ನ ನೋಽದ್ಯ ಕಶ್ಚನಾಶ್ರುತಮಮತಮವಿಜ್ಞಾತ-
ಮುದಾಹರಿಷ್ಯತಿ' ಇತಿ ತೇ ಹೈಭ್ಯೋ ವಿದಾಂಚಕ್ರುಃ |

ಅನುವಾದ—ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡರೆ ಜಗತ್ತಿನ ಅರಿವು ಉಂಟಾಗು
ತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಅರಿತಿರುವ ಯಾಜ್ಞಕರೂ ವೇದಾರ್ಥಜ್ಞರೂ ಆದ ಜ್ಞಾನಿಗಳು
'ನಮಗೆ ಗುರೂಪದೇಶ ಲಭಿಸಿದ ನಂತರ ಈಗ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಯಾರೊಬ್ಬರೂ ತಮ್ಮಿಂದ
ಅಶ್ರುತವಾದ ಮನನ ಮಾಡಲ್ಪಡದೇ ಇರುವ, ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡದೇ ಇರುವ
ಬ್ರಹ್ಮಾತಿರಿಕ್ತ ವಸ್ತು ಇದೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮನ ಶ್ರವಣ ಮನನ ಹಾಗೂ
ಅರಿವಿನಿಂದ ಇತರ ವಸ್ತುಗಳ ಶ್ರವಣಾದಿ ಫಲವು ಸಿದ್ಧಿಸಿರುವುದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ'
ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ಪ್ರಾಚೀನ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಮೂಲಕ ಇತರ ಜ್ಞಾನಿಗಳೂ ಹೀಗೆ
ತಿಳಿದುಕೊಂಡರು.

ಉಪನಿಷತ್—'ಯದು ರೋಹಿತಮಿವ ಅಭೂದಿತಿ ತೇಜಸಃ ತದ್ರೂಪಮಿತಿ
ತತ್ ವಿದಾಂಚಕ್ರುಃ | ಯದು ಶುಕ್ಲಮಿವಾಭೂದಿತ್ಯಪಾಂ ರೂಪಮಿತಿ
ತದ್ವಿದಾಂಚಕ್ರುಃ | ಯದು ಕೃಷ್ಣಮಿವಾಭೂದಿತ್ಯನ್ನಸ್ಯ ರೂಪಮಿತಿ ತತ್
ವಿದಾಂಚಕ್ರುಃ | ಯದ್ವವಿಜ್ಞಾತಮಿವಾಭೂದಿತ್ಯೇತಾಸಾಮೇವ
ದೇವತಾನಾಂ ಸಮಾಸ' ಇತಿ ತತ್ ವಿದಾಂಚಕ್ರುಃ | ಯಥಾ ತು ಖಿಲು
ಸೋಮೈಮಾಃ ತಿಸ್ರೋ ದೇವತಾಃ ಪುರುಷಂ ಪ್ರಾಪ್ಯತ್ರಿವೃತ್ ತ್ರಿವೃದೇಕೈಕಾ
ಭವತಿ ತನ್ನೇ ವಿಜಾನೀಹೀತಿ |

ಅನುವಾದ—'ಹೇಗೆಂದರೆ ಅಗ್ನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಕೆಂಪಾದ ರೂಪ
ವಿದೆಯೋ ಅದು ತೇಜಸ್ಸಿನ ರೂಪದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ತೇಜಸ್ಸಿನ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ

ಶ್ರೀದೇವಿಯ ಅಧೀನವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿದರು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಬಳಿ ರೂಪವಿದೆಯೋ ಅದು ನೀರಿನ ರೂಪದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ನೀರಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಪ್ರಾಣದೇವರ ಅಧೀನವೆಂದೂ ಅರಿತುಕೊಂಡರು. ಆ ಅಗ್ನಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಯಾವ ಕಪ್ಪಾದ ರೂಪವಿದೆಯೋ ಅದು ಪೃಥ್ವಿಯ ರೂಪದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ಪೃಥ್ವಿಭಿಮಾನಿರುದ್ರದೇವರ ಅಧೀನವೆಂದೂ ಅರಿತುಕೊಂಡರು. ಯಾವ ವಸ್ತುವು ಕೆಂಪು, ಬಳಿ, ಕಪ್ಪೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸದೆ ವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿದೆಯೋ ಅದು ತೇಜಸ್ಸು ನೀರು ಹಾಗೂ ಪೃಥಿವೀ ಈ ಮೂರರ ಸಮುದಾಯದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ವಸ್ತುವಾಗಿದ್ದು ಆ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳು ಅಧೀನ ವೆಂದರಿತುಕೊಂಡರು. ಇದು ಅಧಿದೈವದ ವಿಚಾರ. ಇನ್ನು ಅಧ್ಯಾತ್ಮದಲ್ಲಿ ಈ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳು ತಮ್ಮಿಂದ ಅಭಿಮನ್ಯಮಾನವಾದ ತೇಜಸ್ಸು ಮೊದಲಾದ ಭೂತದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಜೀವಶರೀರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಗೆ ಹೇಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಅಂಶಯುಕ್ತರಾಗುತ್ತಾರೆಂದು ನಾನು ನಿನಗೆ ಹೇಳುವೆನು. ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳು.

ಭಾಷ್ಯ—ಅತೋ ಯತ್ ಲೋಹಿತಂ ರೂಪಂ ಶ್ರಿಯಃ ತತ್ ರೂಪಸಂಭವಂ ।

ಯತ್ ಶುಕ್ಲಂ ವಾಯುಜಂ ವಿದ್ಯಾತ್ ಕೃಷ್ಣಂ ಚೈವ ಶ್ರೀವೋದ್ಭವಂ ।

ತಸ್ಮಾದಗ್ನೇರ್ಯದತ್ತತ್ವಮಗ್ನಿನಾಮಪ್ರವರ್ತಕಂ ।

ಲಕ್ಷ್ಯಾದಿದೇವತಾನಾಂ ತತ್ ನೈವಾಗ್ನೇರಗ್ನಿತಾ ತತಃ ।

ಮುಖ್ಯೈವಮಾದದಾನತ್ವಮಾದಿತ್ಯಸ್ಯ ತದುದ್ಭವಂ ।

ಆತ ಆದಿತ್ಯನಾಮೈಷಾಂ ನೈವಾಽದಿತ್ಯಸ್ಯ ಮುಖ್ಯತಃ ।

ಯತ್ ಚಂದ್ರಾಹ್ಲಾದಕತ್ವಂ ಚ ತತ್ ತೇಷಾಂ ಚಂದ್ರತಾ ತಥಾ ।

ವಿದ್ಯುದ್ವಿದ್ಯೋತನಂ ತೇಷಾಂ ತತಸ್ತೇ ಸರ್ವನಾಮಿನಃ ।

ತಥೈವ ಸರ್ವರೂಪಂ ಚ ತದ್ರೂಪಪ್ರತಿಬಿಂಬಿತಂ ।

ಸರ್ವರೂಪಾಶ್ಚ ತೇ ತಸ್ಮಾತ್ ಲೋಹಿತಾದಿಕ್ರಮೇಣ ತು ।

ಅನುವಾದ—ಅಗ್ನಿ ಸೋಮ ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀದೇವಿ ಪ್ರಾಣದೇವರು ಹಾಗೂ ರುದ್ರದೇವರು ಇವರ ಪ್ರವೇಶವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಅಗ್ನಿ ಸೋಮ ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಕೆಂಪುವರ್ಣವು ಶ್ರೀದೇವಿಯ ರೂಪದಿಂದಲೂ, ಶುಕ್ಲ ವರ್ಣವೂ ಪ್ರಾಣದೇವರ ರೂಪದಿಂದಲೂ, ಕಪ್ಪುವರ್ಣವು ರುದ್ರದೇವರ ರೂಪದಿಂದಲೂ ಉಂಟಾಗಿದೆ ಎಂದು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಅಗ್ನಿಯ

ರೂಪವು ಶ್ರೀದೇವಿ ಪ್ರಾಣದೇವರು ಹಾಗೂ ರುದ್ರದೇವರಿಂದ ಉಂಟಾಗಿದ್ದು, ಅವನು ಈ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳ ಅಧೀನನಾಗಿರುವ ಕಾರಣ, ಅಗ್ನಿಶಬ್ದದ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ನಿಮಿತ್ತವಾದ ಅತ್ಯತ್ವ(ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿನ್ನುವಿಕೆ) ಎಂಬ ಧರ್ಮವು ಈ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳಲ್ಲೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆ ವಿನಹ ಅಗ್ನಿಯಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಶಬ್ದವೂ ಕೂಡಾ ಈ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳಲ್ಲೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದ್ದು, ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಅಮುಖ್ಯ ವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲೂ ಇರುವ ಆದಿತ್ಯಶಬ್ದದ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ನಿಮಿತ್ತವಾದ ಆದಾನ (ಆಯುಷ್ಯವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ) ಎಂಬ ಧರ್ಮವು ಈ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳಲ್ಲೇ ಮುಖ್ಯ. ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿರುವ ಆ ಧರ್ಮವು ಈ ದೇವತೆಗಳ ಅಧೀನವಾದ ಕಾರಣ ಅಮುಖ್ಯ. ಆದುದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಸೂರ್ಯನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಲ್ಲ, ನಿಯಾಮಕರಾದ ಈ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲೇ ಮುಖ್ಯ. ಚಂದ್ರಶಬ್ದದ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ನಿಮಿತ್ತವಾದ ಆಹ್ಲಾದಕತ್ವ (ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸುವಿಕೆ) ಎಂಬ ಧರ್ಮವೂ ಕೂಡಾ ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿ ಅಮುಖ್ಯ. ಶ್ರೀದೇವಿ ಮೊದಲಾದ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳಲ್ಲೇ ಮುಖ್ಯ. ಆದುದರಿಂದ ಚಂದ್ರಶಬ್ದದಿಂದಲೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರು ಅವರೇ ಹೊರತು ಚಂದ್ರನಲ್ಲ. ವಿದ್ಯುತ್ ಶಬ್ದದ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ನಿಮಿತ್ತವಾದ ಮಿಂಚಿನಲ್ಲಿರುವ ವಿದ್ಯೋತನ (ಪ್ರಕಾಶಿಸುವಿಕೆ) ಎಂಬ ಧರ್ಮವೂ ಕೂಡಾ ಈ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳಲ್ಲೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಿದ್ಯುತ್ ಶಬ್ದದಿಂದಲೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾದವರು ಈ ದೇವತೆಗಳೇ. ಹೇಗೆ ಅಗ್ನಿ, ಸೋಮ, ಸೂರ್ಯ, ವಿದ್ಯುದಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳ ಕೆಂಪು ಮೊದಲಾದ ರೂಪಗಳು ಶ್ರೀದೇವಿ, ಪ್ರಾಣದೇವರು ಹಾಗೂ ರುದ್ರದೇವರ ರೂಪಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವುಗಳಾಗಿ ಅವರ ಅಧೀನವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಇತರ ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳ ರೂಪಗಳೂ ಈ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳ ರೂಪದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವಾಗಿದ್ದು ಅವರ ಅಧೀನ. ಹೀಗೆ ಇತರ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಶಬ್ದಗಳು ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಧರ್ಮಗಳೂ ಈ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳಲ್ಲೇ ಮುಖ್ಯವೆನಿಸಿರುವ ಕಾರಣ ಅವರೇ ಆಯಾಯ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಎಲ್ಲಾ ಶಬ್ದಗಳಿಂದಲೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾಗಿದ್ದು, ಸರ್ವನಾಮವುಳ್ಳವರೆನಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಅಗ್ನ್ಯಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ತಮ್ಮೆಲ್ಲರಿಗೂ ನಿಯಾಮಕರಾದ ಈ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಲೋಹಿತ ಮೊದಲಾದ ರೂಪಗಳನ್ನನುಸರಿಸಿ ಆಯಾಯ ರೂಪಗಳುಳ್ಳವರಾಗಿರುವರು.

ಭಾಷ್ಯ—ಅತೋಽನ್ಯ ನಾಮಧೇಯಂ ತು ವಾಚಾರಂಭಣ ಹೇತುತಃ |

ಸಾಂಕೇತೈನ ವಿಕಾರಃ ಸ್ಯಾತ್ ತ್ರಯಾಣಾಮೇವ ನಿತ್ಯತಾ |

ಯಥಾ ಲಕ್ಷ್ಯಾದಿಕಾನಾಂ ಚ ನಾಮ ಸಂಕೇತತೋಽನ್ಯಗಂ |
 ವಾಚಾರಂಭಣಹೇತೋಸ್ತದ್ ವಿಕಾರೋ ನೈವ ಮುಖ್ಯತಃ |
 ಮುಖ್ಯಂ ನಾಮ ತ್ರಿರೂಪಾಣೀತ್ಯಾದ್ಯಂ ವೇದೋದಿತಂ ಪರಂ |
 ಅತಃ ತದೇವ ತಸ್ಯೋಕ್ತಂ ಮುಖ್ಯಂ ಸತ್ಯಮಿತಿರೈತೇ |
 ಇಂದ್ರಾದಿ ನಾಮರೂಪಾಣಿ ಯಥೈವ ತ್ರಿಷು ಮುಖ್ಯತಃ |
 ತದಧೀನತ್ವತಃ ತೇಷಾಮೇಷಾಮುಚ್ಚಬಲತ್ವತಃ |
 ಶಿವನಾಮಾನಿ ರೂಪಾಣಿ ತಥಾ ವಾಯೋಸ್ತು ಮುಖ್ಯತಃ |
 ತದೀಯಾನಿ ತಥಾ ಲಕ್ಷ್ಯಾಃ ತದೀಯಾನಿ ಹರೇಸ್ತಥಾ |
 ತಸ್ಮಾತ್ ಸ ಏವ ಸರ್ವೇಶಃ ಸರ್ವರೂಪಃ ಸ ಏವ ಚ |
 ಸರ್ವನಾಮಾ ಸ ಏವೈಕಃ ಸರ್ವಶಕ್ತಿಃ ತಥೈವ ಚ |
 ಅನ್ಯೇಷಾಂ ಯಚ್ಚ ರೂಪಾದ್ಯಂ ತತ್ ತಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿತಂ |

ಅನುವಾದ—ಹೀಗೆ ಅಗ್ನಾದಿ ಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ನಿಮಿತ್ತಗಳು ಶ್ರೀದೇವಿ
 ಮೊದಲಾದ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳಲ್ಲೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದ್ದು ಅಗ್ನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ
 ಅಮುಖ್ಯವಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಅಗ್ನಾದಿಶಬ್ದಗಳು, ಅಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳ
 ಹೆಸರೆಂದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಇದ್ದರೂ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಆ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ
 ವಾಗಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಬಳಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದು, ಅಲ್ಲಿ ಅವು ಬರೇ ಸಾಂಕೇತಿಕ. ಆದುದ
 ರಿಂದ ಅಗ್ನಾದಿದೇವತೆಗಳು ಆ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಲ್ಲ.
 ಶ್ರೀದೇವಿ ಪ್ರಾಣದೇವರು ಹಾಗೂ ರುದ್ರದೇವರು ಈ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳೇ ಆ
 ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಮುಖ್ಯಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರು. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹಾರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ಸ್ತ್ರೀ
 ಪುರುಷರಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀ, ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ, ರುದ್ರ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಹೆಸರಿಡುತ್ತಾರೆ. ಈ
 ಹೆಸರುಗಳು ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರ ವಾಗಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಬಳಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ ಕಾರಣ,
 ಆ ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷರಲ್ಲಿ ಬರೇ ಸಾಂಕೇತಿಕವಾಗಿದ್ದು ಮುಖ್ಯವೆನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಲಕ್ಷ್ಮೀ
 ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಅವು ಮುಖ್ಯ. ಹಾಗೆಯೇ ಅಗ್ನಾದಿದೇವತೆಗಳ
 ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಾದಿಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಕೇವಲ ಸಾಂಕೇತಿಕ ವಿನಹ ಮುಖ್ಯ
 ವಾದುದಲ್ಲ. ಅಗ್ನಾದಿಶಬ್ದಗಳು ಶ್ರೀದೇವಿ ಮೊದಲಾದ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ
 ಮುಖ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಇತರ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಬಳಕೆ
 ಇದೆ. ಆದರೆ ಶ್ರೀಣಿ ರೂಪಾಣಿ ಎಂದು ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ತೇಜ ಅಪ್ ಅನ್ನ ಈ
 ಶಬ್ದಗಳ ಬಳಕೆಯು ವ್ಯವಹಾರ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದಲೂ ಇತರ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಮೂರು
 ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅವುಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿ. ಆದುದರಿಂದ ಅವು ಈ ಮೂರು

ದೇವತೆಗಳ ಮುಖ್ಯ ನಾಮಧೇಯಗಳಾಗಿವೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಉಪನಿಷತ್ತು 'ಶ್ರೀಣಿ ರೂಪಾಣೀತ್ಯೇವ ಸತ್ಯಂ' ಎಂದು ಈ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಸತ್ಯಂ ಎಂದು ಸಾರುತ್ತಿದೆ, ಸತ್ಯಂ ಎಂದರೆ ಮುಖ್ಯ ಎಂದರ್ಥ.

ಇಂದ್ರಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಶ್ರೀದೇವಿ ಮೊದಲಾದವರು ಹೆಚ್ಚಿನ ಬಲವುಳ್ಳವರಾದುದರಿಂದ ಇಂದ್ರಾದಿಗಳು ಅವರ ಅಧೀನ. ಅವರ ನಾಮ ಹಾಗೂ ನಾಮಪ್ರವೃತ್ತಿ ನಿಮಿತ್ತವಾದ ಧರ್ಮ ಇವೆರಡೂ ಆ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳಲ್ಲೇ ಮುಖ್ಯ. ಹೀಗೆಯೇ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣದೇವರು ರುದ್ರದೇವರಿಗಿಂತ ಅಧಿಕ ಬಲವುಳ್ಳವರಾಗಿದ್ದು ಅವರನ್ನು ತನ್ನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ರುದ್ರದೇವರ ನಾಮ ಹಾಗೂ ರೂಪ ಇವೆರಡೂ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣರಲ್ಲೇ ಮುಖ್ಯ ರುದ್ರದೇವರಲ್ಲಿ ಅಮುಖ್ಯ. ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ತಮಗಿಂತ ಅಧಿಕ ಬಲವುಳ್ಳ ಶ್ರೀದೇವಿಯ ಅಧೀನದಲ್ಲಿರುವ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಣದೇವರ ನಾಮ ಹಾಗೂ ರೂಪ ಇವೆರಡೂ ಶ್ರೀದೇವಿಯಲ್ಲೇ ಮುಖ್ಯ ವಿನಹ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಣದೇವರಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿ ಅವು ಅಮುಖ್ಯವೇ. ಶ್ರೀದೇವಿಗಿಂತಲೂ ಅನಂತಾಧಿಕ ಬಲವುಳ್ಳ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅಧೀನ ಶ್ರೀದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಅವು ಅಮುಖ್ಯ. ಸರ್ವಶಕ್ತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಯಾರ ಅಧೀನನೂ ಅಲ್ಲ. ಅವನು ಸರ್ವೇಶ, ಎಲ್ಲವೂ ಅವನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳ ರೂಪಗಳೂ ನಾಮಗಳೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅವನದ್ದೇ ಆಗಿವೆ. ಆದುದರಿಂದ ಅವನೊಬ್ಬನೇ ಸರ್ವರೂಪನೂ ಸರ್ವನಾಮನೂ ಆಗಿರುವನು. ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ ಮುಂತಾದ ಇತರರೆಲ್ಲರ ನಾಮರೂಪಗಳೂ ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಾಮರೂಪಗಳ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಗಳಷ್ಟೇ.

ಎಲ್ಲವೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನ; ಆದುದರಿಂದ ಅಹಂಕಾರ ಸಲ್ಲದು

ಭಾಷ್ಯ—ಏಕ ಏವಾದ್ವಿತೀಯೋಽಸಾವತಃ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವತಃ |

ಮುಖ್ಯತ್ವಾದೇವ ಸನ್ನಾಮಾ ಸತ್ತತಿಜ್ಞಾನರೂಪತಃ |

ಸತ್ಯಮಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ ವಿಷ್ಣುಃ ಸ ತ್ವಂ ನಾಸಿ ಕಥಂಚನ |

ಅತೋಽನೂಚಾನಮಾನೀ ತ್ವಂ ಸ್ತಬ್ಧೋಽಸಿ ಉತ ಏವ ತು |

ತ್ವತ್ತೋಽಧಿಕಾ ಅಪೀಂದ್ರಾದ್ಯಾಃ ತದುಚ್ಚಾಶ್ಚ ಶ್ರಿಯಾದಯಃ |

ಸರ್ವೋಚ್ಛೋ ಭಗವಾನ್ ವಿಷ್ಣುಃ ನ ಸ್ತಂಭೋಽಸ್ಯಾಪಿ ಹಿ ಕ್ವಚಿತ್ |

ಅತೋ ನ ವಿದ್ವನ್ನಾನೀ ಸ್ಯಾಃ ಮಹಾನಸ್ಮೀತಿ ವಾ ಮನಃ |

ನ ತೇ ಸ್ಯಾತ್ ನೈವ ಚ ಸ್ತಂಭೋ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ವಿಷ್ಣೋರ್ಬಲಂ ಪರಂ |

ನ ಹಿ ವಿಷ್ಣೋರ್ಬಲಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಸ್ತಂಭಹೇತುಃ ಕಥಂಚನ |

ಇತ್ಯಾದಿ ಸಾಮಸಂಹಿತಾಯಾಂ ||

|| ಖಂಡ ೪ ||

ಅನುವಾದ—‘ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯೊಬ್ಬನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದುದರಿಂದ ಅದ್ವಿತೀಯನೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನು. ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದುದರಿಂದ ಸತ್ ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಪರಮಾತ್ಮನದ್ದೇ ಆಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸತ್ ಅನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದಲೂ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಸತ್ಯಂ (ಸತ್+ತ್+ಯಂ ಎಂದು ಅವನನ್ನು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಪರಮಾತ್ಮನ ಇಂತಹ ಮಹಾತ್ಮೆಯು ನಿನ್ನಲ್ಲಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿನಗೇ ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಶ್ವೇತಕೇತುವೇ! ನೀನು ಸರ್ವಥಾ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲ ಎಂದು ತತ್ ಸತ್ಯಂ ಅತತ್ವಮಸಿ ಎಂಬ ಉಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಷಡಂಗಸಹಿತ ವೇದಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿರುವನು ಎಂಬ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಯಾಕೆ ದರ್ಪ ಯುಕ್ತ ನಾಗಿರುವೆ? ನಿನಗಿಂತ ಅಧಿಕರಾದವರು ಇಂದ್ರಾದಿಗಳಿರುವರು. ಇಂದ್ರಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೀದೇವಿ, ಪ್ರಾಣದೇವರು ಹಾಗೂ ರುದ್ರದೇವರು ಉತ್ತಮರು. ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮನಾಗಿರುವವನು ಭಗವಾನ್ ವಿಷ್ಣು. ನಿನಗಿಂತ ಅಧಿಕರಾದ ಇಂದ್ರಾದಿಗಳೇ ತಾವು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲವೆಂದರಿತು ಅಹಂಕಾರರಹಿತರಾಗಿರುವರೆಂದ ಮೇಲೆ ನೀನು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಪರಮಾತ್ಮನಾಗಲು ಸಾಧ್ಯ? ಆದ್ದರಿಂದ ತಾನೇ ವಿದ್ವಾಂಸ ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಮಾಡಬೇಡ. ಪರಮಾತ್ಮನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನರಿತಿದ್ದರೇ ‘ನಾನೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ’ ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಾಗಲೀ ಅಹಂಕಾರವಾಗಲೀ ನಿನಗೆ ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಪರಮಾತ್ಮನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನರಿತರೆ ಅಹಂಕಾರ ಮೂಡಲು ಸರ್ವಥಾ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಸಾಮಸಂಹಿತಾದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

ವಿವರಣೆ—ಆ ಲಕ್ಷ್ಯಾದಿಗಳ ನಾಮರೂಪಗಳೂ ಅವುಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನ. ಹೀಗೆ ಇಂದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳೇ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ತುಂಬಾ ಅಲ್ಪರಾಗಿದ್ದು ಅವರಿಗಿಂತಲೂ ಅಲ್ಪನಾದ ನೀನು ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಪರಮಾತ್ಮನಾಗಲು ಸಾಧ್ಯ? ನಿನ್ನ ಪಾಂಡಿತ್ಯವೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅನುಗ್ರಹ ಎಂದಾದಮೇಲೆ ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ದರ್ಪ ಹೊಂದುವುದರಲ್ಲಿ ಏನರ್ಥವಿದೆ? ಎಂದು ಉದ್ದಾಲಕರು ತನ್ನ ಮಗನಿಗಾಗಿ ಮನದಟ್ಟು ಮಾಡಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಶ್ರೀದೇವಿ, ಪ್ರಾಣದೇವರು, ರುದ್ರದೇವರು ಮತ್ತು ಅವರಿಂದ ಅಭಿಮನ್ಯುಮಾನಗಳಾದ ತೇಜಸ್ಸು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸಿ, ಈ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳು ಇಂದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ನಿಯಾಮಕರು ಎಂದೂ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರೀಪ್ರಾಣ ರುದ್ರರೂ ತೇಜಸ್ಸು ಅಪ್ ಪೃಥಿವಿಗಳೂ ಪರಸ್ಪರ ಅಂಶಯುಕ್ತ

ಉಪನಿಷತ್—ಅನ್ನಮಶಿತಂ ಶ್ರೇಧಾ ವಿಧೀಯತೇ| ತಸ್ಯ ಯಃ ಸ್ಥವಿಷ್ಠೋ ಧಾತುಃ

**ತತ್ ಪುರೀಷಂ ಭವತಿ | ಯೋ ಮಧ್ಯಮಃ ತನ್ಮಾಸಂ | ಯೋಽನಿಷ್ಠಃ
ತನ್ಮನಃ |**

ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಂದ ತಿನ್ನಲ್ಪಟ್ಟ ಅನ್ನದಲ್ಲಿರುವ ರುದ್ರದೇವರು ಸ್ಥೂಲ ಮಧ್ಯಮ ಹಾಗೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಎಂದು ಮೂರು ರೀತಿಯ ಅನ್ನದಲ್ಲಿ ಮೂರು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಭಾಗ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಸ್ಥೂಲವಾದ ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ರುದ್ರರೂಪವು ಮಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ್ದು 'ಪುರೀಷ' ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಾರರೂಪವಾದ ಮಧ್ಯಮ ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ರುದ್ರರೂಪವು ಮಾಂಸವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ್ದು 'ಮಾಂಸ' ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಸಾರಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ರುದ್ರರೂಪವು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ 'ಮನೋ'ನಾಮಕವಾಗುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ—ಹಿಂದಿನ ಖಂಡಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ನಶಬ್ದವನ್ನು ಪೃಥಿವೀ ಎಂಬ ವಿಶಾಲಾರ್ಥದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲಿ ತಿನ್ನಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಅನ್ನ ಎಂಬ ಸಂಕುಚಿತಾರ್ಥವನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಯಾದ ರುದ್ರದೇವರಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ಅನ್ನವನ್ನು ಸೇವಿಸಿದಾಗ ಅನ್ನವು ಸ್ಥೂಲ, ಮಧ್ಯಮ, ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಎಂದು ಮೂರು ವಿಭಾಗ ಹೊಂದುವಂತೆ, ಅದರಲ್ಲಿರುವ ರುದ್ರದೇವರೂ ಕೂಡಾ ಮೂರು ರೂಪಗಳಿಂದ ಆ ಮೂರು ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವರು. ಅನ್ನದ ಸ್ಥೂಲ ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ರುದ್ರದೇವರು ಆ ಭಾಗವು ಪುರೀಷವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ಪುರೀಷ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪುರೀಷದಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಹಿತರಾಗುವರು. ಸಾಮಾನ್ಯ ರೂಪವಾದ ಅನ್ನದ ಮಧ್ಯಮಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ರುದ್ರದೇವರ ರೂಪವು, ಅನ್ನದ ಆ ಭಾಗವು ಮಾಂಸಕ್ಕೆ ಪೋಷಕವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಮಾಂಸದಲ್ಲಿರುವ ಈ ರೂಪಕ್ಕೆ ಮಾಂಸ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಹೀಗೆಯೇ ಅನ್ನದ ಸಾರರೂಪವಾದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ರುದ್ರದೇವರ ರೂಪವು ಆ ಭಾಗವು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಪೋಷಕ ವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸನ್ನಿಹಿತವಾಗಿದೆ. ಈ ರೂಪಕ್ಕೆ ಮನಸ್ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಹೀಗೆ ತಿಂದ ಅನ್ನವು ನಾನಾರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಾಮಹೊಂದಬೇಕಾದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಹಿತವಾಗಿರುವ ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಯು ಕಾರಣ. ಆದುದರಿಂದ ಪ್ರಾಣಿಯು ಅನ್ನಾಭಿಮಾನಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯವೆಂದಾಯಿತು. ಅನ್ನಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಯನ್ನು ಉಣ್ಣುವುದೆಂದರೆ, ಆಶ್ರಯಿಸುವುದು ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಮುಂದೆಯೂ ಅಪಃ ಪೀತಾಃ, ತೇಜೋಽಶಿತಂ ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಅಪಃ ಹಾಗೂ ತೇಜಃ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ನೀರು

ಹಾಗೂ ತೇಜಸ್ಸಿನ ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕುಡಿಯುವುದು ತಿನ್ನುವುದು ಎಂದರೆ, ಜಡವಾದ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕುಡಿಯುತ್ತ ತಿನ್ನುತ್ತ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವುದು ಎಂದರ್ಥಸಬೇಕು.

ಉಪನಿಷತ್—ಆಪಃ ಪೀತಾಃ ತ್ರೇಧಾ ವಿಧೀಯಂತೇ | ತಾಸಾಂ ಯಃ ಸ್ಥವಿಷ್ಠೋ
ಧಾತುಃ ತನ್ಮೂತ್ರಂ ಭವತಿ | ಯೋ ಮಧ್ಯಮಃ ತಲ್ಲೋಹಿತಂ |
ಯೋಽಣಿಷ್ಠಃ ಸ ಪ್ರಾಣಃ |

ತೇಜೋಽಶಿತಂ ತ್ರೇಧಾ ವಿಧೀಯಂತೇ | ತಸ್ಯ ಯಃ ಸ್ಥವಿಷ್ಠೋ ಧಾತುಃ
ತದಸ್ಥಿ ಭವತಿ | ಯೋ ಮಧ್ಯಮಃ ಸ ಮಜ್ಜಾ | ಯೋಽಣಿಷ್ಠಃ ಸಾ ವಾಕ್ |

ಅನುವಾದ—ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಂದ ಕುಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಯಾದ ಪ್ರಾಣದೇವರಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ನೀರು ಮೂರು ರೀತಿಯಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಸ್ಥೂಲವಾದ ಭಾಗವು ಮೂತ್ರವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯಸಾರವಾದ ಮಧ್ಯ ಭಾಗವು ರಕ್ತವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ. ಸಾರವಾದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಂಶವು ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಪೋಷಕವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಾಣಿಗಳು ತಿನ್ನುವ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಯಾದ ಶ್ರೀದೇವಿಯಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ತುಪ್ಪ ಮೊದಲಾದ ತೇಜೋದ್ರವ್ಯವು ಮೂರು ರೀತಿಯಾಗಿ ವಿಭಾಗ ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಸ್ಥೂಲವಾದ ಭಾಗವು ಎಲುಬಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಾರರೂಪವಾದ ಮಧ್ಯಭಾಗವು ಮಜ್ಜಾ ಎಂಬ ಎಲುಬಿನ ಒಳಗಿರುವ ಸ್ನೇಹ ರೂಪದ್ರವ್ಯವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ. ಸಾರರೂಪವಾದ ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಭಾಗವು ವಾಗಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಪೋಷಕವಾಗುತ್ತದೆ.

ಉಪನಿಷತ್—ಅನ್ನಮಯಂ ಹಿ ಸೋಮ್ಯ ಮನಃ | ಆಪೋಮಯಃ ಪ್ರಾಣಃ |
ತೇಜೋಮಯೀ ವಾಗಿತಿ | “ಭೂಯ ಏವ ಮಾ ಭಗವಾನ್
ವಿಜ್ಞಾಪಯತು” ಇತಿ | “ತಥಾ ಸೋಮ್ಯ” ಇತಿ ಹೋವಾಚ |

|| ಖಂಡ ೫ ||

ಅನುವಾದ—ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅನ್ನ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ರುದ್ರದೇವರು, ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಅಪ್ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣದೇವರು ಮತ್ತು ವಾಗಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ತೇಜ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಶ್ರೀದೇವಿಯು ಅಭಿಮಾನಿಯಾಗಿರುವರು. ಇದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಪುರೀಷ ಮಾಂಸಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಅಭಿಮಾನವು ಈ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಉದ್ದಾಲಕರು ಮಗನಿಗೆ ತಿಳಿಯ ಹೇಳಿದಾಗ ‘ಮನಸ್ಸು, ಪ್ರಾಣ

ಹಾಗೂ ವಾಕ್ ಇವುಗಳು ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ರುದ್ರ, ಪ್ರಾಣ, ಶ್ರೀದೇವಿಯರಿಂದ ಅಭಿಮನ್ಯುಮಾನವೆಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನೇ ಪೂಜ್ಯರಾದ ತಾವು ಮನದಟ್ಟಾಗುವಂತೆ ಪುನಃ ಸೋದಾಹರಣವಾಗಿ ಉಪದೇಶಿಸಿರಿ' ಎಂದು ಶ್ವೇತಕೇತುವು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದನು. 'ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಲಿ' ಎಂದು ತಂದೆಯಾದ ಉದ್ವಾಲಕರು ಹೇಳಿದರು.

ಮಾಂಸಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳೇ ವಿವಕ್ಷಿತರು

ಭಾಷ್ಯ—ದೇವತಾಃ ಏವ ಮಾಂಸಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯಾಃ ತತ್ರ ಪ್ರವೇಶಾತ್ |
ಅಶ್ಯಮಾನಾಶ್ಚೋಪಜೀವ್ಯತ್ವಾತ್ | ನ ಚ ದುಃಖಂ ತಾಸಾಂ | ಏಶ್ವರ್ಯಾತ್ |
'ತ್ರಿಸೋ ದೇವತಾಃ ಪುರುಷಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ತ್ರಿವೃತ್ ತ್ರಿವೃತ್' ಇತಿ ಪ್ರಸ್ತುತತ್ವಾತ್ |

ಅನುವಾದ—ಅನ್ನಮಶಿತಂ ತ್ರೇಧಾ ವಿಧೀಯತೇ ಎಂಬಿತ್ಯಾದಿ ಮೂರು ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮಾಂಸ ಮನಃ ಪುರೀಷ ಮೂತ್ರ ಲೋಹಿತ ಪ್ರಾಣ ಅಸ್ಥಿಮಜ್ಜಾ ವಾಕ್ ಅನ್ನ ಅಪ್ ತೇಜಃ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಶಬ್ದಗಳೂ ಮಾಂಸಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾಗಿರುವ ರುದ್ರಾದಿಗಳನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿವೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ದೇವತೆಗಳು ನಿಯಾಮಕರಾಗಿ ನಿಯಮ್ಯವಾದ ಮಾಂಸಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿರುವರು. ನಿಯಮ್ಯವಾಚಕಗಳಾದ ಶಬ್ದಗಳೆಲ್ಲ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ನಿಯಾಮಕವಾಚಕಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮಾಂಸ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳು ಈ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗುತ್ತವೆ. ಮಾಂಸಾದಿ ನಿಯಾಮಕರಾಗಿರುವ ಈ ದೇವತೆಗಳು ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಂದ ಆಶ್ರಯಿಸಲ್ಪಡಬೇಕಾದವರು. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅಶ್ಯಮಾನರು ಪೀಯಮಾನರೆಂದು ಉಕ್ತರಾಗಿರುವರು. ಹೊರತು ಜಡವಾದ ಅನ್ನ ಹಾಗೂ ನೀರಿನಂತೆ ತಿನ್ನಲ್ಪಡುವ ಹಾಗೂ ಕುಡಿಯಲ್ಪಡುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಅಲ್ಲ. ಅನ್ನ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುವಾಗ ಅನ್ನದಲ್ಲಿರುವ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ದುಃಖ ಉಂಟಾದೀತಲ್ಲವೇ ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಮನಃ ಸುಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಒಳಗೆ ಇರುವ ಇತರರು ಸುಟ್ಟರೂ, ಅಗ್ನಿಸ್ತಂಭನಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರುವ ಮನುಷ್ಯನು ಹೇಗೆ ಸುಡುವುದಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಈ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ವಿಶೇಷವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ದುಃಖ ಉಂಟಾಗದು. 'ಅನ್ನಮಶಿತಂ ತ್ರೇಧಾ ವಿಧೀಯತೇ' ಎಂಬ ಈ ಪ್ರಕರಣವು ಆರಂಭವಾಗುವ ಮೊದಲು 'ಯಥಾ ಸೋಮ್ಯೇಮಾಃ ತಿಸ್ರೋ ದೇವತಾಃ ಪುರುಷಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ತ್ರಿವೃತ್ ತ್ರಿವೃದೇಕೈಕಾ ಭವತಿ' ಎಂದು ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಸ್ತಾವವಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಪ್ರಸ್ತುತರಾದ ಈ ದೇವತೆಗಳ ವಿಚಾರವೇ ಅನ್ನಮಶಿತಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಮುಂದಿನ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿರುವುದೆಂಬುದು ಖಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಉಪನಿಷತ್ತು ಜೀವಾತ್ಮನೆಂದು ಕರೆದುದು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ

ಭಾಷ್ಯ—‘ಜೀವ ಇತಿ ಭಗವತೋಽನಿರುದ್ಧಸ್ಯಾಖ್ಯಾ’ | ಇತಿ ಚ ಶ್ರುತಿಃ |

‘ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಪ್ರಾಣಃ ಚಕ್ಷುಷಃ ಚಕ್ಷುಃ ಜೀವಸ್ಯ ಜೀವಃ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಪ್ರಧಾನಂ ಭಗವಾನ್ ಚತುರ್ಮೂರ್ತಿಃ’ ಇತಿ ಚ |

ಪ್ರಾಣಾಧಾರೋ ಹರೇರ್ನಾನ್ಯೋ ಜೀವಶಬ್ದಸ್ತತೋ ಹರೌ |

ಸಂಸಾರಿಣೋ ಜೀವತಾ ತು ಜನನಾತ್ ವಾನತಃ ತಥಾ | ಇತಿ ಚ ||

ಅನುವಾದ—‘ಜೀವ ಎಂಬುದು ಷಡ್ಗುಣೈಶ್ವರ್ಯ ಸಂಪನ್ನರಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ರೂಪ ವಿಶೇಷವಾದ ಅನಿರುದ್ಧನ ಹೆಸರು’ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯೂ ಸಾರುತ್ತಿದೆ. ‘ಪ್ರಾಣ ದೇವರಿಗೆ ಪ್ರಾಣನಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಣ, ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿಗೆ ನೋಡುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವುದರಿಂದಾಗಿ ಚಕ್ಷುಸ್, ಜೀವನಿಗೆ ಜೀವಧಾರಣ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವ ಕಾರಣ ಜೀವ, ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಪರಿಣಾಮಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವುದರಿಂದ ಪ್ರಧಾನ. ಹೀಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರಾಣ ಚಕ್ಷುಸ್ ಜೀವ ಹಾಗೂ ಪ್ರಧಾನಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ನಾಲ್ಕು ಮೂರ್ತಿಗಳುಳ್ಳವನು’ ಎಂದೂ ಶ್ರುತಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಜೀವನಿಗೆ ಪ್ರಾಣಧಾರಣ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ ಕಾರಣ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಜೀವ ಶಬ್ದದ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಹೊರತು ಜೀವನ ಅಭೇದ ಇರುವ ಕಾರಣದಿಂದಲ್ಲ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ‘ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಪ್ರಾಣಧಾರಣ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು ಪರಮಾತ್ಮನೊಬ್ಬನೇ. ಇತರರಿಗೆ ಪ್ರಾಣಧಾರಣ ಇಚ್ಛೆ ಇದ್ದರೂ, ಅವರ ಇಚ್ಛೆಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಮರಣಸಂಭವಿಸುವುದರಿಂದ ಅವರು ಪ್ರಾಣಧಾರಣ ಶಕ್ತಿಉಳ್ಳವರೆಂದು ಅನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರರು. ಹೀಗೆ ಜೀವಶಬ್ದದ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ನಿಮಿತ್ತವಾದ ಪ್ರಾಣಧಾರಣಶಕ್ತಿಯು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಆ ಶಬ್ದವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಜೀವರು ಜನನ ಉಳ್ಳವರಾದುದರಿಂದ (ಜನನಾತ್) ‘ಜೀ’ ಎಂದೂ ಲೋಕಾಂತರಗಮನವುಳ್ಳವರಾದುದರಿಂದ (ವಾನಾತ್) ‘ವ’ ಎಂದೂ ಅನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವ ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ವಿಷಯರಾಗಿರುವರು’ ಎಂದು ಕೂಡ ಶ್ರುತಿಯು ಸಾರುತ್ತಿದೆ.

ವಿವರಣೆ—‘ಇಮಾಃ ತಿಸ್ತೋ ದೇವತಾಃ ಅನೇನ ಜೀವೇನಾತ್ಮನಾಽನು- ಪ್ರವಿಶ್ಯ ನಾಮರೂಪೇ ವ್ಯಾಕರವಾಣಿ, ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಜೀವ ಅಂದರೆ ಜೀವಾತ್ಮ. ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತ ಅವನು ಅಲ್ಪಶಕ್ತಿಯವನು. ಹಾಗಿರುವಾಗ ಅವನ ಪ್ರವೇಶವನ್ನು ಆ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ.

ಆದುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ “ಇಮಾಃ ತಿಸ್ರೋ ದೇವತಾಃ” ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು ಜಡವಾದ ತೇಜಸ್ಸು, ನೀರು ಹಾಗೂ ಪೃಥಿವೀ ಈ ಮೂರು ಭೂತದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನೇ ಹೊರತು ದೇವತೆಗಳನ್ನಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಈ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಸ್ತಾಪ ಇಲ್ಲದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಅನ್ನಮಶಿತಂ ಮೊದಲಾದ ಮಂತ್ರಗಳೂ ದೇವತಾವಿಷಯಕ ವಲ್ಲ” ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ‘ಜೀವೇನಾತ್ಮನಾ’ ಎಂದಿರುವ ಜೀವಶಬ್ದವು ಜೀವಾತ್ಮನನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. ಪರಮಾತ್ಮನ ರೂಪ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ತಿಸ್ರೋ ದೇವತಾಃ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ಯಾವ ತೊಂದರೆಯೂ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾಷ್ಯ—ಜೀವಶಬ್ದೇನ ಸಂಸಾರಿವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ‘ತತ್ ತೇಜ ಐಕ್ವತ’ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ತೇಷಾಮೇವ ಚೇತನತ್ವಾವಗತೇಃ ನಾಮರೂಪವ್ಯಾಕರಣೇ ಜೀವಾಂತರ ಪ್ರವೇಶೋ ನಾಪೇಕ್ಷಿತಃ |

ಪ್ರಸುಪ್ತಲೋಕತಂತ್ರಾಣಾಂ ನಿಶಾಮ್ಯ ಗತಿಮೀಶ್ವರಃ |

ತ್ರಯೋವಿಶಂತಿತತ್ತ್ವಾ ನಾಂ ಗಣಂ ಯುಗಪದಾವಿಶತ್ | ಇತಿ |

ಯಾವದ್ಬಲಿಂ ತೇಽಜ ಹರಾಮ ಕಾಲೇ

ಯಥಾ ವಯಂ ಚಾನ್ನಮದಾಮ ಯತ್ರ |

ಯಥೋಭಯೇಷಾಂ ತ ಇಮೇ ಹ ಲೋಕಾಃ

ಬಲಿಂ ಹರಂತೋಽನ್ನಮದಂತ್ಯಮೂಢಾಃ |

ತ್ವಂ ನಃ ಸ ಚಕ್ಷುಃ ಪರಿದೇಹಿ ಶಕ್ತಾ

ದೇವ ಕ್ರಿಯಾರ್ಥೇ ಯದನುಗ್ರಹೇಣ |

ಇತಿ ತತ್ತ್ವಾ ನಾಂ ಪ್ರಾರ್ಥನಾನಂತರಂ ಭಗವತ ಏವ ತೇಷು

ಪ್ರವೇಶೋಕ್ತೇಃ ಭಾಗವತೇ |

ಅನುವಾದ—ತತ್ ತೇಜ ಐಕ್ವತ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ತೇಜಸ್ಸು ಅಪ್ ಹಾಗೂ ಅನ್ನಗಳಿಗೆ ಈ ಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿರುವ ಕಾರಣ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾದ ತೇಜಸ್ಸು ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಚೇತನಗಳೇ, ಜಡಗಳಲ್ಲ ಎಂದು ಖಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಜೀವಶಬ್ದದಿಂದಲೂ ಸಂಸಾರಿ ಚೇತನನು ಅಭಿಪ್ರೇತನಾದಲ್ಲಿ, ತೇಜ ಆದಿಗಳು ಸ್ವತಃ ಚೇತನಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಅವುಗಳಿಂದ ನಾಮರೂಪಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಯು ಕೂಡುತ್ತಿರುವಾಗ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಜೀವಾತ್ಮನ ಪ್ರವೇಶವನ್ನು

ಹೇಳುವುದು ವ್ಯರ್ಥವೆನಿಸಿತು. ಜೀವಶಬ್ದವನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮ ಎಂದರ್ಥೈಸಿದಾಗ, ತೇಜಸ್ಸು ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಚೇತನಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಅವಕ್ಕೆ ನಾಮರೂಪಸೃಷ್ಟಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ನಿಯಾಮಕನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರವೇಶವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿ ಹೊಂದುತ್ತದೆ. 'ಇಪ್ಪತ್ತಮೂರು ತತ್ತ್ವಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳ ಲೋಕಸೃಷ್ಟಿಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಇನ್ನೂ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗದಿರುವಾಗ, ಪರಮಾತ್ಮನು ಅವರನ್ನು ನೋಡಿ ಅವರ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಜಾಗೃತಗೊಳಿಸುವುದ ಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು' ಎಂದು ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರವೇಶವು ಅಲ್ಲಿರುವ ಸುಪ್ರಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಜಾಗೃತಗೊಳಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಸಾರ್ಥಕವೆನಿಸುತ್ತದೆ. 'ಉತ್ಪತ್ತಿ ರಹಿತನಾದ ಹರಿಯೇ! ನಾವು ಎಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ನಿನಗೆ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಬಲ್ಲೆವೋ ಮತ್ತು ನಾವು ಎಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಅನ್ನ ತಿನ್ನಬಲ್ಲೆವೋ, ಉಪಾಸಕರು ನಮಗೂ ನಿನಗೂ ಹೇಗೆ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿ ತಾವೂ ಅನ್ನವನ್ನು ತಿನ್ನಬಲ್ಲರೋ ಅಂತಹ ನಿನ್ನ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಲೋಕಸೃಷ್ಟಿಯ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟವರಾದರೂ ನಾವು ಮಾಡಲು ಶಕ್ತರಲ್ಲ. ದೇವನೇ! ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ನೀನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದರೆ ಮಾತ್ರ ನಮ್ಮಿಂದ ಆಗಬೇಕಾದ ಲೋಕಸೃಷ್ಟಿ ರೂಪವಾದ ಕ್ರಿಯೆಗೆ ನಾವು ಸಮರ್ಥ ರಾದೆವು. ಅಂತಹ ನೀನು ನಮಗೆ ದಿವ್ಯ ಚಕ್ರವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸು' ಎಂದು ತತ್ತ್ವಾಭಿಮಾನಿಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯ ನಂತರವೇ ಅವರಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರವೇಶ ಎಂದು ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಚೇತನ ಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಚೇತನಾನಂತರ ಪ್ರವೇಶ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ ಹೊರತು ಜಡಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ ಎಂದೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಭಾಷ್ಯ—ಯತಶ್ಚ 'ಸ ಏಷ ಜೀವೇನಾತ್ಮಾನಾನುಪ್ರಭೂತಃ ಪೇಪೀಯಮಾನೋ ಮೋದಮಾನಃ ತಿಷ್ಠತೀತಿ ಭಗವತ್ಯೇವ ಜೀವಶಬ್ದಃ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ | ನ ಹ್ಯಚೇತನಸ್ಯ ಮೋದಮಾನತತ್ವಮಸ್ತಿ | ಆತೋಽಂತರ್ಯಾಮಿರೂಪ ಏವ ಜೀವಶಬ್ದಃ |

ಅನುವಾದ—'ವ್ಯಕ್ತಜೀವನು ಜೀವನಾಮಕನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಪ್ರವೇಶಿಸ ಲ್ಪಟ್ಟು ಪುನಃ ಪುನಃ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯುತ್ತಾ ಸಂತೋಷಪಡುತ್ತಾ ಇರುತ್ತಾನೆ' ಎಂದು ಮುಂದೆ ಇದೇ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಜೀವಶಬ್ದವು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲೇ ಪ್ರಯೋಗಿಸ ಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅಚೇತನದಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷದ ಅನುಭವವಿಲ್ಲವಷ್ಟೇ? ಆದುದರಿಂದ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲೂ ಇಮಾಃ ತಿಸ್ರೋ ದೇವತಾಃ ಎಂಬೀ ಪ್ರಕೃತವಾಕ್ಯದಲ್ಲೂ

ಇರುವ ಜೀವಶಬ್ದವು ಸತ್‌ನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಂತರ್ಯಾಮಿರೂಪವಾದ ಅನಿರುದ್ಧ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲೇ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು.

ಭಾಷ್ಯ—ಭೋಕ್ತಸ್ತು ಸುಖದುಃಖಾನಾಮಂತಃಸ್ಥೋ ಜೀವನಾಮಕಃ ।

ಬಹಿಃ ಸ್ಥಿತಸ್ತು ಸನ್ನಾಮಾ ಭಗವಾನ್ ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ ॥

ಇತಿ ತತ್ತತ್ತ್ವವಿವೇಕೇ ॥

ಅನುವಾದ—‘ಸುಖದುಃಖವನ್ನು ಭೋಗಿಸುವ ಸಂಸಾರಿಯ ಒಳಗೆ ಪ್ರೇರಕ ನಾಗಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನ ರೂಪವು ಜೀವ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ. ಹೊರಗಡೆ ಇದ್ದು ನಿಯಮಿಸುವ ಭಗವಾನ್ ಪುರುಷೋತ್ತಮನ ರೂಪಕ್ಕೆ ಸತ್ ಎಂದು ಹೆಸರು’ ಎಂದು ತತ್ತತ್ತ್ವವಿವೇಕ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವರ ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರೂಪಗಳಿಂದಿದ್ದು ಪರಮಾತ್ಮನು ಎಲ್ಲ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನೂ ಮಾಡುವನೆಂದು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾಷ್ಯ—ಅಗ್ನೇರಗ್ನಿರಿತಿ ನಾಮ ಮುಖ್ಯತೋ ನಾಸ್ತಿ । ಅಗ್ನಿನಾಮಾನಿ ತ್ರೀಣಿ

ರೂಪಾಣೀತಿ ನಾಮಧೇಯಂ ಸತ್ಯಂ ಇತ್ಯಾದಿ ॥

॥ ಖಂಡ ೫ ॥

ಅನುವಾದ—ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ ಎಂದು ಹೆಸರು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರವೃತ್ತ ವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದ ಹೆಸರು ಹಾಗೂ ತ್ರೀಣಿ ರೂಪಾಣಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಸತ್ಯ ಅಂದರೆ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆ, ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ವಾಕ್ಯ ಯೋಜನೆ ಮಾಡಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ—ವಾಚಾರಂಭಣಂ ವಿಕಾರೋ ನಾಮಧೇಯಂ ತ್ರೀಣಿ ರೂಪಾಣೀತ್ಯೇವ ಸತ್ಯಂ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ‘ಅತೋಽನ್ಯನಾಮಧೇಯಂ ತು ವಾಚಾರಂಭಣ ಹೇತುತಃ| ಸಾಂಕೇತ್ಯೇನ ವಿಕಾರಃ ಸ್ಯಾತ್ ತ್ರಯಾಣಾಮೇವ ನಿತ್ಯತಾ’ ಎಂದು ಸಾಮಸಂಹಿತಾದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಿದೆ. ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನಾಮ ಧೇಯಂ ಎಂದಿದೆ. ಅನ್ಯಶಬ್ದವಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಇಲ್ಲದೇ ಇರುವ ಶಬ್ದವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಕೊಂಡು ಅನ್ಯನಾಮಧೇಯ ಎಂದು ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸಿದಂತಾಗುವು ದಿಲ್ಲವೇ ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಆಚಾರ್ಯರು ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ‘ಅಪಾಗಾತ್ ಅಗ್ನೇರಗ್ನಿತ್ವಂ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಅಗ್ನೇಃ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ನಾಮಧೇಯಂ ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅದರ ಭಾವಾರ್ಥವನ್ನು ‘ಅನ್ಯ’ ಎಂದು ಸಾಮಸಂಹಿತೆವು ಅನುವಾದಿಸುತ್ತಿದೆ. ಅಗ್ನೇಃ-ಶ್ರೀದೇವಿ

ಮೊದಲಾದ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ ಅಗ್ನಿದೇವನಿಗೆ, ನಾಮ ಧೇಯಂ-ಅಗ್ನಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು. ವಾಚಾರಂಭಣಂ-ವಾಗಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಪ್ರವೃತ್ತ ವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಾಂಕೇತಿಕವೆಂದಾಯಿತು. ಅದುದರಿಂದ ಅದು, ವಿಕಾರ-ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವಂತಹುದಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲೇ ಇರುವ ಅಗ್ನೇಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಅನ್ಯಶಬ್ದದಿಂದ ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸಿದಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಶ್ರೀಣಿ ರೂಪಾಣೀತ್ಯೇವ ಸತ್ಯಂ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾಮಸಂಹಿತೆಯು 'ಮುಖ್ಯಂ ನಾಮ ತ್ರಿರೂಪಾಣೀತ್ಯಾದ್ಯಂ ವೇದೋದಿತಂ ಪರಂ' ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ತ್ರೀಣಿರೂಪಾಣಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಶ್ರೀದೇವಿ ಮೊದಲಾದ ಮೂರುದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆ. ಅವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯವರನ್ನು ಅದು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದೆ. ಅದೇ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ತ್ರಯಾಣಾಮೇವ ನಿತ್ಯತಾ-ಅಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದ ಮೂರು ಶಬ್ದಗಳು ಶ್ರೀದೇವಿ ಮೊದಲಾದ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳಲ್ಲೇ ಮುಖ್ಯ ಎಂದೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದೆ. ಈ ಎರಡನೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳು ಮೂರು ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಮುಖ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಲು 'ಅಗ್ನಿನಾಮಾನಿ' ಎಂದು ಶಬ್ದವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎರಡನೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಅಯುಕ್ತ ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಆಚಾರ್ಯರು ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀಣಿ ರೂಪಾಣಿ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿನಾಮಾನಿ ಶ್ರೀಣಿ ರೂಪಾಣೀತಿ ಚ ನಾಮಧೇಯಂ ತ್ರಯಾಣಾಂ ಏವ ಸತ್ಯಂ, ಆದಿತ್ಯನಾಮಾನಿ ಶ್ರೀಣಿ ರೂಪಾಣೀತಿ ಚ ನಾಮಧೇಯಂ ತ್ರಯಾಣಾಮೇವ ಸತ್ಯಂ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ವಾಕ್ಯಯೋಜನೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅಗ್ನಿ ಆದಿತ್ಯ ಸೋಮ ಮೊದಲಾದ ಹೆಸರುಗಳೂ ಶ್ರೀಣಿ ರೂಪಾಣಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಮೂರು ದೇವತೆಗಳಲ್ಲೇ ಮುಖ್ಯ ಎಂದು ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ವಾಕ್ ಪ್ರಾಣ ಮನಸ್ಸುಗಳು ಶ್ರೀ ಪ್ರಾಣ ರುದ್ರರ ಅಧೀನ

ಉಪನಿಷತ್—ದಧ್ನುಃ ಸೋಮ್ಯ ಮಥ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಯೋಽಣಿಮಾ ಸ ಉರ್ಧ್ವಃ
ಸಮುದೀಷತಿ | ತತ್ ಸರ್ಪಿಭವತಿ | ಏವಮೇವ ಖಿಲು
ಸೋಮ್ಯಾನ್ನಸ್ಯಾಶ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಯೋಽಣಿಮಾ ಸ ಉರ್ಧ್ವಃ ಸಮುದೀಷತಿ |
ತತ್ ಮನೋ ಭವತಿ ||

ಅಪಾಂ ಸೋಮ್ಯ ಪೀಯಮಾನಾನಾಂ ಯೋಽಣಿಮಾ ಸ ಉರ್ಧ್ವಃ
ಸಮುದೀಷತಿ | ಸ ಪ್ರಾಣೋ ಭವತಿ |

ತೇಜಸಃ ಸೋಮ್ಯಾಶ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಯೋಽಣಿಮಾ ಸ ಉರ್ಧ್ವಃ
ಸಮುದೀಷತಿ | ಸಾ ವಾಗ್ ಭವತಿ ||

ಅನ್ನಮಯಂ ಹಿ ಸೋಮ್ಯ ಮನಃ | ಆಪೋಮಯಃ ಪ್ರಾಣಃ |
ತೇಜೋಮಯೀ ವಾಗ್ತಿ | 'ಭೂಯ ಏವ ಮಾ ಭಗವಾನ್
ವಿಜ್ಞಾಪಯತು' ಇತಿ | 'ತಥಾ ಸೋಮ್ಯ' ಇತಿ ಹೋವಾಚ ||

|| ಖಂಡ ೬ ||

ಅನುವಾದ—ಮೊಸರನ್ನು ಕಡೆದಾಗ ಅದರ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಸಾರಭಾಗವು ಬೆಣ್ಣೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಕಾಯಿಸಿದಾಗ ತುಪ್ಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ನಾವು ಅನ್ನವನ್ನು ಉಂಡಾಗ ಅದರಲ್ಲಿರುವ ರುದ್ರದೇವರ ಒಂದು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ರೂಪವು ಮೇಲೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದು ಅನ್ನದ ಸಾರಭಾಗದೊಂದಿಗೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ನಾವು ನೀರು ಕುಡಿದಾಗ ಅದರಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಣದೇವರ ಒಂದು ರೂಪವು ಮೇಲೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದು ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ಸಾರಭಾಗದೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ನಾವು ತುಪ್ಪ ಮೊದಲಾದ ತೇಜೋದ್ರವ್ಯವನ್ನುಂಡಾಗ ಅದರಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೀದೇವಿಯ ಒಂದು ರೂಪವು ಅದರ ಸಾರಭಾಗದೊಂದಿಗೆ ಮೇಲೆ ಬಂದು ವಾಗಿದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ಹೀಗೆ ಮನಸ್ಸು ಅನ್ನಾಭಿಮಾನಿ ರುದ್ರದೇವರಿಂದ ಅಭಿಮನ್ಯಮಾನವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಾಣವು ಅಬಿಭಿಮಾನಿ ಪ್ರಾಣದೇವರಿಂದ ಅಭಿಮನ್ಯಮಾನವಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ವಾಗಿದ್ರಿಯವು ತೇಜೋಭಿಮಾನಿ ಶ್ರೀದೇವಿಯಿಂದ ಅಭಿಮನ್ಯಮಾನವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಉದ್ಘಾತಕರು ಮಗನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದಾಗ ಅವನು 'ಪೂಜ್ಯರಾದ ತಾವು ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ನನಗೆ ಅನುಭವವೇದ್ಯವಾಗುವಂತೆ ಪುನಃ ವಿಶದವಾಗಿ ತಿಳಿಯಹೇಳಿ' ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದನು. 'ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಲಿ' ಎಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡ ಉದ್ಘಾತಕರು ಉಪದೇಶಿಸಿದರು. || ಖಂಡ ೬ ||

“ಮನಸ್ಸು ಅನ್ನಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಯ ಅಧೀನ” ಎಂಬುದು ಅನುಭವವೇದ್ಯ

ಉಪನಿಷತ್—ಷೋಡಶಕಲಃ ಸೋಮ್ಯ ಪುರುಷಃ | ಪಂಚದಶಾಹಾನಿ
ಮಾಶೀಃ | ಕಾಮಮಪಃ ಪಿಬ | ಆಪೋಮಯಃ ಪ್ರಾಣೋ ನ ಪಿಬತೋ
ವಿಚ್ಛೇತ್ಸ್ಯತ ಇತಿ |

ಸ ಹ ಪಂಚ ದಶಾಹಾನಿ ನಾಽಶ | ಅಥ ಹೈನಮುಪಸಸಾದ | 'ಕಿಂ
ಬ್ರವೀಮಿ ಭೋ' ಇತಿ | 'ಋಚಃ ಸೋಮ್ಯ ಯಜೂಂಷಿ ಸಾಮಾನಿ' ಇತಿ |
ಸ ಹೋವಾಚ 'ನ ವೈ ಮಾ ಪ್ರತಿಭಾಂತಿ ಭೋ' ಇತಿ ||

ಅನುವಾದ—ಜೀವನು ಪ್ರಾಣ, ಶ್ರದ್ಧೆ, ಆಕಾಶ, ವಾಯು, ಜ್ಯೋತಿ, ಜಲ, ಪೃಥಿವೀ, ಇಂದ್ರಿಯ, ಮನಸ್ಸು, ಅನ್ನ, ವೀರ್ಯ, ತಪಸ್ಸು, ಮಂತ್ರ, ಕರ್ಮ, ಲೋಕ ಹಾಗೂ ನಾಮ ಹೀಗೆ ಹದಿನಾರು ಕಲೆಗಳುಳ್ಳವನು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಮನಸ್ಸು ಅನ್ನಾಭಿಮಾನಿ ರುದ್ರದೇವರಿಂದ ಅಭಿಮನ್ಯಮಾನ ಎಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಮನದಟ್ಟುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದಿದ್ದರೆ ಹದಿನೈದು ದಿವಸಗಳ ಕಾಲ ಉಣಬೇಡ. ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಾಣವು ಅಬಿಮಾನಿ ಪ್ರಾಣದೇವರಿಂದ ಅಭಿಮನ್ಯಮಾನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿದುದೇ ಇದ್ದರೆ ಪ್ರಾಣವು ಹೊರಟು ಹೋಗುತ್ತದೆ.

ಶ್ವೇತಕೇತುವು ಹದಿನೈದು ದಿವಸ ಉಣಲಿಲ್ಲ. ಬಳಿಕ ತಂದೆಯನ್ನು ಸಮೀಪಿಸಿ 'ಪೂಜ್ಯರೆ! ನಾನು ಓದಿರುವ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದನ್ನು ಈಗ ತಮ್ಮ ಮುಂದೆ ಹೇಳಲಿ?' ಎಂದು ತಂದೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದನು. ಆಗ ತಂದೆಯು 'ಋಕ್ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನೂ, ಯಜುರ್ಮಂತ್ರಗಳನ್ನೂ, ಸಾಮಮಂತ್ರಗಳನ್ನೂ ಹೇಳು' ಎಂದು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದರು. ಆಗ ಮಗನು 'ಪೂಜ್ಯರೆ! ಅವು ಯಾವುವೂ ಈಗ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೋಚುತ್ತಿಲ್ಲ' ಎಂದುತ್ತರಿಸಿದನು.

ಉಪನಿಷತ್—ತಂ ಹೋವಾಚ 'ಯಥಾ ಸೋಮ್ಯ ಮಹತೋಽಭ್ಯಾಹಿತಸ್ಯೈಕೋಽಂಗಾರಃ ಖದ್ಯೋತಮಾತ್ರಃ ಪರಿಶಿಷ್ಟಃ ಸ್ಯಾತ್ ತೇನ ತತೋಽಪಿ ನ ಬಹು ದಹೇತ್ | ಏವಂ ಸೋಮ್ಯ ತೇ ಷೋಷಶಾನಾಂ ಕಲಾನಾಮೇಕಾ ಕಲಾಽತಿಶಿಷ್ಟಾ ಸ್ಯಾತ್ | ತಯೈತರ್ಹಿ ವೇದಾನ್ ನಾನುಭವಿಸಿ | ಅಶಾನ ಅಥ ಮೇ ವಿಜ್ಞಾಸ್ಯಸಿ' ಇತಿ |

ಅನುವಾದ—ಆಗ ತಂದೆಯು ಶ್ವೇತಕೇತುವಿಗೆ ಹೇಳಿದನು. 'ಬಹಳ ದೊಡ್ಡದಾಗಿ ಉರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಬೆಂಕಿಯ ಒಂದೊಂದೇ ಕೆಂಡವನ್ನು ತೆಗೆಯುತ್ತಾ ಬಂದಾಗ ಕೊನೆಗೆ ಮಿಣುಕು ಹುಳದಷ್ಟು ಸಣ್ಣದಾದ ಒಂದು ಕೆಂಡ ಮಾತ್ರ ಉಳಿಯಿತೆಂದರೆ ಆ ಕೆಂಡವು ತನಗಿಂತಲೂ ದೊಡ್ಡದಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಸುಡದು, ತನ್ನಷ್ಟೇ ದೊಡ್ಡದಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಸುಟ್ಟಿತು. ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ನೀನು ಊಟ ಮಾಡದೇ ಇದ್ದಕಾರಣ ನಿನ್ನ ಇತರ ಎಲ್ಲಾ ಕಲೆಗಳೂ ಬಳಲಿ ಬೆಂಡಾಗಿದ್ದು ನೀರನ್ನು

ಮಾತ್ರ ಕುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಪ್ರಾಣ ಎಂಬ ಕಲೆ ಮಾತ್ರ ಉಳಿದಂತಾಗಿದೆ. ಇತರ ಕಲೆಗಳ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಈ ಕಲೆಯು ಮಿಣುಕು ಹುಳದ ಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳ ಕೆಂಡದಷ್ಟೇ ದುರ್ಬಲವಾಗಿದ್ದು, ಅದರ ಬಲದಿಂದ ಚಲಿಸುತ್ತಿರುವೆ. ಅನ್ನ ಉಣ್ಣದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಈಗ ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ವೇದಗಳು ತೋಚುತ್ತಿಲ್ಲ. ಈಗ ಊಟ ಮಾಡು. ಬಳಿಕ ನನ್ನಿಂದ ಕಲಿತುದನ್ನೆಲ್ಲ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿ.

ಉಪನಿಷತ್—ಸ ಹಾಂತ | ಅಥ ಹೈನಮುಪಸಸಾದ | ತಂ ಹ ಯತ್ ಕಿಂಚ ಪಪ್ರಚ್ಛ ಸರ್ವಂ ಹ ಪ್ರತಿಪೇದೇ ||

ತಂ ಹೋವಾಚ 'ಯಥಾ ಸೋಮ್ಯ ಮಹತೋಽಭ್ಯಾಹಿತಸ್ಯೈ-
ಕಮಂಗಾರಂ ಖದ್ಯೋತಮಾತ್ರಂ ಪರಿಶಿಷ್ಟಂ | ತಂ ತೃಣೈರುಪಸಮಾಧಾಯ
ಪ್ರಜ್ವಲಯೇತ್ | ತೇನ ತತೋಽಪಿ ಬಹು ದಹೇತ್ | ಏವಂ ಸೋಮ್ಯ
ತೇ ಷೋಡಶಾನಾಂ ಕಲಾನಾಮೇಕಾ ಕಲಾಂತಿಶಿಷ್ಟಾಽಭ್ಯಾಹಿತ |
ಸಾಽನ್ನೇನೋಪಸಮಾಹಿತಾ ಪ್ರಾಜ್ವಾಲೀತ್ | ತಯೈತರ್ಹಿ
ವೇದಾನನುಭವಿಸಿ | ಅನ್ನಮಯಂ ಹಿ ಸೋಮ್ಯ ಮನಃ ಆಪೋಮಯಃ
ಪ್ರಾಣಃ ತೇಜೋಮಯೀ ವಾಗ್' ಇತಿ ತದ್ವಾಸ್ಯ ವಿಜಜ್ಞಾವಿತಿ
ವಿಜಜ್ಞಾವಿತಿ ||

|| ಖಂಡ 2 ||

ಅನುವಾದ—ಆ ಶ್ಲೋಕೇತುವು ಉಂಡನು. ಬಳಿಕ ತಂದೆಯನ್ನು ಸಮೀಪಿಸಿದನು. ತಂದೆಯು ಅವನನ್ನು ಯಾವ ಯಾವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದನೋ ಅದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಂಡನು ಹಾಗೂ ತಂದೆಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದನು.

ತಂದೆ ಮಗನಿಗೆ ಹೇಳಿದನು. 'ದೊಡ್ಡದಾಗಿ ಉರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಬೆಂಕಿಯ ಒಂದೊಂದೇ ಕೆಂಡವನ್ನು ತೆಗೆದರೆ ಕೊನೆಗೆ ಮಿಣುಕುಹುಳದಷ್ಟು ಸಣ್ಣದಾದ ಒಂದು ಕೆಂಡಮಾತ್ರ ಉಳಿದಿರುತ್ತದೆ. ಆ ಕೆಂಡವನ್ನು ಹುಲ್ಲಿನ ಜೊತೆ ಸೇರಿಸಿ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಆಗ ಅದು ತನಗಿಂತಲೂ ದೊಡ್ಡದಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಸುಟ್ಟೇತು. ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ನಿನ್ನ ಹದಿನಾರು ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದುಕಲೆ ಮಾತ್ರ ಉಳಿದಿತ್ತು. ಅದು ಅನ್ನದ ಸಹಾಯದಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಶಕ್ತಿ ಪಡೆಯಿತು. ಅದರಿಂದ ಈಗ ವೇದಗಳನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವಿ. ಇದರಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಅನ್ನಭಿಮಾನಿಯಿಂದ ಅಭಿಮನ್ಯಮಾನವೆಂದು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಾಣವು ಅಬಿಮಾನಿಯಿಂದಲೂ ವಾಗೇಂದ್ರಿಯವು ತೇಜೋಭಿಮಾನಿಯಿಂದಲೂ ಅಭಿಮನ್ಯಮಾನವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ ಪರಮಾತ್ಮನು

ದೊಡ್ಡವನು. ಅವನೇ ನೀನಲ್ಲ', ತಂದೆಯ ಈ ಉಪದೇಶದಿಂದ ಶ್ವೇತಕೇತುವು ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರ ಆಭೇದ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಪರಮಾತ್ಮನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಮನದಟ್ಟು ಮಾಡಿಕೊಂಡನು.

ವಿವರಣೆ—‘ಆಪೋಮಯಃ ಪ್ರಾಣಃ, ತೇಜೋಮಯಃ ವಾಗ್ನಿತಿ’ ಮತ್ತು ‘ತದ್ವಾಸ್ಯ ವಿಜಜ್ಞಾವಿತಿ ವಿಜಜ್ಞಾವಿತಿ’ ಇವೆರಡರ ನಡುವೆ ‘ಸ ಏಷೋಽಣಿ-ಮೈತದಾತ್ಮ್ಯಮಿದಂ ಸರ್ವಂ ತತ್ ಸತ್ಯಂ ಸ ಆತ್ಮಾತತ್ವಮಸಿ ಶ್ವೇತಕೇತೋ’ ಎಂದು ಮುಂದೆ ನವದೃಷ್ಟಾಂತ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಉಪನಿಷದಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಈ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಅದು ವಿವಕ್ಷಿತವೆನ್ನುವುದು ಈ ಪ್ರಕರಣದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾದ—

....ಸತ್ತತಿ ಜ್ಞಾನರೂಪತಃ |

ಸತ್ಯಮಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ ವಿಷ್ಣುಃ ಸ ತ್ವಂ ನಾಸಿ ಕಥಂಚನ ||

ಎಂಬ ಸಾಮಸಂಹಿತಾ ವಚನದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಶ್ವೇತಕೇತುವಿನ ಅಹಂಕಾರ ಕಳೆಯಲು ಇಲ್ಲಿಯೂ ‘ಅತತ್ವಮಸಿ’ ವಾಕ್ಯ ಆವಶ್ಯಕವಿದೆ. ಅದರ ಮುಂದೆ ತದ್ವಾಸ್ಯ ವಿಜಜ್ಞಾ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ ಬರುವುದರಿಂದ ಭೇದ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ತೊರೆದು ವಿಷ್ಣು ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಶ್ವೇತಕೇತು ತಿಳಿದುಕೊಂಡನು ಎಂದೇ ಅದಕ್ಕೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

‘ತದ್ವಾಸ್ಯ ವಿಜಜ್ಞಾ’ ಎಂದ ಬಳಿಕ ಕೆಲವೆಡೆ.

‘ತದೇಷ ಶ್ಲೋಕಃ—

ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಸ್ಯಾಪಿ ಮನೋ ಯದೇವ ಸ್ಯಾದನಾವೃತಂ |

ತದಸ್ಯ ಪ್ರಜ್ಞಾಸ್ತವತಿ ದೃತೇಃ ಪಾತ್ರಾದಿವೋದಕಂ ||’

ಎಂದು ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅಧಿಕ ಪಾಠವಿದೆ ಎಂದು ವೇದೇಶೀಯ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ ಅದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಭಾವ ಹೀಗಿದೆ— ‘ಚಕ್ಷುರಾದಿ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಗೂ ಕೂಡ ಮನಸ್ಸು ಅನ್ನದಿಂದ ಪುಷ್ಟಿ ಹೊಂದದಿದ್ದಾಗ, ಒಡಕು ಪಾತ್ರದಿಂದ ನೀರು ಸೋರುವಂತೆ ಆಲೋಚನಾಶಕ್ತಿ ಸೋರಿಹೋಗುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅನ್ನಾಭಿಮಾನಿಯ ಅನುಗ್ರಹಬೇಕು. ಅವನ ಅದಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.’ || ಖಂಡ ೭ ||

ಸುಷುಪ್ತಿ ಜಾಗರಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವನು ಪರಮಾತ್ಮಾಧೀನ

ಉಪನಿಷತ್—ಉದ್ದಾಲಕೋ ಹಾಸರುಣಃ ಶ್ವೇತಕೇತುಂ ಪುತ್ರಮುವಾಚ
 'ಸ್ವಪ್ನಾಂತಂ ಮೇ ಸೋಮ್ಯ ವಿಜಾನೀಹಿ' ಇತಿ । 'ಯತ್ಪ್ರೇತತ್ ಪುರುಷಃ
 ಸ್ವಪಿತಿ ನಾಮ ಸತಾ ಸೋಮ್ಯ ತದಾ ಸಂಪನ್ನೋ ಭವತಿ । ಸ್ವಮುಪೀತೋ
 ಭವತಿ । ತಸ್ಮಾದೇನಂ ಸ್ವಪಿತಿತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ । ಸ್ವಂ ಹ್ಯಪೀತೋ ಭವತಿ ॥

ಅನುವಾದ—ಅರುಣನ ಮಗನಾದ ಉದ್ದಾಲಕರು ತನ್ನ ಮಗನಾದ ಶ್ವೇತಕೇತುವಿಗೆ ತಿಳಿಯ ಹೇಳಿದರು—'ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥೆಯ ಮತ್ತು ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಾವಸ್ಥೆಯ ನಂತರ ಸಂಭವಿಸುವ ಕಾರಣ ಸ್ವಪ್ನಾಂತ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ಗಾಢನಿದ್ರಾವಸ್ಥೆಯ ಮತ್ತು ಮುಕ್ತಿಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನನ್ನಿಂದ ತಿಳಿದುಕೋ, ಯಾವಾಗ ಈ ಜೀವನು ನಿದ್ರೆಗೊಳಗಾಗುತ್ತಾನೋ ಮತ್ತು ಯಾವಾಗ ಅವನು ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೋ ಆಗ ತನ್ನ ಹೃದಯ ಕಮಲದಲ್ಲಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಹೊರತು ಅವನ ಐಕ್ಯಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಪೂರ್ಣಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ 'ಸ್ವಂ' ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿರುವ ಹಾಗೂ ಮುಕ್ತನಾದ ಜೀವನನ್ನು ಕುರಿತು 'ಸ್ವಪಿತಿ' ಎಂದು ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಉಪನಿಷತ್—ಸ ಯಥಾ ಶಕುನಿಃ ಸೂತ್ರೇಣ ಪ್ರಬದ್ಧೋ ದಿಶಂ ದಿಶಂ ಪತಿತ್ವಾ
 ನೃತ್ಯಾನ್ಯತನಮಲಬ್ಧ್ವಾ ಬಂಧನಮೇವೋಪಾಶ್ರಯತೇ, ಏವಮೇವ
 ಖಿಲು ಸೋಮ್ಯ ಮನೋ ದಿಶಂ ದಿಶಂ ಪತಿತ್ವಾನೃತ್ಯಾನ್ಯ-
 ತನಮಲಬ್ಧ್ವಾ ಪ್ರಾಣಮೇವೋಪಾಶ್ರಯತೇ । ಪ್ರಾಣ ಬಂಧನಂ ಹಿ
 ಸೋಮ್ಯ ಮನ ಇತಿ ॥

ಅನುವಾದ—'ಬೇಡನ ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ಹಗ್ಗದಿಂದ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ ಹಕ್ಕಿಯ ಬಂಧನದಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಎಲ್ಲಾ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲೂ ಹಾರಾಡಿ ಬೇರೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಆಶ್ರಯ ಹೊಂದದೆ ಬೇಡನ ಕೈಯನ್ನೇ ಹೇಗೆ ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಮನನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಮನ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಈ ಜೀವನು ಜಾಗೃತ್ ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಸಂಸಾರ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಾನಾ ಕಡೆ ಅಲೆದಾಡಿ ಬೇರೆಲ್ಲಿಯೂ ಆಶ್ರಯ ಹೊಂದದೆ, ಪ್ರೇರಕನಾದುದರಿಂದ ಪ್ರಾಣ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ಆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಜೀವನು ಪ್ರಾಣನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ನಿಯಂತ್ರಣಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವನ ಬಂಧನಕ್ಕೊಳಗಾಗಿರುವನು.

ವಿವರಣೆ—ಸಾಂಗ ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿರುವ ತಾನು ಮಹಾಜ್ಞಾನಿ. ತಾನೇ ಈಶ್ವರ ಎಂಬಂತೆ ದೃಷ್ಟನಾದ ತನ್ನ ಮಗನಿಗೆ 'ಜೀವನಿಗೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಅತ್ಯಂತ ಭೇದವಿದೆ. ಜೀವನು ಎಂದೂ ಈಶ್ವರನಾಗಲಾರನು' ಎಂದು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಜೀವರಲ್ಲಿ ಅಸಂಭಾವಿತವಾದ ತೇಜೋಬನ್ನಾದಿ ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟಿರೂಪವಾದ ಮಹಾತ್ಮೆಯನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಉದ್ದಾಲಕರು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರು. ಆದರೆ ಈ ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟಿಯು ಆಗಮಸಿದ್ಧ. ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ತಾನು ಸ್ವತಂತ್ರ ಎಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಯಿದ್ದರೂ, ಗಾಢನಿದ್ರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ಭ್ರಾಂತಿ ಇಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಆ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನತೆಯ ಅರಿವು ಸುಲಭವೆಂದು, ಗಾಢ ನಿದ್ರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ಜೀವರನ್ನು ನಿಯಮಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಈಗ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾಷ್ಯ—ಸ್ವಪ್ನಸ್ಯಾಂತಃ ಸುಷುಪ್ತಿಃ |

ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾತ್ ಸ್ವ ಇತಿ ಪ್ರೋಕ್ತೋ ವಿಷ್ಣುಃ ಸರ್ವೇಶ್ವರೇಶ್ವರಃ |

ತಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ಮನೋನಾಮಾ ಸಂಸಾರೀ ಸ್ವಪ್ನೀತ್ಯತಃ | ಇತಿ ಚ |

ಮನನಾತ್ ಮನೋನಾಮಾ ಸಂಸಾರೀ |

ಅನುವಾದ—ಸ್ವಪ್ನಾಂತ ಅಂದರೆ ಸ್ವಪ್ನದ ಅವಸಾನ. ಗಾಢ ನಿದ್ರಾವಸ್ಥೆ ಎಂದರ್ಥ. ನಿದ್ರಿಸಿದ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಮೊದಲು ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥೆ, ನಂತರ ಗಾಢ ನಿದ್ರಾವಸ್ಥೆ. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಅವಸ್ಥೆ ಸ್ವಪ್ನಾಂತ ಎಂದೆನಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. “ಎಲ್ಲರಿಗೂ ನಿಯಾಮಕರಾದ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೂ ನಿಯಾಮಕನಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಸ್ವತಂತ್ರನಾದುದರಿಂದ 'ಸ್ವ' ಎನಿಸಿರುವನು. ಅಂಥ ಹರಿಯನ್ನು ಗಾಢ ನಿದ್ರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಮನ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಸಂಸಾರಿಯು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ಗಾಢ ನಿದ್ರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವ ಜೀವನನ್ನು 'ಸ್ವಪ್ನಿತಿ' ಎಂದು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಾರೆ' ಎಂದೂ ತತ್ತ್ವವೇಕೆ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಮನನ ಮಾಡುವ, ಅಂದರೆ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರಿ ಜೀವನು ಮನಃ ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ.

ವಿವರಣೆ—ಸುಪ್ತಿ ಪ್ರಕರಣವು ಎಲ್ಲ ಕಡೆ ಮುಕ್ತಿಪರವೂ ಆಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು 'ಸೌಪ್ತಿಕಯ ಸಂಪತ್ಕೋರನೃತರಾಪೇಕ್ಷಂ' ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಉಪನಿಷದ್ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಸ್ವಪ್ನಸ್ಯಾಂತಃ ಸುಷುಪ್ತಿಃ' ಎಂದು ಕೇವಲ ಸುಷುಪ್ತಿ ಪರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದಂತೆ ಕಂಡರೂ ಮುಂದೆ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ

‘ಜೀವನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯವು ಸುಪ್ತಿಯಲ್ಲಾಗಲೀ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಾಗಲೀ ಬರಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ’ ಎಂದು ಸುಪ್ತಿ ಮುಕ್ತಿಗಳೆರಡರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಪ್ರಕರಣದ ವಿಮರ್ಶೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ಸ್ವಪ್ನಸ್ಯಾಂತಃ ಸುಷುಪ್ತಿಃ’ ಎಂದಿದ್ದರೂ ಅಲ್ಲಿ ಸುಷುಪ್ತಿ ಮುಕ್ತಿಗಳೆರಡನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅಥವಾ ಸುಷುಪ್ತಿ ಪರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲಾಗಿದೆ ಹೊರತು ಮುಕ್ತಿಪರವಾಗಿ ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಥ ಗ್ರಹಿಸಲಾರದೆಂದೇನೂ ಇಲ್ಲ. ವಸ್ತುತಃ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಸುಷುಪ್ತಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಗಾಢನಿದ್ರೆ, ಮುಕ್ತಿ ಎಂಬ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳಿವೆ. ಸ್ವರ್ಗಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕ, ಮುಕ್ತಿ ಎಂದು ಎರಡು ಅರ್ಥವಿರುವಂತೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸುಷುಪ್ತಿಯಂತೆ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಜೀವನಿಗೆ ಭಗವದಧೀನತ್ವವನ್ನು ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಈ ಪ್ರಕರಣ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಸ್ವಪ್ನಾಂತವೆಂದರೆ ಸ್ವಪ್ನದ ಕೊನೆ. ಸ್ವಪ್ನವು ಇಲ್ಲಿ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಿ ಎಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ, ಅದರ ಕೊನೆಯೇ ಮುಕ್ತಿ. ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಜನೀವನು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತಾನೆ ಹೊರತು ಅವನೊಡನೆ ಐಕ್ಯಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವನು ಎಂದಿಗೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನನೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಜಾಗರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವನು ಪರಮಾತ್ಮಾಧೀನ

ಉಪನಿಷತ್—‘ಅಶನಾಯಾಪಿಪಾಸೇ ಮೇ ಸೋಮ್ಯ ವಿಜಾನೀಹಿ’ ಇತಿ ।
ಯತ್ತ್ವೇತತ್ ಪುರುಷೋಽಶಿಷಿಷತಿ ನಾಮಾಽಪ ಏವ ತದಶಿತಂ
ನಯಂತೇ । ತದ್ಯಥಾ ಗೋನಾಯೋಽಶ್ವನಾಯಃ ಪುರುಷನಾಯ
ಇತ್ಯೇವಂ ತದಪ ಆಚಕ್ಷತೇಽಶನಾಯೇತಿ । ತತ್ತ್ವೇತತ್ ಶುಂಗಮುತ್ತಪಿತಂ ।
ಸೋಮ್ಯ ವಿಜಾನೀಹಿ ನೇದಮಮೂಲಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ’ ಇತಿ ॥

ಅನುವಾದ—ಹಸಿವು ನೀರಡಿಕೆಗಳು ನಮ್ಮ ಅಧೀನದಲ್ಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಅನುಭವವಿದ್ದು ಹಾಗಾದರೆ ಇವೆರಡು ಯಾರ ಅಧೀನ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳುವೆನು, ತಿಳಿದುಕೊ. ಜೀವನು ಯಾವಾಗ ಹಸಿದಿರುವನೋ ಆಗ ನೀರಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಅಪ್ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನೇ ಜೀವನು ಉಂಡ ಅನ್ನವನ್ನು ಜಠರಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಪಚನ ಮಾಡಿಸಿ ರಸ ವೀರ್ಯಾದಿರೂಪದಿಂದ ಪರಿಣಮಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನ ಅಶನಾಯಾ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆ ಗೋವುಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವವನು ಗೋನಾಯನೆಂದೂ, ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವವನು ಅಶ್ವನಾಯನೆಂದೂ, ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವ ರಾಜನು ಪುರುಷನಾಯನೆಂದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವರೋ ಹಾಗೆಯೇ

“ಅಶ” ತಿನ್ನಲ್ಪಟ್ಟ ಆಹಾರವನ್ನು “ನಾಯ” ನಿಯಮಿಸುವ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು “ಅಶನಾಯಾ” ಎಂದು ವ್ಯವಹೃತನಾಗಿರುವನು.

ಜೀವನು ಉಂಡ ಅನ್ನವು ನೀರಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಪ್ರಾಣನಿಂದ ಪಚನಹೊಂದಿ ರೇತಸ್ಸಾದಾಗ, ಬೆಳೆದಿರುವ ವಟಬೀಜದಿಂದ ಅಂಕುರವು ಹುಟ್ಟುವಂತೆ, ಆ ರೇತಸ್ಸಿನಿಂದ ಶಿಶು ಶರೀರವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಹುಟ್ಟಿರುವ ಶರೀರವು ಒಬ್ಬ ಕರ್ತೃವಿಲ್ಲದೆ ಹುಟ್ಟಲಾರದು ಎಂದು ತಿಳಿ.

ಉಪನಿಷತ್—ತಸ್ಯ ಕ್ಷ ಮೂಲಂ ಸ್ಯಾದನ್ಯತ್ರಾನ್ಯತ್ | ಏವಮೇವ ಖಲು ಸೋಮ್ಯಾನ್ನೇನ ಶುಂಗೇನಾಪೋ ಮೂಲಮನ್ವಿಚ್ಛ | ಅದ್ಭಿಃ ಸೋಮ್ಯ ಶುಂಗೇನ ತೇಜೋ ಮೂಲಮನ್ವಿಚ್ಛ | ತೇಜಸಾ ಸೋಮ್ಯ ಶುಂಗೇನ ಸನ್ಮೂಲಮನ್ವಿಚ್ಛ | ಸನ್ಮೂಲಾಃ ಸೋಮ್ಯೇಮಾಃ ಸರ್ವಾಃ ಪ್ರಜಾಃ ಸದಾಯತನಾಃ ಸತ್ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಃ ||

ಅನುವಾದ—ಅನ್ನಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ರುದ್ರನಿಗಿಂತ ಬೇರೆ ಯಾರು ತಾನೇ ಕರ್ತೃವಾಗಿರಲು ಸಾಧ್ಯ? ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ, ಅನ್ನವೂ ಕೂಡಾ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಉಳ್ಳ ಪದಾರ್ಥವಾದುದರಿಂದ ಅಂಕುರದ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಅದಕ್ಕೂ ಒಬ್ಬ ಕರ್ತೃವೂ ಇರಲೇಬೇಕು. ಆ ಕರ್ತೃವು ನೀರಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಪ್ರಾಣ ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು, ನೀರೂ ಒಂದು ಉತ್ಪತ್ತಿ ಉಳ್ಳ ಪದಾರ್ಥವಾದುದರಿಂದ, ಅಂಕುರದ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಅದಕ್ಕೂ ಒಬ್ಬ ಕರ್ತೃವು ಇರಲೇಬೇಕು. ಆ ಕರ್ತೃವು ತೇಜೋಭಿಮಾನಿಯಾದ ಶ್ರೀದೇವಿ ಎಂದರಿತುಕೊಂಡು, ತೇಜಸ್ಸೂ ಕೂಡ ಉತ್ಪತ್ತಿಯುಳ್ಳ ವಸ್ತುವಾದುದರಿಂದ, ಅಂಕುರ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಅದಕ್ಕೂ ಒಬ್ಬ ಕರ್ತೃವು ಇರಲೇಬೇಕು. ಅದಕ್ಕೂ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದುದರಿಂದ ಸತ್ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಕರ್ತೃ ಎಂದು ತಿಳಿ. ತೇಜೋಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ ಎಲ್ಲಾ ಜೀವರಿಗೂ ಈ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಕರ್ತೃವು. ಅವನೇ ಆಶ್ರಯನು. ಅವನೇ ಮೋಕ್ಷರೂಪವಾದ ಸ್ಥಿರವಾದ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಕೊಡುವನು.

ಉಪನಿಷತ್—ಅಥ ಯತ್ಕೃತತ್ವರುಷಃ ಪಿಪಾಸತಿ ನಾಮ ತೇಜ ಏವ ತತ್ ಪೀತಂ ನಯತೇ | ತದ್ಯಥಾ ಗೋನಾಯೋಽಶ್ವನಾಯಃ ಪುರುಷನಾಯಃ ಇತ್ಯೇವಂ ತತ್ತೇಜ ಆಚಷ್ಟ ಉದನ್ಯೇತಿ | ತತ್ಕೃತದೇವ ಶುಂಗಮುತ್ಪತ್ತಿತಂ | ಸೋಮ್ಯ ವಿಜಾನೀಹಿ ನೇದಮಮೂಲಂ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ||

ಅನುವಾದ—ಜೀವನಿಗೆ ನೀರಡಿಕೆಯುಂಟಾದಾಗ ತೇಜಸ್ಸಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿ

ಯಾದ ಶ್ರೀದೇವಿಯೇ ಕುಡಿದ ನೀರು ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ರಸ ವೀರ್ಯಾದಿಗಳ ರೂಪದಿಂದ ಪರಿಣಮಿಸುವಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹೇಗೆ ಗೋವುಗಳ ನಿಯಾಮಕನಾದ ಗೋವಳನು ಗೋನಾಯನೆಂದೂ, ಕುದುರೆಗಳ ನಿಯಾಮಕನು ಅಶ್ವನಾಯನೆಂದೂ, ಮನುಷ್ಯರ ನಿಯಾಮಕರಾದ ರಾಜಾದಿಗಳ ಪುರುಷನಾಯರೆಂದೂ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವರೋ, ಹಾಗೆಯೇ ನೀರಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿ ಯಾದ ಪ್ರಾಣನಿಗೆ ಪ್ರೇರಕಳಾದುದರಿಂದ ತೇಜಸ್ಸಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ಶ್ರೀದೇವಿಯು ಉದನ್ಯಾ ಎಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಳಾಗಿರುವಳು. ಹೀಗೆ ಕುಡಿದ ನೀರು ತೇಜೋಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ಶ್ರೀದೇವಿಯಿಂದ ಪರಿಣತವಾಗಿ ರೇತಸ್ಸಾದಾಗ, ಹೇಗೆ ಬಲಿತ ವಟಬೀಜದಿಂದ ಅಂಕುರವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೋ ಹಾಗೆಯೇ ರೇತಸ್ಸಿನಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಿದ್ಧವಾದ ಶರೀರವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಈ ಶರೀರವು ಕಾರ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಒಬ್ಬ ಕರ್ತೃ ಇಲ್ಲದೇನೇ ಉಂಟಾಗಿಲ್ಲ ಎಂದರಿತುಕೋ.

ಉಪನಿಷತ್—ತಸ್ಯ ಕ್ಷ ಮೂಲಂ ಸ್ಯಾದನ್ಯತ್ರಾಧ್ಯಃ | ಅಧ್ಯಃ ಸೋಮ್ಯ ಶುಂಗೇನ ತೇಜೋಮೂಲಮನ್ವಿಚ್ಛ | ತೇಜಸಾ ಸೋಮ್ಯ ಶುಂಗೇನ ಸನ್ಮೂಲಮನ್ವಿಚ್ಛ | ಸನ್ಮೂಲಾಃ ಸೋಮ್ಯೇಮಾಃ ಸರ್ವಾಃ ಪ್ರಜಾಃ ಸದಾಯತನಾಃ ಸತ್ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಃ | ಯಥಾ ಖಲು ಸೋಮ್ಯೇಮಾಃ ತಿಸ್ತೋ ದೇವತಾಃ ಪುರುಷಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ತ್ರಿವೃತ್ ತ್ರಿವೃದೇಕೈಕಾ ಭವತಿ | ತದುಕ್ತಂ ಪುರಸ್ತಾದೇವ ಭವತಿ | ಅಸ್ಯ ಸೋಮ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ಪ್ರಯತೋ ವಾಕ್ ಮನಸಿ ಸಂಪದ್ಯತೇ | ಮನಃ ಪ್ರಾಣೇ | ಪ್ರಾಣಃ ತೇಜಸಿ | ತೇಜಃ ಪರಸ್ತ್ಯಾಂ ದೇವತಾಯಾಂ ||

ಅನುವಾದ—ನೀರಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಪ್ರಾಣನಿಗಿಂತ ಇತರವಾದ ಯಾವುದು ತಾನೇ ಈ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದೀತು. ನೀರೂ ಕಾರ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಅಂಕುರದ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ತೇಜೋಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ಶ್ರೀದೇವಿಯನ್ನು ಕರ್ತೃ ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೋ. ತೇಜಸ್ಸೂ ಕೂಡ ಕಾರ್ಯವಾದುದರಿಂದ, ಅಂಕುರದ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕರ್ತೃವೆಂದು ತಿಳಿದುಕೋ. ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಜೀವರಿಗೆ ಕೊನೆಗೆ ಪರಂಪರಯಾ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಕರ್ತೃ. ಅವನೇ ಆಶ್ರಯ. ಅವನೇ ಮೋಕ್ಷ ಎಂಬ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವವನು. ಹೀಗೆ ಜೀವರು ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀದೇವಿಯವರ ಮೂಲಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನರು ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ತೇಜಸ್ಸಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ಶ್ರೀದೇವಿ, ನೀರಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಪ್ರಾಣದೇವರು ಹಾಗೂ ಅನ್ನಾಭಿಮಾನಿ

ಯಾದ ರುದ್ರದೇವರು ಎಂಬೀ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳು ಜೀವನ ಶರೀರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಹೇಗೆ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರು ಮೂರು ಮೂರು ಅಂಶಗಳುಳ್ಳವರಾಗಿ ಮಾಂಸ, ಮನಸ್ಸು, ರಕ್ತ, ಪ್ರಾಣ, ಎಲುಬು, ಮಜ್ಜಾ, ವಾಗಿಂದ್ರಿಯ ಇವಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಪೋಷಕ ರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ ಎಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಹಿಂದೆಯೇ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಅವರು ಈ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಕರ್ತೃಗಳೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ಜೀವರು ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನರಾದ ಶ್ರೀದೇವಿ ಮೊದಲಾದ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳ ಅಧೀನರಾದುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನರು ಎಂದೂ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಜೀವನು ಮರಣ ಹೊಂದುತ್ತಿರುವಾಗ ವಾಗಿಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ಉಮಾದೇವಿ ತನ್ನ ವ್ಯಾಪಾರ ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ರುದ್ರದೇವರ ಅಧೀನದಲ್ಲಿ ಸುಮ್ಮನಿರುತ್ತಾಳೆ. ಈ ಮನೋಭಿಮಾನಿ ರುದ್ರದೇವರು ಪ್ರಾಣಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಲ್ಲಿ ಈ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು ತೇಜಸ್ಸಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಶ್ರೀದೇವಿಯಲ್ಲಿ, ಆ ತೇಜಸ್ಸಿನ ಅಭಿಮಾನಿನಿ ಶ್ರೀದೇವಿಯು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನರ್ಪಿಸಿ ಸುಮ್ಮನಿರುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಪುರುಷ ನಾಮಕರಾದ ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಮುಕ್ತಿ ಹೊಂದುತ್ತಿರುವಾಗ ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳೂ ಸ್ವೋತ್ತಮರ ದ್ವಾರಾ ವಾಗಿಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ಉಮೆಯಲ್ಲಿ, ವಾಗಭಿಮಾನಿನಿ ಉಮೆ ಮನೋಭಿಮಾನಿ ರುದ್ರದೇವರಲ್ಲಿ, ಮನೋಭಿಮಾನಿ ರುದ್ರದೇವರು ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಲ್ಲಿ, ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಲ್ಲಿ, ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಪರದೇವತೆಯಾದ ಹರಿಯಲ್ಲಿ ದೇಹಲಯ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಮರಣಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ತತ್ತ್ವಾಭಿಮಾನಿಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ವ್ಯಾಪಾರ ನಿಲ್ಲಿಸಿದಾಗ ಜೀವನು ಅಸಹಾಯ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಳಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳೂ ದೇಹಲಯ ಹೊಂದಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸೇರುವುದರಿಂದಲೂ, ಜೀವರೆಲ್ಲರೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನರೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು.

ಪರಮಾತ್ಮನು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕರ್ತನೇ ವಿನಹ ಉಪಾದಾನನಲ್ಲ

ಭಾಷ್ಯ—‘ಶುಂಗಮಿತ್ಯಂಕುರಂ ಪ್ರೋಕ್ಷಂ ತನ್ಮೂಲಂ ಭಗವಾನ್ ಹರಿಃ |

ಜಗತೋ ಮೂಲಮಪ್ಯೇಷಃ ನಿಮಿತ್ತಂ ನ ವಿಕಾರವಾನ್ |

ಬೀಜಜೀವೋ ಯಥಾ ಮೂಲಮಂಕುರಸ್ಯಾವಿಕಾರತಃ |

ಯಥಾ ಪಿತಾ ಪುತ್ರತನ್ವಃ ತದ್ವೇಹೋ ಹಿ ವಿಕಾರವಾನ್ |

ಏವಂ ಹರಿರ್ಮೂಲಮಪಿ ನ ವಿಕಾರೀ ಕಥಂಚನ |’

ಇತಿ ಚ ||

ಅನುವಾದ—ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಶುಂಗ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಂಕುರ ಎಂದರ್ಥ.

ಅಂಕುರವು ಕಾರ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕಾರಣ ಇರಲೇಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಅಂಕುರಕ್ಕೆ ಷಡ್ಗುಣೈಶ್ವರ್ಯಸಂಪನ್ನನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಕಾರಣನಾಗಿ ಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವನು. ಆ ಅಂಕುರದ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಕಾರ್ಯವಾದ ಶರೀರ, ಅನ್ನ, ನೀರು, ತೇಜಸ್ಸು ಮೊದಲಾದ ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಕಾರಣ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. ಪರಮಾತ್ಮನು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣನಾಗುವುದೆಂದರೆ ನಿಮಿತ್ತ ಕಾರಣ ಎಂದರ್ಥ. ವಿನಹ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣ ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ. ಅಂಕುರಕ್ಕೆ ಬೀಜ ಜೀವನ ಶರೀರದಂತಿರುವ ಬೀಜವೇ ಉಪಾದಾನ ವಿನಹ ಬೀಜ ಜೀವನಲ್ಲ. ಮಗನಿಗೂ ತಂದೆಯ ಶರೀರದ ಧಾತು ರೂಪವಾದ ರೇತಸ್ಸೇ ಉಪಾದಾನ ಹೊರತು ತಂದೆಯೇ ಉಪಾದಾನವಲ್ಲ. ಹೇಗೆ ಬೀಜದಲ್ಲಿರುವ ಸಂಸಾರಿ ಜೀವನು ಅಂಕುರಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನ (ವಿಕಾರ) ಕಾರಣವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಅಂಕುರದ ಮೂಲ ಎಂದಾಗುತ್ತಾನೋ, ಹೇಗೆ ತಂದೆಯು ತನ್ನ ಮಗನಿಗೆ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣವಲ್ಲ ದಿದ್ದರೂ ಮೂಲವೆಂದೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನೋ ಹಾಗೆಯೇ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಉಪಾದಾನವಾಗಿರದಿದ್ದರೂ ನಿಮಿತ್ತ ಕಾರಣ (ಕರ್ತೃ) ಆಗಿರುವ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಅವನನ್ನು ಉಪನಿಷತ್ತು ಮೂಲ ಎಂದಿರುವುದು ಅನುಚಿತವೇನಲ್ಲ ಎಂದೂ ಕೂಡ ತತ್ತ ವಿವೇಕದಲ್ಲಿದೆ.

ಭಾಷ್ಯ—ಪ್ರಾಥಮ್ಯಾತ್ ಚ ತೇಜಃಪ್ರಾಧ್ಯಾಲ್ಯಾ ದಯ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಂ ।

‘ತೇಜೋಽಭಿಮಾನಿನೀ ಲಕ್ಮೀಃ ಪ್ರಾಣಸ್ತ ಬ್ರಹ್ಮಭಿಮಾನವಾನ್ ।

ಅನ್ನಾಭಿಮಾನೀ ರುದ್ರಶ್ಚ ತಿಸ್ರಃ ತಾಃ ದೇವತಾಃ ಪುರಾ ।

ಇತಿ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡೇ ॥

ಅನುವಾದ—ಪರಮಾತ್ಮನು ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಿದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ತೇಜಸ್ಸು, ನೀರು ಹಾಗೂ ಅನ್ನಗಳು ಪ್ರಥಮವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಇಲ್ಲಿರುವ ತೇಜಃ ಆಪಃ ಹಾಗೂ ಅನ್ನ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಭೂತವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳದೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ಶ್ರೀದೇವಿ ಪ್ರಾಣ ಹಾಗೂ ರುದ್ರದೇವರನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. “ಲಕ್ಮೀಃ ದೇವಿಯು ತೇಜಸ್ಸಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿ, ಪ್ರಾಣನು ನೀರಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿ, ರುದ್ರನು ಅನ್ನ ಅಭಿಮಾನಿ. ಈ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳು ಸೃಷ್ಟಿಯ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಸೃಷ್ಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟವರು” ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಪುರಾಣದಲ್ಲೂ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

ವಿವರಣೆ—‘ತಸ್ಯ ಕ್ಷ ಮೂಲಂ ಸ್ಯಾತ್ ಅನ್ಯತ್ರಾನ್ನಾತ್’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ

ಮೂಲ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣ, ಎಂದರ್ಥ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಪರರು, ಶರೀರಕ್ಕೆ ಅನ್ನ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣ, ಅನ್ನಕ್ಕೆ ನೀರು, ನೀರಿಗೆ ತೇಜಸ್ಸು, ತೇಜಸ್ಸಿಗೆ ಸತ್ ನಾಮಕನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮ. ಆದುದರಿಂದ ಪ್ರಜಾಃ ಸರ್ವಾಃ ಸನ್ಮೂಲಾಃ ಎಂದರೆ ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತೇ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾದಾನಕ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ಇಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ. ತೇಜಸ್ಸು, ಅಪ್, ಅನ್ನಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಆ ತೇಜಸ್ಸು ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಇಮಾಃ ತಿಸ್ರೋ ದೇವತಾಃ ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳೆಂದು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಜಡವಸ್ತುಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳದೆ ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ದೃಢಪಡಿಸಿದಂತಾ ಯಿತು. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ತೇಜಸ್ಸು, ಅಪ್, ಅನ್ನಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಉಪನಿಷತ್ತು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ಏನೇನನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನೋ ಅದೆಲ್ಲವು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಉತ್ತಮ ಎಂಬುದು ನಿಯಮ. ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯೇ ಉತ್ತಮಳು. ಅವಳ ನಂತರ ಪ್ರಾಣದೇವರು. ಆಮೇಲೆ ರುದ್ರದೇವರು ಎಂಬುದೂ ಪ್ರಮಾಣ ಸಿದ್ಧ. ಆದುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರಥಮ ಸೃಷ್ಟಿ ಎನಿಸಿದ ತೇಜಸ್ಸು, ಅಪ್, ಅನ್ನಗಳು ಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಪ್ರಾಣ, ರುದ್ರದೇವರೇ ಆಗಬೇಕು ಹೊರತು ಜಡವಾಗಿದ್ದು ಅಧಮವಾಗಿರುವ ಭೂತಪದಾರ್ಥವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಪುರಾಣ ಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರಥಮತಃ ತೇಜಸ್ಸು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಅಭಿಮಾನಿಗಳ ಸೃಷ್ಟಿ ಆಯಿತೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಈ ವಾದಕ್ಕೆ ಪುಷ್ಟಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ತಸ್ಯ ಕ್ಷ ಮೂಲಂ ಸ್ಯಾತ್ ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಅನ್ನಾದಿ ಶಬ್ದಗಳು ದೇವತೆಗಳನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿವೆ. ಒಂದು ದೇವತೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ದೇವತೆಗೆ ಉಪಾದಾನವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ನಿಮಿತ್ತ ಕಾರಣವೇ ಆಗಲು ಸಾಧ್ಯ. ಆದುದರಿಂದ ಮೂಲ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನ ಎಂದರ್ಥವಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳದೆ ನಿಮಿತ್ತ ಎಂದರ್ಥಿಸುವುದು ಯುಕ್ತ. ಹೀಗೆ ಸನ್ಮೂಲಾಃ ಸರ್ವಾಃ ಪ್ರಜಾಃ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಜಗತ್ತಿಗೆ ನಿಮಿತ್ತ ಕಾರಣ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ ವಿನಹ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣನೆಂದು ಸಿದ್ಧಿಸಲಾರದು.

ಭಾಷ್ಯ—‘ಯತ್ಯೇತತ್ ಪುರುಷಃ ಸ್ಥಪಿತಿ ನಾಮ ಸತಾ ಸೋಮ್ಯ ತದಾ ಸಂಪನ್ನೋ ಭವತಿ |’ ಇತಿ ಸಂಸಾರಿಣೋ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಮುಕ್ತಾ ‘ಸ ಯಥಾ ಶಕುನಿಃ ಸೂತ್ರೇಣ ಪ್ರಬದ್ಧಃ’ ಇತಿ ತಸ್ಮೋಪಪಾದನಾತ್ ಮನೋನಾಮ

ಪುರುಷಃ| ಪ್ರಾಣನಾಮಾ ಭಗವಾನ್ | 'ಸನ್ಮೂಲಾಃ ಸೋಮೈಮಾಃ
ಸರ್ವಾಃ ಪ್ರಜಾಃ ಸದಾಯತನಾಃ ಸತ್ಪತಿಷ್ಠಾಃ' ಇತ್ಯುಪಸಂಹಾರಾತ್ |
ಪ್ರಜಾಶಬ್ದಶ್ಚ ಚೇತನೇಷ್ಟೇವ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ | 'ಪ್ರಜಾನಾಂ ಸುಖದುಃಖೇನ
ರಾಜಾಽಽಪ್ನೋತಿ ಶುಭಾಶುಭಂ' ಇತ್ಯಾದೇಶಃ ||

ಅನುವಾದ—'ಯಾವಾಗ ಜೀವನು ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತಾನೋ ಆಗ
ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಜೊತೆ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ' ಎಂದು ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ
ಸಂಸಾರಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿ, ಅದನ್ನೇ ಸಮರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದ
ಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮುಂದೆ 'ಸ ಯಥಾ ಶಕುನಿಃ ಸೂತ್ರೇಣ ಪ್ರಬದ್ಧಃ' ಎಂದು
ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಹೇಳಿ ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದನ್ನು 'ಪ್ರಾಣ ಬಂಧನಂ
ಹಿ ಸೋಮ್ಯ ಮನಃ' ಎಂದು ಉಪನಿಷತ್ತು ಹೇಳಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಮನಃ
ಎಂದರೆ ಜೀವನೆಂದೂ ಪ್ರಾಣ ಎಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದೂ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. ಈ
ಪ್ರಕರಣದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸನ್ಮೂಲಾಃ ಸೋಮೈಮಾಃ ಸರ್ವಾಃ ಪ್ರಜಾಃ
ಸದಾಯತನಾಃ ಸತ್ಪತಿಷ್ಠಾಃ-ಎಲ್ಲಾ ಜೀವರೂ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದಾರೆ
ಎಂದೂ ಹೇಳಿದೆ. ಪ್ರಜಾಶಬ್ದವು ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಜೀವರು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲೇ
ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. 'ಪ್ರಜೆಗಳ ಸುಖದಿಂದ ರಾಜನು ಶುಭವನ್ನೂ, ದುಃಖದಿಂದ
ಅಶುಭವನ್ನೂ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವರು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ
ಪ್ರಜಾ ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗವಿದೆ. ಸುಖ ದುಃಖಗಳು ಜೀವರಲ್ಲೇ ಸಂಭಾವಿತ.
ಆದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಜಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಚೇತನರನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.
ಹೀಗೆ ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಜೀವ ಮತ್ತು ಈಶ್ವರನನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ
ನಡುವೆ ಬರುವ ಮನಃ ಪ್ರಾಣ ಶಬ್ದಗಳೂ ಜೀವೇಶ್ವರರನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತವೆ ಎಂದು
ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಭಾಷ್ಯ—ಶರೀರಧಾತುಕೃತ್ವೇನ ಲಕ್ಷ್ಯಾತ್ಯದ್ಯಾಶ್ಚ ಮುಮುಕ್ಷುಣಾ |

ಧೈಯಾಃ ತದೀಶಿತೃತ್ವೇನ ಭಗವಾನ್ ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ |

ಇತಿ ವಚನಾದನುಸಂಧಾನಕರ್ತವ್ಯತಾಜ್ಞಾಪನಾರ್ಥಂ 'ತದುಕ್ತಂ

ಪುರಸ್ತಾತ್' ಇತ್ಯುಕ್ತಂ |

ಅನುವಾದ—'ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವವನು ಶ್ರೀದೇವಿ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ
ಹಾಗೂ ರುದ್ರ ಈ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಶರೀರದ ರಸಾದಿಧಾತುಕರ್ತರೆಂದೂ
ಪುರುಷೋತ್ತಮನಾದ ಹರಿಯನ್ನು ಈ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನೆಂದೂ

ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು' ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣವಚನ ಇರುವುದರಿಂದ ಈ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಸದಾ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ 'ಇಮಾಃ ತಿಸ್ರೋ ದೇವತಾಃ ಪುರುಷಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ತ್ರಿವೃತ್ ತ್ರಿವೃದೇಕೈಕಾ ಭವತಿ' ಎಂದು ಪುನಃ ಹೇಳಿ 'ತದುಕ್ತಂ ಪುರಸ್ತಾತ್' ಎಂದಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಮುಕ್ತಿ ಹಾಗೂ ಮರಣಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳ ಲಯಕ್ರಮ

ಭಾಷ್ಯ—ಮುಕ್ತಾವುಮಾ ತು ವಾಗಾಖ್ಯಾ ರುದ್ರಂ ಯಾತಿ ಮನೋಽಭಿಧಂ |

ವಾಯುಂ ಯಾತಿ ಶಿವಶ್ಚಾಪಿ ವಾಯುಃ ತೇಜೋಽಭಿಧಾಂ ಶ್ರಿಯಂ |

ವಾಯುಮಾದಾಯ ಸಾ ದೇವೀ ಯಾತಿ ವಿಷ್ಣುಂ ಪರಾತ್ಪರಂ |

ದ್ವಾರಮಾತ್ರಾ ತು ಸಾ ದೇವೀ ವಾಯುಪ್ರಾಪ್ಯೋ ಜನಾರ್ದನಃ |

ಮೃತಿಕಾಲೇ ಚ ಮುಕ್ತೌ ಚ ಪುರುಷಾ ವಾಚಮಾಪ್ನಯುಃ |

ಇತಿ ಸತ್ತತ್ವೇ |

ಅನುವಾದ—'ಮುಕ್ತಿ ಹಾಗೂ ಮರಣದಲ್ಲಿ ವಾಗಭಿಮಾನಿನಿಯಾಗಿದ್ದು ವಾಕ್ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಉಮಾದೇವಿಯು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಮನಃ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ರುದ್ರದೇವರಲ್ಲಿ ಲಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾಳೆ. ಆ ರುದ್ರದೇವರು ವಾಯುದೇವರಲ್ಲಿ ಲಯ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ವಾಯುದೇವರು ತೇಜಸ್ಸಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿನಿಯಾಗಿದ್ದು ತೇಜ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಶ್ರೀದೇವಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಆ ಶ್ರೀದೇವಿಯು ವಾಯುದೇವರನ್ನು ತನ್ನ ಜೊತೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾಳೆ. ಆದರೆ ವಾಯುದೇವರು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದಲು ಲಕ್ಷ್ಮಿದೇವಿಯು ದ್ವಾರವಾಗಿದ್ದಾಳೆ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ವಾಯು ದೇವರು ಜನಾರ್ದನನೆನಿಸಿರುವ ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ದೇಹಲಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಉಮಾದಿ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತ ಜೀವರೆಲ್ಲರೂ ಸಾಯುವಾಗ ಹಾಗೂ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವಾಗ ವಾಗಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ಉಮಾದೇವಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಲಯ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ' ಎಂದು ಸತ್ತತ್ವ ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತ ವಾಗಿದೆ.

ವಿವರಣೆ—'ಅಸ್ಯ ಸೋಮ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ಪ್ರಯತೋ ವಾಕ್ ಮನಸಿ ಸಂಪದ್ಯತೇ ಮನಃ ಪ್ರಾಣೇ, ಪ್ರಾಣಃ ತೇಜಸಿ, ತೇಜಃ ಪರಸ್ಯಾಂ ದೇವತಾಯಾಂ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಪರರು 'ಜೀವನು ವಾಗಿಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ, ವಾಗಿಂದ್ರಿಯವು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ, ಮನಸ್ಸು ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಾಣವು ತೇಜಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಲಯಹೊಂದುತ್ತವೆ' ಎಂದು

ಜಡಪರವಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸುತ್ತಾರೆ. ಸತ್ತತ್ತದ ಈ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ 'ಇದು ತಪ್ಪು, ಇಲ್ಲಿ ವಾಗಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳಾದ ಉಮಾ ರುದ್ರ ಪ್ರಾಣ ಶ್ರೀದೇವಿ ಇವರನ್ನೇ ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ವಾಕ್ ಮನಃ ಪ್ರಾಣ ತೇಜಸ್ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಸ್ಫುಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಉಮೆಯಲ್ಲಿ ಉಮೆಗೆ ರುದ್ರನಲ್ಲಿ ರುದ್ರನಿಗೆ ಪ್ರಾಣನಲ್ಲಿ ಲಯ ಎಂದರೆ ದೇಹಲಯ ಎಂದರ್ಥ. ಉಮೆ ಎಂದರೆ ವಾರುಣೇಸೌಪರ್ಣಿಯರು. ರುದ್ರನೆಂದರೆ ಶೇಷ ಗರುಡರು. ಪ್ರಾಣನೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು. ಪ್ರಾಣನಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಲ್ಲಿ ಲಯ ಎಂದಾಗ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಲ್ಲಿ ದೇಹಲಯ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಲ್ಲ. ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಲ್ಲಿ ದೇಹಲಯ ಹೊಂದಿದವರಿಗೆ ಪುನಃ ಸಂಸಾರ ಇರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಪುನಃ ಸಂಸಾರ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಆದುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಲಕ್ಷ್ಮೀ ದೇವಿಯ ಸಾಮೀಪ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಅವಳ ಮೂಲಕ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸೇರಿ ಅವನಲ್ಲಿ ದೇಹಲಯ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಅವರೇ ವಾಯುಪದವಿಯಲ್ಲಿರುವಾಗ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಲ್ಲಿಯೂ ದೇಹಲಯ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಅದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಅತತ್ತ್ವಮಸಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ

ಉಪನಿಷತ್—‘ಸ ಯ ಏಷೋಽಣಿಮಾ | ಐತದಾತ್ಮ್ಯಮಿದಂ ಸರ್ವಂ | ತತ್ ಸತ್ಯಂ | ಸ ಆತ್ಮಾ ಅತತ್ ತ್ವಮಸಿ ಶ್ವೇತಕೇತೋ’ ಇತಿ | ‘ಭೂಯ ಏವ ಮಾ ಭಗವಾನ್ ವಿಜ್ಞಾಪಯತು’ ಇತಿ | ‘ತಥಾ ಸೋಮ್ಯ’ ಇತಿ ಹೋವಾಚ |

|| ಖಂಡ ೮ ||

ಅನುವಾದ—ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸರ್ವೋತ್ತಮ, ಸರ್ವನಿಯಾಮಕ, ಸರ್ವೇಷ್ಟ, ಸೂಕ್ಷ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮಾತ್ರ ವೇದ್ಯ. ಈ ಎಲ್ಲ ಜಗತ್ತು ಅವನ ಅಧೀನ. ಅವನು ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತ. ಪರಮಾನಂದಸ್ವರೂಪ. ಜಗತ್ ಸಂಹಾರಕ ಮತ್ತು ಪೂರ್ಣ ಗುಣ. ಶ್ವೇತಕೇತುವೆ! ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿರುವ ಈ ಯಾವ ಗುಣಗಳೂ ನಿನ್ನಲ್ಲಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ವಾಸ್ತವದಲ್ಲಿ ನೀನು ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲ. ಅವನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನೇ ಆಗಿರುವಿ ಎಂದು ಉದ್ದಾಲಕರು ತನ್ನ ಮಗನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದರು. ಆಗ ಶ್ವೇತಕೇತುವು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಎಲ್ಲ ಜೀವರೂ ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದಾರೆ ಎನ್ನುವುದು ನನಗೆ ಯುಕ್ತವಾಗಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ನನ್ನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ಹೊರತು ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ. ಇದ್ದರೆ ನನಗೆ ಆತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಅನುಭವವೇದ್ಯನಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ‘ಪೂಜ್ಯರಾದ ತಾವು ನನಗೆ ಪುನಃ ವಿಶದವಾಗಿ ಉಪದೇಶಿಸಿರಿ’

ಎಂದು ತಂದೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದನು. ಆಗ ತಂದೆಯು 'ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಲಿ' ಎಂದು ಉಪದೇಶಿಸಿದರು.

ಭಾಷ್ಯ—ಯೋಽಸೌ ನಿಯಮನಾತ್ ವಿಷ್ಣುಃ ಸಾರತ್ವಾತ್ ಸ ಇತಿ ಸ್ಮೃತಃ |

ಅಣಿಮಾ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೋ ಗಮ್ಯಃ ಐತದಾತ್ಮ್ಯಂ ಚ ತದ್ವಶಂ |

ಪರಮಾನಂದತ್ವತಃ ಸತ್ಯಃ ಆತ್ಮಾ ಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವತಃ |

ಸತ್ಯತೋ ನಾಸಿ ತತ್ ತ್ವಂ ಹಿ ಮಾಭೂತ್ ತೇ ಸ್ವಬ್ಧತಾ ತತಃ |

ಅನುವಾದ—‘ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನಿಯಮಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ‘ಯು’ ಎಂದೂ, ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ‘ಸ’ ಎಂದೂ, ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ನಿಲುಕುವವನಾದುದರಿಂದ ‘ಅಣಿಮಾ’ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವನು. ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ ಅವನ ವಶ. ಆದುದರಿಂದ ‘ಐತದಾತ್ಮ್ಯಂ’ ಎನಿಸಿದೆ. ಪರಿಪೂರ್ಣಾನಂದ ಸ್ವರೂಪನಾದುದರಿಂದ ಅವನು ‘ಸತ್ಯ’ ಪೂರ್ಣಗುಣನಾದುದರಿಂದ ‘ಆತ್ಮಾ’, ಇಂತಹ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕವಾಗಿ ನೀನಾಗಲಾರೆ. ಆದುದರಿಂದ ಗರ್ವವನ್ನು ತೊರೆ’.

ಭಾಷ್ಯ—ಅಸುರಾಃ ಸ್ವಬ್ಧತಾಂ ಯಾತಾಃ ಬ್ರಹ್ಮಾಹಮಿತಿ ಮಾನಿನಃ |

ಅಸತ್ಯಂ ಜಗದಿತ್ಯಾಹುಃ ಸಿದ್ಧೋಽಹಂ ಬಲವಾನಿತಿ |

ಅನೀಶ್ವರಂ ಜಗತ್ ಪ್ರಾಹುರಪ್ರತಿಷ್ಠಂ ತಥೈವ ಚ |

ಚೇತನೈಕತ್ವ ವಿಷಯಾನ್ ವೇದಾನಾಹುಶ್ಚ ಸರ್ವಶಃ |

ಕುತರ್ಕಪರಮಾ ನಿತ್ಯಂ ನ ಸಹಂತೇ ಗುಣಾನ್ ಹರೇಃ |

ಶಾಸ್ತ್ರತತ್ತ್ವ ಮವಿಜ್ಞಾಯ ಬ್ರೂಯುರ್ವೇದೇಷು ಚೈಕತಾಂ |

ಯಾಂತಿ ಚೈವ ತಮೋ ಘೋರಂ ಪರಮಾತ್ಮವಿನಿಂದಕಾಃ |

ಅನುವಾದ—ನಾನೇ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಅಹಂಕಾರಪಡತಕ್ಕವರು ಅಸುರರು. ಅವರು ತಾವೇ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ತಮ್ಮ ಮತವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಅದಕ್ಕೆ ಬಾಧಕವಾಗಿರುವ ಈ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸುಳ್ಳು ಎಂದು ಸಾರುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ತಾವು ಸಿದ್ಧರು. ತಮ್ಮ ಮಾತೇ ಸತ್ಯ. ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಜಗತ್ತತ್ತ್ವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೆ ಸುಳ್ಳು. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಗೋಚರವಾದ ಈ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸುಳ್ಳು ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರೂ ತಮ್ಮನ್ನು ಯಾವ ರಾಜರೂ ಶಿಕ್ಷಿಸಲಾರರು. ಏಕೆಂದರೆ ತಾವು ಮಹಾ ಬಲಶಾಲಿಗಳು. ತಮ್ಮನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಜಗತ್ತಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾದ ಬೇರೆ ಈಶ್ವರನಿಲ್ಲ. ಜಗತ್ತೇ ಸುಳ್ಳು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಅದಕ್ಕೊಬ್ಬ ನಿಯಾಮಕನ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೆಲ್ಲಿ? ಎಂದೆಲ್ಲಾ ವಾದಿಸುವರು.

ಎಲ್ಲಾ ವೇದವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಜೀವ ಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಎಂದು ಸಾಧಿಸುವರು, ನಿಂದ್ಯವಾದ ತರ್ಕಕ್ಕೇನೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಗೌರವವನ್ನು ತೋರಿಸುವರು. ಜೀವೈಕ್ಯ ಸಾಧನೆಗೆ ಬಾಧಕವಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಗುಣಗಳನ್ನೇ ಸಹಿಸದೆ ಕುತರ್ಕಗಳಿಂದ ಸುಳ್ಳೆಂದು ವಾದಿಸುವರು. ತತ್ತ್ವಮುಸಿ, ಐತದಾತ್ಮ್ಯಮಿದಂ ಸರ್ವಂ, ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ಮುಂತಾದ ಶಾಸ್ತ್ರವಚನಗಳ ಭಾವವನ್ನರಿಯದೆ ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಕಾಣುವ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಪುರಸ್ಕರಿಸಿ ವೇದವೆಲ್ಲಾ ಐಕ್ಯಪರವೆಂದೂ ಹೇಳುವರು. ಹೀಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ನಿಂದಿಸುತ್ತ ಘೋರವಾದ ಅಂಧಂತಮಸ್ಸಿಗೆ ಹೋಗುವರು.

ಭಾಷ್ಯ—ಆಲಂಬ್ಯ ತನ್ಮತಂ ತ್ವಮೇಕತ್ವಂ ವಿದ್ಧಿ ವಿಷ್ಣುನಾ |

ಏಕತ್ವಾಭಾವತೋ ನೈವ ಭವೇಥಾಶ್ಚ ಮಹಾಮುನಾಃ |

ತನ್ನಿಷ್ಠಾ ಹಿ ಪ್ರಜಾಃ ಯಸ್ಮಾತ್ ತತ್ತ್ವತ್ವಿಷ್ಠಾಶ್ಚ ಮೋಕ್ಷಗಾಃ |

ತನ್ಮೂಲಾಶ್ಚ ಯತಃ ತಾಸಾಂ ತದ್ಭಾವಃ ಕುತ ಏವ ತು || ಖಂಡ ೮ ||

ಅನುವಾದ—ನೀನು ಅವರ ಮತವನ್ನವಲಂಬಿಸಿ ನಾನೇ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂಬ ಐಕ್ಯಾಭಿಮಾನವನ್ನು ಹೊಂದದಿರು. ನೀನೇ ಪರಮಾತ್ಮನಾಗದಿರುವುದರಿಂದ, ತಾನೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಎಂಬ ಅಹಂಕಾರ ಉಳ್ಳವನಾಗದಿರು. ಜೀವರೆಲ್ಲರೂ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಆಶ್ರಯಿಸುವುದರಿಂದಲೂ, ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಅವರಿಗೆ ಉತ್ತಮ ಕಾರಣನಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಜೀವರು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಆಗಲು ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಸಾಧ್ಯ?

ಜೀವಬ್ರಹ್ಮ ಭೇದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪುಷ್ಪರಸ ದೃಷ್ಟಾಂತ

ಉಪನಿಷತ್—ಯಥಾ ಸೋಮ್ಯ ಮಧು ಮಧುಕೃತೋ ನಿಸ್ತಿಷ್ಠಂತಿ |

ನಾನಾತ್ಯಯಾನಾಂ ವೃಕ್ಷಾಣಾಂ ರಸಾನಾಂ ಸಮವಹಾರಮೇಕತಾಂ ಗಮಯಂತಿ | ತೇ ಯಥಾ ತತ್ರ ನ ವಿವೇಕಂ ಲಭಂತೇಽಮುಷ್ಯಾಹಂ ವೃಕ್ಷಸ್ಯ ರಸೋಽಸ್ಮಿ ಅಮುಷ್ಯಾಹಂ ವೃಕ್ಷಸ್ಯ ರಸೋಽಸ್ಮಿ ಇತಿ | ಏವಮೇವ ಖಿಲು ಸೋಮ್ಯೇಮಾಃ ಸರ್ವಾಃ ಪ್ರಜಾಃ ಸತಿ ಸಂಪದ್ಯ ನ ವಿದುಃ 'ಸತಿ ಸಂಪತ್ಸ್ಯಾಮಹ' ಇತಿ |

ಅನುವಾದ—ಜೇನು ನೋಣಗಳು ಪರಸ್ಪರ ವಿಲಕ್ಷಣಗಳಾದ ಅನೇಕ ವೃಕ್ಷಗಳ ಮಕರಂದ ಸಮೂಹವನ್ನು ಮಿಶ್ರಗೊಳಿಸಿ ಜೇನನ್ನು ತಯಾರಿಸುತ್ತವೆ. ಆ ಮಕರಂದಗಳು ಮಿಶ್ರಣದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮೊಳಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವಿದ್ದರೂ ನಾನು ಈ ವೃಕ್ಷದ

ಮಕರಂದ, ಅದು ಬೇರೆ ವೃಕ್ಷದ್ದು, ನಾನು ಈ ವೃಕ್ಷದ್ದು ಅದು ಬೇರೆ ವೃಕ್ಷದ್ದು ಎಂದು ಭೇದವನ್ನು ಹೇಗೆ ಗ್ರಹಿಸುತ್ತಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಎಲ್ಲ ಜೀವರೂ, ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಗಾಢ ನಿದ್ರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡರೂ ನಾವು ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವೆವು, ಸೇರಿಕೊಂಡಿದ್ದೆವು, ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವೆವು ಎಂದು ಜೀವೇಶ್ವರಭೇದವನ್ನು ಎಂದೂ ಗ್ರಹಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ.

ಉಪನಿಷತ್—ತ ಇಹ ವ್ಯಾಘ್ರೋ ವಾ ಸಿಂಹೋ ವಾ ವೃಕೋ ವಾ ವರಾಹೋ ವಾ ಕೀಟೋ ವಾ ಪತಂಗೋ ವಾ ದಂಶೋ ವಾ ಮಶಕೋ ವಾ ಯದ್ಯದ್ಭವಂತಿ ತತ್ ತದಾ ಭವಂತಿ ||

ಅನುವಾದ—ಹೀಗೆ ಜೀವೇಶ್ವರ ಭೇದವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸದೇ ಇರುವುದರ ಫಲವಾಗಿಯೇ ಜೀವರು ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹುಲಿಯೋ ಸಿಂಹವೋ ತೋಳವೋ ಹಂದಿಯೋ ಕೀಟವೋ ಹಕ್ಕಿಯೋ ಸೊಳ್ಳೆಯೋ ಅಂದರೆ ಯಾವ ಯಾವ ಹೀನ ಯೋನಿಗಳಿವೆಯೋ ಅವೆಲ್ಲವುಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತಾರೆ.

ಉಪನಿಷತ್—ಸ ಯ ಏಷೋಽಣಿಮಾ | ಐತದಾತ್ಮ್ಯಮಿದಂ ಸರ್ವಂ | ತತ್ ಸತ್ಯಂ | ಸ ಆತ್ಮಾತತ್ತ್ವಮಸಿ ಶ್ವೇತಕೇತೋ' ಇತಿ | “ಭೂಯ ಏವ ಮಾ ಭಗವಾನ್ ವಿಜ್ಞಾಪಯತು” ಇತಿ | “ತಥಾ ಸೋಮ್ಯ” ಇತಿ ಹೋವಾಚ ||

|| ಖಂಡ ೯ ||

ಅನುವಾದ—ಜೀವರೆಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ಕೃಷ್ಟನಾದುದರಿಂದ ‘ಸ’ ಎಂದೂ, ನಿಯಾಮಕನಾದುದರಿಂದ ‘ಯ’ ಎಂದೂ, ಸರ್ವೇಷ್ಟನಾದುದರಿಂದ ಏಷ ಎಂದೂ, ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದರಿಂದ ಅಣಿಮಾ ಎಂದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಪರಮಾತ್ಮ ಈ ಜಗತ್ತಿಗೆಲ್ಲಾ ಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿರುವನು. ಅವನು ವ್ಯಾಪ್ತನಾದುದರಿಂದ ತತ್ ಎಂದೂ, ಪರಮಾನಂದಸ್ವರೂಪನಾದುದರಿಂದ ‘ಸತ್ಯ’ ಎಂದೂ ಜಗತ್ಸಂಹಾರಕನಾದುದರಿಂದ ‘ಸ’ ಎಂದೂ ಪೂರ್ಣಗುಣನಾದುದರಿಂದ ಆತ್ಮ ಎಂದೂ ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಶ್ವೇತಕೇತುವೆ! ಇಂತಹ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ ಪರಮಾತ್ಮನು ನೀನಾಗಿಲ್ಲ ಎಂದು ಉದ್ಘಾಟಕರು ತಮ್ಮ ಮಗನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದರು. ಆಗ ಶ್ವೇತಕೇತುವು ಪುಷ್ಪರಸಗಳು ಅಚೇತನಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಭೇದವನ್ನು ಅರಿತಿಲ್ಲ. ಚೇತನರಾದ ಜೀವರು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದಿದಾಗ ತನಗಿಂತ ಭಿನ್ನನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಯಾಕೆ ಅರಿಯುತ್ತಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ

‘ಪೂಜ್ಯರಾದ ತಾವು ನನಗೆ ಪುನಃ ವಿಶದವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿಕೊಡಿ’ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದನು. ಆಗ ಉದ್ಧಾಲಕರು ‘ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಲಿ’ ಎಂದರು.

ಭಾಷ್ಯ—ಯತಿ ಸ್ವತೋಽನ್ಯಃ ಪರಮೋ ದೇಹೇಽಸ್ಮಿನ್ ಸಂವ್ಯವಸ್ಥಿತಃ |

ನ ದೃಶ್ಯತೇ ಕುತ ಇತಿ ಭೂಯಃ ಪಪ್ರಚ್ಛ ಪುತ್ರಕಃ |

ಅಚ್ಛೇರದೃಶ್ಯಮಾನೋಽಪಿ ನ ಭೇದೋ ನಾಸ್ತಿ ಪುತ್ರಕ |

ಯಥಾ ಪುಷ್ಪರಸಾ ಯುಕ್ತಾಃ ಅಜಾನಂತೋಽಪಿ ಭೇದಿನಃ |

ಅಜಾನಂತೋಽಪಿ ಪುರುಷಾಃ ವಿಷ್ಣೋರ್ಹಿ ಭೇದಿನಃ |

ಇತಿ ಪಿತ್ರೋಪದಿಷ್ಟಃ ಸನ್ ಪುತ್ರಃ ಪಪ್ರಚ್ಛ ತಂ ಪುನಃ |

ಚೇತನಾನಾಮವಿಜ್ಞಾನಂ ಕಥಮಿತ್ಯೇವ ಚಿಂತಯನ್ |

ತಂ ಪ್ರತ್ಯಾಹ....|

|| ಖಂಡ ೯ ||

ಅನುವಾದ—ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಈ ದೇಹದಲ್ಲಿರುವುದಾದರೆ ಅವನು ನನಗೆ ನನ್ನಿಂದ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಏಕೆ ಗೋಚರಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ ಎಂದು ಶ್ವೇತಕೇತುವು ‘ಭೂಯ ಏವ ಮಾ ಭಗವಾನ್ ವಿಜ್ಞಾಪಯತು’ ಎಂದು ಪುನಃ ಕೇಳಿಕೊಂಡನು. ‘ಜೇನಿನಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಸೇರಿರುವ ಪುಷ್ಪರಸಗಳು ತಮ್ಮಲ್ಲಿರುವ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವನ್ನು ಅರಿಯದಿದ್ದರೂ ಹೇಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದಉಳ್ಳವುಗಳೇ ಆಗಿ ಇರುವವೂ ಹಾಗೆಯೇ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳು ತಿಳಿಯದಿದ್ದರೆ ಭೇದ ಇಲ್ಲವೆಂದಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಜೀವರು ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ತಾವು ಭಿನ್ನರೆಂದು ಅರಿಯದಿದ್ದರೂ ವಸ್ತುತಃ ಭಿನ್ನರಾಗಿರುವರು.’ ಹೀಗೆ ತಂದೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದಾಗ ಶ್ವೇತಕೇತುವು ‘ಪುಷ್ಪರಸಗಳು ಅಚೇತನಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ಭೇದದ ಪರಿಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲ. ಚೇತನರಾದ ಜೀವರಿಗೆ ಇರುವ ಭೇದದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅರಿವು ಉಂಟಾಗದೇ ಇರಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ’ ಎಂದು ವಿಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಾ, ಪುನಃ ತಂದೆಯನ್ನು ‘ಭೂಯಾ ಏವ ಮಾ ಭಗವಾನ್ ವಿಜ್ಞಾಪಯತು’ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಂಡನು. ತಂದೆಯು ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಲಿ ಎಂದನು.

ಜೀವಬ್ರಹ್ಮ ಭೇದವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನದೀ ಸಮುದ್ರದ ದೃಷ್ಟಾಂತ

ಉಪನಿಷತ್—ಇಮಾಃ ಸೋಮ್ಯ ನದ್ಯಃ ಪುರಸ್ತಾತ್ ಪ್ರಾಚ್ಯಃ ಸ್ಯಂದಂತೇ |

ಪಶ್ಚಾತ್ ಪ್ರತಿಚ್ಯಃ | ತಾಃ ಸಮುದ್ರಾತ್ ಸಮುದ್ರಮೇವಾಸಿಯಂತಿ | ಸ

ಸಮುದ್ರ ಏವ ಭವತಿ | ತಾ ಯಥಾ ತತ್ರ ನ ವಿದುಃ

‘ಇಯಮಹಮಸ್ಮೀಯಮಹಮಸ್ಮಿ’ ಇತಿ ||

ಅನುವಾದ—ಗಂಗಾ ಯಮನಾ ಮೊದಲಾದ ಈ ನದ್ಯಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿಗೆ ಹರಿಯುವ ನದಿಗಳ ಅಭಿಮಾನಿಗಳು ಪೂರ್ವ ದಕ್ಕಿಗೆ ಹರಿದು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿಗೆ ಹರಿಯುವ ನದಿಗಳ ಅಭಿಮಾನಿಗಳು ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಹರಿಯುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾದ ನದಿಗಳು, ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಮೋಡಗಳು ಮಳೆಯಾಗಿ ಬರುವುದರಿಂದ ಪುನಃ ಸಮುದ್ರವನ್ನೇ ಸೇರುತ್ತಾರೆ. ಆದರೂ ಸಮುದ್ರವು ಸಮುದ್ರವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಸಮುದ್ರ ನದಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ನದಿಯೂ ಸಮುದ್ರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಸೇರುವ ನದ್ಯಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳು ತಮಗೆ ಸಮುದ್ರದಿಂದಲೂ, ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿಯೂ ಭೇದವಿದ್ದರೂ ನಾನು ಗಂಗೆ, ಇವಳು ಯಮುನೆ, ಇವನು ಸಮುದ್ರ ಎಂದು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ.

ಉಪನಿಷತ್—ಏವಮೇವ ಖಲು ಸೋಮೈಮಾಃ ಸರ್ವಾಃ ಪ್ರಜಾಃ ಸತ ಆಗಮ್ಯ ನ ವಿದುಃ 'ಸತ ಆಗಚ್ಛಾಮಹ' ಇತಿ | ಇಹ ವ್ಯಾಘ್ರೋ ವಾ ಸಿಂಹೋ ವಾ ವೃಕೋ ವಾ ವರಾಹೋ ವಾ ಕೀಟೋ ವಾ ಪತಂಗೋ ವಾ ದಂಶೋ ವಾ ಮಶಕೋ ವಾ ಯದ್ಯದ್ಭವಂತಿ ತತ್ತದಾ ಭವಂತಿ ||

ಅನುವಾದ—ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಜೀವರೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವರಾದರೂ, ತಾವು ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವರೆಂದು ಅರಿಯರು. ಅವ ನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದರೂ ಅವನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವರೆಂದು ಅರಿಯರು. ಈ ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಅಪರಾಧದ ಫಲವಾಗಿ ಈ ಜೀವರು ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹುಲಿಯೋ, ಸಿಂಹವೋ ತೋಳವೋ ಹಂದಿಯೋ ಕೀಟವೋ ಹಕ್ಕಿಯೋ, ಸೊಳ್ಳೆಯೋ ನೊಣವೋ, ಅಂದರೆ ಯಾವ ಯಾವ ಹೀನ ಯೋನಿಗಳಿವೆಯೋ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತಾರೆ. ನದ್ಯಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳು ಚೇತನರು. ಅವರ ಗಮನಕ್ಕೆ ಬರದಿದ್ದರೂ, ಹೇಗೆ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಸೇರಿದ ಅವರಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವಿದೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಚೇತನರಾದ ಜೀವರ ಗಮನಕ್ಕೆ ಬಾರದಿದ್ದರೂ ಅವರಿಗೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಭೇದವಿದ್ದೇ ಇದೆ.

ಉಪನಿಷತ್—ಸ ಯ ಏಷೋಽಣಿಮಾ | ಐತದಾತ್ಮ್ಯಮಿದಂ ಸರ್ವಂ | ತತ್ ಸತ್ಯಂ ಸ ಆತ್ಮಾತತ್ತತ್ವಮಸಿ ಶ್ವೇತಕೇತೋ' ಇತಿ | 'ಭೂಯ ಏವ ಮಾ ಭಗವಾನ್ ವಿಜ್ಞಾಪಯತು' ಇತಿ | 'ತಥಾ ಸೋಮ್ಯ' ಇತಿ ಹೋವಾಚ |

|| ಖಂಡ ೧೦ ||

“ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದುದರಿಂದ ‘ಸ’ ಎಂದೂ ನಿಯಾಮಕನಾದುದರಿಂದ ‘ಯ’ ಎಂದೂ, ಸರ್ವೇಷ್ಟನಾದುದರಿಂದ ‘ಏಷ’ ಎಂದೂ, ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆಳುವಳಿಕೆಗೆ ನಿಲುಕುವವನಾದುದರಿಂದ ‘ಅಣಿಮಾ’ ಎಂದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವನು. ಈ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ ಅವನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿದೆ. ವ್ಯಾಪ್ತನಾದುದರಿಂದ ‘ತತ್’ ಎಂದೂ, ಪರಮಾನಂದ ಸ್ವರೂಪನಾದುದರಿಂದ ‘ಸತ್ಯ’ ಎಂದೂ ಜಗತ್ ಸಂಹಾರಕನಾದುದರಿಂದ ‘ಸ’ ಎಂದೂ ಪೂರ್ಣಗುಣನಾದುದರಿಂದ ‘ಆತ್ಮಾ’ ಎಂದು ಅವನಿಗೆ ಹೆಸರುಗಳು. ಶ್ವೇತಕೇತುವೆ! ನೀನು ಇಂತಹ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ ಪರಮಾತ್ಮನಾಗಿರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ನೀನು ಅವನಿಗೆ ಭಿನ್ನ” ಎಂದು ಉದ್ಘಾಟಕರು ಮಗನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದರು. ಜೀವನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನಾಗಿದ್ದರೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನ ಹೇಗೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ‘ಪೂಜ್ಯರಾದ ತಾವು ನನಗೆ ಪುನಃ ಉಪದೇಶಿಸಿರಿ’ ಎಂದು ಶ್ವೇತಕೇತುವು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದನು. ತಂದೆಯು ‘ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಲಿ’ ಎಂದು ಉಪದೇಶಿಸಿದರು.

ಭಾಷ್ಯ—.....ಯಥಾ ನದ್ಯಃ ಚೇತನಾಶ್ಚ ಸಮುದ್ರಗಾಃ |

ಸ್ವವಾರಿ ನೈವ ಜಾನಂತಿ ಪ್ರಜಾಃ ತದ್ವತ್ ಪ್ರಜಾಲಯೇ |

ಸ್ವತೋಽನ್ಯೋಽಸ್ತಿ ಪರೋ ದೇಹ ಇತಿ ಜ್ಞಾಯೇತ ಮೇ ಕಥಂ |

ಇತಿ ಪೃಷ್ಠಃ ಪುನಃ ಪ್ರಾಹ ವೃಕ್ಷದೃಷ್ಟಾಂತತಃ ಪಿತಾ | || ಖಂಡ ೧೦ ||

ಅನುವಾದ—ಚೇತನರಾದ ನದ್ಯಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳು ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಸೇರಿದಾಗ ಸ್ವತಃ ಭಿನ್ನರಾಗಿದ್ದರೂ ಮಿಶ್ರಣಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ನೀರನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಹೇಗೆ ಅರಿಯುವುದಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಜೀವರು ಚೇತನರಾಗಿದ್ದು ಎಲ್ಲ ಚೇತನರಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಇದ್ದೂ ಅವನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವೆವೆಂದು ಅರಿತಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ತಂದೆಯು ಉಪದೇಶಿಸಿದಾಗ ಮಗನು ‘ದೇಹದಲ್ಲಿ ತನಗಿಂತ ಭಿನ್ನನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಇದ್ದಾನೆಂಬುದೇನೋ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಆದರೂ ಜೀವನು ಅವನ ಅಧೀನ ಎಂಬುದು ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ’ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ‘ಭೂಯ ಏವ ಮಾ ಭಗವಾನ್ ವಿಜ್ಞಾಪಯತು’ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದನು. ತಂದೆಯು ವೃಕ್ಷದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಆ ವಿಷಯವನ್ನು ವಿಶದೀಕರಿಸಿದರು.

ಜೀವನು ಅಸ್ವತಂತ್ರ ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ವೃಕ್ಷ ದೃಷ್ಟಾಂತ

ಉಪನಿಷತ್—‘ಅಸ್ಯ ಸೋಮ್ಯ ಮಹತೋ ವೃಕ್ಷಸ್ಯ ಯೋ ಮೂಲೇಽ-

ಭ್ಯಾಹನ್ಯಾತ್ ಜೀವನ್ ಸ್ರವೇತ್ | ಯೋ ಮಧ್ಯೇಽಭ್ಯಾಹನ್ಯಾತ್
ಜೀವನ್ ಸ್ರವೇತ್ | ಯೋಽಗ್ರೇಽಭ್ಯಾಹನ್ಯಾತ್ ಜೀವನ್ ಸ್ರವೇತ್ | ಸ
ಏಷ ಜೀವೇನಾತ್ಮನಾಽನುಪ್ರಭೂತಃ ಪೇಪೀಯಮಾನೋ
ಮೋದಮಾನಃ ತಿಷ್ಠತಿ ||

ಅನುವಾದ—ಈ ದೊಡ್ಡ ಮರವನ್ನು ಬುಡದಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೂ ಕಡಿದರೆ ಆಗ
ಆ ಮರವು ಜೀವನಾಮಕ ಅನಿರುದ್ಧರೂಪದಿಂದ ಅಧಿಷ್ಠಿತವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ, ಕೇವಲ
ರಸವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸುರಿಸೀತು ಹೊರತು ಸಾಯುವುದಿಲ್ಲ. ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಡಿದರೂ
ಜೀವನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ರೂಪದಿಂದ ಅಧಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುವ ತನಕ ರಸವನ್ನು
ಸುರಿಸೀತು, ಸಾಯಲಾರದು. ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕಡಿದರೂ ಜೀವನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನ
ಅನುಗ್ರಹ ಇರುವ ತನಕ ರಸವನ್ನು ಸುರಿಸುತ್ತದೆ, ಸಾಯುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಮರ
ದಲ್ಲಿರುವ ಸಂಸಾರಿವೃಕ್ಷ ಜೀವನು, ಜೀವನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅನಿರುದ್ಧರೂಪ
ದಿಂದ ಅಧಿಷ್ಠಿತವಾದ ವೃಕ್ಷಶರೀರವಿರುವಷ್ಟು ಕಾಲ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ನೀರನ್ನು
ಕುಡಿಯುತ್ತಾ, ಸಂತೋಷಪಡುತ್ತಾ ಇರುತ್ತಾನೆ.

ಉಪನಿಷತ್—ಅಸ್ಯ ಯದ್ಯೇಕಾಂ ಶಾಖಾಂ ಜೀವೋ ಜಹಾತ್ಯಥ ಸಾ ಶುಷ್ಯತಿ |
ದ್ವಿತೀಯಾಂ ಜಹಾತ್ಯಥ ಸಾ ಶುಷ್ಯತಿ | ತೃತೀಯಾಂ ಜಹಾತ್ಯಥ ಸಾ
ಶುಷ್ಯತಿ | ಸರ್ವಂ ಜಹಾತಿ ಸರ್ವಃ ಶುಷ್ಯತಿ | ಏವಮೇವ ಖಿಲು ಸೋಮ್ಯ
ವಿದ್ಧಿ ಇತಿ ಹೋವಾಚ | ಜೀವಾಪೇತಂ ವಾವ ಕಿಲೇದಂ ಮ್ರಿಯತೇ | ನ
ಜೀವೋ ಮ್ರಿಯತೇ ಇತಿ | ಸ ಯ ಏಷೋಽಣಿಮಾ | ಐತದಾತ್ಮ್ಯಮಿದಂ
ಸರ್ವಂ | 'ತತ್ ಸತ್ಯಂ | ಸ ಆತ್ಮಾತತ್ತ್ವಮಸಿ ಶ್ವೇತಕೇತೋ' ಇತಿ |
'ಭೂಯ ಏವ ಮಾ ಭಗವಾನ್ ವಿಜ್ಞಾಪಯತು' ಇತಿ | 'ತಥಾ ಸೋಮ್ಯ'
ಇತಿ ಹೋವಾಚ || || ಖಂಡ ೧೧ ||

ಅನುವಾದ—ಆದರೆ ಜೀವನಾಮಕನು ಆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಯಾವಾಗ ಆ
ಮರದ ಒಂದು ಗೆಲ್ಲನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಹೋಗುತ್ತಾನೋ ಆಗಲೆ ಅದು ಒಣಗಿ
ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಎರಡನೆ ಗೆಲ್ಲನ್ನು ಯಾವಾಗ ಆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಬಿಟ್ಟು
ಹೋಗುತ್ತಾನೋ ಆಗಲೆ ಅದು ಒಣಗಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಮೂರನೆಯ ಗೆಲ್ಲನ್ನು
ಯಾವಾಗ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವನೋ ಆಗಲೆ ಅದೂ ಒಣಗಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಇದೇ
ರೀತಿಯಾಗಿ ಈ ಜೀವರೆಲ್ಲರೂ ಜೀವನಾಮಕ ಅನಿರುದ್ಧರೂಪಿ ಪರಮಾತ್ಮನು
ಶರೀರದಿಂದ ಹೊರಟು ಹೋಗುವಾಗ ಮರಣವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ.
ಪರಮಾತ್ಮನು ಮರಣ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಜೀವ ಪರಮಾತ್ಮರು ಹೀಗೆ ಅತ್ಯಂತ

ಭಿನ್ನರೆಂದು ತಿಳಿ. ಈ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದುದರಿಂದ 'ಸ' ಎಂದೂ, ನಿಯಾಮಕನಾದುದರಿಂದ 'ಯ' ಎಂದೂ, ಅಪ್ರತಿಹತ ಇಚ್ಛೆಗುಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ 'ಏಷ' ಎಂದೂ, ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಅರಿವಿಗೆ ನಿಲುಕುವವನಾದುದರಿಂದ 'ಅಣಿಮಾ' ಎಂದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವನು. ಪೂರ್ಣಾನಂದನಾದುದರಿಂದ ಈ ಜಗತ್ತಿಗೆಲ್ಲಾ ಅವನೆ ಸ್ವಾಮಿ. ವ್ಯಾಪ್ತನಾದುದರಿಂದ 'ತತ್' ಎಂದೂ ಪರಮಾನಂದ ಸ್ವರೂಪ ನಾದ್ದರಿಂದ 'ಸತ್ಯ' ಎಂದೂ ಜಗತ್ಸಂಹಾರಕನಾದ್ದರಿಂದ 'ಸ' ಎಂದೂ ಪೂರ್ಣಗುಣನಾದುದರಿಂದ 'ಆತ್ಮಾ' ಎಂದೂ ಅವನಿಗೇ ಹೆಸರುಗಳು. ಶ್ವೇತಕೇತುವೇ! ನೀನು ಇಂತಹ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಲ್ಲ. ಅವನಿಗಿಂತ ನೀನು ಅತ್ಯಂತ ಭಿನ್ನನಾಗಿರುವಿ ಎಂದು ತಂದೆಯು ಮಗನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದನು. ಆಗ ಶ್ವೇತಕೇತುವು 'ಪರಮಾತ್ಮನು ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ತನ್ನ ಶರೀರದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಜೀವನಿಗೆ ಏಕೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ? ಅವನಿಗೆ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವು ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿದ್ದರೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇ ಆಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮಗ್ರಾಹಿಯಾಗಿರುವ ಜೀವನಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಏಕೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ? ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ಪೂಜ್ಯರಾದ ತಾವು ನನಗೆ ಪುನಃ ಉಪದೇಶಿಸಿರಿ' ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದನು. ತಂದೆಯು ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಲಿ ಎಂದು ಪುನಃ ಉಪದೇಶಿಸಿದರು.

ಭಾಷ್ಯ—ಅಭಿಮಾನಿನೋಸ್ವತಂತ್ರತ್ವಾತ್ ಭೇದೇನ ಜ್ಞಾಯತೇ ತರೌ ।

ಹರಿಃ ಕಿಮು ಮನುಷ್ಯೇಷು ಶೋಷೋ ಹ್ಯಸ್ಯಾಸ್ವತಂತ್ರತಃ ।

॥ ಖಂಡ ೧೧ ॥

ಅನುವಾದ—ವ್ಯಕ್ತಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಜೀವನ ಇಚ್ಛೆಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವು ಒಣಗಿ ಹೋಗುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅವನು ಅಸ್ವತಂತ್ರ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನ. ಹಾಗೆಯೇ ಮನುಷ್ಯಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಅಸ್ವತಂತ್ರರಾದ ಸಂಸಾರಜೀವರೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನರು ಎಂಬುದು ಸುಲಭವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಬೇರೆ ಏನು ಹೇಳಬೇಕು? ವ್ಯಕ್ತಜೀವರಿಗೆ ಅಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿರುವ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಅವರ ಇಚ್ಛೆಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಮರವು ಒಣಗುತ್ತಿದೆಯಷ್ಟೆ?

ಪರಮಾತ್ಮ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಲ್ಲವೆನ್ನಲು ವಟಬೀಜ ದೃಷ್ಟಾಂತ

ಉಪನಿಷತ್—'ನೈಗ್ರೋಧಫಲಮತ ಆಹರ' ಇತಿ । 'ಇದಂ ಭಗವ' ಇತಿ ।

'ಭಿಂಧಿ' ಇತಿ । 'ಭಿನ್ನಂ ಭಗವ' ಇತಿ । 'ಕಿಮತ್ರ ಪಶ್ಯಸಿ' ಇತಿ । 'ಅಣ್ಣಃ

ಇವೇಮಾ ಧಾನಾ ಭಗವ' ಇತಿ । ಆಸಾಮಂಗೈಕಾಂ ಭಿಂಧಿ' ಇತಿ । 'ಭಿನ್ನಾ

ಭಗವ' ಇತಿ | 'ಕಿಮತ್ರ ಪಶ್ಯಸಿ' ಇತಿ | 'ನ ಕಿಂಚನ ಭಗವ' ಇತಿ |

ಅನುವಾದ—ತಂದೆಯಾದ ಉದ್ದಾಲಕರು 'ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುವ ವಟ ವೃಕ್ಷದಿಂದ ಒಂದು ಹಣ್ಣನ್ನು ತಾ' ಎಂದರು. ಮಗನು ಹಣ್ಣನ್ನು ತಂದು 'ಪೂಜ್ಯರೇ ಇದೋ ತಂದೆನು' ಎಂದು ತೋರಿಸಿದನು. 'ಆ ಹಣ್ಣನ್ನು ಸೀಳು' ಎಂದು ತಂದೆ ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದರು. ಅದನ್ನು ಸೀಳಿ 'ಇದೋ ಸೀಳಿರುವೆನು' ಎಂದು ಮಗನೆನ್ನಲು 'ಅದರೊಳಗೆ ಏನನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿರುವಿ?' ಎಂದರು. 'ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಬೀಜಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿರುವೆನು'. 'ಆ ಬೀಜಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಸೀಳು'. 'ಪೂಜ್ಯರೇ ಸೀಳಿದೆನು'. 'ಸೀಳಿದ ಬೀಜದೊಳಗೆ ಏನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿರುವಿ?' 'ನನಗೇನೂ ಕಾಣಿಸದು'.

ಉಪನಿಷತ್—ತಂ ಹೋವಾಚ 'ಯಂ ವೈ ಸೋಮೈತಮಣಿಮಾನಂ ನ ನಿಭಾಲಯಸೇ ಏತಸ್ಯ ಮೈ ಸೋಮೈಷೋಽಣಿಮ್ನ ಏವಂ ಮಹಾನ್ ನೃಗ್ರೋಧಃ ತಿಷ್ಠತಿ | ಶ್ರದ್ಧತ್ವ ಸೋಮೈ' ಇತಿ |

ಅನುವಾದ—ಆಗ ತಂದೆ, 'ಬೀಜದೊಳಗೆ ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಬೀಜ ಜೀವನಿದ್ದಾನೆ. ಮತ್ತು ಅವನಿಗಿಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿದ್ದಾನೆ. ಅವರು ಗೋಚರಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಅವರ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲೇ ಚಿಕ್ಕದಾದ ಬೀಜದಿಂದ ಅತಿ ದೊಡ್ಡದಾದ ಆಲದ ಮರವು ಬೆಳೆದು ನಿಂತಿದೆ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಪಂಚವೇ ವೃಕ್ಷ. ಶರೀರವೇ ಹಣ್ಣು, ಜೀವನೇ ಬೀಜ. ನಮಗೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಬೀಜವೇನೋ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಬೀಜದಲ್ಲಿದ್ದು ಅದು ದೊಡ್ಡದಾದ ಮರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯಲು ಕಾರಣರಾದ ಬೀಜಜೀವನೂ, ಪರಮಾತ್ಮನೂ ಪರಮಸೂಕ್ಷ್ಮರಾದುದರಿಂದ ಹೇಗೆ ಗೋಚರಿಸುತ್ತಿಲ್ಲವೋ ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಜೀವನಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನು ಜೀವನಿಗಿಂತಲೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮನಾದುದರಿಂದ ಗೋಚರಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ನಂಬು' ಎಂದು ಹೇಳಿದರು.

ಉಪನಿಷತ್—'ಸ ಏಷೋಽಣಿಮಾ| ಏತದಾತ್ಮ್ಯಮಿದಂ ಸರ್ವಂ | ತತ್ ಸತ್ಯಂ | ಸ ಆತ್ಮಾತತ್ತ್ವಮಸಿ ಶ್ವೇತಕೇತೋ' ಇತಿ | 'ಭೂಯ ಏವ ಮಾ ಭಗವಾನ್ ವಿಜ್ಞಾಪಯತು' ಇತಿ | 'ತಥಾ ಸೋಮೈ' ಇತಿ ಹೋವಾಚ ||

|| ಖಂಡ ೧೨ ||

ಅನುವಾದ—'ಪರಮಾತ್ಮ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದುದರಿಂದ 'ಸ' ಎಂದೂ, ನಿಯಾಮಕನಾದುದರಿಂದ 'ಯ' ಎಂದೂ, ಅಪ್ರತಿಹತವಾದ ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ 'ಏಷ' ಎಂದೂ, ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಅರಿವಿಗೆ ನಿಲುಕುವನಾದುದರಿಂದ

‘ಅಣಿಮಾ’ ಎಂದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವನು. ಈ ಜಗತ್ತಿಗೆಲ್ಲಾ ಅವನೇ ಸ್ವಾಮಿ. ವ್ಯಾಪ್ತನಾದುದರಿಂದ ತತ್ ಎಂದೂ, ಪೂರ್ಣಾನಂದಸ್ವರೂಪನಾದ್ದರಿಂದ ಸತ್ಯ ಎಂದೂ, ಜಗತ್ಸಂಹಾರಕನಾದ್ದರಿಂದ ಸ ಎಂದೂ ಪೂರ್ಣಗುಣನಾದುದರಿಂದ ಆತ್ಮಾ ಎಂದೂ ಅವನು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಶ್ವೇತಕೇತುವೇ! ನೀನು ಇಂತಹ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲ. ಅವನಿಗಿಂತ ಅತ್ಯಂತ ಭಿನ್ನನಾಗಿರುವಿ ಎಂದು ತಂದೆಯು ಮಗನಿಗೆ ಹೇಳಿದರು. ಹೀಗೆ ಚಿಕ್ಕದಾದ ಬೀಜದಿಂದ ದೊಡ್ಡದಾದ ಆಲದ ಮರವು ಬೆಳೆದು ನಿಂತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಬೀಜದಲ್ಲಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವೇದ್ಯವಾಗುತ್ತಿದ್ದರೂ ಆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಏಕೆ ಗೋಚರಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ‘ಪೂಜ್ಯರಾದ ತಾವು ನನಗೆ ಪುನಃ ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳಿ’ ಎಂದು ಮಗನು ತಂದೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲು ತಂದೆಯು ‘ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಲಿ’ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿ ಪುನಃ ಉಪದೇಶಿಸಿದನು.

ಭಾಷ್ಯ—ಜ್ಞಾಯತೇ ನ ಕಥಂ ಸ್ವಸ್ಥಿನ್ ಸೂಕ್ಷ್ಮೇ ಜ್ಞಾತೇ ಪರೋ ಹರಿಃ |

ತತ್ರಸ್ಥ ಇತಿ ಪೃಷ್ಠಃ ಸನ್ ತಮಾಹೋದ್ದಾಲಕಃ ಸುತಂ |

ವಟಬೀಜೇ ಯಥಾ ಸೂಕ್ಷ್ಮೇ ಮಹಾನ್ಯಗ್ರೋಧಭಾವಯುಕ್ |

ನ ದೃಶ್ಯತೇಽಭಿಮಾನೀ ಸ ಏವಂ ಜೀವಗತೋ ಹರಿಃ || || ಖಂಡ ೧೨ ||

ಅನುವಾದ—ಜೀವನಿಗೆ ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿದ್ದರೂ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವು ಗೋಚರಿಸುತ್ತಿದೆ. ಹೀಗೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ದರ್ಶನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವನಾದರೂ ಜೀವನು ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಏಕೆ ನೋಡುತ್ತಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಮಗನು ‘ಪೂಜ್ಯರಾದ ತಾವು ನನಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿರಿ’ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದಾಗ ತಂದೆಯಾದ ಉದ್ದಾಲಕರು ‘ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಆಲದ ಬೀಜವು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದರೂ ಮುಂದೆ ಬೀಜವು ಮರವಾದಾಗ ದೊಡ್ಡದಾದ ಆಲದ ಮರಕ್ಕೂ ಯಾರು ಅಭಿಮಾನಿಯಾಗುವನೋ ಅಂತಹ ಬೀಜಾಭಿಮಾನಿ ಜೀವನು ಹೇಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮನಾದುದರಿಂದ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿಲ್ಲವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಜೀವನಿಗೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವು ಗೋಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ, ತನಗಿಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮನಾದುದರಿಂದ ತನ್ನೊಳಗಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನು ಗೋಚರಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ’ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಆಲದ ಬೀಜದ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳಿದರು.

ಪರಮಾತ್ಮನು ಕಾರ್ಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೆನ್ನಲು ಲವಣೋದಕ ದೃಷ್ಟಾಂತ

ಉಪನಿಷತ್—ಲವಣಮೇತದುದಕೇಽವಧಾಯಾಥ ಮಾ ಪ್ರಾತರುಪಸೀದಥಾ

ಇತಿ | ಸ ಹ ತಥಾ ಚಕಾರ | ತಂ ಹೋವಾಚ 'ಯದ್ವೋಷಾ
ಲವಣಮೇತದುದಕೇಽವಧಾ ಅಂಗ ತದಾಹರ' ಇತಿ | ತದ್ವಾದ್ವಮೃತ್ಯು ನ
ವಿವೇದ ಯಥಾ ವಿಲೀನಮೇವ ||

‘ಈ ಉಪ್ಪನ್ನು ನೀರಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಟ್ಟು ನಾಳೆ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ನನ್ನ ಹತ್ತಿರ ಬಾ’ ಎಂದು ತಂದೆ
ಮಗನಿಗೆ ಹೇಳಿದರು. ಮಗನು ಹಾಗೇ ಮಾಡಿದನು. ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ತನ್ನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಂದ
ಮಗನಿಗೆ ತಂದೆಯು ‘ರಾತ್ರಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಯಾವ ಉಪ್ಪನ್ನು ಹಾಕಿರುವೆಯೋ ಅದನ್ನು
ತೆಗೆ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಮಗನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕೈ ಹಾಕಿ ನೋಡಿದಾಗ, ಪೂರ್ಣ ನಾಶ
ಹೊಂದಿರುವ ವಸ್ತು ಹೇಗೆ ಪುನಃ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಆ ಉಪ್ಪು ಅವನಿಗೆ
ಸಿಗಲಿಲ್ಲ.

ಉಪನಿಷತ್—‘ಅಂಗಾಸ್ಯಾಂತಾದಾಚಾಮ’ ಇತಿ | ‘ಕಥಂ’ ಇತಿ | ‘ಲವಣಂ’
ಇತಿ | ‘ಮಧ್ಯಾದಾಚಾಮ’ ಇತಿ | ‘ಕಥಂ’ ಇತಿ | ‘ಲವಣಂ’ ಇತಿ |
‘ಅಂತ್ಯಾದಾಚಾಮ’ ಇತಿ | ‘ಕಥಂ’ ಇತಿ | ‘ಲವಣಂ’ ಇತಿ |
ಅಭಿಪ್ರಾಸ್ಯೈತದಥ ಮೋಪಸೀದಥಾ’ ಇತಿ | ತದ್ ತಥಾ ಚಕಾರ | ತತ್
ಶಶ್ವತ್ ಸಂವರ್ತತೇ | ತಂ ಹೋವಾಚ | ‘ಅತ್ರ ವಾವ ಕಿಲ ಸತ್
ಸೋಮ್ಯ ನ ನಿಭಾಲಯಸೇ | ಅತ್ಯೈವ ಕಿಲ’ ಇತಿ ||

ಆಗ ತಂದೆಯು ‘ಈ ನೀರಿನ ಪೂರ್ವಭಾಗದಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ನೀರು ಕುಡಿ’
ಎಂದರು. ಮಗನು ಕುಡಿದಾಗ ‘ನೀರು ಹೇಗಿದೆ’ ಎಂದರು. ‘ಉಪ್ಪಾಗಿದೆ’
ಎಂದನು. ‘ಮಧ್ಯಭಾಗದಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ನೀರು ಕುಡಿ’ ಎಂದರು. ‘ಹೇಗಿದೆ’ ‘ಉಪ್ಪಾಗಿದೆ’
‘ಪಶ್ಚಿಮಭಾಗದಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ನೀರು ಕುಡಿ’ ಎಂದರು. ‘ಹೇಗಿದೆ’ ‘ಉಪ್ಪಾಗಿದೆ’
‘ಆ ನೀರನ್ನು ಚೆಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಾ’ ಎಂದು ತಂದೆ ಹೇಳಿದರು. ಮಗನು
ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡಿದನು. ತಂದೆಯು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ ಉಪ್ಪು ನೀರಿನಲ್ಲಿಯೇ
ಇರುತ್ತದೆ. ಉಪ್ಪು ನೀರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದರೂ ಅದು ನಿನಗೆ ನೋಡಲು ಸಿಗುತ್ತಿಲ್ಲ.
ಉಪ್ಪಿನ ರುಚಿ ಅನುಭವ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತಿದ್ದರೂ ಉಪ್ಪು ಹೇಗೆ ಕಾಣಿಸುವು
ದಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸೃಷ್ಟಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದ
ಅರಿವು ನಮಗೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿದ್ದರೂ ಪರಮಾತ್ಮನು ಗೋಚರಿಸುವುದಿಲ್ಲ’ ಎಂದು
ಹೇಳಿದರು.

ಉಪನಿಷತ್—‘ಸ ಯ ಏಷೋಽಣಿಮಾ | ಐತದಾತ್ಮ್ಯಮಿದಂ ಸರ್ವಂ | ತತ್
ಸತ್ಯಂ | ನ ಆತ್ಮಾ | ಅತತ್ ತ್ವಮಸಿ ಶ್ವೇತಕೇತೋ’ ಇತಿ | ‘ಭೂಯ ಏವ

ಮಾ ಭಗವಾನ್ ವಿಜ್ಞಾಪಯತು' ಇತಿ । 'ತಥಾ ಸೋಮ್ಯ' ಇತಿ
ಹೋವಾಚ ॥ ೨೦೬ ॥

ಅನುವಾದ—ಈ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸಾರರೂಪನಾದುದರಿಂದ 'ಸ' ಎಂದೂ, ನಿಯಾಮಕನಾದುದರಿಂದ ಎಂದೂ, ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಡುವವನಾದುದರಿಂದ ಏಷ ಎಂದೂ, ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಅರಿವಿಗೆ ಗೋಚರನಾದುದರಿಂದ ಅಣಿಮಾ ಎಂದೂ ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಜಗತ್ತಿಗೆಲ್ಲಾ ಅವನೇ ಸ್ವಾಮಿ. ವ್ಯಾಪ್ತನಾದುದರಿಂದ ತತ್ ಎಂದೂ, ಪೂರ್ಣಾನಂದನಾದುದರಿಂದ ಸತ್ಯ ಎಂದೂ ಜಗತ್ಸಂಹಾರಕನಾದ್ದರಿಂದ ಸ ಎಂದೂ ಪೂರ್ಣಗುಣನಾದುದರಿಂದ ಆತ್ಮಾ ಎಂದೂ ಅವನಿಗೇ ಇರುವ ಹೆಸರುಗಳಾಗಿವೆ. ಇಂತಹ ಪರಮಾತ್ಮ ನೀನಾಗಲಾರೆ. ನೀನು ಅವನಿಗಿಂತ ಅತ್ಯಂತ ಭಿನ್ನ' ಎಂದು ತಂದೆಯಾದ ಉದ್ದಾಲಕರು ಉಪದೇಶಿಸಿದರು. ಆಗ ಮಗನು 'ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ನಮ್ಮಿಂದ ಇಂತಹ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಅವನನ್ನು ಹೊಂದುವ ಉಪಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ಪೂಜ್ಯರಾದ ತಾವು ನನಗೆ ಪುನಃ ಉಪದೇಶಿಸಿರಿ' ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದನು. 'ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಲಿ' ಎಂದು ತಂದೆಯು ಉಪದೇಶಿಸಿದನು.

ಭಾಷ್ಯ—ಕಥಂ ದೃಶ್ಯೇತ ತಚ್ಚಕ್ಷಿಃ ಪೃಥಕ್ ತಸ್ಯ ಹೃದರ್ಶನೇ ।

ಇತಿ ಭಾವಯುತಂ ಪ್ರಾಹ ಪುತ್ರಮುದ್ದಾಲಕಃ ಪುನಃ ।

ಯಥಾಽಪ್ಯುಲವಣಂ ವ್ಯಾಪ್ತಂ ರಸದೃಷ್ಟೈವ ದೃಶ್ಯತೇ ।

ಏವಂ ಚೇತನಗೋ ವಿಷ್ಣುಃ ತದ್ಭಿನ್ನೋಽಪಿ ನ ದೃಶ್ಯತೇ । ॥ ೨೦೬ ॥

ಅನುವಾದ—ಪರಮಾತ್ಮನು ಜೀವನಿಗೆ ಭಿನ್ನನಾಗಿ ಗೋಚರಿಸದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅವನ ಶಕ್ತಿ ಹೇಗೆ ಗೋಚರವಾದೀತು? ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಅವನ ಶಕ್ತಿ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತಿದೆ ಎಂದ ಮೇಲೆ ಅವನು ಏಕೆ ಗೋಚರನಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮಗನಿಗೆ ಉದ್ದಾಲಕರು, ಉಪ್ಪಿನ ರುಚಿ ಅನುಭವ ಗೋಚರವಾದರೂ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ ಉಪ್ಪು ಹೇಗೆ ಕಾಣಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಜೀವರಲ್ಲಿದ್ದು ಭಿನ್ನನಾಗಿರುವ ವಿಷ್ಣುವು ಗೋಚರಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಲವಣದ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳಿದರು.

ಗುರೂಪದೇಶದಿಂದಲೇ ಪರಮಾತ್ಮ ಪ್ರಾಪ್ತಿ

ಉಪನಿಷತ್—ಯಥಾ ಸೋಮ್ಯ ಪುರುಷಂ ಗಂಧಾರ್ಥೈರ್ಭೋಽಭಿ
ನದ್ವಾಕ್ಷಮಾನೀಯ ತಂ ತತೋಽತಿಜನೇ ವಿಸೃಚೇತ್ | ಸ ಯಥಾ ತತ್ರ

ಪ್ರಾಜ್ಞವಾ ಉದಜ್ಞವಾ ಅಧರಾಜ್ ವಾ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಯೀತ ಅಭಿನದ್ವಾಕ್ಷ
ಆನೀತಃ ಅಭಿನದ್ವಾಕ್ಷೋ ವಿಸೃಷ್ಟಃ ||

ಅನುವಾದ—ಚೋರನು ಧನಿಕನಾದ ಒಬ್ಬ ಪುರುಷನನ್ನು ಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಕಣ್ಣು
ಕಟ್ಟಿ ಗಂಧಾರ ದೇಶದಿಂದ ತಂದು ನಿರ್ಜನವಾದ ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟನೆಂದರೆ
ಆಗ ಧನಿಕನು ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಕೆಳಗೆ ಮೇಲೆ ಎಂದು ಎಲ್ಲಾ ದಿಕ್ಕಿಗೆ
ಉಚ್ಚಕಂಠದಿಂದ 'ನನ್ನನ್ನು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ತಂದನು. ಇಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು
ಹೋದನು' ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ಉಪನಿಷತ್—ತಸ್ಯ ಯಥಾಽಭಿನಹನಂ ಪ್ರಮುಚ್ಯ ಪ್ರಬ್ರೂಯಾತ್ 'ಏತಾಂ
ದಿಶಂ ಗಂಧಾರಾಃ, ಏತಾಂ ದಿಶಂ ವ್ರಜ' ಇತಿ | ಸ ಗ್ರಾಮಾತ್ ಗ್ರಾಮಂ
ಪೃಚ್ಛನ್ ಪಂಡಿತೋ ಮೇಧಾವೀ ಗಂಧಾರಾನೇವೋಪಸಂಪದ್ಯೇತ |
ಏವಮೇವೇಹಾಚಾರ್ಯವಾನ್ ಪುರುಷೋ ವೇದ| ತಸ್ಯ ತಾವದೇವ ಚಿರಂ
ಯಾವನ್ನ ವಿಮೋಕ್ಷ್ಯೇಽಥ ಸಂಪತ್ಸ್ಯತ ಇತಿ ||

ಆಗ ಯಾರಾದರೊಬ್ಬ ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ್ದ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು 'ಈ
ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಗಂಧಾರದೇಶವಿದೆ. ಈ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಹೋಗು' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.
ಧನಿಕನು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ತಿಳಿದು ಜ್ಞಾಪಕದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವವನಾಗಿದ್ದರೆ, ಒಂದು ಗ್ರಾಮ
ದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಗ್ರಾಮವನ್ನು ಕೇಳಿ ತಿಳಿದು ಗಂಧಾರದೇಶವನ್ನೇ ಹೇಗೆ
ತಲುಪುತ್ತಾನೋ ಹಾಗೆಯೇ ಅನಾದಿಯಾದ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಬದ್ಧನಾಗಿ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ
ಬಿದ್ದಿರುವ ಜೀವನು ಭಗವದನುಗ್ರಹದಿಂದ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನದ ಬಯಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ
ಗುರೂಪದೇಶವನ್ನು ಪಡೆದು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಶ್ರವಣ ಮನನ ನಿಧಿಧ್ಯಾಸನಗಳನ್ನು
ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಿ ತನ್ನ ಜನ್ಮ ಭೂಮಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕಂಡು ಅವನನ್ನೇ
ಸೇರುತ್ತಾನೆ. ಎಷ್ಟರತನಕ ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮದಿಂದ ಅವನು ಮುಕ್ತನಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ
ಅಷ್ಟರತನಕ ಮಾತ್ರ ಅವನಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಳಂಬ. ಭೋಗದಿಂದ
ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮವು ಕಳೆಯಿತೆಂದರೆ, ಆ ಕೂಡಲೇ ಅವನು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು
ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.

ಉಪನಿಷತ್—'ಸ ಯ ಏಷೋಽಣಿಮಾ | ಐತದಾತ್ಮ್ಯಮಿದಂ ಸರ್ವಂ | ತತ್
ಸತ್ಯಂ | ಆತ್ಮಾ | ಅತತ್ ತ್ವಮಸಿ ಶ್ವೇತಕೇತೋ' ಇತಿ | 'ಭೂಯ ಏವ ಮಾ
ಭಗವಾನ್ ವಿಜ್ಞಾಪಯತು' ಇತಿ | 'ತಥಾ ಸೋಮ್ಯ' ಇತಿ ಹೋವಾಚ |

|| ಖಂಡ ೧೪ ||

ಸಾರರೂಪನಾದುದರಿಂದ ಸ ಎಂದೂ, ಸರ್ವನಿಯಾಮಕನಾದುದರಿಂದ ಯ ಎಂದೂ, ಭಕ್ತರ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸುವವನಾದುದರಿಂದ ಏಷ ಎಂದೂ, ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಅರಿವಿಗೆ ಗೋಚರನಾಗುವುದರಿಂದ ಅಣಿಮಾ ಎಂದೂ ಈ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವನು. ಈ ಜಗತ್ತಿಗೆಲ್ಲಾ ಅವನೇ ಸ್ವಾಮಿ. ವ್ಯಾಪ್ತನಾದುದರಿಂದ ತತ್ ಎಂದೂ, ಪೂರ್ಣಾನಂದನಾದುದರಿಂದ ಸತ್ಯ ಎಂದೂ, ಜಗತ್ಸಂಹಾರಕನಾದುದರಿಂದ ಸ ಎಂದೂ, ಪೂರ್ಣಗುಣನಾದುದರಿಂದ ಆತ್ಮಾ ಎಂದೂ ಈ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೇ ಇರುವ ಹೆಸರುಗಳಾಗಿವೆ. ಶ್ವೇತಕೇತುವೇ! ಇಂತಹ ಪರಮಾತ್ಮ ನೀನಾಗಲಾರೆ. ನೀನು ಅವನಿಗಿಂತ ಅತ್ಯಂತ ಭಿನ್ನ ಎಂದು ಉದ್ಧಾಲಕರು ಉಪದೇಶಿಸಿದರು. ವೃಕ್ಷಶರೀರದಲ್ಲಿ ಜೀವನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನ ಎಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾದರೂ, ಮನುಷ್ಯ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನ ಹೇಗೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ಪೂಜ್ಯರಾದ ತಾವು ಪುನಃ ನನಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿರಿ' ಎಂದು ಮಗನು ತಂದೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದನು. ತಂದೆಯು ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಲಿ ಎಂದು ಉಪದೇಶಿಸಿದನು.

ಭಾಷ್ಯ—ಕಥಂ ಸ ಜ್ಞಾಯತೇ ವಿಷ್ಣುರ್ಭಿನ್ನ ಇತ್ಯತ್ರ ಚಾಬ್ರವೀತ್ |

ಯಥೈವಾನ್ಯೋಪದೇಶೇನ ಬದ್ಧಾಕ್ಷಃ ಸ್ವಗೃಹಂ ಪ್ರಚೇತ್ |

ತಥಾಽಽಚಾರ್ಯೋಪದೇಶೇನ ಭಿನ್ನಮೀಶಂ ಪ್ರಚೇತ್ ಪುಮಾನ್ |

|| ಖಂಡ ೧೪ ||

ಅನುವಾದ—ಅಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಅಸಮರ್ಥನಾದ ಜೀವನು ತನಗಿಂತ ಭಿನ್ನನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಲು ಇರುವ ಉಪಾಯ ಯಾವುದು ಎಂದು ಶ್ವೇತಕೇತುವು ತಿಳಿಯಬಯಸಿದಾಗ ಉದ್ಧಾಲಕರು ಹೇಳಿದರು. 'ಕಣ್ಣು ಕಟ್ಟಿ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟ ಪುರುಷನು ಅನ್ಯರ ಸಹಾಯದಿಂದ ಕಣ್ಣಿನ ಕಟ್ಟು ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ಅವರು ತೋರಿದ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಸಾಗಿ ಹೇಗೆ ತನ್ನ ದೇಶವನ್ನು ತಲುಪುತ್ತಾನೋ ಹಾಗೆಯೇ, ಜೀವನು ಗುರೂಪದೇಶದಂತೆ ಮೋಕ್ಷ ಸಾಧನೆಗಳನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಪಡೆದು ತನಗಿಂತ ಭಿನ್ನನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.'

ಮಾನವನು ಅಸ್ವತಂತ್ರನೆನ್ನಲು ಮರಣಾವಸ್ಥೆಯ ದೃಷ್ಟಾಂತ

ಉಪನಿಷತ್—ಪುರುಷಂ ಸೋಮ್ಯೋಪತಾಪಿನಂ ಜ್ಞಾತಯಃ ಪರ್ಮಪಾಸತೇ

'ಜಾನಾಸಿ ಮಾಂ ? ಜಾನಾಸಿ ಮಾಂ ?' ಇತಿ | ತಸ್ಯ ಯಾವನ್ನ ವಾಕ್

ಮನಸಿ ಸಂಪದ್ಯತೇ, ಮನಃ ಪ್ರಾಣೇ, ಪ್ರಾಣಃ ತೇಜಸಿ, ತೇಜಃ ಪರಸ್ಯಾಂ
ದೇವತಾಯಾಂ ತಾವತ್ ಜಾನಾತಿ ||

ಅನುವಾದ—ರೋಗಗ್ರಸ್ತನಾದ ಪುರುಷನನ್ನು 'ನನ್ನನ್ನು ಗುರುತಿಸುವೆಯಾ? ನನ್ನನ್ನು ಗುರುತಿಸುವೆಯಾ' ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಾ ಸುತ್ತಲೂ ಅವನ ಬಂಧುಗಳು ಕುಳಿತಿರುತ್ತಾರೆ. ಎಷ್ಟರತನಕ ಅವನ ವಾಗಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ಉಮಾ ದೇವಿಯು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ರುದ್ರದೇವರಲ್ಲೂ, ರುದ್ರದೇವರು ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣದೇವರಲ್ಲೂ, ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣದೇವರು ತೇಜಸ್ಸಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ಶ್ರೀದೇವಿಯಲ್ಲೂ, 'ಶ್ರೀದೇವಿಯು ಆ ಜೀವನ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲೂ ಲೀನವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಷ್ಟರತನಕ ಆ ಪುರುಷನು ತನ್ನ ಬಂಧುಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಲ್ಲ.

ಉಪನಿಷತ್—ಅಥ ಯದಾಸ್ಯ ವಾಕ್ ಮನಸಿ ಸಂಪದ್ಯತೇ | ಮನಃ ಪ್ರಾಣೇ,
ಪ್ರಾಣಃ ತೇಜಸಿ, ತೇಜಃ ಪರಸ್ಯಾಂ ದೇವತಾಯಾಮಥ ನ ಜಾನಾತಿ ||

ಅನುವಾದ—ಯಾವಾಗ ವಾಗಭಿಮಾನಿನಿ ಉಮಾದೇವಿಯು ಮನೋಭಿ
ಮಾನಿ ರುದ್ರದೇವರಲ್ಲೂ, ರುದ್ರದೇವರು ಪ್ರಾಣಾಭಿಮಾನಿ ವಾಯುದೇವರಲ್ಲೂ,
ವಾಯುದೇವರು ತೇಜೋಭಿಮಾನಿನಿ ಶ್ರೀದೇವಿಯಲ್ಲೂ, ಶ್ರೀದೇವಿಯು ಜೀವನ
ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲೂ ಲಯಹೊಂದುತ್ತಾರೋ ಆಗ ಅವನು
ಬಂಧುಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾರ. ಹೀಗೆ ಮನುಷ್ಯ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ಜೀವನಿಗೆ
ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಂಧುಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವಲ್ಲಿ ಅಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಕಂಡುಬಂದಿದೆ.

ಉಪನಿಷತ್—ಸ ಯ ಏಷೋಽಣಿಮಾ| ಐತದಾತ್ಮ್ಯಮಿದಂ ಸರ್ವಂ | ತತ್
ಸತ್ಯಂ | ಸ ಆತ್ಮಾ ಅತತ್ ತ್ವಮಸಿ ಶ್ವೇತಕೇತೋ' ಇತಿ | 'ಭೂಯ ಏವ
ಮಾ ಭಗವಾನ್ ವಿಜ್ಞಾಪಯತು' ಇತಿ | 'ತಥಾ ಸೋಮ್ಯ' ಇತಿ
ಹೋವಾಚ ||

|| ಖಂಡ ೧೫ ||

ಅನುವಾದ—ಈ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದುದರಿಂದ ಸ ಎಂದೂ
ಸರ್ವನಿಯಾಮಕನಾದುದರಿಂದ ಯ ಎಂದೂ, ಭಕ್ತರ ಅಭೀಷ್ಟವನ್ನು ನಡೆಸಿ
ಕೊಡುವುದರಿಂದ ಏಷ ಎಂದೂ, ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಅರಿವಿಗೆ ನಿಲುಕುವವನಾದುದ
ರಿಂದ ಅಣಿಮಾ ಎಂದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವನು. ಈ ಜಗತ್ತಿಗೆಲ್ಲಾ ಅವನೇ ಸ್ವಾಮಿ.
ವ್ಯಾಪ್ತನಾದುದರಿಂದ ತತ್ ಎಂದೂ, ಪೂರ್ಣಾನಂದನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸತ್ಯ
ಎಂದೂ, ಜಗತ್ಸಂಹಾರಕನಾದುದರಿಂದ ಸ ಎಂದೂ ಪೂರ್ಣಗುಣನಾದುದರಿಂದ

ಆತ್ಮಾ ಎಂದೂ ಆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಹೆಸರುಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಶ್ವೇತಕೇತುವೆ ಇಂತಹ ಪರಮಾತ್ಮನು ನೀನಾಗಲಾರೆ. ನೀನು ಅವನಿಗಿಂತ ಅತ್ಯಂತ ಭಿನ್ನ, ಎಂದು ತಂದೆಯು ಮಗನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದಾಗ, 'ಹೀಗೆ ಜೀವರೆಲ್ಲಾ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನರು ಅವನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನರು ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಈ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡವನಿಗೆ ಯಾವ ಫಲ ಲಭಿಸುವುದು. ಇದಕ್ಕೆ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ತಾನೇ ಪರಮಾತ್ಮ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವವನಿಗೆ ಯಾವ ಅನರ್ಥ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ' ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಪೂಜ್ಯರಾದ ತಾವು ಪುನಃ ಉಪದೇಶಿಸಿರಿ ಎಂದು ಶ್ವೇತಕೇತುವು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದನು. ತಂದೆಯು ಹಾಗೇ ಆಗಲಿ ಎಂದು ಉಪದೇಶಗೈದರು.

ಭಾಷ್ಯ—ಯಥಾ ಪುಂಶೋಽಸ್ವತಂತ್ರತ್ವಂ ತತ್ ಜ್ಞಾಪಯತು ಮಾ ಭವಾನ್ |

ಇತ್ಯುಕ್ತ ಆಹ ಜ್ಞಾನೇ ಹಿ ದೃಷ್ಟೈವಾಸ್ಯಾಸ್ವತಂತ್ರತಾ || || ಖಂಡ ೧೫ ||

ಅನುವಾದ—ಮನುಷ್ಯ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ಜೀವನು ಅಸ್ವತಂತ್ರ ಎಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡಿ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಶ್ವೇತಕೇತುವು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದಾಗ ಉದ್ದಾಲಕರು ರೋಗಿ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಮನುಷ್ಯ ದೇಹದಿಂದ ಜ್ಞಾನದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ಅಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಕಾಣುತ್ತಿದೆ ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದರು.

ಅಭೇದಜ್ಞಾನ ಅನರ್ಥಕರವೆನ್ನಲು ಚೋರದೃಷ್ಟಾಂತ

ಉಪನಿಷತ್—“ಪುರುಷಂ ಸೋಮ್ಯೋತ ಹಸ್ತಗೃಹೀತಮಾನಯಂತಿ |

‘ಅಪಹಾರ್ಷೀತ್ ಸ್ತೇಯಮಕಾರ್ಷೀತ್, ಪರಶುಮಸ್ಮೈ ತಪತ’ ಇತಿ | ಸ

ಯದಿ ತಸ್ಯ ಕರ್ತಾ ಭವತಿ ತತ ಏವಾನೃತಮಾತ್ಮಾನಂ ಕುರುತೇ |

ಸೋಽನೃತಾಭಿಸಂಧೋಽನೃತೇನಾತ್ಮಾನಮಂತರ್ಧಾಯ ಪರಶುಂ ತಪ್ತಂ

ಪ್ರತಿಗೃಹ್ಣತಿ | ಸ ದಹ್ಯತೇ | ಅಥ ಹನ್ಯತೇ ||

ಅನುವಾದ—ಇವನು ದರೋಡೆ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ, ಇವನು ಕಳ್ಳತನ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ ಎನ್ನುತ್ತ ರಾಜಭಟರು ಶಂಕಾಸ್ಪದ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ತರುತ್ತಾರೆ. ಅವನು ತನ್ನ ಮೇಲಿನ ಆರೋಪವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದಾಗ ರಾಜನು ‘ಇವನ ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಕೊಡಲಿ ಯನ್ನು ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಯಿಸಿರಿ’ ಎಂದು ಆಜ್ಞಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ಕಳ್ಳತನವನ್ನು ಮಾಡಿಯೂ ಮಾಡಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ತನ್ನನ್ನು ಸುಳ್ಳುನನ್ನಾಗಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸುಳ್ಳಿನಲ್ಲಿ ವೃಥಾ ವಿಶ್ವಾಸವಿಟ್ಟಿರುವ ಆ ಪುರುಷನು ಸುಳ್ಳಿನಿಂದ ಆ ಕೃತ್ಯವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟು ಕಾದ

ಕೊಡಲಿಯನ್ನು ಕೈಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಸುಟ್ಟು ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಅವನ ಅಪರಾಧವು ಸಾಬೀತಾಗುವುದರಿಂದ ಶಿಕ್ಷೆಗೊಳಗಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಉಪನಿಷತ್—ಅಥ ಸ ಯದಿ ತಸ್ಯಾಕರ್ತಾ ಭವತಿ ತತ ಏವ ಸತ್ಯಮಾತ್ಮಾನಂ ಕುರುತೇ | ಸ ಸತ್ಯಾಭಿಸಂಧಃ ಸತ್ಯೇನಾತ್ಮಾನಮಂತರ್ಧಾಯ ಪರಶುಂ ತಪ್ತಂ ಪ್ರತಿಗೃಹ್ಣಾತಿ | ಸ ನ ದಹ್ಯತೇ | ಅಥ ಮುಚ್ಯತೇ ||

ಅನುವಾದ—ಅವನು ಕಳ್ಳತನವನ್ನು ಮಾಡಿದವನಾಗಿದ್ದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳುವ ತಾನು ಸತ್ಯವಾದಿಯೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಫಲ ವಿಶ್ವಾಸವುಳ್ಳ ಅವನು ಸತ್ಯಕವಚ ತೊಟ್ಟು ಕಾದ ಕೊಡಲಿಯನ್ನು ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ದಾಹವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ ನಿರಪರಾಧಿ ಎಂದು ಸಾಬೀತಾಗುವುದರಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿ ರಾಜನ ಸನ್ಮಾನಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಉಪನಿಷತ್—ಸ ಯಥಾ ತತ್ರ ನ ದಹ್ಯೇತ | ಐತದಾತ್ಮ್ಯಮಿದಂ ಸರ್ವಂ | ತತ್ ಸತ್ಯಂ ಸ ಆತ್ಮಾ | ಅತತ್ ತ್ವಮಸಿ ಶ್ವೇತಕೇತೋ ಇತಿ | ತದ್ವಾಸ್ಯ ವಿಜಜ್ಞಾವಿತಿ ವಿಜಜ್ಞಾವಿತಿ |

|| ಇತಿ ಶ್ರೀಮಚ್ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷದಿ ಷಷ್ಠೋಽಧ್ಯಾಯಃ ||

ನಿರಪರಾಧಿಯು ಹೇಗೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಸುಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ, ಜೀವನು ತಾನು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲವೆನ್ನುತ್ತ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರ ಭೇದದಲ್ಲಿ ದೃಢ ವಿಶ್ವಾಸ ದಿಂದ ಕಾದ ಕೊಡಲಿಯನ್ನೆತ್ತಿಕೊಂಡರೂ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಸುಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರೀತಿಗೇ ಪಾತ್ರನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಎಲ್ಲದಕ್ಕೂ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಸ್ವಾಮಿ ಯಾಗಿರುವನು. ಅವನು ವ್ಯಾಪ್ತನಾದುದರಿಂದ ತತ್ ಎಂದೂ, ಪೂರ್ಣ ನಾದುದರಿಂದ ಸತ್ಯ ಎಂದೂ, ಜಗತ್ಸಂಹಾರಕನಾದುದರಿಂದ ಸ ಎಂದೂ ಪೂರ್ಣ ಗುಣನಾದುದರಿಂದ ಆತ್ಮಾ ಎಂದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವನು. ಶ್ವೇತಕೇತುವೇ! ಇಂತಹ ಪರಮಾತ್ಮನು ನೀನಾಗಲಾರೆ ಎಂದು ತಂದೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದಾಗ ಶ್ವೇತಕೇತುವು ಜೀವಪರಮಾತ್ಮಾ ಭೇದಭ್ರಮರಹಿತನಾಗಿ ಹರಿಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಾದಿ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ದೃಢವಾಗಿ ಅರಿತುಕೊಂಡನು.

ಈ ಅಧ್ಯಾಯದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ವೇದೇಶೀಯ ಟೀಕಾನುಸಾರ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲವೆಡೆ ಅಧಿಕಪಾಠ ಹೀಗೆ ಬರುತ್ತದೆ—

ತದೇಷ ಶ್ಲೋಕಃ—

ಸರ್ವೇಷಾಂ ಖಿಲು ಭೂತಾನಾಮಾತ್ಮಾ ಸತ್ಯೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಃ |
 ತೇನಾತ್ಮಾನಮಂತರ್ಧಾಯ ನ ಕಿಂಚಿತ್ ಪಾಪಮೃಚ್ಛತಿ |
 ಆತ್ಮಾ ಸತ್ಯ ಆತ್ಮಾ ಸಾಕ್ಷೀ ಸತಾಂ ಧರ್ಮಃ ಪ್ರತಾಪವಾನ್ |
 ನ ಸ ಪಾಪಾನಿ ಕುರುತೇ ಯಸ್ಯಾತ್ಮಾ ಭವತಿ ಪ್ರಿಯೋ |
 ಜಾಯತೈಕೋ ಮ್ರಿಯತೈಕೋಽಶ್ವಾತೈಕಃ ಶುಭಾಶುಭಂ | ಇತಿ ||
 ತದ್ಭಾಷ್ಯ ವಿಜಜ್ಞಾವಿತಿ ವಿಜಜ್ಞಾವಿತಿ| ತದೇಷ ಶ್ಲೋಕಃ—
 ಸರ್ವ ಭೂತಾತ್ಮ ಭೂತೇಭ್ಯಃ ಸಮ್ಯಕ್ ಭೂತಾನಿ ಪಶ್ಯತೋ—
 ದೇವಾ ಅಪಿ ಮಾರ್ಗೇ ಮುಹ್ಯಂತಿ ಪದಜ್ಞಾನಾತ್ ಪದೈಷಿಣಃ ಇತಿ |
 ಪದಜ್ಞಾನಾತ್ ಪದೈಷಿಣ ಇತಿ ||

ವೇದೇಶೀಯಾನುಸಾರ ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಹೀಗಿದೆ—

ಸತ್ಯವಚನದಿಂದ ಕೇಡಿಲ್ಲ. ಒಳ್ಳೆಯದೆ ಆಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿವೆ—

‘ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳೊಡೆಯನಾದ ಶ್ರೀಹರಿ ಸತ್ಯವಚನದಲ್ಲಿರುತ್ತಾನೆ. ಅಂಥ ಸತ್ಯವಚನದಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡರೆ ಯಾವ ಪಾಪವನ್ನೂ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಸತ್ಯವಚನ ನಿಯಾಮಕ. ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಸರ್ವಸಾಕ್ಷಿ, ಪ್ರಪಂಚ ಧಾರಕ, ಕೀರ್ತಿಶಾಲಿ, ಯಾರಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮ ಪ್ರಿಯನೆನಿಸುವನೋ ಅವನು ಪಾಪ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಪರಮಾತ್ಮ ಪ್ರಿಯನೆನಿಸುವುದು ಭೇದಜ್ಞಾನಿಗೆ ಮಾತ್ರ. ಅಭೇದಜ್ಞಾನಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತಾನೆ’ ಸಾಯುತ್ತಾನೆ, ಪುಣ್ಯಪಾಪ ಫಲಗಳನ್ನ ಉಣ್ಣುತ್ತಾನೆ. ಪಾಪ ಹೆಚ್ಚಿದಂತೆಲ್ಲ ದುಃಖವನ್ನ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ’ ಎಂದು.

ಸತ್ಯವಚನ, ಭೇದಜ್ಞಾನಗಳ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಶ್ವೇತಕೇತುವು ದೃಢವಾಗಿ ಅರಿತುಕೊಂಡನು. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಅರಿವಿನ ಮಹತ್ವದ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದು ಶ್ಲೋಕ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ—

‘ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಒಡೆಯರಾದ ಸ್ವೋತ್ತಮ ದೇವತೆಗಳ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ದೇವತೆಗಳು ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಅಂತರ್ಯಮಿಯಾದ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿಕೊಂಡು ಆ ಪರಮಾತ್ಮ ತತ್ವಜ್ಞಾನದ ಬಲದಿಂದ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಹೊಂದಲು ಬಯಸಿ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಹೊಂದಲು ಆಸೆಪಡುತ್ತಾರೆ’ ಎಂದು.

ವಿವರಣೆ—ನಾನೇ ಪರಮಾತ್ಮ ಎನ್ನುವವನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನೇ ಅಪಹರಿಸಿದಂತಾಗುವುದರಿಂದ ಕಳ್ಳ ಎಂದೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಅನುಭವ, ಅನುಮಾನ, ವೇದವೇ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ತನಗೂ ಭೇದವನ್ನು ಸಾರುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅವನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆದು, ಅಭೇದ ಅಂಗೀಕರಿಸುವವನು ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವತಂತ್ರ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿದಂತಾಗುವುದರಿಂದ ಅವನು ದರೋಡೆಕೋರನೆನಿಸುವನು. ಅವನು ಸುಳ್ಳನ್ನೇ ನೆಚ್ಚಿಕೊಂಡು ನರಕಶಿಕ್ಷೆಗೊಳಗಾಗುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ತನಗೂ ಇರುವ ಭೇದವನ್ನೂ, ಪರಮಾತ್ಮನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನೂ ಅರಿತ ಜ್ಞಾನಿಯು ಸತ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವುಳ್ಳವನು. ಅವನು ನೆಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರುವ ಸತ್ಯವು ಅವನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ. ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದ ಅವನು ಸಂಸಾರದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಭಾಷ್ಯ—ಅಭೇದ ಜ್ಞಾನಿನಾಂ ದೋಷಃ ಕೀದೃಶಃ ಸ್ಯಾದಿತಿರೀತೇ |

ಪ್ರಾಹ ಯಸ್ಮಾತ್ ಪರಸ್ವಾನಾಂ ಹರ್ತಾ ರಾಜ್ಞಾ ನಿಹನ್ಯತೇ |

ಕಿಮು ರಾಜ್ಞೋಽಪರ್ತ್ಯವಂ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತೇನೋ ಹಿ ಹನ್ಯತೇ |

ಸರ್ವೇಷಾಂ ಶಾಸ್ತ್ರಯತ್ ಬ್ರಹ್ಮ ತತ್ ಸ್ವರೂಪತಯಾ ಸ್ಮರನ್ |

ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತೇನೋ ಹಿ ಹನ್ಯೇತ ತಮಸ್ಯಂಧೇ ಸದೈವ ಹಿ |

ದೋಷಾ ಹ್ಯಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಾಸ್ತು ಬದ್ಧಾಸ್ತು ಪುರುಷಮೀಶಿತುಃ |

ವಿಷ್ಣೋರ್ಹರ್ತೇತಿ ಬಾಧಂತೇ ಚಾಭಿಮಾನಕೃತಾಸ್ವದಂ |

ಅನುವಾದ—ತಾನೇ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಭೇದವನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವನಿಗೆ ಯಾವ ಅನರ್ಥ ಕಾದಿದೆ? ಹಾಗೆಯೇ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ತಾನು ಭಿನ್ನ, ತಾನು ಅವನ ಅಧೀನ ಎಂದರಿತಿರುವ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಿಗೆ ಯಾವ ಫಲ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಶ್ಲೋಕೇತುವು ತಂದೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದನು. ಆಗ ತಂದೆ ಉದ್ಘಾಟಕರು 'ಬೇರೆಯವರು ಸ್ವತ್ತನ್ನು ಕದ್ದಿರುವವನನ್ನೇ ರಾಜನು ಶಿಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ, ತಾನೇ ರಾಜನೆನ್ನುತ್ತ ರಾಜನ ಪದವಿಯನ್ನೇ ಅಪಹರಿಸುವವನು ಶಿಕ್ಷಿಸದೆ ಬಿಡುತ್ತಾನೆಯೇ? ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನೇ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ತಾನು ಎನ್ನುತ್ತ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನೇ ಅಪಹರಿಸುವವನು ಹೆಚ್ಚಿನ ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಶಾಸಕನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವೆನ್ನುವ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನದಿಂದ

ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತೇನನೇಸಿದವನು ಅಂಧಂತಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ವಾಯುದೇವರ ಕಿಂಕರರಾದ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವೇ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಾಭಿಮಾನದೇವತೆಗಳು ನೀನು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಅಪಹರಿಸು ವವನು ಎನ್ನುತ್ತ ದಂಡಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಭಾಷ್ಯ—ತತೋ ವಿಚಾರಯಂತೈನಂ ದೇವತಾ ಹರಿಣಾ ಸಹ |

ನಾಹಂ ವಿಷ್ಣುರ್ನ ಸ್ವತಂತ್ರೋ ನ ಚ ಪೂರ್ಣಗುಣೋಽಸ್ಯಹಂ |

ಮಮ ಸ್ವಾಮೀ ಹರಿರ್ನಿತ್ಯಂ ಸ್ವತಂತ್ರಃ ಪೂರ್ಣ ಸದ್ಗುಣಃ |

ಏವಂ ದಾಡ್ಯಂ ಶಪಥವದ್ಯದಾ ಕುರ್ಯಾದಯಂ ಸದಾ |

ಜಾನನ್ನೇವ ನ ತಾಪೀ ಸ್ಯಾದಂತರಾನಂದ ಭೋಗತಃ ||

ಅನುವಾದ—ಭೇದಜ್ಞಾನಿಯು ಸ್ವತಃ ತಾನೇ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದರಿಯದಿದ್ದರೂ ಕೆಲವು ಅಪಭ್ರಷ್ಟದೇವತೆಗಳು ಇವನು ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತೇನ ಎಂದು ಅಪಾದನೆ ಮಾಡಿದಾಗ ಅವನನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಯೂ ಇತರ ದೇವತೆಗಳೂ ಸೇರಿ ಕಾದ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೊಡಲಿಯನ್ನು ಕೈಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಪರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅವನು ದೃಢವಾಗಿ ಶಪಥಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಾನು ವಿಷ್ಣುವಲ್ಲ, ಸ್ವತಂತ್ರನೂ ಅಲ್ಲ, ಪೂರ್ಣಸದ್ಗುಣನೂ ಅಲ್ಲ, ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಪೂರ್ಣಗುಣನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಯಾವತ್ತೂ ನನ್ನ ಸ್ವಾಮಿ, ನಾನು ಅವನ ಅಧೀನ ಎಂದು ಬಹಿರಂಗದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಹೇಳುವನೋ ಹಾಗೆ ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿದಿರುವುದರಿಂದ ಕೈಸುಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅನುಗ್ರಹ ದಿಂದ ಅವನು ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪಾನಂದವನ್ನನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಭಾಷ್ಯ—ತದಾ ತೇಭ್ಯೋ ಮೋಚಯಿತ್ವಾ ಹತ್ವಾ ಮಿಥ್ಯಾಭಿಶಂಸಿನಃ |

ಸ್ವಕೀಯಂ ಕುರುತೇ ವಿಷ್ಣುರನ್ಯಥಾ ತೈಃ ಸಹ ಪ್ರಭುಃ |

ತಮಸ್ಯಂಧೇ ಪಾತಯತಿ ಮಹಾಕಾರಾಗ್ರಹೋಪಮೇ |

ಮಹಾಂಧೇ ವಾ ಪಾತಯತಿ ಹಸ್ತಚ್ಛೇದಾದಿ ಸಮಿತೇ |

ತತೋಽಧರೇ ವಾ ತದ್ಯೋಗ್ಯಂ ದೃಢಾಭೇದಂ ವಧೋಪಮೇ |

ತಸ್ಮಾದಾಚಾರ್ಯತೋ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ವಿಷ್ಣೋರ್ಭೇದೇನ ಪೂರ್ಣತಾಂ |

ಉಪಾಸೀತ ತತೋ ಮುಕ್ತಿಂ ಯಾತಿ ನಾಸ್ಯತ್ರ ಸಂಶಯಃ ||

ಇತ್ಯಾದಿ ಸಾಮಸಂಹಿತಾಯಾಂ ||

ಅನುವಾದ—ಪರಮಾತ್ಮನು ಆಗ ಭೇದಜ್ಞಾನಿಯ ಮೇಲೆ ದೋಷಾರೋಪ

ಮಾಡಿರುವ ಅಪಭ್ರಷ್ಟದೇವತೆಗಳಿಂದ ಅವನನ್ನು ಮುಕ್ತನನ್ನಾಗಿಸಿ, ಅವರನ್ನು ದಂಡಿಸಿ ಆ ಭಕ್ತನನ್ನು ತನ್ನವನನ್ನಾಗಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದಕ್ಕೆ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ನಾನೇ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಅಭಿಮಾನಪಟ್ಟರೆ ಅವನನ್ನು ಇಂತಹ ಇತರ ಅಭೇದ ಜ್ಞಾನಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಅಭೇದಜ್ಞಾನದಾರ್ಥ್ಯದ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಕೆಲವರನ್ನು ಕಠಿಣ ಕಾರಾಗೃಹವಾಸಕ್ಕೆ ಸದೃಶವಾದ ಅಂಧಂತಮಸ್ಸಿನಲ್ಲೂ, ಇನ್ನು ಕೆಲವರನ್ನು ಕೈಕಾಲು ಕತ್ತರಿಸುವಂಥ ಶಿಕ್ಷೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಕಾರಾಗೃಹವಾಸಕ್ಕೆ ಸದೃಶವಾದ ಮಹಾಂಧಂತಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಕೆಳಗಿನ ಮಹಾಂಧಂತಮಸ್ಸಿನಲ್ಲೂ ವಾಯುಭೃತ್ಯರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಕೆಡಹಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದುದರಿಂದ ಗುರೂಪದೇಶದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಜೀವಭಿನ್ನನೆಂದು ತಿಳಿದು ಗುಣಪೂರ್ಣನೆಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಆಗ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಸಾಮಸಂಹಿತಾದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

‘ಸ್ವಮುಪೀತೋ ಭವತಿ’ ಎಂಬುದು ಅಭೇದ ಪರವಲ್ಲ

ಭಾಷ್ಯ—ಸ್ವಯಂಭೂರಿತಿ ವಿಷ್ಣುಜತ್ವಾತ್ ವಿರಿಂಚ ಉಚ್ಯತೇ | ನಹಿ ವಿರಿಂಚಾದೇವ ವಿರಿಂಚೋ ಚಾತಃ | ‘ಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಂ ವಿದಧಾತಿ ಪೂರ್ವಂ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತೇಃ |

ಆತ್ಮಾ ಭಗವಾನ್ | ತತೋ ಭೂತತ್ವಾತ್ ಆತ್ಮಭೂಃ | ‘ದತ್ತಂ ದೂರ್ವಾಸಸಂ ಸೋಮಮಾತ್ಮೇಶಬ್ರಹ್ಮಸಂಭವಾನ್’ ಇತಿ ವಚನಾತ್ |

ಅ ಇತಿ ವಿಷ್ಣುಃ | ತಜ್ಜಾತತ್ವಾತ್ ಅಜಃ | “ಅ ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮ” ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತೇಃ |

‘ವಾಸುದೇವಾತ್ ಪರೋ ನೈವ ಬ್ರಹ್ಮ ಶಬ್ದೋದಿತೋ ಭವೇತ್’ ಇತ್ಯಾದೇಶಃ |

ಅತಃ ಸ್ವಶಬ್ದಃ ವಿಷ್ಣಾವೇವ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ | ತತಃ ‘ಸ್ವಮುಪೀತೋ ಭವತಿ’ತಿ ಯುಜ್ಯತೇ |

ಅನುವಾದ—ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನು ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಸ್ವಯಂಭೂ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣು ಎಂದರ್ಥ. ತಾನು ಎಂದರ್ಥವಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಚತುರ್ಮುಖನು ಚತುರ್ಮುಖನಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟಿದನು ಎಂದಂತಾಗುವುದು. ಇದು ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯದೋಷಗ್ರಸ್ತವಾದ್ದರಿಂದ ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲವಸ್ತುತಃ ‘ವಿಷ್ಣು ಇತರ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಚತುರ್ಮುಖನನ್ನು

ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿರುವುದರಿಂದ, ಚತುರ್ಮುಖನು ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟಿದನು. ಹೀಗೆ 'ಸ್ವಮಪೀತೋ ಭವತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬರುವ ಸ್ವಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಯೌಗಿಕವಾಗಿರದೆ ರೂಢವೂ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ರೂಢಿಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಂತಾಗಿಲ್ಲ.

ಸ್ವಯಂಭೂ ಶಬ್ದದಂತೆ ಆತ್ಮ ಭೂ ಶಬ್ದವೂ ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನ ಹೆಸರು. ಆತ್ಮಶ್ರುತಿಯದೋಷ ಬರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮ ಎಂದರೆ 'ತಾನು' ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ; ಶ್ರುತಿವಿರೋಧ ಬರುವುದರಿಂದ. 'ಜೀವ' ಎಂದರ್ಥವೂ ಅಲ್ಲ; ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ದತ್ತಂ ದೂರ್ವಾಸಸಂ ಸೋಮಂ ಆತ್ಮೇಶಬ್ರಹ್ಮ ಸಂಭವಾನ್, ವಿಷ್ಣು ರುದ್ರ ಹಾಗೂ ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮರಿಂದ ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದವರು ದತ್ತ ದೂರ್ವಾಸ ಹಾಗೂ ಸೋಮರು ಎಂದು ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ರೂಢವೆಂದು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನು ಎಂದರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದಾದರೆ, ಸಮಾನಾರ್ಥವುಳ್ಳ ಸ್ವಯಂಭೂ ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಅದೇ ಅರ್ಥವೆಂದು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದರಿಂದಲೂ, ಸ್ವಶಬ್ದವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ರೂಢ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ.

ಸ್ವಯಂಭೂ ಶಬ್ದದಂತೆ ಚತುರ್ಮುಖನನ್ನು ಹೇಳುವ ಮತ್ತೊಂದು ಶಬ್ದ ಅಜ ಎಂಬುದಾಗಿದೆ. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಶ್ರುತಿಯು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನು ಎಂದು ಸಾರುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅಜ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲದವನು (ನ ಜಾಯತೇ ಇತಿ ಅಜಃ) ಎಂದರ್ಥವಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ 'ಅ' ಎಂದರೆ ವಿಷ್ಣು. ಅವನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನಾದುದರಿಂದ ಚತುರ್ಮುಖನು ಅಜ ಎಂದರ್ಥವನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅ ಎಂಬುದು ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಹೆಸರು ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯೂ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಇತರರು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾಗಲಾರರು, ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಚನಾನುಸಾರ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದರೆ ವಿಷ್ಣುವೇ. ಆದುದರಿಂದ ಅ ಎಂಬುದು ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಹೆಸರು ಎನ್ನುವ ಶ್ರುತಿಯು ವಿಷ್ಣುವೇ ಅ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನು ಎನ್ನುತ್ತಿದೆ. ಹೀಗೆ ಸ್ವಯಂಭೂ ಶಬ್ದದ ಸಮಾನಾರ್ಥಕವಾದ ಅಜ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನು. ಎಂದರ್ಥವಾದಾಗ ಸ್ವ ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಆಕಾರದ ಅರ್ಥವೆಂದು ಒಪ್ಪಲೇಬೇಕಾದುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ರೂಢಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಹೀಗೆ ಸ್ವಮಪೀತೋ ಭವತಿ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥವಿಟ್ಟುಕೊಂಡಾಗ ರೂಢಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಭಾಷ್ಯ—ಅಪ್ಯಯೋ ನಾಮಾವಿಜ್ಞೇಯತ್ವೇನ ಪ್ರವೇಶಃ |

ಅವಿಜ್ಞಾತಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟಂ ಯದಪೀತಮಿತಿ ಕೀರ್ತ್ಯತೇ |

ಯಥಾ ನದ್ಯಃ ಸಮುದ್ರೇ ತು ಯಥಾ ವಿಷ್ಟಂ ಲಯೇ ಪ್ರಜಾಃ |

ಇತಿ ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯೇ ||

ಅನುವಾದ—ಅಪ್ಯಯ ಎಂದರೆ ಐಕ್ಯಹೊಂದುವುದೆಂದರ್ಥವಲ್ಲ. ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ ಕಾಣದಂತೆ ಸೇರಿಹೋಗುವುದು. ಅಂದರೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದು ಎಂದೇ ಅರ್ಥ. ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ 'ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಕಾಣದಂತೆ ಒಳಗೆ ಸೇರಿ ಹೋಗುವುದು ಅಂದರೆ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡುವುದು 'ಅಪೀತ' ಎಂದು ವ್ಯವಹೃತವಾಗಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಸೇರಿ ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಕಾಣದಂತಾಗುವ ಅಂದರೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ನದಿಗಳು 'ಸಮುದ್ರಂ ಅಪೀತಾ ಭವಂತಿ' ಎಂದೂ, ಹಾಗೆಯೇ ಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಜೀವರು ವಿಷ್ಟಂ ಅಪೀತಾಃ ಎಂದೂ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾರೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಅಪ್ಯಯ ಶಬ್ದ ಐಕ್ಯವಾಚಕವಲ್ಲ.

ವಿವರಣೆ—ಅಪೀತೋ ಭವತಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಅರ್ಥವಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಆ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇತೋ ಭವತಿ ಎಂದರೆ ಸಾಕಾಗಿತ್ತು. ಅಪಿ ಶಬ್ದವು ವ್ಯರ್ಥ ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪ ಬಂದಿತ್ತು. ಅದಕ್ಕೆ ಅಪೀತ ಎಂಬ ಇಡೀ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ರೂಢಿಯಿಂದ ಪ್ರವೇಶಾರ್ಥಕತ್ವವನ್ನು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ. ಐಕ್ಯಾರ್ಥಕತ್ವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಕರ್ಮಕವಾಗುವುದರಿಂದ 'ಸ್ವಂ ಅಪೀತೋ ಭವತಿ' ಎಂದು ದ್ವಿತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿ ಅಸಂಗತವಾದಿತ್ತು.

ಭಾಷ್ಯ—ನ ಚ ಜೀವಸ್ಯ ತದ್ಭಾವೋಽಸ್ಮಿ | ಉತ್ತಿಷ್ಠತಸ್ಯ ಸುಪ್ತಿಸಂಸಾರಯೋಃ ಪರಾಮರ್ಶದರ್ಶನಾತ್—'ಅಹಂ ವಿಶ್ವ ಭುವನಮಭ್ಯಭವಾಂ' 'ಆಜನ್ಮ ಮರಣಂ ಸ್ಮೃತ್ವಾ ಮುಕ್ತಾಃ ಹರ್ಷಮವಾಪ್ನಯುಃ' ಇತಿ | ತದ್ಭಾವಸ್ಯಾಪರಾಮರ್ಶಾಚ್ಚ | "ಪ್ರಾಜ್ಞೇನಾತ್ಮನಾ ಸಂಪರಿಷ್ಕಕ್ತೋ ನ ಬಾಹ್ಯಂ ಕಿಂಚನ ವೇದ ನಾಂತರಂ" ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತೇಶ್ಚ | 'ಸುಷುಪ್ತಪ್ರತ್ಯುತ್ತಾಂತೋರ್ಭೇದೇನ' ಇತಿ ಚ ಭಗವದ್ವಚನಂ |

ಅನುವಾದ—ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಾಗಲೀ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಾಗಲೀ ಜೀವನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯವಿರುವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚೆತ್ತ ಜೀವನಿಗೆ 'ಇಷ್ಟರವರೆಗೆ ನಾನು ನಿದ್ರಿಸಿದೆನು' ಎಂಬ ಸ್ಮರಣೆಯಿದೆ. ಸಂಸಾರದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗಿ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಜೀವರಿಗೂ ಸಂಸಾರದ ಸ್ಮರಣೆಯಿದೆ ಎಂಬ ವಿಷಯವು 'ನಾನು

ಎಲ್ಲಾ ಲೋಕಕ್ಕೂ ಅಧಿಪತಿಯಾಗಿದ್ದೆನು' ಎಂಬ ಮುಕ್ತ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಾತಿನಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. 'ಹುಟ್ಟಿದಂದಿನಿಂದ ಸಾಯುವ ತನಕ ಅನುಭವಿಸಿದ ದುಃಖವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡು ಈಗ ಅಂತಹ ದುಃಖಲೇಶವೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಮುಕ್ತಜೀವರು ಸಂತೋಷಪಡುತ್ತಾರೆ' ಎಂಬ ಸ್ಮೃತಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೂ ಇದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಎಂದೂ ಹೀಗೆ ನಿದ್ರೆ ಸಂಸಾರಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಅಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅವನಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದುದರಿಂದ ಸ್ಮರಣೆ ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ. ಜೀವನಿಗೆ ಇದೆ. ಹೀಗೆ ವಿಲಕ್ಷಣರಾದ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರಿಗೆ ಐಕ್ಯ ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಇರಲಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಅಪೀತೋ ಭವತಿ' ಎಂಬುದೂ ಐಕ್ಯಾರ್ಥವಾಗಲಾರದು.

ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚೆತ್ತವನಿಗೆ 'ನಾನು ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗಿದ್ದೆನು' ಎಂಬ ಸ್ಮರಣೆಯೂ ಬರುತ್ತಿಲ್ಲ. ಮುಕ್ತನಿಗೆ 'ನಾನು ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗಿರುವೆನು' ಎಂಬ ಅನುಭವವಿದೆ ಎನ್ನಲು ಆಧಾರವಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದಲೂ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಾಗಲೀ ಮುಕ್ತವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಾಗಲೀ ಜೀವನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವನು ಪ್ರಾಜ್ಞರೂಪಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಗಾಢವಾಗಿ ಆಲಿಂಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಬಾಹ್ಯ ಹಾಗೂ ಆಂತರಿಕವಾದ ಯಾವ ವಿಷಯವನ್ನೂ ಆರಿಯದಂತಾಗುವನು ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುವುದರಿಂದಲೂ, ಜೀವನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯವಿಲ್ಲ. ಎರಡು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಬೇರೆಯಾಗಿ ಇದ್ದರೇನೇ ಆಲಿಂಗನ ಸಾಧ್ಯವಷ್ಟೆ! ಪೂಜ್ಯರಾದ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಜೀವನು ಪ್ರಾಜ್ಞನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಆಲಿಂಗಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಸುಷುಪ್ತಿ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ, ಜೀವನು ಪ್ರಾಜ್ಞನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ವಾಹನಭೂತನಾಗಿ ಶರೀರದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಮೋಕ್ಷ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರಿಗೆ ಭೇದವೇ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ಎಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಗಾಢನಿದ್ರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಾಗಲೀ, ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಾಗಲೀ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದಾಯಿತು.

ಒಂಭತ್ತು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳೂ ಭೇದಪರವೇ

ಭಾಷ್ಯ—'ಸನ್ಮೂಲಾಃ ಸೋಮೈಮಾಃ ಸರ್ವಾಃ ಪ್ರಜಾಃ ಸದಾಯತನಾಃ ಸತ್ಪತಿಷ್ಠಾಃ |' 'ಸತಿ ಸಂಪದ್ಯ ನ ವಿದುಃ ಸತಿ ಸಂಪತ್ಸ್ಯಾಮಹೇ ಇತಿ' | 'ಸತ ಆಗಮ್ಯ ನ ವಿದುಃ ಸತ ಆಗಚ್ಛಾಮಹೇ ಇತಿ' | 'ಸ ಏಷ ಜೀವೇನಾತ್ಮನಾಽನುಪ್ರಭೂತಃ ಪೇಪೀಯಮಾನೋ ಮೋದಮಾನಃ ತಿಷ್ಠತಿ' 'ಅಣ್ವ ಇಮೇಮಾಃ ಧಾನಾಃ ಭಗವ ಇತಿ | ಅಸಾಮಂಗೈಕಾಂ

ಭಿಂಧಿ ಇತಿ | ಭಿನ್ನಾ ಭಗವ ಇತಿ | ಕಿಮತ್ರ ಪಶ್ಯಸಿ ಇತಿ | ನ ಕಿಂಚನ ಭಗವ
 ಇತಿ | ಯಂ ವೈ ಸೋಮೈತಮಣಿಮಾನಂ ನ ನಿಭಾಲಯಸೇ ಏತಸ್ಯ ವೈ
 ಸೋಮೈಷೋಽಣಿಮ್ನಃ ಏವಂ ಮಹಾನ್ ನೃಗ್ರೋಧಃ ತಿಷ್ಠತಿ |
 'ಲವಣಮೇತದುದಕೇಽವಧಾಯಾಥ ಮಾ ಪ್ರಾತರುಪಸೀದಥಾ ಇತಿ | ಸ
 ಹ ತಥಾ ಚಕಾರ | ತಂ ಹೋವಾಚ ಯದ್ವೋಷಾ
 ಲವಣಮೇತದುದಕೇಽವಧಾ ಅಂಗ ತದಾಹರ ಇತಿ | ತದ್ವಾವಮೃಶ್ಯ ನ
 ವಿವೇದ | ಯಥಾ ವಿಲೀನಮೇವ | ಅಂಗಾಸ್ಯಾಂತಾದಾಚಾಮ ಇತಿ |
 ಕಥಂ ಇತಿ | ಲವಣಂ ಇತಿ | ಮಧ್ಯಾದಾಚಾಮ ಇತಿ | ಕಥಂ ಇತಿ |
 ಲವಣಂ ಇತಿ | ಅಂತ್ಯಾದಾಚಾಮ ಇತಿ | ಕಥಂ ಇತಿ | ಲವಣಂ ಇತಿ |
 ಅತ್ರ ವಾ ಕಿಲ ಸತ್ ಸೋಮ್ಯ ನ ನಿಭಾಲಯಸೇಽತ್ಯೈವ ಕಿಲ ಇತಿ |
 'ಏತಾಂ ದಿಶಂ ಗಂಧಾರಾ ಏತಾಂ ದಿಶಂ ವ್ರಜ ಇತಿ |' 'ತೇಜಃ ಪರಸ್ಯಾಂ
 ದೇವತಾಯಾಂ ತಾವತ್ ಜಾನಾತಿ |' 'ಅಪಹಾರ್ಷೀತ್
 ಸ್ತೇಯಮಹಾರ್ಷೀತ್ |' ಇತ್ಯಾದಿ ನವಕೃತ್ವೋಽಪಿ ಭಿನ್ನಸ್ಯ ವಸ್ತುನೋ
 ಭೇದಾಪರಿಚ್ಛಾನ್ಯಾತ್ ಅನರ್ಥಂ ಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವಾತ್ ಭೇದಸ್ಯ ದುರ್ಚ್ಛೇಯತ್ವಂ
 ಸ ಸದೃಷ್ಟಾಂತಂ ತಾತ್ಪರ್ಯೇಣಾಹ |

ಅನುವಾದ—ಮೊದಲನೆಯ ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಜೀವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಪರಮಾತ್ಮನೇ
 ಕಾರಣ, ಅವನೇ ಆಶ್ರಯ, ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲೂ ಅವನೇ ಗತಿ ಎಂದಿದೆ. ಎರಡನೆಯ
 ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಜೀವರು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದರೂ, ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು
 ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವೆವೆಂದು ಅವರು ಅರಿತಿಲ್ಲವೆಂದಿದೆ. ಮೂರನೆಯ ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ
 ಜೀವರು ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿರುವೆವು ಎಂದರಿತಿಲ್ಲ
 ಎಂದಿದೆ. ನಾಲ್ಕನೆಯ ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ವೃಕ್ಷಜೀವನು ಜೀವನಾಮಕ ಅನಿರುದ್ಧರೂಪಿ
 ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಪ್ರವೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯುತ್ತಾನೆ
 ಸಂತೋಷಪಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದಿದೆ. ಐದನೆಯ ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಪೂಜ್ಯರೇ ಈ ಹಣ್ಣಿನ
 ಒಳಗೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಬೀಜಗಳಿವೆ ಎಂದು ಮಗನು ಹೇಳಿದಾಗ ತಂದೆಯು ಆ
 ಬೀಜಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಸೀಳು ಎಂದನು. ಮಗನು ಸೀಳಿ ಪೂಜ್ಯರೇ ಬೀಜವು
 ಸೀಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು ಎಂದನು. ಸೀಳಿದ ಬೀಜದೊಳಗೆ ಏನನ್ನು ನೋಡಿರುವಿ ಎಂದು
 ಕೇಳಿದಾಗ ಏನನ್ನೂ ನೋಡುತ್ತಿಲ್ಲ ಎಂದುತ್ತರಿಸಿದನು. ಆಗ ತಂದೆಯು ಯಾವ
 ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಈ ದೊಡ್ಡದಾದ ಆಲದ ಮರವು ಬೆಳೆದು
 ನಿಂತಿದೆಯೋ ಅಂತಹ ಬೀಜದೊಳಗಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮನಾದುದರಿಂದ

ನಿನಗೆ ಗೋಚರಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮನಾದುದರಿಂದ ದುರ್ಜ್ಞೇಯ, ಸುಜ್ಞೇಯನಾದ ಜೀವನಿಗಿಂತ ಅವನು ಭಿನ್ನ ಎಂದಿದೆ. ಆರನೆಯ ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಈ ಉಪ್ಪನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಟ್ಟು ನಾಳೆ ಬಾ ಎಂದು ತಂದೆ ಹೇಳಿದಾಗ ಮಗನು ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡಿದನು. ಆಗ ತಂದೆಯು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಉಪ್ಪನ್ನು ಈ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿರುವೆಯೋ ಆ ಉಪ್ಪನ್ನು ನೀರಿನಿಂದ ತೆಗೆ ಎಂದರು. ಮಗನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕೈಹಾಕಿ ನೋಡಿದಾಗ ಪೂರ್ಣನಾಶವಾದ ವಸ್ತುವಿನಂತೆಯೇ ಉಪ್ಪು ಅದೃಶ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಆಗ ತಂದೆಯು ಆ ನೀರಿನ ಪೂರ್ವಭಾಗದಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ನೀರನ್ನು ಎತ್ತಿ ಕುಡಿ, ಹೇಗಿದೆ ಎಂದು ಕೇಳಿದರು. ಮಗನು ಉಪ್ಪಾಗಿದೆ ಎಂದನು. ಮಧ್ಯಭಾಗದಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ನೀರನ್ನು ಎತ್ತಿ ಕುಡಿ, ಹೇಗಿದೆ? ಉಪ್ಪಾಗಿದೆ. ಅದರ ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗದಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿ, ಹೇಗಿದೆ? ಉಪ್ಪಾಗಿದೆ. ಆಗ ತಂದೆಯು ನೀರು ಉಪ್ಪಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಉಪ್ಪು ನೀರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಇದೆ ಎಂದಾಯಿತು. ಆದರೆ ನಿನಗೆ ಮಾತ್ರ ಗೋಚರಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಕಂಡರೂ ಅವನು ಗೋಚರಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಪರಮಾತ್ಮನು ದುರ್ಜ್ಞೇಯ, ಸುಜ್ಞೇಯನಾದ ಜೀವನಿಗಿಂತ ಅವನು ಭಿನ್ನ ಎಂದಿದೆ. ಏಳನೆಯ ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಈ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಗಂಧಾರ ದೇಶವಿದೆ. ಈ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಹೋಗು ಎಂದು ಬೇರೆಯವರ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನವು ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣು ಕಟ್ಟಿ ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟವನಿಗೆ ತನ್ನ ದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕಾದರೆ ಹೇಗೆ ಅವಶ್ಯಕವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಗುರೂಪದೇಶವೂ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ಜೀವರಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಪಡೆಯಲು ಅವಶ್ಯಕವೆಂದಿದೆ. ಎಂಟನೆ ದೃಷ್ಟಾಂತ ವಾಗಾದ್ಯಭಿಮಾನಿಗಳು ಪರಂಪರೆಯಾ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಲೀನರಾದಾಗ ರೋಗಿಯಾದ ಜೀವನಿಗೆ ತನ್ನ ಸಂಬಂಧಿಕರ ಪರಿಚಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ವಾಗಭಿಮಾನಿ ಉಮೆಯು ಮನಸ್ಸಿನ ಅಭಿಮಾನಿ ರುದ್ರದೇವರಲ್ಲಿ ರುದ್ರದೇವರು ಪ್ರಾಣಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಪ್ರಾಣದೇವರಲ್ಲಿ, ಪ್ರಾಣದೇವರು ತೇಜಸ್ಸಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ಶ್ರೀದೇವಿಯಲ್ಲಿ, ಶ್ರೀದೇವಿಯು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಲೀನರಾಗದಿರುವ ತನಕ ಮಾತ್ರ ಅವನಿಗೆ ತನ್ನ ಸಂಬಂಧಿಕರ ಪರಿಚಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅರಿವಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಜೀವನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನವೆಂದಿದೆ. ಒಂಭತ್ತನೆಯ ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ನಾನೇ ರಾಜ ಎನ್ನುವವನು ರಾಜನನ್ನೆ ಅಪಹರಿಸಿದ ಮಹಾ ಚೋರನೆನಿಸಿ, ಅವನ ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ನಾನು ರಾಜನಲ್ಲ, ರಾಜನ ಅಧೀನನಾಗಿರುವೆನು ಎನ್ನುವವರು ಬಂಧಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗೇ ಜೀವನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನ ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವೇ ಸಂಸಾರ ಬಂಧಮೋಚನೆಗೆ ಕಾರಣವೆಂದಿದೆ.

ಹೀಗೆ ಒಂಭತ್ತು ದೃಷ್ಟಾಂತ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮ ಭೇದವೇ

ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಒಂಭತ್ತು ದೃಷ್ಟಾಂತ ವಾಕ್ಯಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲೂ 'ಸ ಆತ್ಮಾತ್ಮತ್ವಮಸಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆತತ್ ತ್ವಮಸಿ ಎಂದೇ ಪದ ವಿಭಾಗ ಯುಕ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ ಒಂಭತ್ತು ಸಲವೂ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮ ಭೇದವೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಅಭ್ಯಾಸ ಎಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಲಿಂಗವು ಜೀವಬ್ರಹ್ಮ ಭೇದದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿದೆ. ಒಂಭತ್ತು ಪ್ರಕರಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ದೃಷ್ಟಾಂತಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಉಪಪತ್ತಿ ಎಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಂಗವೂ ಇದೆ. ಇದರಿಂದ ಭಿನ್ನನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಭಿನ್ನನೆಂದರಿಯದಿದ್ದರೆ ಅನರ್ಥವೆಂದೂ ಭೇದವು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದುದರಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದು ಕಷ್ಟವೆಂದು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಉಪನಿಷತ್ತಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿರುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ಈ ಪ್ರಕರಣದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಸ್ವಮಪೀತೋ ಭವತಿ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಐಕ್ಯಪರವಲ್ಲವೆನ್ನುವುದೂ ಸುಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

ಯಾವ ದೃಷ್ಟಾಂತವೂ ಅಭೇದಪರವೆನಿಸದು

ಭಾಷ್ಯ—ನ ಚಾಭೇದೇ ಕಶ್ಚಿತ್ ದೃಷ್ಟಾಂತಃ ಉಕ್ತಃ | ನ ಹಿ ಶಕುನಿ ಸೂತ್ರಯೋ, ನಾನಾವೃಕ್ಷರಸಾನಾಂ, ನದೀಸಮುದ್ರಯೋ, ವೃಕ್ಷ ಪರಮಾತ್ಮನೋಃ, ಧಾನಾಪರಮಾತ್ಮನೋಃ, ಲವಣೋದಕಯೋಃ ಪುರುಷಃ ಗಂಧಾರಯೋಃ, ನಿಯತಜ್ಞಾನಾನಿಯತಜ್ಞಾನಯೋಃ, ಚೋರಾಪಹ್ರಿಯಮಾಣಯೋಶ್ಚಾಭೇದೋಽಸ್ಮಿ |

ಅನುವಾದ—ಭೇದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒಂಭತ್ತು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳೂ ಸರಿಹೊಂದುತ್ತವೆ. ಅಭೇದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತವೂ ಉಕ್ತವಾಗಿಲ್ಲ. ಮೊದಲನೇ ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಹಕ್ಕಿ ಮತ್ತು ಹಗ್ಗಗಳಿಗೂ, ಎರಡನೇ ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಬರುವ ನಾನಾ ವೃಕ್ಷರಸಗಳಿಗೂ ಮೂರನೇ ದೃಷ್ಟಾಂತದ ನದೀ ಸಮುದ್ರಗಳಿಗೂ, ನಾಲ್ಕನೆಯ ದೃಷ್ಟಾಂತದ ವೃಕ್ಷ ಪರಮಾತ್ಮರಿಗೂ, ಐದನೆಯ ದೃಷ್ಟಾಂತದ ಬೀಜ ಮತ್ತು ಬೀಜದೊಳಗಿನ ಪರಮಾತ್ಮರಿಗೂ, ಆರನೇ ದೃಷ್ಟಾಂತದ ಲವಣ ಉದಕಗಳಿಗೂ, ಏಳನೇ ದೃಷ್ಟಾಂತದ ಕಣ್ಣುಕಟ್ಟಿ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟ ಪುರುಷ ಹಾಗೂ ಅವನು ತಲುಪಬೇಕಾದ ಗಂಧಾರ ದೇಶಗಳಿಗೂ ಎಂಟನೇ ದೃಷ್ಟಾಂತದ ಪರಾಧೀನ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ಜೀವ ಹಾಗೂ ಸ್ವತಂತ್ರ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ಪರಮಾತ್ಮರಿಗೂ, ಒಂಭತ್ತನೆಯ ದೃಷ್ಟಾಂತ ವಾಕ್ಯದ ಚೋರ ಮತ್ತು ಅವನಿಂದ ಅಪಹರಿಸಲ್ಪಡುವ ರಾಜ ಧನಕ್ಕೂ ಅಭೇದ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಇವು ಯಾವುವೂ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಾಭೇದಪರ ಎನ್ನಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ವಿವರಣೆ—ಶಬ್ದೋ ನಿತ್ಯಃ ಕೃತಕತ್ವಾತ್ ಘಟವತ್ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಃ

ನಿತ್ಯಃ ಎಂದೂ, ಶಬ್ದಃ ಅನಿತ್ಯಃ ಎಂದೂ ಎರಡು ಬಗೆಯಿಂದ ಪದಚ್ಛೇದ ಮಾಡಬಹುದು. ಹಾಗಿದ್ದರೂ ಅನಿತ್ಯವಾದ ಘಟವನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಸರಿಹೊಂದಬೇಕಾದರೆ ಶಬ್ದಃ ಅನಿತ್ಯಃ ಎಂದೆ ಪದಚ್ಛೇದ ಮಾಡಬೇಕು ಹೊರತು ಶಬ್ದಃ ನಿತ್ಯಃ ಎಂದಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಸ ಆತ್ಮಾತ್ಮ ತ್ವಮಸಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಹೇಳಿರುವ ಒಂಭತ್ತು ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಕ್ಯಗಳೂ ಭೇದ ಪರವೇ ಆಗಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಅಭೇದಪರ ಎನ್ನಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ದೃಷ್ಟಾಂತ ವಾಕ್ಯಗಳೆಲ್ಲಾ ಭೇದ ಪರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಭೇದಪರವಾಗಿ ಅತತ್ ತ್ವಮಸಿ ಎಂದು ಪದಚ್ಛೇದವೇ ಸರಿ. ತತ್ ತ್ವಮಸಿ ಎಂದು ಪದಚ್ಛೇದ ಮಾಡಿ ಅಭೇದಪರವೆನ್ನುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.

ಸಕಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಮುಖ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯ ವಿಷ್ಣುಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ

ಭಾಷ್ಯ—ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯ ವಿರೋಧಶ್ಚಾಭೇದೇ | ವಿಷ್ಣೋಃ ಪರಮೋಽತ್ಮರ್ಷೇ

ಹಿ ಸರ್ವಪ್ರಮಾಣಾನಾಂ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯಂ ಭಗವತಾಽಭಿಹಿತಂ—

ದ್ವಾವಿಮೌ ಪುರುಷೌ ಲೋಕೇ ಕ್ಷರಶ್ಚಾಕ್ಷರ ಏವ ಚ |

ಕ್ಷರಃ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ಕೂಟಸ್ಥೋಽಕ್ಷರ ಉಚ್ಯತೇ |

ಉತ್ತಮಃ ಪುರುಷಸ್ತ್ವನ್ಯಃ ಪರಮಾತ್ಮೇತ್ಯುದಾಹೃತಃ |

ಯೋ ಲೋಕತ್ರಯಮಾವಿಶ್ಯ ಬಿಭರ್ತ್ಯವ್ಯಯ ಈಶ್ವರಃ |

ಯಸ್ಮಾತ್ ಕ್ಷರಮತೀತೋಹಮಕ್ಷರಾದಪಿ ಚೋತ್ತಮಃ |

ಅತೋಽಸ್ಮಿ ಲೋಕೇ ವೇದೇ ಚ ಪ್ರಥಿತಃ ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ |

ಯೋ ಮಾಮೇವಮಸಮ್ಕೂಢೋ ಜಾನಾತಿ ಪುರುಷೋತ್ತಮಮ್ |

ಸ ಸರ್ವವಿದ್ ಭಜತಿ ಮಾಂ ಸರ್ವಭಾವೇನ ಭಾರತ |

ಇತಿ ಗುಹ್ಯತಮಂ ಶಾಸ್ತ್ರಮಿದಮುಕ್ತಂ ಮಯಾಽನಘ |

ಏತದ್ ಬುದ್ಧ್ವಾ ಬುದ್ಧಿಮಾನ್ ಸ್ಯಾತ್ ಕೃತಕೃತ್ಯಶ್ಚ ಭಾರತ || ಇತಿ ||

ಅನುವಾದ—ಸ್ವಮುಪೀತೋ ಭವತಿ ಎಂಬುದು ಅಭೇದಪರವೆಂದು ಒಪ್ಪಿದರೆ ಸಕಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಒಟ್ಟು ತಾತ್ಪರ್ಯಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ “ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕ್ಷರ ಹಾಗೂ ಅಕ್ಷರ ಎಂಬುದಾಗಿ ಎರಡು ರೀತಿಯ ಚೇತನ ರಿರುವರು. ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಎಲ್ಲಾ ಜೀವರಿಗೂ ಶರೀರನಾಶ ವಿರುವುದರಿಂದ ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಕ್ಷರಪುರುಷರೆನಿಸುವರು. ನಿರ್ವಿಕಾರಳಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೆ ಶರೀರ ನಾಶವೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಅಕ್ಷರ ಪುರುಷಳೆನಿಸಿ

ಕೊಂಡಿರುವಳು. ಈ ಕ್ಷರ ಹಾಗೂ ಅಕ್ಷರ ಪುರುಷರಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನಾಗಿದ್ದು, ಇವರೆಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮನು ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದವನು ಇನ್ನೊಬ್ಬನಿದ್ದಾನೆ. ನಾಶರಹಿತನೂ ಸರ್ವಶಕ್ತನೂ ಆದ ಈ ಪರಮಾತ್ಮನು ಮೂರುಲೋಕಗಳನ್ನೂ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅವುಗಳ ಧಾರಕನಾಗಿರುವನು. ಹೀಗೆ ನಾನು ಕ್ಷರ ಹಾಗೂ ಅಕ್ಷರಪುರುಷರಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮನಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ ವೇದ ಆಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಪುರುಷೋತ್ತಮನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವನು. ಯಾರು ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ತೊರೆದು ಹೀಗೆ ನನ್ನನ್ನು ಪುರುಷೋತ್ತಮನೆಂದು ತಿಳಿಯುವನೋ ಅವನು ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರದ ಸಾರವನ್ನು ತಿಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಅವನು ನನ್ನನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಅರ್ಜುನನೇ! ಇಲ್ಲಿ ನಾನು ಹೇಳಿದ ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿತ್ವ ಪುರುಷೋತ್ತಮತ್ವಾದಿ ತತ್ತ್ವಗಳು ಅತಿಗೋಪ್ಯವಾಗಿವೆ. ಇದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡವನು ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆಯುವನು” ಎಂದು ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು. ಎಲ್ಲಾ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೂ ಒಟ್ಟು ತಾತ್ಪರ್ಯವು ವಿಷ್ಣು ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ ಎಂದಿರುವನು.

ಭಾಷ್ಯ—“ಭೋಕ್ತಾರಂ ಯಜ್ಞ ತಪಸಾಂ ಸರ್ವಲೋಕ ಮಹೇಶ್ವರಂ |

ಸುಹೃದಂ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಮಾಂ ಶಾಂತಿಮ್ಯಚ್ಛತಿ” ||

“ಜ್ಞಾನಂ ತೇಽಹಂ ಸವಿಜ್ಞಾನಮಿದಂ ವಕ್ಷ್ಯಾಮ್ಯಶೇಷತಃ |

ಯತ್ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ನೇಹ ಭೂಯೋಽನ್ಯತ್ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮವಶಿಷ್ಯತೇ ||”

“ಮತ್ತಃ ಪರತರಂ ನಾನ್ಯತ್ ಕಿಂಚಿದಸ್ತಿ ಧನಂಜಯ |

ಮಯಿ ಸರ್ವಮಿದಂ ಪ್ರೋತಂ ಸೂತ್ರೇ ಮಣಿಗಣಾ ಇವ ||”

ಅನುವಾದ—‘ಜ್ಯೋತಿಷ್ವೋಮಾದಿ ಯಾಗ ಹಾಗೂ ಚಾಂದ್ರಾಯಣಾದಿ ವ್ರತಗಳ ಶುಭಫಲವನ್ನು ಭೋಗಿಸುವ, ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕನಾದ, ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಉಪಕಾರಕನಾಗಿದ್ದು ಮಿತ್ರನಂತಿರುವ ನನ್ನನ್ನು ಅರಿತರೆ ಸಾಧಕನು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ’. ‘ಅರ್ಜುನ! ನಿನಗೆ ನನ್ನ ಎಲ್ಲ ಮಹಿಮೆಯನ್ನೂ, ವಿಶೇಷ ಮಾಹಾತ್ಮೆಯನ್ನೂ ತಿಳಿಯಹೇಳುವೆನು. ಇದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡೆಂದರೆ, ಅರಿಯಬೇಕಾದರೆ ಬೇರೆ ವಿಷಯವೇ ಇಲ್ಲ’. ‘ನನಗಿಂತ ಉತ್ತಮವಾದ ಬೇರೆ ಯಾವ ವಸ್ತುವೂ ಇಲ್ಲ. ದಾರದಿಂದ ಪೋಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಮಣಿಗಳು ದಾರದಿಂದೆಂಬಂತೆ ಜಗತ್ತು ನನ್ನಿಂದ ಧೃತವಾಗಿದೆ.’

ಭಾಷ್ಯ—“ರಾಜವಿದ್ಯಾ ರಾಜಗುಹ್ಯಂ ಪವಿತ್ರಮಿದಮುತ್ತಮಂ |

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾವಗಮಂ ಧೃತ್ಯಂ ಸುಸುಖಂ ಕರ್ತುಮವ್ಯಯಂ ||
 ಅಶ್ರದ್ಧದಾನಾಃ ಪುರುಷಾ ಧರ್ಮಸ್ಯ ಪರಂತಪ |
 ಅಪ್ರಾಪ್ಯ ಮಾಂ ನಿವರ್ತಂತೇ ಮೃತ್ಯುಸಂಸಾರವರ್ತನಿ |
 ಮಯಾ ತತಮಿದಂ ಸರ್ವಂ ಜಗದವ್ಯಕ್ತಮೂರ್ತಿನಾ |
 ಮತ್ಸ್ಥಾನಿ ಸರ್ವಭೂತಾನಿ ನಚಾಹಂ ತೇಷ್ವವಸ್ತಿತಃ |
 ನ ಚ ಮತ್ಸ್ಥಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಪಶ್ಯ ಮೇ ಯೋಗಮೈಶ್ವರಂ ||’
 “ಅವಜಾನಂತಿ ಮಾಂ ಮೂಢಾ ಮಾನುಷೀಂ ತನುಮಾಶ್ರಿತಂ |
 ಪರಂ ಭಾವಮಜಾನಂತೋ ಮಮ ಭೂತಮಹೇಶ್ವರಂ |
 ಮೋಘಾಲಾ ಮೋಘಕರ್ಮಣೋ ಮೋಘಜ್ಞಾನಾ ವಿಚೇತಸಃ |
 ರಾಕ್ಷಸೀಮಾಸುರೀಂ ಚೈವ ಪ್ರಕೃತಿಂ ಮೋಹಿನೀಂ ಶ್ರಿತಾಃ |
 ಭಜಂತ್ಯನನ್ಯ ಮನಸೋ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಭೂತಾದಿಮವ್ಯಯಂ |’
 “ಯೋ ಮಾಮಜಮನಾದಿಂ ಚ ವೇತ್ತಿ ಲೋಕಮಹೇಶ್ವರಂ |
 ಅಸಮೂಢಃ ಸ ಮರ್ತ್ಯೇಷು ಸರ್ವ ಪಾಪೈಃ ಪ್ರಮುಚ್ಯತೇ ||”

ಅನುವಾದ—‘ನಾನು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಪ್ರಮೇಯವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದುದು. ಅತಿ ಗೋಪ್ಯವೂ, ಅತಿ ಪವಿತ್ರವೂ, ಅತ್ಯುತ್ತಮವೂ ಆದ ಈ ಪ್ರಮೇಯವು ಲೋಕಧಾರಕನಾದ ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿದೆ. ಅರ್ಜುನ! ಪ್ರಪಂಚಧಾರಕನಾದ ನನ್ನ ಕುರಿತಾದ ಈ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆ ಇಲ್ಲದವರು ನನ್ನನ್ನು ಹೊಂದದೆ ಜನನ ಮರಣ ರೂಪವಾದ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಉಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಅವ್ಯಕ್ತ ಸ್ವರೂಪನಾದ ನನ್ನಿಂದ ಈ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿದೆ. ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ನನ್ನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿವೆ. ನಾನು ಮಾತ್ರ ಅವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ಈ ಚೇತನರೆಲ್ಲರೂ ನನ್ನಲ್ಲಿದ್ದರೂ ನನ್ನನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಲಾರರು. ಜಗದೀಶ್ವರನಾದ ನನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ನೋಡು’. ‘ನಿತ್ಯ ಸರ್ವಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣವಾದ ನನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅರಿಯಲು ಅಸಮರ್ಥರಾಗಿ ಈ ತಾಮಸರು ಮನುಷ್ಯಶರೀರದಂತೆ ತೋರುವ ಶರೀರವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ ನನ್ನನ್ನು ಕಂಡು ನನ್ನ ನಿಜ ಸ್ವರೂಪವನ್ನರಿಯದೆ, ನನ್ನನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯದೇವತೆ ಎಂದು ಅವಹೇಳನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಪರಲೋಕ ಸುಖಕ್ಕೆ ಆಸೆಪಡುವುದು ವೃಥಾ. ಅವರ ಯಾಗಾದಿ ಕರ್ಮನುಷ್ಠಾನ ವೃಥಾ. ಅವರ ಜ್ಞಾನವೂ ಮೋಕ್ಷ ಸಂಪಾದನೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಯುಕ್ತವೆನಿಸದು. ಅವರು ದ್ವೇಷಪೂರ್ಣ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವರೂ ಆಗುವರು. ಅಸುರರು ಹಾಗೂ ರಾಕ್ಷಸರ

ಮೋಹಕವಾದ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ಆದರೆ ದೇವತೆಗಳ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಮಹಾನುಭಾವರು, ಎಲ್ಲದಕ್ಕೂ ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದು ನಾಶರಹಿತನೆಂದೂ ನನ್ನನ್ನು ಅನನ್ಯ ಮನಸ್ಕರಾಗಿ ಸೇವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಯಾರು ನನ್ನನ್ನು ಜನ್ಮರಹಿತನೆಂದೂ ಸರ್ವಪ್ರೇರಕನೆಂದೂ ಸರ್ವಕಾರಣನೆಂದೂ, ಲೋಕನಿಯಾಮಕನೆಂದೂ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೋ ಅವನು ಭ್ರಾಂತಿರಹಿತನಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ಪಾಪಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಭಾಷ್ಯ—‘ಪರಂ ಭೂಯಃ ಪ್ರವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ಜ್ಞಾನಾನಾಂ ಜ್ಞಾನಮುತ್ತಮಂ |
ಯತ್ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಮುನಯಃ ಸರ್ವೇ ಪರಾಂ ಸಿದ್ಧಿಮಿತೋ ಗತಾಃ |’
‘ಮಮ ಯೋನಿರ್ಮಹತ್ ಬ್ರಹ್ಮ ತಸ್ಮಿನ್ ಗರ್ಭಂ ದಧಾಮ್ಯಹಂ |
ಸಂಭವಃ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ ತತೋ ಭವತಿ ಭಾರತ ||’

ಅನುವಾದ—‘ಯಾವ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ತಿಳಿದು ಮನನ ಮಾಡಬಲ್ಲ ಎಲ್ಲಾ ಸಾಧಕರು ಸಂಸಾರದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವರೋ, ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ವಿಷಯಗಳೆಲ್ಲಾ ಉತ್ತಮವೆನಿಸಿದ ಈ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ನಿನಗೆ ಪುನಃ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವೆನು. ಶ್ರೇಷ್ಠಕಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ನನ್ನ ಪತ್ನಿಯಾಗಿರುವಳು. ಅವಳಲ್ಲಿ ನಾನು ಗರ್ಭ ಇರುತ್ತೇನೆ. ಅದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಚೇತನರ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗುತ್ತದೆ’.

ಭಾಷ್ಯ—‘ಯೇ ಮಾಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಗುಣೈಃ ಪೂರ್ಣಂ ನ ಚಲಂತಿ ತತಃ ಕ್ವಚಿತ್ |
ತೈರೇವಾಪ್ಯೋ ನ ಚೈವಾನ್ಯೈರಹಂ ಸರ್ವೇಶ್ವರೇಶ್ವರಃ |
ಯೇ ತು ಮದ್ಗುಣಸಂಪೂರ್ಣೋ ಜ್ಞಾನಸ್ನೇಹ ಸ್ಥಿರಾತ್ಮಕಾಃ |
ತೇಷಾಂ ಹಸ್ತಗತೋ ಮೋಕ್ಷೋ ಮಾಮೇವ ಸ್ಮರತಾಂ ಸದಾ |
ಯೇ ಮನ್ಯಂತೇ ಗುಣಾಪೂರ್ತಿಂ ತಮಸ್ತೇಷಾಂ ಪರಾಯಣಂ |
ನ ಚೈತೇಭ್ಯೋಽಪ್ರಿಯೋ ಮಹ್ಯಂ, ಯಶ್ಚ ಸ್ಯಾತ್ ಗುಣಪೂರ್ತಿವಿತ್ |
ಸ ಮಾಮಾಪ್ಯೋತಿ ನಿಯತಂ ನ ಚ ತಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಿಯೋ ಮಮ |
ಪ್ರಮಾಣಾನ್ಯಖಿಲಾನ್ಯೇವ ತರ್ಕಾಶ್ಚೈತತ್ಪರಾಃ ಸದಾ |
ಏತದ್ವಿದ್ವದ್ಧಂ ಯನ್ಮಾನಂ ತರ್ಕಶ್ಚಾಭಾಸ ಏವ ಸಃ|’ ಇತ್ಯಾದೌ ||

ಅನುವಾದ—‘ಯಾರು ನನ್ನನ್ನು ಗುಣಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣನೆಂದರಿತು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಚಲಿತರಾಗದೆ ದೃಢವಾದ ವಿಶ್ವಾಸವುಳ್ಳವರಾಗಿರುತ್ತಾರೋ ಅವರಿಂದಲೇ, ಲೋಕನಿಯಾಮಕರಾದ ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ನಿಯಾಮಕನಾದ

ನಾನು ಹೊಂದಲ್ಪಡುವೆನು. ಇತರರಿಂದ ಹೊಂದಲ್ಪಡುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ನಾನು ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನಾಗಿರುವೆನು ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾದ ಜ್ಞಾನ ಹಾಗೂ ಭಕ್ತಿ ಉಳ್ಳವರಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ಸದಾ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಿರುವ ಸಾಧಕರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಮೋಕ್ಷವು ಸುಲಭಸಾಧ್ಯ. ದ್ವೇಷದಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ಸದಾ ಸ್ಮರಿಸುವವರಿಗಲ್ಲ. ಯಾರು ನನ್ನನ್ನು ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನಲ್ಲವೆಂದರಿತುರುವರೋ ಅವರಿಗೆ ಅಂಧಂತಮಸ್ತೇ ಗತಿ. ನನಗೆ ಅವರಿಗಿಂತಲೂ ಅಪ್ರಿಯರಾದವರು ಬೇರಾರೂ ಇಲ್ಲ. ಯಾರು ನನ್ನ ಗುಣ ಪರಿಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನರಿತುರುವರೋ ಅವರು ನನ್ನನ್ನೇ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಅವರಿ ಗಿಂತಲೂ ಪ್ರಿಯರಾದವರು ನನಗೆ ಬೇರಾರೂ ಇಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ನಾನು ಗುಣ ಪರಿಪೂರ್ಣನು ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವೇ ನನ್ನನ್ನು ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವೆನಿಸಿರುವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಅನುಮಾನ ಹಾಗೂ ಆಗಮಗಳೆಂಬ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಮಾಣಗಳೂ ಎಲ್ಲಾ ತರ್ಕಗಳೂ ನನ್ನ ಆ ಗುಣ ಪರಿಪೂರ್ಣತೆಯಲ್ಲೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಉಳ್ಳವುಗಳು. ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳೂ ತರ್ಕಗಳೂ ಆಭಾಸಗಳೆನಿಸುತ್ತವೆ' ಎಂಬಿತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪೂಜ್ಯನಾದ ಪರಮಾತ್ಮ ತಾನು ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲೇ ಎಲ್ಲಾ ಆಗಮಗಳಿಗೂ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದು ತಾನೇ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

ಭಾಷ್ಯ—“ತಂ ಭೂತಿರಿತಿ ದೇವಾ ಉಪಾಸಾಂಚಕ್ರರೇ| ತೇ ಬಭೂವುಃ |

ತಸ್ಮಾದ್ಭಾಷ್ಯೇತರ್ಹಿ ಸುಪ್ರೋ ಭೂರ್ಭೂರಿತ್ಯೇವ ಪ್ರಶ್ನಸಿತಿ |

ಅಭೂತಿರಿತ್ಯಸುರಾಃ ತೇ ಹ ಪರಾಬಭೂವುಃ ||”

“ಭೂಮೈವ ದೇವಃ ಪರಮೋ ಹ್ಯುಪಾಸ್ಮೋ

ನೈವಾಭೂಮಾ ಫಲಮೇಷಾಂ ವಿಧತ್ತೇ |

ತಸ್ಮಾತ್ ಭೂಮಾ ಗುಣತೋ ವೈ ವಿಶಿಷ್ಟೋ

ಯಥಾ ಕೃತುಃ ಕರ್ಮ ಮಧ್ಯೇ ವಿಶಿಷ್ಟಃ |”

“ಅಸುನ್ದಂತಂ ಸಮಂ ಜಹಿ ದೂಣಾಶಂ ಯೋ ನ ತೇ ಮಯಃ |

ಅಸೃಭ್ಯಮಸ್ಯ ವೇದನಂ ದದ್ಧಿ ಸೂರಿಶ್ಚಿದೋಹತೇ ||”

“ಸತ್ಯಃ ಸೋ ಅಸ್ಯ ಮಹಿಮಾ ಗೃಣೇಶವೋ ಯಜ್ಞೇಷು ವಿಪ್ರರಾಜ್ಯೇ”

“ಏತಾವಾನಸ್ಯ ಮಹಿಮಾ ಅತೋ ಜ್ಯಾಯಾಂಶ್ಚ ಪೂರುಷಃ |”

“ತಮೇವಂ ವಿದ್ವಾನ್ಮೃತ ಇಹ ಭವತಿ

ನಾನ್ಯಃ ಪಂಥಾಃ ಅಯನಾಯ ವಿದ್ಯತೇ ||”

ಅನುವಾದ—“ದೇವತೆಗಳು ಆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸಕಲಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನೆಂದೂ, ಜ್ಞಾನೈಶ್ವರ್ಯಾದಿ ಸ್ವರೂಪನೆಂದೂ, ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನನುಗ್ರಹಿಸುವವನೆಂದೂ ಆರಾಧಿಸಿದರು. ಆದುದರಿಂದ ಅವರು ಜ್ಞಾನ ಸುಖ ಐಶ್ವರ್ಯಾದಿ ಸಂಪನ್ನರಾದರು. ಆ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಈಗಲೂ ಜೀವರು ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಅವರಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕರಾಗಿರುವ ವಾಯುದೇವರು ಭೂರ್ ಭೂರ್ ಎಂಬ ಶ್ವಾಸರೂಪದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಅಸುರರು ಅದೇ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಐಶ್ವರ್ಯಾದಿಗುಣರಹಿತನೆಂದೂ, ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನನುಗ್ರಹಿಸುವವನಲ್ಲವೆಂದೂ, ದುಃಖವನ್ನೇ ಕೊಡತಕ್ಕವನೆಂದೂ ತಿಳಿದುಕೊಂಡರು. ಆದುದರಿಂದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಸಂಪಾದಿಸುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸೋತವರಾಗಿ ಅಂಧಂತಮಸ್ಸನ್ನೇ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರು.”

“ಭಗವಂತನನ್ನು ಪೂರ್ಣನೆಂದೇ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ, ಹೇಗೆ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಯಾಗವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಗುಣಗಳೆಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಪೂರ್ಣತೆ ಎಂಬ ಗುಣವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಏಕೆಂದರೆ ಪೂರ್ಣನನ್ನು ಉಪಾಸಿಸಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಮೋಕ್ಷಾದಿ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಪೂರ್ಣನು ಫಲ ನೀಡಲಾರ.”

“ಯಾರು ನಿನ್ನನ್ನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸದೆ ದೂಷಿಸುತ್ತಾನೋ ಯಾರು ತನಗೆ ವಿಹಿತವಾದ ಯಾಗವೇ ಮೊದಲಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೋ ಮಹಾದುಃಖಾನುಭವಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಾದ ಅಂತಹವನನ್ನು ಅವನ ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಅಂಧಂತಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕೆಡಹು. “ನಿನ್ನನ್ನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದರಿತಿರುವ ವಿಹಿತಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನ ನಿರತರಾದ ನಮಗೆ ನಿನ್ನ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಯ ಅರಿವನ್ನು ತಂದು ಕೊಡು. ಏಕೆಂದರೆ ಜ್ಞಾನಿಯು ಮಾತ್ರ ಸಂಸಾರಮುಕ್ತನಾಗಿ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.” “ವೇದಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಮಹಿಮೆಯು ಯಥಾರ್ಥವೇ ಆಗಿದೆ. ಮೋಕ್ಷರೂಪವಾದ ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವಿಪ್ರರಿಂದಲೇ ತುಂಬಿದ ಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತೇನೆ.” “ಪುರುಷನೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಹಿಮೆ ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ಅವನು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಹಿಮೆ ಉಳ್ಳವನು.” “ಪರಮಾತ್ಮನು ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣ ಎಂಬಿತ್ಯಾದಿ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅರಿತುಕೊಂಡರೇನೇ ಸಾಧಕನು ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವನು. ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಬೇರೆ ಉಪಾಯವಿಲ್ಲ.”

ವಿವರಣೆ—ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹೃತವಾದ ಶ್ರುತಿ ವಾಕ್ಯಗಳೆಲ್ಲಾ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನೆಂದರಿತಾಗಲೇ ಮೋಕ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಿ. ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಾಸನೆಗೈದರೆ ಅಂಧಂತಮಸ್ಸೇ ಗತಿ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಸಾರುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ

ಮೋಕ್ಷವನ್ನೇ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೊರಟಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೂ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲೇ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಭಾಷ್ಯ—“ಸೃಷ್ಟಿ ಸ್ಥಿತಿಶ್ಚ ಸಂಹಾರೋ ನಿಯತಿರ್ಜ್ಞಾನಮಾವೃತಿಃ |

ಬಂಧಮೋಕ್ಷೌ ಚ ಕಥ್ಯಂತೇ ಯಸ್ಯೋತ್ಕರ್ಷಪ್ರಸಿದ್ಧಯೇ |”

ಯಸ್ಯೋತ್ಕರ್ಷಪ್ರಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಂ ಸರ್ವೇ ವೇದಾಶ್ಚ ಯುಕ್ತಯಃ |

ಜ್ಞಾತ್ವೈವ ಚ ಯದುತ್ಕರ್ಷಂ ಮುಚ್ಯಂತೇ ಸ ಹರಿಃ ಪರಃ ||”

“ಅದ್ಯಾತಮಸ್ಯ ಮಹಿಮಾನಮಾಯವೋಽನುಷ್ಠವಂತಿ ಪೂರ್ವಥಾ |”

ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಶ್ಚ ವಿಷ್ಣೋರುತ್ಕರ್ಷ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯಂ ಕಥಯತಿ |

“ಮಹಾ ತತ್ಪರತಾ ವಿಷ್ಣೋರುತ್ಕರ್ಷೇಽವಾಂತರಾ ತತಃ |

ಅನ್ಯತ್ರ ಸರ್ವ ವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಯುಕ್ತೀನಾಂ ಚ ವಿಶೇಷತಃ |”

ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡೇ |

ಅನುವಾದ—“ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿ ಸ್ಥಿತಿ ಲಯ ನಿಯಮನ ಜ್ಞಾನ ಅಜ್ಞಾನ ಬಂಧ ಮೋಕ್ಷಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು ಇವಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಪ್ರವರ್ತಕನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದಲೇ.” “ಪರಮಾತ್ಮ ಸರ್ವೋತ್ತಮ, ಅವನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಅರಿತರೇನೇ ಜೀವರು ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವರು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷವೇ ಗುರಿಯಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಎಲ್ಲಾ ವೇದಗಳೂ, ಯುಕ್ತಿಗಳೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಕೊಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರವೇ ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿವೆ.” “ಜ್ಞಾನಸಾಧನಗಳಾದ ವೇದಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ದೇವತೆಗಳು, ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯಸಂಪನ್ನನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹಿಂದಿನಂತೆಯೇ ಈಗಲೂ ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.” ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿ ವಾಕ್ಯಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನು ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲೇ ಎಲ್ಲಾ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೂ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದು ಸಾರುತ್ತಿವೆ.

“ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವದ ವಿಷಯದಲ್ಲೇ ಎಲ್ಲಾ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ, ಯುಕ್ತಿಗಳಿಗೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯವಿದೆ. ಇತರ ಕರ್ಮಾದಿ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಅವಾಂತರ ತಾತ್ಪರ್ಯವೇ ಹೊರತು ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯವಿಲ್ಲ” ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಪುರಾಣವೂ ಸಾರುತ್ತಿದೆ.

ಭಾಷ್ಯ—ಓಂ ಭೂಮ್ನಃ ಕ್ರತುವತ್ ಜ್ಞಾಯಸ್ವಂ ತಥಾ ಚ ದರ್ಶಯತಿ ಓಂ, ಓಂ

ಬ್ರಹ್ಮದೃಷ್ಟಿರುತ್ಕರ್ಷಾತ್ ಒಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಚ ನಿರ್ಣಯಾತ್ಮಕಂ ಭಗವದ್ವಚನಂ ||

ಅನುವಾದ—ಭೂಮ್ನಃ ಕ್ರತುವತ್ ಜ್ಯಾಯಸ್ತ್ವಂ ತಥಾ ಚ ದರ್ಶಯತಿ ಎಂದೂ, ಬ್ರಹ್ಮದೃಷ್ಟಿರುತ್ಕರ್ಷಾತ್ ಎಂದೂ ಪೂಜ್ಯರಾದ ವೇದವ್ಯಾಸರ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ ನಿರ್ಣಾಯಕವಾದ ಮಾತುಗಳಿವೆ. ಇವು ಶಾಸ್ತ್ರದ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದ ಕ್ಕೋಸ್ಕರವೇ ಪ್ರವೃತ್ತವಾದ ವಚನಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಇವುಗಳು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಿರು ವಂತೆ ವಿಷ್ಣುವು ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಎಂಬ ವಿಷಯವೇ ಸಕಲವೇದಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಅರ್ಥ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ—ದೀಕ್ಷಾ, ಪ್ರಾಯಣೀಯ, ಉದಯನೀಯ, ಪ್ರಾತಃಸವನ, ಮಾಧ್ಯಂದಿನ ಸವನ, ತೃತೀಯಸವನ, ಅವಭೃಥ ಎಂಬ ಈ ಏಳು ಯಾಗಾಂಗಗಳ ಸಮೂಹಕ್ಕೆ ಕ್ರತು ಎಂದು ಹೆಸರು. ಈ ಕ್ರತುವನ್ನು ಒಂದು ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಅಹಸ್ಸು(ದಿನ)ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಯಾಗ ನಿಷ್ಫಲವಾಗುವುದು. ಹಾಗೆಯೇ ಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು, ಪರಮಾತ್ಮನ ಆನಂದ ಜ್ಞಾನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ ಎಲ್ಲಾ ಗುಣಗಳಲ್ಲೂ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಯಾವ ಗುಣವನ್ನೂ ಅಪೂರ್ಣ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪೂರ್ಣತೆಯ ಪರಮಾತ್ಮನ ಗುಣಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಗುಣವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಎಲ್ಲಾ ಅಧಿ ಕಾರಿಗಳಿಂದಲೂ ಇದು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಉಪಾಸಿಸಲ್ಪಡಬೇಕಾದ ಗುಣವಾಗಿದೆ. 'ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪೂರ್ಣ ಎಂದೇ ಆರಾಧಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಆರಾಧಿ ಸದಿದ್ದರೆ ಮೋಕ್ಷವು ಲಭಿಸಲಾರದು. ಆದುದರಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕ್ರತುವಿನಂತೆ, ಪರಮಾತ್ಮನ ಎಲ್ಲಾ ಗುಣಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಪೂರ್ಣತ್ವಗುಣವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿದೆ' ಎಂದು ಗೌಪವನ ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಪ್ರಮೇಯವು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು 'ಭೂಮ್ನಃಕ್ರತುವತ್ ಜ್ಯಾಯಸ್ತ್ವಂ ತಥಾ ಚ ದರ್ಶಯತಿ' ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಮೋಕ್ಷ ಸಾಧನೆಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪೂರ್ಣ ಎಂದು ಉಪಾಸಿಸಲೇಬೇಕು. ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥವಾದ ಈ ಸರ್ವಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಗುಣಗಳೂ ಅಂತರ್ಗತವಾಗಿದ್ದು, ಈ ಪೂರ್ಣತ್ವ ಎಂಬ ಗುಣವು ಅತಿಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದರಿಂದ ಅವರ ಉಪಾಸನೆಯು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನೆಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಅವಶ್ಯಕ. ಇದು 'ಬ್ರಹ್ಮದೃಷ್ಟಿ ರುತ್ಕರ್ಷಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಈ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮೋಕ್ಷವು ಲಭಿಸಬೇಕಾದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸರ್ವಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನೆಂದು

ಉಪಾಸಿಸಲೇಬೇಕೆಂದಿರುವುದರಿಂದ, ಪರಮಾತ್ಮನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವದಲ್ಲೇ ಎಲ್ಲಾ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ.

ಜೀವ ಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯವು ಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯ ವಿಷಯವೆನಿಸದು

ಭಾಷ್ಯ—ನ ಚ ಶಾರೀರ ಪರಾಭೇದೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಮಿತ್ಯತ್ರ ಕಿಂಚಿನ್ನಾನಂ ।

‘ಅತತ್ ತ್ವಮಸೀ’ತಿ ಭೇದಸ್ಯ ನವಕೃತ್ವೋಽಭ್ಯಾಸಾಚ್ಚ ।

ಓಂ ಭೇದ ವ್ಯಪದೇಶಾತ್ ಓಂ ॥

ಓಂ ಭೇದ ವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚಾನ್ಯಃ ಓಂ ॥

ಓಂ ಅನುಪಪತ್ತೇಸ್ತು ನ ಶಾರೀರಃ ಓಂ ॥

ಓಂ ಶಾರೀರಶ್ಚೋಭಯೇಽಪಿ ಹಿ ಭೇದೇನೈನಮಧೀಯತೇ ಓಂ ॥

ಓಂ ಪ್ರಥುಗುಪದೇಶಾತ್ ಓಂ ॥

ಇತ್ಯಾದಿನಾಂ ಸರ್ವತ್ರ ಭೇದಸ್ಯೈವ ಭಗವತಾ ನಿರ್ಣೀತತ್ವಾಚ್ಚ ॥

ಅನುವಾದ—ತತ್ತ್ವಮಸಿ, ಅಹಂಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಕಂಡಾಗ ಸಕಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೂ ಅಭೇದಪರವೆಂದು ಭಾಸವಾಗಬಹುದು. ಆದರೆ ಜೀವ ಹಾಗೂ ಪರಬ್ರಹ್ಮರ ಅಭೇದದಲ್ಲೇ ಎಲ್ಲಾ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೂ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಯಾವ ರೀತಿಯ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ಅಭೇದದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಉಪನಿಷತ್ತು ಒಂಭತ್ತು ಸಲ ಅತತ್ ತ್ವಮಸಿ ಎಂದು ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರ ಭೇದವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಭೇದವಿಷಯದಲ್ಲೇ ಅದಕ್ಕೆ ಆದರವೆಂದೂ, ಅದುದರಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲಿಯೇ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದು ಸಿದ್ಧಿಸುವ ಕಾರಣ ಭೇದವೇ ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾದಂತಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾದ ಭೇದದ ವಿರೋಧವಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಅಭೇದದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಎಂದಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

‘ಜುಷ್ಠಂ ಯದಾ ಪತ್ಯತ್ಯನ್ಯಮೀಶಂ’ ಎಂಬ ವೇದವಾಕ್ಯವು, ಸರ್ವಸೇವ್ಯ ನಾದ ತನಗಿಂತ ಭಿನ್ನನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಜೀವನು ನೋಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಜೀವ-ಪರಮಾತ್ಮರಿಗೆ ಭೇದವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವ-ಬ್ರಹ್ಮರಿಗೆ ಭೇದ ವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕು ಎಂದು ಭೇದ ವ್ಯಪದೇಶಾತ್ ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

‘ಇಂದ್ರಸ್ಯಾತ್ಮಾ ನಿಹಿತಃ ಪಂಚಹೋತಾ’—ಐದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ವಿಷಯ ಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಡುವ, ಎಲ್ಲರ ಹೃದಯದಲ್ಲೂ ಇರುವ ಪರಮಾತ್ಮನು ಇಂದ್ರನ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿರುವನು- ‘ವಾಯೋರಾತ್ಮಾನಂ ಕವಯೋ ನಿಚಿಕ್ಯುಃ’—

ವಾಯುದೇವರ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಇಂದ್ರಾದಿಗಳ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಎಂದಿರುವುದರಿಂದ, ಇಂದ್ರಾದಿ ಜೀವರಿಗಿಂತ ಪರಮಾತ್ಮನು ಭಿನ್ನ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು 'ಭೇದ ವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚಾನ್ಯಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

'ಬ್ರಹ್ಮ ತತಂ' ಎಂಬ ವೇದವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಸರ್ವಗತತ್ವ ಎಂಬ ಮಹಿಮೆಯು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಅಸಂಭಾವಿತವಾದುದರಿಂದ, ಸರ್ವಗತನೆಂದು ವರ್ಣಿತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜೀವನಾಗಲಾರ ಎಂದು 'ಅನುಪಪತ್ತೇಸ್ತು ನ ಶಾರೀರಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

'ಯ ಆತ್ಮನಿ ತಿಷ್ಠಾನ್ನಾತ್ಮನೋಽಂತರೋ ಯಮಾತ್ಮಾ ನ ವೇದ ಯಸ್ಯಾತ್ಮಾ ಶರೀರಂ ಯ ಆತ್ಮಾನಮಂತರೋ ಯಮಯತ್ಯೇಷತ ಆತ್ಮಾಂತರ್ಯಾಮ್ಯಮೃತಃ—ಯಾರು ಜೀವಾತ್ಮನಲ್ಲಿದ್ದು ಅವನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನಾಗಿರುವನೋ, ಯಾರನ್ನು ಜೀವಾತ್ಮನು ಅರಿತಿಲ್ಲವೋ, ಯಾರಿಗೆ ಜೀವನೇ ಶರೀರನಾಗಿರುವನೋ, ಯಾರು ಜೀವನೊಳಗಿದ್ದು ನಿಯಮಿಸುತ್ತಿರುವನೋ ಆ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತ, ನಿನ್ನ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯೆಂದು ಮಾಧ್ಯಂದಿನ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿರುವ ಮಂತ್ರ, 'ಯೋ ವಿಜ್ಞಾನೇ ತಿಷ್ಠನ್ ವಿಜ್ಞಾನಾದಂತರೋ ಯಂ ವಿಜ್ಞಾನಂ ನ ವೇದ ಯಸ್ಯ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಶರೀರಂ'—ಯಾರು ವಿಜ್ಞಾನನಾಮಕ ಜೀವನಲ್ಲಿದ್ದು ಆ ಜೀವನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನಾಗಿರುವನೋ, ಯಾರನ್ನು ಜೀವನು ತಿಳಿದಿಲ್ಲವೋ, ಯಾರಿಗೆ ವಿಜ್ಞಾನನಾಮಕ ಜೀವನು ಶರೀರನೋ—ಎಂದು ಕಾಣ್ವಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮಂತ್ರ, ಇವೆರಡೂ ಶಾಖೆಗಳು ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಆತ್ಮನೋಽಂತರಃ, ವಿಜ್ಞಾನಾದಂತರಃ ಎಂದು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಜೀವನ ಭೇದವನ್ನು ಸಾರುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವನು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಲ್ಲ ಎಂದು "ಶಾರೀರಶ್ಲೋಭಯೇಽಪಿ ಹಿ ಭೇದೇನೈನಮಧೀಯತೇ" ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. "ಭಿನ್ನೋಽಚಿಂತ್ಯಃ ಪರಮೋ ಜೀವ ಸಂಘಾತ್ ಪೂರ್ಣಃ ಪರೋ ಜೀವಸಂಘೋ ಹ್ಯಪೂರ್ಣಃ"—ಜೀವರು ಅಪೂರ್ಣರೂ, ಪರಮಾತ್ಮನು ಪೂರ್ಣನೂ ಆದುದರಿಂದ ಅಚಿಂತ್ಯನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಜೀವರಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನಾಗಿರುವನು ಎಂದ ವೇದವಾಕ್ಯ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನೇ ಆಗಿರುವನು ಎಂದು "ಪೃಥುಗುಪದೇಶಾತ್" ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

ಭಗವಾನ್ ವೇದವ್ಯಾಸರು ಜೀವ—ಬ್ರಹ್ಮರ ಭೇದವನ್ನೇ ಈ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಎಲ್ಲಾ ಆಗಮಗಳಿಗೂ ಅಭೇದದಲ್ಲೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಎಂಬ ಪರರ ವಾದವು ಸರಿಯಲ್ಲ.

ಭಾಷ್ಯ—“ಪುರುಷ ಏವೇದಂ ಸರ್ವಂ ಯದ್ಭೂತಂ ಯಚ್ಚ ಭವ್ಯಮಿತಿ ಪುರುಷೇಣೈವೇದಂ ಸರ್ವಂ ವ್ಯಾಪ್ತಂ ಯದ್ಭೂತಂ ಯಚ್ಚ ಭವ್ಯಂ | ನ ಚ ಭಗವಾನ್ ಗೋತ್ವೇನ ಮನುಷ್ಯತ್ವೇನ ವಾ ಭವತಿ | ಆತ್ಮಣಾದಾ ಕರೀಷಾತ್ ಸರ್ವಂ ಭಗವಾನಿತಿ ಮಿಥ್ಯಾದೃಷ್ಟಿರೇಷಾ | ದಧಿಸಕ್ತವೋ ಘೃತಾದನಮಿತ್ಯಾದೌ ವ್ಯಾಪ್ತಶಬ್ದಾಭಾವೇಽಪಿ ವ್ಯಾಪ್ತಶಬ್ದೋಽವ ಗಮ್ಯತೇ | ಯಥಾ ದಧಿಸಕ್ತಾಃ ಸಕ್ತವೋ ಘೃತಸಿಕ್ತಮೋದನಂ” ಇತಿ ಚ ಶ್ರುತಿಃ | “ಪುರುಷ ಏವೇದಂ ಸರ್ವಂ ಯತ್ ಭೂತಂ ಯತ್ ಚ ಭವ್ಯಮಿತಿ ಪುರುಷೇಣ ಹೀದಂ ಸರ್ವಂ ನೇನೀಯತೇ” ಇತಿ ಚ | ಅತಃ ಸರ್ವಪ್ರಮಾಣಾನಾಂ ಭಗವದುತ್ಕರ್ಷ ಏವ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯಾತ್ ಶಾರೀರಾಭೇದಂ ವದತಾಂ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯವಿರೋಧಃ ||

ಅನುವಾದ—‘ಪುರುಷ ಏವೇದಂ ಸರ್ವಂ’ ಎಂಬ ವೇದವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ‘ಪುರುಷ ನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದಲೇ, ಭೂತ ಭವಿಷ್ಯತ್ ವರ್ತಮಾನಕಾಲೀನವಾದ ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳೂ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿವೆ ಎಂದರ್ಥವೇ ಹೊರತು ಎಲ್ಲವೂ ಪುರುಷನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಎಂದಲ್ಲ, ಪರಮಾತ್ಮನು ಗೋವಾಗಲೀ ಮನುಷ್ಯನಾಗಲಿ ಎಂದೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ತೃಣ ಒಣಸೆಗಳೆಗಳಿಂದಾರಂಭಿಸಿ ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುವೂ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಎಂಬ ಪ್ರತೀತಿಯು ಭ್ರಾಂತಿಯೇ ಹೊರತು ಯಥಾರ್ಥವಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ “ಮೊಸರು ಹಿಟ್ಟು”, “ತುಪ್ಪದನ್ನ” ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಮೊಸರೇ ಹಿಟ್ಟು, ತುಪ್ಪವೇ ಅನ್ನ ಎಂದು ಗ್ರಹಿಸದೆ, ಮಿಶ್ರಿತ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮೊಸರಿನಿಂದ ಮಿಶ್ರಿತವಾದ ಹಿಟ್ಟು, ತುಪ್ಪದಿಂದ ಮಿಶ್ರಿತವಾದ ಅನ್ನ ಎಂದರ್ಥೈಸುವಂತೆ, ಪುರುಷ ಏವೇದಂ ಸರ್ವಂ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಎಲ್ಲವೂ ಪುರುಷನಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥೈಸಬೇಕು’ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಿದೆ. ‘ಪುರುಷನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಎಲ್ಲವೂ ಪುನಃ ಪುನಃ ಪ್ರೇರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ದಿಂದ ಪುರುಷ ಏವೇದಂ ಸರ್ವಂ ಯದ್ಭೂತಂ ಯಚ್ಚ ಭವ್ಯಂ ಎಂಬ ವೇದವಾಕ್ಯವು ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿದೆ’ ಎಂದೂ ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಸಾರುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವಪರಮಾತ್ಮರ ಅಭೇದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪುರುಷ ಏವೇದಂ ಸರ್ವಂ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯವು ಪ್ರಮಾಣ ಎಂಬ ಪರರ ವಾದವು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ತತ್ತ್ವಮುಸಿ, ಪುರುಷ ಏವೇದಂ ಸರ್ವಂ ಎಂದು ಮುಂತಾದ ಅದ್ವೈತವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪರಿಶೀಲಿಸಿದಾಗ, ವಸ್ತುತಃ ಅವು ವಿಷ್ಣು ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು

ರಿಂದ, ವಿಷ್ಣುಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲೇ ಎಲ್ಲಾ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೂ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂಬುದು ಅದ್ವೈತವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಸ ಆತ್ಮಾ ತತ್ವಮಸಿ ಎಂಬಲ್ಲಿ ತತ್ ತತ್ವಮಸಿ ಎಂದು ಪದ ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿ, ಜೀವ-ಬ್ರಹ್ಮರ ಅಭೇದವು ಅಭಿಪ್ರೇತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ವಾದಿಸುವವರಿಗೆ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯ ವಿರೋಧವೂ ಇದೆ.

ಅಭೇದವು ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರ ಮುಖ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿ

ಭಾಷ್ಯ—‘ಅಜ್ಞಾನ ದುಃಖಸಂಬಂಧಾತ್ ಯಾವತ್ ಜ್ಞಾನಂ ಶರೀರಿಣಃ |

ಸರ್ವದಾ ಜ್ಞಾನಕಂ ವಿಷ್ಣುಮಹಮಸ್ಮಿತಿ ಯೇ ವಿದುಃ |

ಅಜ್ಞಾನ ದುಃಖಮಂತಾರಃ ತತಸ್ತೇ ನೀಚತಾಂ ವಿದುಃ |

ವಿಷ್ಣೋರುತ್ಕರ್ಷಹತ್ಯಾಣಾಂ ನೈವ ತೇಷಾಂ ಸುಖಂ ಕ್ವಚಿತ್ |’

ಅನುವಾದ—ಅಭೇದವಾದಿಗಳ ಪ್ರಕಾರ ಐಕ್ಯಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವ ತನಕ ಜೀವನು ಅಜ್ಞಾನ ದುಃಖ ಸಂಬಂಧವುಳ್ಳವನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಅಂತಹ ಜೀವನು ಸದಾ ಸುಖಜ್ಞಾನ ಸ್ವರೂಪನಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ನಾನೇ ವಿಷ್ಣು ಎಂದು ತನಗಿಂತ ಅಭಿನ್ನನನ್ನಾಗಿ ಅರಿತುಕೊಂಡನೆಂದರೆ ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಅಜ್ಞಾನ ದುಃಖಗಳು ಆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿವೆ. ಅವನೂ ತಮ್ಮಂತೆ ನೀಚನೆ, ಸರ್ವೋತ್ತಮನಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದಂತಾಗುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಭೇದವು ವಿಷ್ಣು ಸರ್ವೋತ್ತಮಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ತಾವೇ ವಿಷ್ಣುವೆನ್ನುತ್ತಾ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಉತ್ಕರ್ಷವನ್ನಪಹರಿಸಿದ ಅಭೇದ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಎಲ್ಲೂ ಸುಖ ದೊರಕದು.

ಭಾಷ್ಯ—‘ಯೋಽನ್ಯಥಾ ಸಂತಮೀಶೇಶಂ ಸ್ವರೂಪಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ |

ಕಿಂ ತೇನ ನ ಕೃತಂ ಪಾಪಂ ಚೋರೇಣೇಶಾಪಹಾರಿಣಾ |’

‘ಐಕಾತ್ಯಂ ನಾಮ ಯದಿದಂ ಕೇಚಿತ್ ಬ್ರೂಯುರನೈಪುಣಾಃ |

ಶಾಸ್ತ್ರತತ್ತ್ವಮವಿಜ್ಞಾಯ ತಥಾ ವಾದಬಲಾಃ ಜನಾಃ |

ಕಾಮಕ್ರೋಧಾಭಿಭೂತತ್ವಾದಹಂಕಾರವಶಂ ಗತಾಃ |

ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತೇನಾ ನಿರಾನಂದಾ ಅಪಕ್ಷಮನಸೋಽಶಿವಾಃ |

ಯಾಥಾತಥ್ಯಮವಿಜ್ಞಾಯ ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಾಂ ಶಾಸ್ತ್ರದೃಶ್ಯವಃ |

ವೈಗುಣ್ಯಮೇವ ಪಶ್ಯಂತಿ ನ ಗುಣಾನಿ ನಿಯುಂಜತೇ |

ತೇಷಾಂ ತಮಃಶರೀರಾಣಾಂ ತಮ ಏವ ಪರಾಯಣಂ ||

ಅನುವಾದ—“ಸುಖ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನೂ, ನಿಯಾಮಕರಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ನಿಯಾಮಕನೂ ಆಗಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತನ್ನಂತೆ ಅಜ್ಞಾನ ದುಃಖವುಳ್ಳವನು ನೀಚನು ಎಂದು ಯಾರು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೋ ಅಂತಹ ಅಭೇದಜ್ಞಾನಿಯು ಪರಮಾತ್ಮನ ಸುಖ ಜ್ಞಾನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನೂ ಅಪಹರಿಸಿದ ಚೋರನೆನಿಸುವನು. ಅವನು ಯಾವ ಪಾಪ ಮಾಡಿದಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲ? ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿ, ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮ, ತತ್ ತ್ವಮಸಿ ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ವೇದವಾಕ್ಯಗಳ ಅಭಿಪ್ರೇತಾರ್ಥವನ್ನರಿಯದೆ, ಸಮಾನ ವಿಭಕ್ತಿ ಪದಗಳೇ ಮೊದಲಾದ ಅಂಶಗಳನ್ನೇ ತಮ್ಮ ವಾದಕ್ಕೆ ಪೋಷಕವನ್ನಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತಿರುವ, ವಿಚಾರಮಾಡಿ ವೇದಾರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಲು ಅವಶ್ಯಕವಾದ ಜಾಣ್ಮೆ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಕೆಲವರು ಜೀವ-ಬ್ರಹ್ಮರಿಗೆ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿರುವರು, ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಕಾಮ ಕ್ರೋಧಾದಿಗಳಿಗೆ ವಶವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇವರು ಅಹಂಕಾರಿಗಳಾಗಿರುವರು. ಅವರಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸಿ ಯಥಾರ್ಥ ವನ್ನರಿಯಲು ತಾಳ್ಮೆಯೇ ಇಲ್ಲ, ಆನಂದಸ್ವರೂಪರಾಗಿದ್ದ ದುಃಖಸ್ವರೂಪರಾಗಿದ್ದು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸುವ ಮನೋಭಾವ ಪಡೆಯದಿರುವ, ಅಮಂಗಲ ಸ್ವರೂಪರಾದ ಇವರು ದ್ವಾ ಸುಪರ್ಣಾ ಸಯುಜಾ ಸಖಾಯಾ ಎಂಬಿತ್ಯಾದಿ ವೇದವಾಕ್ಯಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರ ಭೇದವನ್ನು ಸಾರುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಅವನ್ನು ಅತತ್ತ್ವ ವೇದಕವೆನ್ನುತ್ತ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನೇ ಅಪಹರಿಸುತ್ತಿರುವ ಮಹಾಚೋರರಾಗಿರು ವರು. ಜೀವರಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪಜ್ಞತ್ವಾದಿ ಹಾಗೂ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದಿ ವಿರುದ್ಧ ಧರ್ಮಗಳು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಆರೋಪಿತವೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸು ತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ತಾಮಸ ಜೀವರಾದ ಈ ವಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಂಥ ತಮಸ್ಸೇ ಗತಿ”.

ಭಾಷ್ಯ—“ಯತಃ ಸ್ವರೂಪತತ್ತ್ವಾನ್ಯೋ ಜಾತಿತಃ ಶ್ರುತಿಸ್ತೋಽರ್ಥತಃ |
ಕಥಮಸ್ಮಿ ಸ ಇತ್ಯೇವ ಸಂಬಂಧಃ ಸ್ಯಾದಸಂಹಿತಃ |” ಇತಿ ||

ಅನುವಾದ—ಜೀವನು ಅಣು ಪರಿಮಾಣ ಉಳ್ಳವನು, ಪರಮಾತ್ಮನು ವಿಭುಪರಿಮಾಣ ಉಳ್ಳವನು ಎಂಬ ಪರಿಮಾಣ ಭೇದದಿಂದಲೂ, ಜೀವನಲ್ಲಿ ಜೀವತ್ವಜಾತಿ, ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಜಾತಿ ಎಂದು ಜಾತಿಭೇದದಿಂದಲೂ, ದ್ವಾಸುಪರ್ಣಾ ಮೊದಲಾದ ಭೇದಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೂ ‘ಪರಮಾತ್ಮನು ಪರಿಪೂರ್ಣ ನಾದುದರಿಂದ ಅವನು ತನಗೋಸ್ಕರ ಏನನ್ನೂ ಸಾಧಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ತೊಳಲುತ್ತಿರುವ ಜೀವನು ಅದರಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಪಡೆಯಬೇಕಾಗಿದೆ’ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಜನ ವಿಮರ್ಶೆಯಿಂದಲೂ, ಜೀವ-ಬ್ರಹ್ಮರಿಗೆ ಭೇದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ

ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ತಾನೇ ಪರಮಾತ್ಮನಾಗಿರುವೆನು ಎಂಬ ಐಕ್ಯ ಸಂಬಂಧವು ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಯೋಗ್ಯವೆನಿಸಿತು?

ಭಾಷ್ಯ—‘ಬಹವಃ ಪುರುಷಾ ಬ್ರಹ್ಮನ್ನುತಾಹೋ ಏಕ ಏವ ತು |

ಕೋ ಹ್ಯತ್ರ ಪುರುಷಶ್ರೇಷ್ಠಃ ತಂ ಭವಾನ್ ವಕ್ತುಮರ್ಹತಿ ||

ವೈಶಂಪಾಯನ ಉವಾಚ—

ನೈತದಿಚ್ಛಂತಿ ಪುರುಷಮೇಕಂ ಕುರುಕುಲೋದ್ವಹ |

ಬಹೂನಾಂ ಪುರುಷಾಣಾಂ ಹಿ ಯಥೈಕಾ ಯೋನಿರುಚ್ಯತೇ |

ತಥಾ ತಂ ಪುರುಷಂ ವಿಶ್ವಮಾಖ್ಯಾಸ್ಯಾಮಿ ಗುಣಾಧಿಕಂ ||’

ಇತಿ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮಚನಾಚ್ಚ |

ಅನುವಾದ—ಜನಮೇಜಯ ವೈಶಂಪಾಯನರನ್ನು ‘ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳೇ! ದ್ವಾಪ್ತಸುಪರ್ಣಾ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಪುರುಷರು ಅನೇಕರಿರುವರೆಂದು ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತ್ತೀಯಂ ಎಂಬಿತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳು ಒಬ್ಬನೇ ಪುರುಷನಿರುವನು ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಪುರುಷರು ಅನೇಕರಿರುವರೋ ಅಥವಾ ಒಬ್ಬನೋ? ಪುರುಷರು ಅನೇಕರೆಂದಾದಲ್ಲಿ ಅವನಲ್ಲಿ ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠನೊಬ್ಬನಿರಲೇಬೇಕು ಅವನಾರು? ಎಂಬಿತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಉದ್ಭವಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ನಿರ್ಣಯಾತ್ಮಕವಾದ ಉತ್ತರವನ್ನು ತಾವು ಹೇಳಬೇಕು’ ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ‘ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಪುರುಷನೊಬ್ಬನೇ ಎಂಬ ಮತವನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಪುರುಷರು ಅನೇಕರಿರುವರು. ಅವರಿಗೆಲ್ಲಾ ಕಾರಣನು ಒಬ್ಬನೇ. ಅವನು ಗುಣಪೂರ್ಣನೂ ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪ್ತನೂ ಆಗಿರುವನು. ಹೀಗೆ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಪುರುಷನು ಒಬ್ಬನೇ ಎಂದು ನಾನು ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತ್ತೀಯಂ ಎಂದು ಮುಂತಾದ ಐಕ್ಯ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಮತವನ್ನನುಸರಿಸಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ’ ಎಂದು ವೈಶಂಪಾಯನರು ಉತ್ತರಿಸಿದರು.

ಅಭೇದಪರವೆಂಬಂತೆ ಕಾಣಿಸುವ ವಾಕ್ಯಗಳು ವಸ್ತುತಃ ಭೇದ ಪರ

ಭಾಷ್ಯ—‘ಹಂನಾಮ ಹನ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್ ಜೀವಸ್ಯ ಸಮುದಾಹೃತಂ |

ಜೀವಾದನ್ಯೋ ಯತೋ ವಿಷ್ಣುರಹಂನಾಮಾ ತತಃ ಸ್ಮೃತಃ |

ಸ್ಮಿತಿ ಜೀವಃ ಸಮುದಿಷ್ಟಃ ಸ್ಮಿತ್ಯಲ್ಪಂ ಸುಮಿತತ್ವತಃ |

ಪೂರ್ಣತ್ವಾದಸ್ಮಿನಾಮಾಸೌ ಪೂರ್ಣಪೂರ್ಣತ್ವಹೇತುತಃ |

ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತೀತ್ಯುಚ್ಯತೇ ವಿಷ್ಣುರ್ಬ್ರಹ್ಮತ್ ಪೂರ್ಣೋ ಯತಃ ಸದಾ |

ಅಸೌ ಸೂರ್ಯಗತೋ ವಿಷ್ಣುರ್ದೂರಸ್ಥತ್ವಾತ್ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಃ |

ಅಹಂನಾಮಾ ಜೀವಗತೋ ನಿತ್ಯಾಹೇಯತ್ವಹೇತುತಃ |'

ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡೇ ||

ಅನುವಾದ—ಜೀವರಿಗೆ ದೇಹನಾಶರೂಪವಾದ ಮರಣವಿದ್ದು ಅವರು ಹನ್ಯಂತೇ, ಸಂಹರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾರೆ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹಂ ಎಂದು ಹೆಸರಿದೆ. ಇಂತಹ ಜೀವರಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನಾದುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು 'ಹಂ ನ ಭವತಿ—ಸಂಹರಿಸಲ್ಪಡುವ ಜೀವಭಿನ್ನ'—ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಹಂ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವನು. ಸ್ಮಿ ಎಂದರೆ ಸುಮಿತ ಅತ್ಯಲ್ಪ ಎಂದರ್ಥ. ಜೀವನು ಅತ್ಯಲ್ಪನಾದುದರಿಂದ ಸ್ಮಿ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪರಮಾತ್ಮನು (ಸ್ಮಿ ನ ಭವತಿ) ಪರಿಪೂರ್ಣನಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಅಸ್ಮಿ ಎಂದೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನು. ಲಕ್ಷ್ಮಿದೇವಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ಪೂರ್ಣರಾದ ಚೇತನರ ಪೂರ್ಣತ್ವವು ಈ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವನು ಪೂರ್ಣಪೂರ್ಣನಾಗಿರುವನು. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತಿ ಎಂಬುದೂ ಯುಕ್ತವೆ. ಪೂರ್ಣವಾಚಿಯಾದ ಅಸ್ಮಿ ಶಬ್ದದೊಂದಿಗೆ ಪೂರ್ಣವಾಚಿಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಸೇರಿದರೂ ಪುನರುಕ್ತಿಯಲ್ಲ.

“ಯೋಽಸೌ ಸೋಽಹಂ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಅಸೌ ಎಂಬ ಪದವು ಜೀವರಿಗಿಂತ ಬಹಳ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಸೂರ್ಯನಲ್ಲಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನ ರೂಪವನ್ನು 'ಅವನು' ಎಂದು ಪರಾಮರ್ಶಿಸುತ್ತಿದೆ. ಜೀವರಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮರೂಪಕ್ಕೆ 'ಅಹಂ' ಎಂದು ಹೆಸರು. ಪರಮಾತ್ಮನ ಅನುಗ್ರಹ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಜೀವರಲ್ಲಿ ಯಾವ ರೀತಿಯ ವ್ಯಾಪಾರವೂ ನಡೆಯದು. ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಜೀವರಿಗೆ ಸದಾ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವನು ಜೀವರಿಂದ ಅಹೇಯ—'ಎಂದೂ ಬಿಟ್ಟಿರಲಾಗದವನು'. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಜೀವಾಂತರ್ಗತ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅಹಂ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಯೋಽಸೌ ಸೋಽಹಂ ಎಂಬ ವೇದವಾಕ್ಯವು ಸೂರ್ಯಾಂತರ್ಗತ ಪರಮಾತ್ಮನ ಜೀವಾಂತರ್ಗತನೂ ಆಗಿರುವನು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ ಹೊರತು ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರ ಐಕ್ಯವನ್ನಲ್ಲ ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲೂ ಇರುವ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಭೇದವು ಅತಾತ್ವಿಕವಲ್ಲ

ಭಾಷ್ಯ—“ಪರಂಜ್ಯೋತಿರುಪಸಂಪದ್ಯ ಸ್ವೇನ ರೂಪೇಣಾಭಿನಿಷ್ಪದ್ಯತೇ ಸ

ಉತ್ತಮಃಪುರುಷಃ | ಸ ತತ್ರ ಪರೈತಿ ಜಕ್ಷನ್ ಕ್ರೀಡನ್ ರಮಮಾಣಃ
 ಸ್ತ್ರೀಭಿರ್ವಾ ಯಾನ್ಯೈರ್ವಾ |” “ಸ ಏಕಧಾ ಭವತಿ ತ್ರಿಧಾ ಭವತಿ ಪಂಚಧಾ
 ಸಪ್ತಧಾ |” “ಯೋ ವೇದ ನಿಹಿತಂ ಗುಹಾಯಾಂ ಪರಮೇ
 ವ್ಯೋಮನ್ | ಸೋಽಶ್ವತೇ ಸರ್ವಾನ್ ಕಾಮಾನ್ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ
 ವಿಪಶ್ಚಿತಾ |” “ಏತಮಾನಂದಮಯಮಾತ್ಮಾನಮುಪಸಂಕ್ರಮ್ಯ |
 ಇಮಾನ್ ಲೋಕಾನ್ ಕಾಮಾನ್ನೀ ಕಾಮರೂಪ್ಯನುಸಂಚರನ್ | ಏತತ್
 ಸಾಮ ಗಾಯನ್ನಾಸ್ತೇ |” “ಸ ಯ ಆತ್ಮಾನಮೇವ ಲೋಕಮುಪಾಸ್ತೇ ನ
 ಹಾಸ್ಯ ಕರ್ಮ ಕ್ಷಿಯತೇ | ಅಸ್ಮಾಧ್ವೇವಾತ್ಮಾನೋ ಯದ್ಯತ್ ಕಾಮಯತೇ
 ತತ್ತತ್ ಸೃಜತೇ |” “ತೇ ಹ ನಾಕಂ ಮಹಿಮಾನಃ ಸಚಿಂತ ಯತ್ರ
 ಪೂರ್ವೇ ಸಾಧ್ಯಾಃ ಸಂತಿ ದೇವಾಃ |” “ತದಾ ವಿದ್ವಾನ್ ಪುಣ್ಯಪಾಪೇ
 ವಿಧೂಯ ನಿರಂಜನಃ ಪರಮಂ ಸಾಮ್ಯಮುಪೈತಿ |” “ಯಥೋದಕಂ
 ಶುದ್ಧೇ ಶುದ್ಧಮಾಸಿಕ್ತಂ ತಾದೃಗೇವ ಭವತಿ |” “ನಾನಾತ್ವೇನಾಭಿಸಂಬದ್ಧಾಃ
 ತದಾ ತತ್ಕಾಲಭಾವಿನಾ | ಪ್ರಕೃತೌ ಕರಣಾತೀತಾಃ ಸ್ವಾತ್ಮನೈವ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಾಃ |
 ಸಂಯೋಗಃ ಪ್ರಕೃತೇರ್ನೈಷಾಂ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ತತ್ತ್ವದರ್ಶನಾತ್ |
 ಪುರುಷಾನ್ಯಬಹುತ್ವೇನ ಪ್ರತೀತಾ ನ ಪ್ರವರ್ತತೇ |” “ಪ್ರವರ್ತತಿ ಪುನಃ
 ಸರ್ಗೇ ತೇಷಾಂ ಸಾ ನ ಪ್ರವರ್ತತೇ” “ಇದಂ ಜ್ಞಾನಮುಪಾಶ್ರಿತ್ಯ ಮಮ
 ಸಾಧರ್ಮ್ಯಮಾಗತಾಃ | ಸರ್ಗೇಽಪಿ ನೋಪಜಾಯಂತೇ ಪ್ರಲಯೇ ನ
 ವ್ಯಥಂತಿ ಚ |” “ನ ಯತ್ರ ಮಾಯಾ ಕಿಮುತಾಪರೇ ಹರೇರನುವೃತಾ
 ಯತ್ರ ಸುರಾಸುರಾರ್ಚಿತಾಃ ||” ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಷು ಸತಾತ್ಪರ್ಯಂ
 ಮುಕ್ತಾನಾಂ ವಿಷ್ಣೋರ್ಭೇದಸ್ಯೈವೋಕ್ತೇಃ ||

ಅನುವಾದ—‘ಜ್ಯೋತಿಃಸ್ವರೂಪನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸೇರಿ ಮುಕ್ತಜೀವನು
 ಸ್ವರೂಪಾನಂದಾವಿರ್ಭಾವವುಳ್ಳವನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇಂತಹ ಮುಕ್ತನು ಉತ್ತಮ
 ಜೀವನಾಗಿರುವನು.’ ‘ಆ ಮುಕ್ತಜೀವನು ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಉಣ್ಣುತ್ತ, ಆಟವಾಡುತ್ತ,
 ಸ್ತ್ರೀಯರಿಂದೊಡಗೂಡಿ ವಿಹರಿಸುತ್ತಾ, ವಾಹನಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾ ಇರುತ್ತಾನೆ.’
 ‘ಮುಕ್ತರಾದ ಜೀವರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನನುಸರಿಸಿ ಒಂದು ಮೂರು ಐದು
 ಏಳು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅನೇಕರೂಪಗಳುಳ್ಳವರಾಗುತ್ತಾರೆ.’ ‘ಹೃದಯ ಗುಹೆಯೆಂಬ
 ಉತ್ತಮ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಯಾರು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೋ
 ಅವರು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಜತೆ ಸೇರಿ ಎಲ್ಲಾ
 ವಿಧವಾದ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾರೆ.’ ‘ಆನಂದಪೂರ್ಣನಾದ

ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಮುಕ್ತಜೀವನು ಹೊಂದಿ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರೇಣ ಎಲ್ಲಾ ವಿಧವಾದ ಭೋಗಗಳನ್ನುಭವಿಸುತ್ತ, ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಗೆ ಬಂದ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತ, ಎಲ್ಲ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತ ಸಾಮಗಾನ ಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ.' 'ಯಾರು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸರ್ವರಿಗೂ ಆಶ್ರಯನೆಂದು ಉಪಾಸಿಸುತ್ತಾನೋ, ಅವನು ಸಂಪಾದಿಸಿರುವ, ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆನಂದಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಪುಣ್ಯವು ನಾಶಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂತಹ ಮುಕ್ತಜೀವನು ಏನೇನನ್ನು ಅಭಿಲಷಿಸುತ್ತಾನೋ ಅವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.' 'ಯಾವ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತರಾದ ದೇವತೆಗಳಿರುವರೋ ಅಂತಹ ಪೂರ್ಣಸುಖಾತ್ಮಕವಾದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಮಹಾತ್ಮರಾದ ದೇವತೆಗಳು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ.' 'ಆಗ ಆ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಯು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕಗಳಾದ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳನ್ನು ದೂರೀಕರಿಸಿಕೊಂಡು ದೋಷ ರಹಿತನೆನಿಸಿ ಪರಮಾನಂದ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.' 'ಶುದ್ಧವಾದ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬೆರೆಸಿದ ಶುದ್ಧವಾದ ನೀರು ಹಿಂದೆ ಇದ್ದ ಶುದ್ಧವಾದ ನೀರಿನಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಆ ನೀರಿನ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಮುಕ್ತರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸದೃಶರಾಗುತ್ತಾರೆ ಹೊರತು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮೋಕ್ಷಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಮುಕ್ತರು ಭೇದದಿಂದ ಯುಕ್ತರಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಇವರಿಗೆ ಪ್ರಕೃತಿ ಪುರುಷ ವಿವೇಕಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಪ್ರಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಅವರಿಗಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಸ್ವರೂಪೇಂದ್ರಿಯದಿಂದಲೇ ಅವರಿಗೆ ನಾನಾ ರೀತಿಯ ಅನುಭವಗಳುಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಒಮ್ಮೆ ತಮ್ಮಿಂದ ವಿವಿಕ್ತಳಾಗಿ ಪ್ರಕೃತಿಯು ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ಮೇಲೆ, ಅಂತಹ ವಿವೇಕ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ಮುಕ್ತರನ್ನು ಬಂಧಿಸಲು ಆ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಪ್ರವೃತ್ತಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅವಳ ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯರಾದ ಇನ್ನೂ ಮುಕ್ತಿ ಹೊಂದದೇ ಇರುವ ಅನಂತ ಸಂಖ್ಯಾಕರಾದ ಸಂಸಾರಿಗಳು ಇರುವ ಕಾರಣ, ಅವಳು ಎಂದೂ ನಿರ್ವ್ಯಾಪಾರಳಾಗುವ ಪ್ರಸಂಗವೇ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಕಲ್ಪಾಂತದಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಸೃಷ್ಟಿಯು ಆರಂಭವಾಗುವಾಗಲೂ ಅವಳು ಮುಕ್ತರ ಗೊಡವೆಗೆ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ.' ಈ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ನನ್ನ ಸಾದೃಶ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಮುಕ್ತರು ಸೃಷ್ಟಿಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಪ್ರಳಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮರಣವನ್ನೂ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ.' 'ಈ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಸಂಬಂಧವೇ ಇಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಕಾರ್ಯಗಳಾದ ರಾಗದ್ವೇಷಾದಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯಿದೆಯೇ? ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ'. 'ತತ್ತ್ವಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳು ಹಾಗೂ ಅಸುರಕುಲೋತ್ಪನ್ನರಾದ ಪ್ರಹ್ಲಾದಾದಿಗಳು ಇವರಿಂದ ಪೂಜಿಸಲ್ಪಡುವ ಮುಕ್ತರು ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ,

ಅವನ ಪ್ರೇರಣೆಯಂತೆ ಇರುತ್ತಾರೆ'. ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಸ್ಮೃತಿವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಭೇದವನ್ನೇ ದೃಢವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ತತ್ತ್ವಮುಸಿ ಮೊದಲಾದ ವೇದವಾಕ್ಯಗಳು ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರಿಗೆ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿವೆಯೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.

ವಿವರಣೆ—ದ್ವಾಸುಪರ್ಣಾ ಮೊದಲಾದ ವೇದವಾಕ್ಯಗಳೆಲ್ಲಾ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿವೆ ಹೊರತು ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕ ಭೇದವನ್ನಲ್ಲ. ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕವಾಗಿ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರಿಗೆ ಅಭೇದವೇ ಇರುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಭೇದಪರವಾದ ವೇದವಾಕ್ಯಗಳು ತತ್ತ್ವಮುಸಿ ಮೊದಲಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಅಭೇದ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾಗಲಾರವು ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಆಚಾರ್ಯರು ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲೂ ಜೀವ-ಬ್ರಹ್ಮರಿಗೆ ಭೇದವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿರುವ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿರುವರು. ಭೇದ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ, ಎಂದರೆ ಅಜ್ಞಾನ ಕಲ್ಪಿತ. ಅಜ್ಞಾನವಿರುವಾಗ ಮಾತ್ರ ಈ ಭೇದವಿದ್ದಿತು. ಅಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಇಲ್ಲ. ಮೋಕ್ಷಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ಅಜ್ಞಾನದ ಸಂಪರ್ಕವೇ ಇಲ್ಲ. ಅಂತಹ ಮೋಕ್ಷಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲೂ ಜೀವ-ಬ್ರಹ್ಮರಿಗೆ ಭೇದವಿದೆ ಎಂದರೆ, ಭೇದವು ವ್ಯಾವಹಾರಿಕವಲ್ಲ, ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕವಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕು. ಅದನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ದ್ವಾಸುಪರ್ಣಾ ಮೊದಲಾದ ವೇದವಾಕ್ಯಗಳ ವಿರೋಧವಿರುವ ಕಾರಣ ತತ್ತ್ವಮುಸಿ ಮೊದಲಾದ ವೇದ ವಾಕ್ಯಗಳು ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಭೇದವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

‘ಪರಂ ಜ್ಯೋತಿರುಪಸಂಪದ್ಯ’ ಎಂಬ ವೇದವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಜೀವನು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸೇರುತ್ತಾನೆ ಎಂದಿರುವುದರಿಂದ, ಅವನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. ಅಭಿನ್ನನೇ ಆಗಿದ್ದರೆ ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಸೇರುತ್ತಾನೆ ಎನ್ನುವುದು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಯುಕ್ತವೆನಿಸಿತು? ಯೋ ವೇದ ನಿಹಿತಂ ಗುಹಾಯಾಂ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಪೋತಿ ಪರಂ, ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಪ್ರಾರಂಭವಾದುದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷಪರವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟ. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಮುಕ್ತನು ಭೋಗಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂದಿರುವುದರಿಂದ ಅವನು ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನೇ. ಏತಮಾನಂದ-ಮಯಮಾತ್ಮಾನಂ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲೂ ಮುಕ್ತಜೀವನು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ ಎಂದಿರುವುದರಿಂದ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ತೇ ಹ ನಾಕಂ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯಾಃ ಸಂತಿ ದೇವಾಃ ಎಂದು ಮುಕ್ತದೇವತೆಗಳನ್ನು ಬಹುವಚನದಿಂದ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಭೇದ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. ತದಾ ವಿದ್ವಾನ್ ಎಂಬ

ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಜೀವನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ ಎಂದಿದೆ. ಸಾಮ್ಯವಿರಬೇಕಾದರೆ ಭೇದವು ಅನಿವಾರ್ಯ. ನಾನಾತ್ವೇನಾಭಿಸಂಬದ್ಧಾಃ ಎಂಬ ಸ್ಮೃತಿವಾಕ್ಯವೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಮುಕ್ತರನ್ನು ಭೇದಉಳ್ಳವರೆಂದು ಸಾರುತ್ತಿದೆ. ಇದಂ ಜ್ಞಾನಮುಪಾಶ್ರಿತ್ಯ ಎಂಬ ಗೀತಾವಾಕ್ಯದಲ್ಲೂ, ಮಮ ಸಾಧರ್ಮ್ಯಮಾಗತಾಃ ಎಂದು ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ನ ಯತ್ರ ಮಾಯಾ ಎಂಬ ಸ್ಮೃತಿವಾಕ್ಯವೂ ಮುಕ್ತರನ್ನು ಹರೇರನುವ್ರತಾಃ ಎಂದಿರುವುದರಿಂದ, ಮುಕ್ತರು ಅವರಿಗೆ ಪ್ರೇರಕನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನರು ಎಂದೇ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

ಈ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿಯೇ ಭೇದವಾಕ್ಯಗಳು ಹೇರಳ ಇವೆ

ಭಾಷ್ಯ—‘ಸನ್ಮಾಃ ಸೋಮ್ಯೇಮಾಃ ಸರ್ವಾಃ ಪ್ರಜಾಃ ಸದಾಯತನಾಃ ಸತ್ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಃ’ ‘ಸತಿ ಸಂಪದ್ಯ ನ ವಿದುಃ’ ‘ಸತ ಅಗಮ್ಯ ನ ವಿದುಃ’ | ಇತ್ಯಾದೌ ಭೇದ ಏವ ಹ್ಯತ್ರ ಸತಾತ್ಪರಂ ಪ್ರತಿಪಾದಿತಃ | ತಾಃ ನದ್ಯಃ ಸಮುದ್ರಾದಾಗತ್ಯ ಸಮುದ್ರಂ ಪ್ರವಿಶಂತಿ | ಸ ಸಮುದ್ರ ಏವ ಭವತಿ | ನ ನದೀಭಾವಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ | ಸ ಏವ ಚ ಸಮುದ್ರೋ ಭವತಿ | ಸಮುದ್ರ ಏವ ಸಮುದ್ರೋ ಭವತಿ | ನ ನದ್ಯಃ ಇತಿ ಭೇದಸ್ಯೈವಾವಧಾರಣಂ ಕ್ರಿಯತೇ |

ಅನುವಾದ—ವೇದದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಪ್ರಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಈ ಪ್ರಕರಣ ದಲ್ಲಿಯೂ ಭೇದವಾಕ್ಯಗಳಿವೆ. ‘ಎಲ್ಲಾ ಚೇತನರಿಗೆ ಸನ್ನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಕಾರಣನೂ ಆಶ್ರಯನೂ ಆಗಿರುವನು. ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಚೇತನರಿಗೆ ಅವನೇ ಗತಿ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ, ಕಾರ್ಯವು ನಿಮಿತ್ತ ಕಾರಣಕ್ಕಿಂತಲೂ, ಆಶ್ರಿತ ವಸ್ತುವು ಆಶ್ರಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾಗಿರಲೇಬೇಕಾದುದರಿಂದ ಜೀವನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನು ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಜೀವರು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂಬಲ್ಲಿ, ಮನೆಗೂ ಮನೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದವನಿಗೂ ಭೇದವಿರುವಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಜೀವನಿಗೂ ಭೇದವು ಅವಶ್ಯಕ. ‘ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದೇವೆ ಎಂದರಿಯರು’ ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ, ಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಬಂದವನಿಗೂ ಮನೆಗೂ ಭೇದವಿರುವಂತೆ, ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಅವನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿ ಹೊರಬಂದ ಜೀವನಿಗೂ ಭೇದವು ಅವಶ್ಯಕ. ಪರಸ್ಪರ ಭಿನ್ನವಾದ ನಾನಾ ಪುಷ್ಪರಸಗಳ ಮತ್ತು ನದೀ ಸಮುದ್ರಗಳ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಭೇದದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿರುವುದು

ಸ್ಪಷ್ಟ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಭೇದವನ್ನೇ ಹೇಳಿದೆ ಹೊರತು ಅಭೇದವನ್ನಲ್ಲ. ನದೀ ಸಮುದ್ರ, ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ನದಿಗಳು ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಮೋಡ. ಮಳೆನೀರುಗಳ ಮೂಲಕ ಬಂದು ಪುನಃ ಸಮುದ್ರವನ್ನೇ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತವೆ. ಅನೇಕ ನದಿಗಳು ತನ್ನನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರೂ, ಆ ಸಮುದ್ರವು ಸಮುದ್ರವಾಗೇ ಇರುತ್ತದೆ ಹೊರತು ನದಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂದು ನದೀ ಸಮುದ್ರಗಳಿಗೆ ಭೇದವೇ ಅಪಧಾರಣ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತದ ಬಲದಿಂದ 'ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದೇವೆ ಎಂದರಿಯರು' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಭೇದವೇ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ—ಮೂರನೇ ದೃಷ್ಟಾಂತ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ತಾಃ ಸಮುದ್ರಾತ್ ಸಮುದ್ರ-ಮೇವಾಪಿಯಂತಿ, ಸ ಸಮುದ್ರ ಏವ ಭವತಿ ಎಂದಿರುವುದರಿಂದ ನದಿಗಳಿಗೆ ಸಮುದ್ರದ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಅಭೇದವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒಂದೂ ದೃಷ್ಟಾಂತವಿಲ್ಲವೆನ್ನುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಆಚಾರ್ಯರು ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ನಾನಾ ನದಿಗಳ ಪ್ರವಾಹವು ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಬಂದು ಸೇರಿದಾಗ ಸಮುದ್ರದ ದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ವೃದ್ಧಿಯು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ಬೇರೆ ಕಡೆ ಕಾಣದಿರುವುದು ಸಮುದ್ರ ಅಪಾರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ನದಿಗಳು ಸಮುದ್ರದ ಜೊತೆ ಐಕ್ಯಹೊಂದುತ್ತದೆ ಎಂದು ಒಪ್ಪಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಸ ಸಮುದ್ರ ಏವ ಭವತಿ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಏವಕಾರಕ್ಕೆ, ಆ ಸಮುದ್ರವು ಸಮುದ್ರವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ ಹೊರತು ನದಿಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ಸಮುದ್ರ-ಮೇವಾಪಿಯಂತಿ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಏವಕಾರವನ್ನು ವ್ಯರ್ಥಗೊಳಿಸದೆ, ಸಮುದ್ರವೇ ಸಮುದ್ರವಾಗಿರುತ್ತದೆ, ನದಿಗಳಲ್ಲ, ನದಿಗಳು ಸಮುದ್ರದ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸ ಏವ ಸಮುದ್ರೋ ಭವತಿ ಎಂದು ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಎರಡು ಏವ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೂ ವ್ಯರ್ಥವಾಗದಂತೆ ಭೇದಪರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವುದೇ ಯುಕ್ತ.

ಚೋರದೃಷ್ಟಾಂತ ಅಭೇದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಲ್ಲ

ಭಾಷ್ಯ—ನ ಚ ಸ್ವಕೀಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಭಾವಸ್ಯಾಚ್ಛೋಽಪಹರ್ತಾ ಭವತಿ | ಕಿಂ ತ್ವವಿದ್ಯಮಾನಬ್ರಹ್ಮಭಾವಾಭಿಮಂತ್ಯೈವಾಪಹರ್ತಾ | ನ ಹಿ ಸ್ವಕೀಯ ವಿತ್ತ ಪರಿತ್ಯಾಗಿ ಅಪಹರ್ತಾ ಭವತಿ | ಕಿಂತು ಪರಸ್ವಹರ್ತೈವ | ತಸ್ಮಾತ್ ಅವಿದ್ಯಮಾನಬ್ರಹ್ಮಭಾವಾಭಿಮಂತ್ಯೈವ 'ಅಪಹಾರ್ಷೀತ್ ಸ್ತೇಯಯ-ಕಾರ್ಷೀತ್' ಇತಿ ದೃಷ್ಟಾಂತಪೂರ್ವಕಮುಚ್ಯತೇ |

ಅನುವಾದ—ತನ್ನದೇ ಆದ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವನ್ನು ಮರೆತವನು ಕಳ್ಳನೆನಿಸಲಾರನು. ತನ್ನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದೇ ಇರುವ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವನ್ನು ತನ್ನದೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವವನೇ ಕಳ್ಳನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಬೇರೆಯವರ ಸ್ವತ್ತನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿದವನು ಕಳ್ಳನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಹೊರತು ತನ್ನದೇ ಆದ ಸ್ವತ್ತನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಿದವನು ಕಳ್ಳನೆನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಬುದ್ಧಿ ಇಲ್ಲದವನೋ ವಿರಕ್ತನೋ ಎನಿಸಿಯಾನು. ಆದುದರಿಂದ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದೇ ಇರುವ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವನ್ನು ತನ್ನದೆಂದು ಅರಿತುಕೊಂಡವನೇ ಕಳ್ಳತನ ಮಾಡಿದನು. ದರೋಡೆ ಮಾಡಿದನು' ಎಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ.

ವಿವರಣೆ—ಮರಣ ಹೊಂದತಕ್ಕ ಜೀವನಿಗೆ ವಾಗಾದಿ ಲಯಕ್ರಮದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿ, ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗೆ ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾದ ಬಳಿಕವೂ ಪುನಃ ಸಂಸಾರ ಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶವಿಲ್ಲ. ಅಜ್ಞಾನಿಯು ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾದರೂ ಪುನಃ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಮರಳುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಮರಣದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಸಮಾನವೇ ಆಗಿದ್ದರೂ, ಜ್ಞಾನಿ ಹಾಗೂ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಲ್ಲಿ ಈ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿರಲು ಕಾರಣವೇನು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ವಾಸ್ತವಿಕವಾದ ಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿಕೊಂಡವನು. ಆದುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಮೇಲೆ ಅವನಿಗೆ ಪುನಃ ಸಂಸಾರ ಪ್ರವೇಶವಿಲ್ಲ. ಅಜ್ಞಾನಿಯು ವಾಸ್ತವ ಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯವನ್ನರಿಯದೆ ಅವಾಸ್ತವಿಕವಾದ ಭೇದದೃಷ್ಟಿ ಉಳ್ಳವನಾಗಿ ಅಪರಾಧಿ ಎನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆದುದರಿಂದ ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದಿದರೂ ರಾಜನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯಲ್ಪಟ್ಟ ಕಳ್ಳನು ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗುವಂತೆ ಸಂಸಾರ ಎಂಬ ಅನರ್ಥಕ್ಕೆ ಬಲಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ, ಎಂದು ಐಕ್ಯವಾದಿಗಳು ವಿವರಣೆ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ.

ಪರರ ಸ್ವತ್ತನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡವನು ಕಳ್ಳನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ ಹೊರತು ತನ್ನ ವಸ್ತುವನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಿದವನಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ತನ್ನಲ್ಲಿ ವಾಸ್ತವವಾಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯವನ್ನು ಅರಿಯದಿದ್ದವನು ತನ್ನದೇ ಆದ ವಸ್ತುವನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಸದೃಶನಾದನೇ ಹೊರತು ಪರರ ವಸ್ತುವನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿದ ಕಳ್ಳನಿಗಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಕಳ್ಳನ ಸಾದೃಶ್ಯ ಸರಿಹೊಂದಬೇಕಾದರೆ, ಐಕ್ಯಜ್ಞಾನಿಗೆ ಅನರ್ಥವನ್ನ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದೇ ಯುಕ್ತ. ತನಗೆ ಸೇರದೇ ಇರುವ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವನ್ನು ತನ್ನದೆಂದು ಅರಿತುಕೊಂಡವನು, ಕಳ್ಳನ ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗುವಂತೆ, ಅನರ್ಥಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದು ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಹೀಗೆ ಐಕ್ಯಜ್ಞಾನಿಗೆ ಅನರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಐಕ್ಯವು ವಾಸ್ತವಿಕವಲ್ಲ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಜೀವ ಬ್ರಹ್ಮ ಭೇದದಲ್ಲೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಹೊರತು ಪರರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುವಂತೆ ಐಕ್ಯದಲ್ಲಲ್ಲ.

ಭಾಷ್ಯ—ಅದುಃಖಿತಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನಾನಂದಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದಿಬ್ರಹ್ಮಸ್ವಭಾವಾ-
ನನುಭವಂ ಸ್ವಾತ್ಮನೋಽಪಿ ಜ್ಞಾತ್ವೈವ ತದ್ಭಾವಾಭಿಮತೇಃ ಸ್ತನ್ಯಂ |
ಪರಕೀಯಾಭಿಮತೇರಪಹಾರಃ |

ಪರಸ್ವಭಾವಾಭಿಮತೇರಪಹರ್ತಾ ಸ್ವವಂಚನಾತ್ |

ಸ್ತೇನಶ್ಚಾಭೇದವೇತ್ತಾ ತು ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಹನ್ಯತೇ ಸದಾ ||

ಇತಿ ತತ್ತ ವಿವೇಕೇ |

ಅನುವಾದ—ದುಃಖರಾಹಿತ ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನ ಪೂರ್ಣಾನಂದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವಭಾವಗಳೆಂದೂ, ತಾನು ದುಃಖ, ಅಲ್ಪಜ್ಞಾನಿ, ಅಲ್ಪಸುಖ, ಅಸ್ವತಂತ್ರ ಎಂದೂ ಅರಿತಿದ್ದರೂ ತನ್ನನ್ನು ತಾನೆ ವಂಚಿಸುತ್ತ, ತಾನು ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಎಂದು ಅಭಿಮಾನಪಡುವುದರಿಂದ ಐಕ್ಯಜ್ಞಾನಿಯು ಕಳ್ಳನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಬ್ರಹ್ಮನು ನೋಡುತ್ತಿರುವಂತೆಯೇ ಅವನ ಗುಣಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅವನು ದರೋಡೆಕೋರನೂ ಆಗುವನು. 'ಐಕ್ಯಜ್ಞಾನಿಯು ಬ್ರಹ್ಮನ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವನ್ನು ಆ ಬ್ರಹ್ಮನು ನೋಡುತ್ತಿರುವಂತೆಯೇ ತನ್ನದೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ದರೋಡೆಕೋರನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ತನಗೂ ತಾನು ದುಃಖ ಬದ್ಧ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಅನುಭವವಿದ್ದರೂ ತನ್ನನ್ನೇ ತಾನು ವಂಚಿಸಿಕೊಂಡು ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಕಳ್ಳ ಎಂದು ಅನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತು ಸದಾ ಅಧೋಗತಿಗೆ ತಳ್ಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ' ಎಂದು ತತ್ತ ವಿವೇಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ವಿವರಣೆ—ಕಳ್ಳರು ಪರರ ವಸ್ತುವನ್ನು ತಮ್ಮದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಮರ್ಥರಾದರೂ, ಐಕ್ಯಜ್ಞಾನಿಯು ಬ್ರಹ್ಮನ ಗುಣಗಳನ್ನು ತನ್ನದನ್ನಾಗಿಸಲು ಸಮರ್ಥನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಕಳ್ಳನ ಸಾದೃಶ್ಯವು ಕೂಡದಿದ್ದರೂ, ಪರರ ವಸ್ತುವನ್ನು ತನ್ನದನ್ನಾಗಿ ಭಾವಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಕಳ್ಳನ ಸಾದೃಶ್ಯವು ಇದ್ದೇ ಇದೆ. ಆದುದರಿಂದ 'ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಗುಣಗಳನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿಸಿಕೊಂಡ ಕೂಡಲೇ ಐಕ್ಯಜ್ಞಾನಿಯು ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಕಳ್ಳನೆನಿಸಿಕೊಂಡಾನು' ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಭಾಷ್ಯ—ನ ಚ ದಾರ್ಥ್ಯಮಾತ್ರೇ ದೃಷ್ಟಾಂತೋಽಯಂ | 'ಸ ಯದಿ ತಸ್ಯ ಕರ್ತಾ ಭವತಿ' 'ಸ ಯದಿ ತಸ್ಯ ನ ಕರ್ತಾ ಭವತಿ' ಇತಿ ಹತಿಮುಕ್ತೋರಪಹಾರಾನಪಹಾರೈಕ ಹೇತುಕತ್ವ ಶ್ರುತೇಃ | ಅನ್ಯಥಾ ಯದಿ

ದೃಢೋ ಭವತಿ ಯದ್ಯದೃಢೋ ಭವತೀತ್ಯುಚ್ಛೇತ |

ಅನುವಾದ—ಭಟರಿಂದ ಕಳ್ಳನೆಂದು ತರಲ್ಪಟ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಕಳ್ಳತನ ಮಾಡಿದ್ದರೆ ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಕಳ್ಳತನ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಉಪನಿಷತ್ತು ಕಳ್ಳತನವು ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಕಾರಣ, ಕಳ್ಳತನ ಮಾಡದೇ ಇರುವುದು ಬಿಡುಗಡೆಗೆ ಕಾರಣ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ದೃಢವಾಗಿ ಕಳ್ಳತನದ ನಿರಾಕರಣೆ ಬಿಡುಗಡೆಗೆ ಕಾರಣ. ದೃಢವಾಗಿ ನಿರಾಕರಿಸದಿರುವುದು ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಕಾರಣ ಎಂಬುದು ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೆನ್ನಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಇದೇ ಆಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಯದಿ ಕರ್ತಾ ಭವತಿ ಎನ್ನುವುದರ ಬದಲು ಯದಿ ದೃಢೋ ಭವತಿ ಎಂದೂ, ಯದಿ ಕರ್ತಾ ನ ಭವತಿ ಎನ್ನುವುದರ ಬದಲು ಯದಿ ಅದೃಢೋ ಭವತಿ ಎಂದೂ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು.

ಭಾಷ್ಯ—ನ ಚ ಸತ್ಯಾಸತ್ಯಮಾತ್ರಂ | ತದಾ ಸತ್ಯಾನ್ಯತವಾಗ್‌ದೃಷ್ಟಾಂತೇನ ಪೂರ್ತೇರಪಹಾರದೃಷ್ಟಾಂತೋ ನ ಸ್ಯಾತ್ | ತಸ್ಮಾದಭೇದಜ್ಞಾನೇನ ಮಹಾಂತವಿನಾಶಂ ಪ್ರದರ್ಶ್ಯ ಭೇದಜ್ಞಾನಾತ್ ಮುಕ್ತಿಪರಮೇ ವೈತದ್ ವಾಕ್ಯಂ |

ಅನುವಾದ—“ಸತ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಸತ್ಯವನ್ನೇ ನುಡಿದರೆ, ಸುಡುತ್ತಿರುವ ಕೊಡಲಿಯನ್ನು ಕೈಯಿಂದ ಎತ್ತಿಕೊಂಡರೂ ದಾಹ ಉಂಟಾಗಲಾರದು. ಸುಳ್ಳನ್ನೇ ನೆಚ್ಚಿಕೊಂಡರೆ ದಾಹವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಸತ್ಯವಾದ ಐಕ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದವನು ಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾದರೆ, ಅಸತ್ಯವಾದ ಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವವನು ಅನರ್ಥಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಪುರುಷಂ ಸೋಮ್ಯ ಹಸ್ತ ಗೃಹೀತಂ ಎಂಬ ದೃಷ್ಟಾಂತ ವಾಕ್ಯದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ” ಎಂಬ ಪರರ ವಾದವೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಹಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವಾದಿ ಹಾಗೂ ಅಸತ್ಯವಾದಿಗಳ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನಷ್ಟೇ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರೆ ಸಾಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ದೃಷ್ಟಾಂತ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳತನದ ಪ್ರಸ್ತಾಪವು ವ್ಯರ್ಥವೆನಿಸಿತು. ಆದುದರಿಂದ ಅಭೇದ ಜ್ಞಾನದಿಂದಾಗುವ ಮಹಾ ಅನರ್ಥವನ್ನು ತೋರಿಸಿ, ಭೇದಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮುಕ್ತಿಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವುದೇ ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತದ ಗುರಿ.

ಭೇದಾಭೇದವೂ ಶಾಸ್ತ್ರಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿ

ಭಾಷ್ಯ—ಭಿನ್ನಸ್ಯೈವೋತ್ಕರ್ಷೋ ಭವತಿ | ಅಭಿನ್ನಸ್ಯ ಕುತಃ ಉತ್ಕರ್ಷಃ ಸ್ಯಾತ್ ?

ಅಜ್ಞಾನದುಃಖಯುಕ್ತತ್ವಾಚ್ಛ | ನ ಹಿ ತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಪರಮಾರ್ಥ ದುಃಖನೋ
ಭ್ರಾಂತ್ಯಾ ದುಃಖನಶ್ಚ ತತ್ಕಾಲೇ ಕಶ್ಚಿತ್ ವಿಶೇಷಃ | ಅಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಂ ಚ
ಭ್ರಾಂತಸ್ಯ ನಿಶ್ಚಿತಮೇವ | ನ ಹಿ ಭ್ರಮಃ ಸ್ವೇಚ್ಛಯಾ ಯುಜ್ಯತೇ |

‘ಸ್ವಾತ್ಮಾನಂ ಪರಮಂ ವಿಷ್ಣುಂ ವಿದಿತ್ವೈವ ಸ ರಾಘವಃ |

ದೈತ್ಯಾನಾಂ ಮೋಹನಾರ್ಥಾಯ ದರ್ಶಯಾಮಾಸ ಮೂಢತಾಂ |’

ಇತಿ ಚ ಪಾದ್ಯೇ ||

ಅನುವಾದ—ಕೇವಲ ಅಭೇದವನ್ನೊಪ್ಪದೆ ಭೇದಾಭೇದವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ
ದರೂ, ವಿಷ್ಣುಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವದ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ
ಭೇದವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಮಾತ್ರ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.
ಭೇದದ ಜೊತೆಗೆ ಅಭೇದವೂ ಇರುವುದಾದರೆ, ಸರ್ವಾಭೇದವಿರುವಾಗ
ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಹೇಗೆ ಇದ್ದೀತು? ಜೀವರು ಅಜ್ಞಾನ ದುಃಖಯುಕ್ತರಾದುದರಿಂದ
ಬ್ರಹ್ಮನು ಅವರಿಗಿಂತ ಅಭಿನ್ನನಾದರೆ ಅವರಂತೆಯೇ ಅಜ್ಞಾನ ದುಃಖಯುಕ್ತ
ನಾಗುವುದರಿಂದ ಅವರಿಗಿಂತ ಉತ್ಕೃಷ್ಟನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರನು. ತಾನು ದುಃಖಿ ಎಂಬ
ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ದುಃಖಿ ಅನಿಸಿಕೊಂಡವನಿಗೂ, ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ದುಃಖಿಯಾದವ
ನಿಗೂ ದುಃಖದ ಭ್ರಾಂತಿಯಿರುವ ತನಕ ಯಾವ ವಿಶೇಷವೂ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೇ.
ಆದುದರಿಂದ ಭ್ರಾಂತ್ಯಾ ದುಃಖಿತನು ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ದುಃಖಿಯಾದವನಿಗಿಂತ
ಉತ್ಕೃಷ್ಟನೆನಿಸುವನು. ಭ್ರಾಂತಿಯು ತನ್ನ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರ ಉಂಟಾಗಲಾರದು.
ಆದುದರಿಂದ ಭ್ರಾಂತನಿಗೆ ಅಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿದೆ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ.
ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ದುಃಖಿಯೆಂದಾದರೆ ಅಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದ
ರಿಂದ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರ.

‘ಆ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನು ತನ್ನನ್ನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ವಿಷ್ಣುವೆಂದರಿತು
ಕೊಂಡಿದ್ದರೂ, ಅಸುರನನ್ನು ವಂಚಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ದುಃಖಿಯಂತೆ ತೋರಿಸಿ
ಕೊಂಡನು’ ಎಂದು ಪದ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ದುಃಖಿ
ಎಂದೆನಿಸಿಕೊಂಡವನು ಉತ್ಕೃಷ್ಟನಾಗಿರಲು ಸಾಧ್ಯ ಎಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು
ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ತೋರಿಸುವಂತಿಲ್ಲ.

ವಿವರಣೆ—ಜೀವರು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗಿಂತ ಅಭಿನ್ನರೂ ಆಗಬೇಕು. ಅಭಿನ್ನರಾಗಿರು
ವಾಗಲೇ ಬ್ರಹ್ಮನು ಉತ್ಕೃಷ್ಟನು ಎಂದೂ ಆಗಬೇಕು. ಇದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಕೆಲವರು
ಜೀವ-ಬ್ರಹ್ಮರಿಗೆ ಭೇದಾಭೇದವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಜೀವ-ಬ್ರಹ್ಮರಿಗೇ

ಭೇದವೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗಿಂತ ಇತರರು ಇದ್ದಂತಾಗಿ, ಅವರಿಗಿಂತ ಬ್ರಹ್ಮನು ಉತ್ಕೃಷ್ಟನು ಎನ್ನಲು ಬರುವುದರಿಂದ, ಪ್ರಮಾಣಿಸಿದ್ದವಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಉತ್ಕರ್ಷಕ್ಕೆ ಯಾವ ಹಾನಿಯೂ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಈ ಭೇದಾಭೇದವಾದಿಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. ದುಃಖ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ಜೀವರ ಅಭೇದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿದೆಯೆಂದಾಗ, ಬ್ರಹ್ಮನೂ ಅವರಂತೆ ದುಃಖ, ಅಜ್ಞಾನಿ ಎಂದಾಯಿತು. ಅವರಂತೆಯೇ ದುಃಖ ಅಜ್ಞಾನಿ ಎನಿಸಿ ಕೊಂಡವನು ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಅವರಿಗಿಂತ ಉತ್ಕೃಷ್ಟನೆನಿಸಲು ಸಾಧ್ಯ?

“ಅಜ್ಞಾನಿ, ದುಃಖಿಯಾದ ಜೀವನಿಗಿಂತ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅಭಿನ್ನನಾಗಿದ್ದು ಅಜ್ಞಾನಿ ದುಃಖ ಎನಿಸಿಕೊಂಡರೂ ಅವನ ಉತ್ಕರ್ಷಕ್ಕೇನೂ ಹಾನಿಯಲ್ಲ. ಜೀವನಲ್ಲಿ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕವಾದ ಅಜ್ಞಾನಾದಿಗಳಿವೆ. ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಅಜ್ಞಾನ ದುಃಖಗಳು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಅವು ವಾಸ್ತವಿಕವಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಅಪಾರಮಾರ್ಥಿಕವಾದ ಅಜ್ಞಾನ, ದುಃಖಗಳು ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕವಾದ ಉತ್ಕರ್ಷಕ್ಕೆ ಮಾರಕವೆನಿಸವು. ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನಲ್ಲಿ ಭ್ರಾಂತಿಸಿದ್ದವಾದ ಅಜ್ಞಾನ ದುಃಖಗಳಿದ್ದರೂ ಅವನು ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿವಾದವಿಲ್ಲವಷ್ಟೇ” ಎಂಬ ವಾದವು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕ ದುಃಖ ಅಜ್ಞಾನಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತನಾದ ಜೀವನ ಅಭೇದವಿರುವಾಗ ಬ್ರಹ್ಮನು ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕ ದುಃಖ, ಅಜ್ಞಾನಿಯಾಗಲೇಬೇಕು. ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಭ್ರಾಂತಿಯಾದ ಅಜ್ಞಾನದುಃಖಗಳುಂಟೆಂದಾದರೆ ತಾನು ದುಃಖ, ಅಜ್ಞಾನಿ ಎಂಬ ಅನುಭವ ಅವನಿಗಿದೆ ಎಂದಾಯಿತು. ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಮಗನು ಸತ್ತದ್ದರಿಂದ ದುಃಖಿತನಾದವನಿಗೂ, ತನ್ನ ಮಗನು ಸತ್ತನು ಎಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ದುಃಖಿಸುವವನಿಗೂ ಆ ಭ್ರಾಂತಿ ಇರುವ ತನಕ ದುಃಖಾನುಭವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೇನೂ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದು ಅನುಭವಸಿದ್ಧ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜೀವರಿಗಿಂತ ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಉತ್ಕೃಷ್ಟನೆನಿಸಲು ಸಾಧ್ಯ? ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಭ್ರಾಂತಿಯು ನಮ್ಮ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಭ್ರಾಂತಿ ಬರಬಾರದೆಂದು ಇಚ್ಛಿಸಿದರೂ ಭ್ರಾಂತಿಕಾರಣವಾದ ದೋಷಗಳಿದ್ದರೆ ಭ್ರಾಂತಿ ಉಂಟಾಗಿಯೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಭ್ರಾಂತಿ ಉಂಟೆಂದಾದರೆ ಅದು ಅವನ ಇಚ್ಛೆ ಮೀರಿ ಬರುವುದರಿಂದ ಅವನು ಅಸ್ವತಂತ್ರನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಸ್ವತಂತ್ರನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆನಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವೆ? ಶ್ರೀರಾಮನು ಮೋಹವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ದುಃಖಗೊಂಡವನಂತೆ ನಟಿಸಿದನೇ ಹೊರತು ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಭ್ರಾಂತಿಯೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ತನ್ಮೂಲಕವಾಗಿ ದುಃಖವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ, ‘ಶ್ರೀರಾಮನು ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ದುಃಖವುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದರೂ, ಅವನ ಉತ್ಕರ್ಷಕ್ಕೇನೂ

ಹಾನಿಯಾಗಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲೂ ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದಾಗಿ ದುಃಖವಿದ್ದರೂ, ಅವನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆನಿಸಲು ಅಡ್ಡಿಯೇನಿಲ್ಲ' ಎಂಬ ವಾದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಭೇದಾಭೇದವೂ ಎಲ್ಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ವಿಷ್ಣು ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದುದರಿಂದ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವೆನಿಸದು.

ಭಾಷ್ಯ—ಓಂ ಜಗದ್ವ್ಯಾಪಾರ ವರ್ಜಂ ಓಂ, ಓಂ ಪ್ರಕರಣಾತ್ ಓಂ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಐಶ್ವರ್ಯಮರ್ಯಾದಯಾ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಶ್ಚ ಭೇದಸ್ಯೈವ ನಿರ್ಣೀತತ್ವಾಚ್ಚ ಭಗವತಾ ।

‘ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುಸಾರೇಣ ವೇದಾದ್ಯಂ ಸರ್ವಮೇವ ಚ ।

ಯೋಜ್ಯಂ ನ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಣಿ ದೃಶ್ಯಮಾನಾರ್ಥತೋಽನ್ಯಥಾ ।’

ಇತಿ ಚ ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತೇ ॥

‘ಚೋರ ದೃಷ್ಟಾಂತತೋ ಯಸ್ಯ ಹ್ಯಭೇದಜ್ಞಾನತಸ್ತಮಃ ।

ಭೇದೇನೋತ್ಕರ್ಷವೇತ್ತುಸ್ತು ಮುಕ್ತಿರೇವ ಹ್ಯಚೋರವತ್ ॥ ಇತಿ ಚ ॥

ಅನುವಾದ—‘ಸರ್ವಾನ್ ಕಾಮಾನಾಪ್ತ್ವಾಮೃತಃ ಸಮಭವತ್’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಮುಕ್ತನಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಕಾಮನೆಗಳೂ ಕೈಗೊಡುವುದೆಂದು ಸಾರುವಂತೆ ಕಂಡರೂ, ಅವನಿಗೆ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ, ಇತರ ವಿಷಯಕ ಕಾಮನೆಗಳು ಕೈಗೊಡುತ್ತವೆ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಗೆ ಸಂಕುಚಿತಾರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು’ ಎಂದು ಭಗವಾನ್ ಸೂತ್ರಕಾರರು ನಿರ್ಣಯಿಸಿರುವರು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅಮಿತ ಐಶ್ವರ್ಯವುಳ್ಳವನು, ಮುಕ್ತನಿಗೆ ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟಿ ಮೊದಲಾದ ಐಶ್ವರ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಅವನ ಐಶ್ವರ್ಯಕ್ಕೆ ಮಿತಿ ಉಂಟು ಎಂದಂತಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜೀವನಿಗಿಂತ ಅತ್ಯಂತ ಭಿನ್ನನೇ ಹೊರತು ಭೇದಾಭೇದವುಳ್ಳವನಲ್ಲ. ಮುಕ್ತನಿಗೆ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಿದುದು ಗೌಣಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದು ವಾದಿಸುವುದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. “ಬ್ರಹ್ಮವೇದ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಭವತಿ” ಎಂದು ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವಂತೆ ಕಾಣುವ ಉಪನಿಷದ್ ವಾಕ್ಯಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳನ್ನನುಸರಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ನಿರ್ಣಯಿಸಬೇಕೇ ಹೊರತು ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ನೋಡುವಾಗ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿರುವ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಸೂತ್ರಗಳಿಗೇ ಅನ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ” ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

‘ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಚೋರನ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಐಕ್ಯಜ್ಞಾನವು ತಮಸ್ಸಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆಂದೂ, ಭೇದವನ್ನರಿತು ಬ್ರಹ್ಮನು ತನಗಿಂತ ಉತ್ಕೃಷ್ಟನೆಂದರಿತಾಗ, ಕಳ್ಳತನ ಮಾಡದವನು ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದುವಂತೆ ಸಂಸಾರದಿಂದ ಮುಕ್ತಿ ಹೊಂದುವನು ಎಂದು ಸ್ಫುಟವಾಗುತ್ತದೆ’ ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಭಾಷ್ಯ—‘ಸಾರತ್ವಾತ್ ಸ ಇತಿ ಪ್ರೋಕ್ಷೋ ಜ್ಞಾನತ್ವಾತ್ ಯ ಇತಿರಿತಃ |

ಸರ್ವಸ್ಯೇಷ ಇತಿ ಹ್ಯೇಷ ಮಾನಾನಾಮಣಿಕೋಽಣಿಮಾ |

ತತ್ತಂತ್ರತ್ವಾದೈತದಾತ್ಮ್ಯಂ ಸ ಸತ್ಯಃ ಸಾಧುರೂಪತಃ |

ತತ್ ತತೇಃ ಪೂರ್ಣತಶ್ಚಾತ್ಮಾ ಸಾದನಾತ್ ಸ ಇತಿರಿತಃ |

ಅತತ್ ತ್ವಮಸಿ ಪುತ್ರೇತಿ ಯ ಉಕ್ತೋ ಗೌತಮೇನ ತು |

ನವಕೃತ್ವಃ ಸದೃಷ್ಟಾಂತಂ ಸರ್ವಭೇದೇನ ಕೇಶವಃ |

ತಸ್ಮೈ ನಮೋ ಭಗವತೇ ಚಿದಚಿತ್ತರಮಾಯ ತೇ |

ಪುರುಷೋತ್ತಮಾಯ ದೇವಾಯ ಪೂರ್ಣಾನಂದೈಕರೂಪಿಣೇ |

ಇತಿ ಸಾಮಸಂಹಿತಾಯಾಮ್ |

ಅತಃ ಸರ್ವಚಿದಚಿದ್ವಿಲಕ್ಷಣಃ ಸರ್ವೋತ್ತಮಃ ಸರ್ವಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣೋ

ಭಗವಾನ್ ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಂ || || ಖಂಡ ೧೭ ||

|| ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದ ವಿರಚಿತೇ

ಶ್ರೀ ಭಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷದ್ಭಾಷ್ಯೇ ಷಷ್ಠೋಽಧ್ಯಾಯಃ ||

ಅನುವಾದ—ಸ ಯ ಏಷೋಽಣಿಮಾ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಈ ಖಂಡದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅಧ್ಯಾಹಾರದಿಂದಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅದಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುಸಾರಿಯಾದ ಅರ್ಥವು ಸಾಮಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ—“ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾಗಿದ್ದು ಸಾರರೂಪನಾದುದರಿಂದ ‘ಸ’ ಎಂದೂ, ಜ್ಞಾನರೂಪಿಯಾದುದರಿಂದ ‘ಯ’ ಎಂದೂ, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಇಷ್ಟನಾದುದರಿಂದ ‘ಏಷ’ ಎಂದೂ, ಜ್ಞಾನ ಹಾಗೂ ತದಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಕನಾದುದರಿಂದ ‘ಅಣಿಮಾ’ ಎಂದೂ ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವನು. ಎಲ್ಲವೂ ಅವನ ಅಧೀನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಐತದಾತ್ಮ್ಯಮಿದಂ ಸರ್ವಂ ಎಂಬ ನಿರೂಪಣೆಯು ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿದೆ. ಹೊರತು ಎಲ್ಲವೂ ಅವನಿಗಿಂತ ಅಭಿನ್ನವಾದುದರಿಂದಲ್ಲ. ನಿರ್ದುಷ್ಟನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ‘ಸತ್ಯ’

ಎಂದೂ, ವ್ಯಾಪ್ತನಾದುದರಿಂದ 'ತತ್' ಎಂದೂ, ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನಾದುದರಿಂದ 'ಆತ್ಮ' ಎಂದೂ, ಸರ್ವಸಂಹಾರಕನಾದುದರಿಂದ 'ಸ' ಎಂದೂ ಅವನೇ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಕೇಶವನು ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನನು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಗೌತಮರಿಂದ ಶ್ವೇತಕೇತುವು 'ಅತತ್ ತ್ವಮಸಿ' ಎಂದು ಒಂಭತ್ತು ಬಾರಿ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವನು. ಸರ್ವವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ, ಷಡ್ಗುಣೈಶ್ವರ್ಯ ಸಂಪನ್ನನಾದ, ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕಿಂತ ಉತ್ತಮನಾದ, ಪುರುಷೋತ್ತಮನೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ, ಕ್ರೀಡಾದಿಗುಣ ವಿಶಿಷ್ಟನಾದ, ಪರಿಪೂರ್ಣಾನಂದ ಸ್ವರೂಪನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ, ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರಗಳು'' ಎಂದು ಸಾಮಸಂಹಿತಾ ದಲ್ಲಿದೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಭಗವಾನ್ ಪುರುಷೋತ್ತಮನು ಎಲ್ಲಾ ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕವಾದ ಪ್ರಪಂಚದಿಂದ ವಿಲಕ್ಷಣವೆಂದೂ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದೂ ಸರ್ವಗುಣ ಪರಿಪೂರ್ಣನೆಂದೂ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.